पञ्चमसर्गसमाप्तिः

ग्रन्थकर्तृविषये विशेषवक्तव्यता

चण्डप्रद्योतनपुत्रस्य पालकनाम्नोऽवन्तौ राज्येऽपापायां पुरि श्रीमहावीरस्वामी ७२ वर्षायुःप्रान्ते मोक्षं गतः। तदनन्तरं गण-धरास्तत्रेन्द्रभूति १ (गौतमः) रग्निभूति २ र्वायुभूति ३ रिति त्रयो भ्रातरो गौतमगोत्राः। व्यक्तो ४ भारद्वाजगोत्रः। सुधर्मा ५ अग्नि-वेश्यायनगोत्रः। मण्डिकपुत्रो ६ वाशिष्ठगोत्रः। मौर्यपुत्रः ७ काश्यप-गोत्रः। तावेकमातृत्वाद्भ्रातरौ भिन्नगोत्रौ पृथग्जनकापेक्षया. म-ण्डिकस्य पिता धनदेवस्तस्मिन्मृते मौर्यः पतिस्तत्पुत्रो मौर्यपुत्रः, माता तु विनयादेवीनाम्न्येकैव। अकम्पितो ८ गौतमगोत्रः। अचलभ्राता ९ हारीतगोत्रः। मेतार्यः १० प्रभास ११ एतौ कौण्डिन्यगोत्रौ, सर्वेऽपि निरपत्याः सुधर्मणो वंशः॥

श्रीमहावीरमोक्षात्सुधर्मा २० वर्षे मोक्षं गतः।
तत्पट्टे काश्यपगोत्री जम्बूस्वामी[1] ६४ वर्षे मोक्षं गतः।
तत्पट्टे कात्यायनगोत्री प्रभवस्वामी ७५ व. मो. ग.
त० वात्स्यायनगोत्री शय्यंभवः[2] ९८ व. मो. ग.
त० तुङ्गिकायनगोत्री यशोभद्रः १४८ व. मो. ग.
त० माठरगोत्री सम्भूतिविजयः १५६ व. मो. ग.
त० प्राचीनसगोत्री भद्रबाहुः[3] १७० व. मो. ग.

---

१ महावीरमोक्षादिति सर्वत्रान्वयः। २ मनकपिता दशवैकालिकसूत्रकर्ता। ३ अयं वृद्धभद्रबाहुः श्रुतकेवली वीरात् १६२ वर्षे नष्टः दिगम्बरवृद्धमते। ४ स्थूलैः श्वेताम्बरमते १७० [illegible]। भद्रबाहुना निर्दिष्टस्वप्नफलो गुप्तवंशाद्यो विक्रमापरनामा चन्द्रगुप्ताभिधोऽन्तिमो मुकुटबद्धः क्षत्रियवंश्यः कौटिल्यापरनाम्ना चाणक्येन स्थापितो जैनी-यो राजा (मौर्यमार्तण्ड) पत्रे १४३-१५१ पर्यन्तं तद्विषये द्रष्टव्यम्।

८. गौतमगोत्री स्थूलिभद्रः २१५ व. मो. ग.

तच्छिष्यौ.

आर्यमहागिरिः[1] एलापत्य(वत्स)गोत्री २४५ व. मो. ग.	आर्यसुहस्ती[2] वाशिष्ठगोत्री २९१ व. मो. ग.
बलिस्सहसूरिः[1] २८० व०	सुस्थितसुप्रतिबुद्धौ[3] व्याघ्रापत्यगोत्रिणौ
स्वातिसूरिः ३३५ व०	इन्द्रदिन्नः कौशिकगोत्री
श्यामार्यः ३७६ व०	आर्यदिन्नः[4] गौतमगोत्री
शाण्डिल्यसूरिः ४०९ व०	सिंहगिरिः कौशिकगोत्री
जीतधरसूरिः ४५४ व०	वज्रस्वामी[5] गौतमगोत्री ४९६ जन्म ५८४ व० मो०
आर्यमङ्गुः ४६७ व०	वज्रसेनः ६२० व०
आर्यभद्रः ५०८ व०	श्रीचन्द्रसूरिः
नन्दिलसूरिः ५९१ व०	समन्तभद्रसूरिः
नागहस्तिसूरिः ६८४ व०	वृद्धदेवसूरिः
रेवतीसूरिः ७१८ व०	प्रद्योतनसूरिः
सिंहसूरिः ७८० व०	मानदेवसूरि
स्कन्दिलाचार्यः ८१४ व०	
हिमवन्तः ८४८ व०	
नागार्जुनः ८७९ व०	
गोविन्दसूरिः ८७७ व०	
भूतदिन्नः ९१४ व०	

१ जिनकल्पी दिगम्बर. २ चन्द्रगुप्त० बिन्दुसार० अशोक० कुणाल० [illegible] स्थविरकल्पी श्वेताम्बर

३ [illegible] ३१० व०।

४ आर्यरक्षिताचार्य ५९२ व० । ५ [illegible] ५४८ व० ।

वृद्धदेवसूरिः [illegible] ६२५ व०, [illegible] १००० व०।

६ [illegible]

लोहित्यगणि*: ९४२ व०
दूष्यगणिः ९७९ व०
देवर्द्धिगणिः १००६ वर्षे
स्वर्गतः, तेनैव वीरात्
९९३ वर्षे सिद्धान्तानि
अङ्गानि ११ उपाङ्गानि ११
छेन्दाः ६ मुलमू० ६
पइन्नाः १० नन्दिः १
एवं ४१ पुस्तके स्थापितानि[1]

मानतुङ्गसूरिः
तेन नागपुरे विक्रमत-
स्त्रिंशति वर्षे नेमिना-
थप्रतिष्ठा कृता वीरात् ७७०
श्रीवीरसूरिः
जयदेवसूरिः
देवानन्दसूरिः,अथवा आनन्दसूरिः
विक्रमसूरिः
नरसिंहसूरिः

समुद्रसूरिः
मानदेवसूरिर्हरिभद्रसूरी
विबुधप्रभसूरिः
जयानन्दसूरिः
रविप्रभसूरिः
वीरात् ११९० वर्षे
जिनभद्रगणिः
यशोदेवः
विक्रमतः ८०० वर्षे बप्पभट्टिः
८९६ स्वर्गं गतः
विमलचन्द्रः विक्रमतः९९४ व०
उद्योतनसूरिः
सर्वदेवसूरिः[2]

पद्मदेव.
उदयप्रभ.
नरचन्द्र.
श्रीगुणसूरि.
विजयप्रभ.
नरचन्द्र.
वीरचन्द्र.
आर्यरक्षित.
जयसिंह.
धर्मघोष.
महेन्द्रसूरि.
सिंहप्रभ.
अजितसिंह.
देवेन्द्रसूरि.

---

* लोहिताङ्ग, पद्मनन्दि १ वक्रग्रीव २ गृध्रपिच्छ ३ एलाचार्य ४ कुन्दकुन्दे ५ ति नामपञ्चकमस्य

१ दिगम्बरमते तु महावीरात् ६८३ वर्षे पुष्पदन्तभूतबलिभ्यां विक्रमराजजन्मनि सति सिद्धान्तानि पुस्तके स्थापितानीति

२ धनपालः वि० १०२९

धर्मप्रभसूरि.
सिंहतिलक.
महेन्द्रप्रभ.

मेरुतुङ्गाचार्यः
म च मारात् १८ पट्टे जातः

वादिवेताल. उ. टी. शान्तिसूरिः थिरापद्रगच्छीयः
वि० १०९६ व. मृतः ॥ नवाङ्गवृत्तिकृदभयदेवः
वि० ११३५ व. मृतः ॥ ११५९ पौर्णमीयकमतोत्पत्तिः ॥
कुमुदचन्द्रदिगम्बरं विजित्य संवत् १२०४ वर्षे
फलवर्द्धिग्रामे आरासणे च नेमिनाथप्रतिष्ठाकर्त्ता
तथा चतुरशीतिसहस्रपरिमितस्याद्वादरत्नाकरनाम्नो ग्रन्थस्य
कर्त्ता वादिदेवसूरिः सं. १२२६ वर्षे मृतः।
हेमचन्द्रश्च १२२९ मृतः ॥ १२०४ वर्षे खरतरोत्पत्तिः।
१२१३ वर्षे अञ्चलिकमतोत्पत्तिः ॥ १२३६ वर्षे सार्द्धपौर्ण-
मीयमतोत्पत्तिः ॥ १२५० वर्षे आगमिकमतोत्पत्तिः
निग्रन्थ. १ कोटि. २ चन्द्र. ३ वनवासी. ४ वटगच्छ. ५
तपोगच्छ ६ इति षण्णां नाम्नां प्रवृत्तिहेतवः आचार्याः क्रमेण श्रीसु
धर्मा १ सुस्थितसूरि. २ श्रीचन्द्रसूरि. ३ समन्तभद्रसूरि. ४ सर्वदे
सूरि. ५ जगच्चन्द्रसूरिनामानः
नाणकगच्छेऽर्बुदाचलस्थवटावः स्थितेभ्यः सर्वदेवसूरिभ्यो व
गच्छोऽभूत्स च बृहत्वाद्बृहद्गच्छस्तदाम्नाये जयसिंहसूरीणां शिष्या
र्यरक्षितसूरयस्तेषां दन्ताणीग्रामे जन्म पितृदत्तनाम गोदउ गु
नाम विजयचन्द्रोपाध्यायः सूरिदत्तनाम आर्यरक्षितः संवत् ११
जन्म ११४१ व्रत १२२६ परलोकः सर्वायुर्वर्षाणि ९१ ते च
उदगं न सेविज्जा इत्यादिसिद्धान्तपाठात्संविग्नतया विहर्तुकामाः
मागच्छं प्रतिपद्यमानैः स्वमान्ले. श्रीशीलगणसूरिभिः सर्वाङ्गपा
कृत्वा माल्यारोपणादिमावद्यभयादाचार्यत्वमनिच्छवो बलादुपा

पदे स्थापिताः । ततश्चात्मचतुर्थो विधिना विहरमाना भालिजनगरं प्राप्ताः । तत्र यशोधनश्रेष्ठिना ऋषभदेवप्रासादं कारयित्वा प्रतिष्ठाकारणावसरे तन्निवारणायोपस्थितेषु संगमखेटीयश्रीदेवेन्द्रसूरि, आगमगच्छीय श्रीमलयचन्द्रसूरि, पिप्पलीयश्रीशांतिसूरिमुख्येषु देवप्रभावात्प्रतिष्ठोत्सवे जाते संवत् ११६९ वर्षे विधिमार्गप्रवृत्तिं कुर्वन्तः स्थिरपद्रपुरं प्रापुः ॥ इतश्च सोपारकपत्तने महेभ्यश्रेष्ठिद्राहडस्तत्सुतो जासिगकुमारेण जम्बूचरित्रं श्रुत्वा मातुलेन विजयचन्द्रेण सह श्रीपत्तने सिद्धराजसभायां जयसिंहसमापाद्याप्य तत्रागतेन प्रथमागमे दशवैकालिकमिदरडलेन पठित्वा गुरुपार्श्वे दीक्षां गृहीत्वा तन्नाम यशश्चन्द्रगणि इति ते च पर्यायेनैव सकलपरसमयाम्भोधिपारं प्राप्य मन्दारपुरे महतोत्सवेन श्रीजयसिंहसूरयो जाताः । ततस्तैराशातनाभीतैः स्वगुरुभिः श्रीसूरिभिः संस्थाप्य श्रीआर्यरक्षितसूरिरिति च नाम दत्वा विउणपत्तने चाचार्याणामष्टादश १० पदानि चक्रिरे । तस्य सं० ११७९ जन्म ११९७ व्रतं १२०२ सूरिपदं १२५८ परलोकः सर्वायुः ८०॥ जयसिंहसूरिपट्टे धर्मघोषसूरयः । तेषां महुदेशे श्रीचन्द्रः पिता सं० १२०८ जन्म १२१६ व्रत १२३४ सूरिपदं १२६८ स्वर्गः सर्वायुः ६० ॥ तेषां पट्टे आगमज्ञानामृतरसहृदाः महेन्द्रसिंहसूरयः तेषां सरणपुरे मातृदेवप्रसाद पिता सं० १२२० जन्म सं० १२३७ दीक्षा १२६३ सूरिपद १२७१ गच्छेशपद १३०९ स्वर्गः सर्वायुः ८९॥ तत्पट्टे सिंहप्रभसूरयः तेषां च वाराणस्यां श्रे० अरसिंहः पिता सं० १२८३ जन्म १२९१ दीक्षा १२९८ सूरिपद १३१३ स्वर्ग. सर्वायुः ३१ ॥ ततः श्रीअजितसिंहसूरयः, तस्य महागमह शिष्य तस्य दंतराणीग्रामे श्रे० जिनदेव पिता सं० १२८३ जन्म १२९१ दीक्षा १३१४ सूरिपद १३१६ गच्छेशपद १३३९ स्वर्गः सर्वायुः ५७॥ तत्पट्टे देवेन्द्रसिंहसूरयः तेषां पत्तननगरे जन्म पिता सान्तुनामा

१२९९ जन्म १३०९ दीक्षा १३२२ सूरिपदं १३३९ गच्छेशपदं १३७१ स्वर्गः सर्वायुः ७३ ॥ तत्पट्टे श्रीधर्मप्रभसूरयः. तेषां भिन्नमाले व्यवहारी लिम्बनामा पिता सं. १३३१ जन्म १३४१ दीक्षा १३५९ सूरिपदं १३७१ गच्छेशपदं १३९३ स्वर्गः सर्वायुः ६३ ॥ ततः श्रीसिंहतिलकसूरयः. तेषां आदित्यपाटके श्रे० आमदः पिता सं. १३४५ जन्म १३५२ दीक्षा १३७१ सूरिपदं १३९३ गच्छेशपदं १३९५ स्वर्गः सर्वायुः ५१ ॥ तत्पट्टे महेन्द्रप्रभसूरयः तेषां वडग्रामे परीक्ष आभानामा पिता सं. १३६३ जन्म १३६९ दीक्षा १३८९ सूरिपदं १३९८ गच्छेशपदं १४४४ स्वर्गः सर्वायुः ८१ ॥ तत्पट्टे मेरुतुङ्गसूरयः ॥ अत एव दिगम्बरोक्तक्रमो यथा ॥

॥ दिगम्बरपट्टावली ॥

महावीरमोक्षात्स्वमोक्षपर्यन्तं वर्षाणि.

आचार्यनाम
गौतमस्वामी व. १२
सुधर्मा व. २४
जम्बूस्वामी[1] व. ६२
विष्णुकुमारः व. ७६
नन्दिमित्रः व. ९२
अपराजितः व. ११४
गोवर्द्धनः व. १३३
भद्रबाहुः[2] व. १६२
विशाखाचार्यः व. १७२
प्रोष्ठिलाचार्यः व. १९१
क्षत्रियाचार्यः व. २०८
जयसेनः व. २२८
नागसेनः व. २४७
सिद्धार्थाचार्यः व. २६४
धृतिषेणाचार्यः व. २८१
विजयाचार्यः व. २९४
बुद्धिलिङ्गाचार्य व. ३१५
देवाचार्य. व. ३२९
धर्मसेनाचार्य[3] व. ३४५
नक्षत्राचार्यः व. ३६३
जयपालाचार्यः व. ३८३

१ [illegible]
२ एते ११ दशपूर्विणः

तथा च सिद्धराजसमक्षं दिगम्बरकुमुदचन्द्रे जिते वादिदेवसूरिप्रशंसाकर्तृषु प्रद्युम्नाचार्य, हेमाचार्य, उदयप्रभदेव, मुनिदेवाचार्य, मेरुतुङ्गाचार्येषु सत्सु खरतरगच्छीयोऽञ्चलगच्छीयश्च द्वयोर्मध्ये नैकोऽस्य ग्रन्थस्य कर्ता संभवति ग्रन्थान्ते १३६१ वर्षे कृत इत्युक्तत्वात्। तदुत्तरमपि, १ तथा च ग्रन्थकर्त्रा येभ्यो ग्रन्थेभ्यः पद्यानि गृहीतानि तदुपलम्भपि, २ तथा च जैनीयानां चारित्रग्रन्थेष्वेकनामानो यावन्तः प्राचीनार्वाचीना राजानः सूरयश्च तेषां सहैव चरितानि वर्णयन्ति ग्रन्थकर्तारस्ततस्तेषां कालभेदनिरूपणमपि ३ मत्कृतैतन्मुद्रणोन्मुद्रिता भगवन्तो दर्शयिष्यन्तीत्याशयाश्रयणीयं सदुपदिष्टं नापेक्षाधुना श्रेयस्करमित्यत्र पश्चाद्वितन, अथवाल्पकालभाविन्यामस्यैव द्वितीयावृत्तौ समीचीनशुद्धतरायां सर्वं स्फुटं भविष्यति ॥ तथा च । सं. १२६२ वर्षे धर्मघोषसूरिभिः कृता "शतपदिका" सैव १२९४ वर्षे महेन्द्रसिंहसूरिभिः मुग्धावबोधा कृता । तस्या एव शतपदिकासारोद्धारो नाम ग्रन्थो मेरुतुङ्गसूरिणा कृतः ·१ तथा सूरिमन्त्रसारोद्धारः २ मेघदूतकाव्यम् ३ कातन्त्रव्याकरणस्य व्याख्यानम् । तत्र युगत्रयेन्दुसंख्येऽब्दे, ग्रन्थः कृत इत्युक्तं तथारम्भेऽपि नत्वा चन्द्रप्रभं गुरुभित्यादौ विशेषोऽपि सूचितः । ४ महापुरुषचरित्रं प्राकृतम् ५ एतेषु मत्परिचितेषु मेरुतुङ्गकृतेषु प्रबन्धचिन्तामणेरस्य सर्वोपनिषद्भूतत्वात्प्रगटीकरणं समञ्जसमिति ॥ इति प्रस्तावना ॥ रा० दी० ॥

॥ प्रबन्धचिन्तामणिः ॥

॥ ॐ नमः श्रियै ॥ श्रीस्वामिने नमः ॥

श्रीनाभिभूर्जिनः[1] पातु परमेष्ठी भवान्तकृत् ।
श्रीभारत्योभतुर्द्वारसुचितं[2] यच्चतुर्मुखी ॥ १ ॥
नृणामुपलतुल्यानां यस्य द्रावकरः करः ।
ध्यायामि तं कलावन्तं गुरुं चन्द्रप्रभं प्रभुम् ॥ २ ॥
गुम्फान्विधूय विविधान्सुखबोधाय धीमताम् ।
श्रीमेरुतुङ्गस्तद्वयबन्धाद्ग्रन्थं तनोत्यमुम् ॥ ३ ॥
रत्नाकरात्सद्गुरुसंप्रदाया-
त्प्रबन्धचिन्तामणिमुद्दिधीर्षोः ।
श्रीधर्मदेवः प्रथमोपरोध-
वृत्तेश्च माहात्म्यमिह व्यधत्त ॥ ४ ॥
श्रीगुणचन्द्रगणेशः प्रबन्धचिन्तामणिं नवं ग्रन्थम् ।
भारतमिवाभिरामं प्रथमादर्शे प्रदर्शितवान् ॥ ५ ॥

१ श्रीऋषभः। २ भगवान् ऋषभः सुवर्णवर्णः, एवं तद्देहप्रभे समवसरणे चतुर्दिक्षु द्वारेषु विद्यमानत्वा[illegible] च-तुर्दिक्ष्व[illegible] भगवतोऽनुकूलेन [illegible] भारतपाश्चात्[illegible] [illegible] च चतुर्मुखी जैन-शास्त्रे प्रसिद्धा।

भूशं श्रुतत्वान्न कथाः पुराणाः
प्रीणन्ति चेतांसि तथा बुधानाम्
वृत्तैस्तदासन्नसतां प्रबन्ध-
चिन्तामणिग्रन्थमहं तनोमि ॥ ६ ॥

बुधैः प्रबन्धाः सुधियोच्यमाना
भवन्त्यवश्यं यदि भिन्नभावाः ।
ग्रन्थे तथाप्यत्र सुसंप्रदाया-
दृब्धे न चर्चा चतुरैर्विधेया ॥ ७ ॥

॥ अथ विक्रमार्कप्रबन्धः ॥

अन्त्योप्यादः समजनि गुणैरेक एवावनीशः
शौर्यौदार्यप्रभृतिभिरिहोर्वीतले विक्रमार्कः ।
श्रोतुः श्रोत्रामृतस्रवनवत्तस्य राज्ञः प्रबन्धं
संक्षिप्योच्चैर्विपुलमपि तं वच्मि किञ्चित्तदादौ ॥८॥
तथाहि ॥

अवन्तिदेशे[1] सुप्रतिष्ठाननामनि नगरेऽसमसाहसैकनिधिर्दिव्यलक्षणलक्षितो[2] विक्रमादिगुणैः संपूर्णो[3] विक्रमनामा राजपुत्र आसीत् । स पुनराजन्म दारिद्र्योपद्रुतोप्यतिनीतिपरः सन्परः-

१ B उज्जयिनीपुर्यां २ D कर्मविक्रमादिगुणैः ३ C भर्तृहरबन्धुः

शतैरप्युपायैरर्थाननुपलभमानः कदाचिद्भट्टमात्रामित्रसहायो रोहणाचलं प्रति प्रतस्थे। तत्र तदासन्ने प्रवरनामानि नगरे कुलालस्यालये विश्रम्य प्रभातसमये स भट्टमात्रेण खनित्रं याचितः प्राह। अत्र खनीमध्यमध्यास्य प्रातः पुण्यश्रवणपूर्वं ललाटं करतलेन संस्पृस्य हा दैवमित्युदीरयन्घाते पातिते सति दुर्गतो यथाप्राप्त्या रत्नानि लभते। स वृत्तान्तममुं तस्माल्लम्यगवगम्य विक्रमेण तद्दैन्यं कारयितुमक्षमस्तान्युपकरणानि सहादाय रत्नखननार्थं खनीमध्ये प्रहारोद्यतं विक्रममभिदधे। यत्कश्चिदवन्त्याः समागतो वैदेशिकः स्वगृहे कुशलोदन्तं पृष्टो भवन्मातुः पञ्चत्वमाचचख्यौ। तत्तसवज्रसूचीनिभं वचो निशम्य ललाटं करतलेनाहत्य हा दैवमित्युच्चरन्खनित्रं करतलाद्विक्षेप। तेन खनित्राग्रेण विदारितायां भुवि देदीप्यमानं सपादलक्ष्यमूल्यं रत्नं प्रादुरासीत्। भट्टमात्रस्तदादाय विक्रमेण सह प्रत्यावृत्तः। तच्छोकशङ्कुशङ्कापनोदाय खनीवृत्तान्तज्ञापनपूर्वं तत्कालमेव मातुः कुशलमुक्तवान्। विक्रमः सहजां लोलुभतां विसृज्य भट्टमात्रस्य क्रुधा तत्करादत्नमाछिद्य पुनः खनीकण्ठे प्राप्तः।

धिग् रोहणं गिरिं दीनदाघव्रणरोहणम् ।
दत्ते हा दैवमित्युक्ते रत्नान्यर्थिजनाय यः ॥

इत्युदीर्य सकललोकप्रत्यक्षं तत्रैव तद्रत्नमुत्सृज्य पुनर्देशान्तरं परिभ्राम्यन्नवन्तिपरिसरं[1] प्राप्तः । पटुपटहध्वनिमाकर्ण्य वृत्तान्तमवबुध्य च तं छुप्तवान् । तेन समं स राजमन्दिरे समायातः । तस्मिन्नेवाष्टे मुहूर्ते अहोरात्रप्रमिते राज्ये सचिवैरभिषिक्तो दीर्घदर्शितयेति दध्यौ । यदस्य राज्यस्य प्रबलः कोप्यसुरः सुरो वा क्रुद्धः सन्प्रतिदिनमेकैकं नृपं संहरति नृपाभावे देशविनाशं करोति । अतो भक्त्या वा शक्त्या तदनुनयः समुचित इति नानाविधानि भक्ष्यभोज्यानि[2] निर्माप्य प्रदोषसमये चन्द्रशालायां सर्वमपि सज्जीकृत्य निशारात्रिकावतरणानन्तरमङ्गरक्षैर्वृतस्तत्र भारशृङ्खलायां निहितपल्यङ्के निजपट्टदुकूलाच्छादितमूर्तिकं नियोज्य स्वयं प्रदीपच्छायामाश्रित्य कृपाणपाणिर्धैर्यनिर्जितजगद्भयो दिगवलोकनपरो यावदास्ते तावन्महानिशीथसमये वातायनद्वारेण प्रथमं धूमं ततो ज्वालां ततः साक्षाद्यमपतिरूपमिव करालं चे-

१ B D भ्रमन्नवन्तिपरिसरे प्राप्त २ C भक्ष्याणि निर्माय

तालमालोकितवान्। स च बुभुक्षाक्षामकुक्षिस्तानि भोज्यानि यदृच्छयोपभुज्य गन्धद्रव्यैश्च स्वशरीरं विलिप्य ताम्बूलास्वादनेन परितुष्टस्तत्र पल्यङ्के समुपविश्य श्रीविक्रमं प्राह। रे मनुज अहमग्निवेताल-नामा देवराजप्रतीहारतया प्रतीतः प्रतिदिनमेकैकं नृपं निहन्मि। किं तु तवानया भक्त्या प्रीणितेन मयाऽभयदानपूर्वं तव राज्यं प्रदत्तं परमेतावद्भक्ष्यभोज्यानि मम सदैवोपढौकनीयानि। इत्थमुभाभ्यामपि प्रतिपन्ने कियत्यपि गते काले श्रीविक्रमेण राज्ञा निजमायुः पृष्टः। नाहं वेद्मि किं तु स्वस्वामिनं विज्ञाप्य भवन्तं विज्ञापयिष्यामीत्युक्त्वा गतः। पुनरन्यस्यां निशि समेतः। महेन्द्रेण संपूर्णशतायुरादिष्ट इति तं जगौ। स राज्ञा मित्रधर्ममधिकमधिरोप्येत्युपरुध्य[1] यन्महेन्द्रपार्श्वादेकेन हायनेन हीनं वर्षशतं कारयेति स तदङ्गीकृत्य भूयोऽभ्युपेतः सन्नित्युवाच। महेन्द्रेणापि न नवनवतिर्नैकोत्तरं वर्षशतं भवतीति[2] निर्णये ज्ञाते यावत्परस्मिन्दिने तद्योग्यं भक्ष्यभोज्यादिपाकं निषिध्य नृपः संग्रामसज्जो भूत्वा निशि तस्थौ। तावत्तत्रैव पूर्वरी-

१ A भधिरोप्याग्रहान्महेन्द्र २ B भवतीति कथितमिति निर्णये ज्ञाते

रया समुपागतः स नृपं जगौ । तद्भोज्यादिकमनीक्ष्य राजानमधिचिक्षेप च तयोश्चिरं द्वन्द्वयुद्धे जायमाने सुकृतसहायेन राज्ञा तं पृथ्वीतले पातयित्वा हृदि चरणमारोप्येष्टं दैवतं स्मरेत्यादिष्टः स नृपं जगौ । अमुनाद्भुतसाहसेन परितुष्टोस्मि यत्कृत्यादेशकारी अग्निवेतालनामाहं तव सिद्धः।एवं निष्कण्टकं तस्य राज्यमजनि।इत्थं तेन पराक्रमाक्रान्तदिग्वलयेन[1]पण्णवतिप्रतिनृपतिमण्डलानि स्वभोगमानिन्ये

वन्यो[2] हस्ती स्फुटिकघटिते भित्तिभागे स्वबिम्बं
दृष्ट्वा दूरात्प्रतिगज इति त्वद्विषां मन्दिरेषु ।
हत्वा कोपाद्गलितरदनस्तं पुनर्वीक्ष्यमाणो
मन्दं मन्दं स्पृशति करिणीशङ्कया साहसाङ्क[3] ॥१॥

अवन्त्यां पुरि श्रीविक्रमादित्यराज्ञः सुता प्रियङ्गुमञ्जरी साध्ययनाय वररुचिनाम्नः पण्डितस्य समर्पिता सा प्राज्ञतया सर्वाणि शास्त्राणि तत्पार्श्वे कियद्भिर्वासरैरधीत्य यौवनभरवर्त्तमाना जनकं नित्यमाराधयन्ती कदाचिद्वसन्तसमये वर्त्तमाने गवाक्षे सुखासनासीना मध्यान्दिनप्रस्तावे ललाटन्तपे तपने पथि

१ C भाक्रान्तमण्डलेन २ वन्यैर्विना पाठः स्तुतिः कृतेयम् । साहसाङ्क इति विक्रमस्यापरं नाम ३ A D G साहसाङ्कः

संचरन्तमुपाध्यायमालोक्य वातायनच्छायासु विश्रान्तं तमुवाच। परिपाकपेशलानि सहकारफलानि दर्शयन्ती तं तल्लोलुभमवबुध्यामूनि फलानि शीतलान्युष्णानि वा तुभ्यं रोचत इति तद्वचनचातुरीतत्त्वमनवबुध्य तान्युष्णान्येवाभिलषामीति तेनोक्ते तदुपढौकितवस्त्राञ्चले तिर्यग्लूनानि मुमोच। भूतलपाताद्रजोवगुण्ठितानि करतलाभ्यामादाय स्वमुखमारुतेन तद्रजोपनयन् राजकन्यया सोपहासमभिदधे। किमत्युष्णान्यमूनि वदनवातेन शिशिरीकुरुषे इति तस्याः सोपहासवचसा सामर्षः स द्विजः प्राह। रे विदग्धमानिनि गुरुवितर्कपराया भवत्याः पशुपाल एव पतिरस्तु। इति तच्छापं श्रुत्वा तयोक्तं यस्तव त्रैविद्यस्याप्यधिकोविद्यतया[1] परमगुरुस्तमेव विवाहयिष्यामि सेति प्रतिज्ञातवती। अथ श्रीविक्रमे तदुचितप्रवरवरचिन्तासमुद्रमग्ने स पण्डितः कदाचिदभिलषितवरनिवेदनोत्सुकीकृतराजशासनादरण्यानीमवगाहमानोऽतितृष्णातरलितः[2] सर्वतः सर्वतो मूर्खाभावात्पशुपालमेकमालोक्य जलं याचितवान्। तेनापि जलाभावाद्दुग्धं पिबेत्युक्त्वा

---

१ A भविकविद्यया २ B अ नेन्दृद्‌ तरलित:

करवडीं विधेहीत्यभिहिते सर्वेष्वभिधानेष्वभिधानमिद[1]मश्रुतमाकर्ण्य चिन्ताचान्तस्वान्तः स्वहस्तं तन्मस्तके दत्वा महिष्यास्तले निवेश्य करवडीसंज्ञां करतलयुगलयोजनां कारयित्वाकण्ठं पयः पायितः । स तं मस्तके हस्तदानात्करवडीविशेषशब्दज्ञापनाच्च गुरुप्रायं मन्यमानस्तस्याः[2] समुचितपतिमवगम्य महिषीपरिहारात्तं निजं सौधमानीय षण्मासीं यावत्तद्वपुःपरिकर्मपूर्वं[3] ॐ नमः शिवायेत्याशीर्वादाध्यापनं कारितः।षड्भिर्मासैस्तस्य तान्यक्षराणि कण्ठपीठस्थितान्यवगम्य शुभे मुहूर्ते कृतशृङ्गारः स पण्डितेन नृपसभां नीतो नृपं प्रति सदभ्यस्तमाशिर्वादं सभाक्षोभवशादुशरटेत्यक्षरैर्जगौ । विसंस्थूलवचसा विस्मितस्य नृपतेरसतीं[4] तच्चातुरीमारोपयितुकामः पण्डितः[5] प्राह ॥

उमया सहितो रुद्रः शंकरः शूलपाणिभृत् ।
रक्षतु त्वां महीपाल टंकारबलगर्वितः ॥ १ ॥

इति विदितेन श्लोकेन तत्पाण्डित्यगम्भीरतां वचनविस्तरेण व्याख्यातवान् । तत्प्रत्ययप्रीतेन नृ-

१ A अभिधानेष्विदं २ C गुरुप्रायं तस्याः ३ A D परिकर्मणा पूर्वं ४ B नृपतेर्भाषि तच्चातुरीं । ५ A C पण्डितः । उमया

पतिना हि महिपीपालः स्वां पुत्रीं परिणायितः पण्डितेरुपदिष्टं सर्वथा मौनमेवालम्बमानो राजकन्यकया तद्वैदग्ध्यजिज्ञासया नवलिखितपुस्तकस्य शोधनायोपरुद्धः। करतले पुस्तकं विन्यस्य तदक्षराणि विन्दुमात्रारहितानि नखच्छेदिन्या[1] केवलान्येव कुर्वन् राजपुत्र्या महिपीपाल एव निर्णीतः । ततः प्रभृति जामातृशुद्धिरिति सर्वतः प्रसिद्धिरभूत् । कदाचिच्चित्रभित्तौ महिषीनिवहे दर्शिते सति प्रमादात्स्वप्रतिष्ठां विस्मृत्य तदाह्वानोचितानि विकृतिवचनान्युच्चरन्महिषीपाल इति निश्चिक्ये । स तां तदवज्ञामाकलय्य कालिकां देवीं विद्याकृते आरराध । पुत्रीवैधव्यभीतेन राज्ञा निशि छद्मना दासीं प्रहित्य तवाहं तुष्टास्मीत्यभिधाय यावत्स उत्थाप्यते तावद्विश्वर्भीतकालिकैव देवी प्रत्यक्षीभूय तमनुजग्राह । तदनन्तरं वत्समुदितया राजकन्यया तत्रागन्धामि [illegible] इत्यभिहिते स तदैव कालिदासनामा [illegible] कुमारसंभव प्रभृतिमहाकाव्यप्रबन्धानां [illegible]

१ [illegible]

२ [illegible]

न्यदा[1] तन्नगरवास्तव्यो दान्ताभिधानश्रेष्ठी सभासंस्थितं विक्रमार्कमुपायनपाणिरुपागत्य प्रणामपूर्वकं विज्ञपयामास । स्वामिन्मया शुभे मुहूर्ते प्रधानवर्द्धकिभिर्धवलगृहं कारितं तत्र महतोत्सवेन प्रवेशः कृतः यावदहं तत्र निशीथे पल्यङ्कस्थितः सुप्तजाग्रदवस्थया तिष्ठामि तावत्पतामीत्याकस्मिकीं गिरं निशम्य भयभ्रान्तो मा पतेत्युदीरयंस्तदैव पलायनमकार्षं । तस्य धवलगृहस्य सम्बन्धिनैमित्तिकैः स्थपतिभिश्च यथावसरमहीनादिभिः सत्कारैर्वृथा दण्डितः[2] इत्यर्थे देवः प्रमाणं। तमुदन्तं सम्यगवधार्य तदुक्तं तद्धवलगृहमूल्यं लक्षत्रयं तस्मै प्रदाय संध्यासर्वावसरानन्तरं तस्मिन्नात्मीयीकृते सौधे श्रीविक्रमः सुखं प्रसुप्तः । तामेव पतामीति गिरमाकर्ण्यासमसाहसिकतया सत्वरं पतेत्युदीरयन्समीपे पतितं सुवर्णपुरुषं प्राप । इत्थं पुरुषसिद्धिः ॥ अथास्मिन्नवसरे कश्चिद्वैविधपुरुषः करकृतलोहमयकुशातरदरिद्रपुत्रको द्वाःस्थनिवेदितो नृपं प्राह । स्वामिन्भवता नाथेन प्रथितायामवन्त्यां सर्वाण्य-

१ C अथान्यदा २ A यथावसरं महादानादिभिः सत्कारैश्च वृथाऽहं दण्डित

पि वस्तूनि सत्वरमत्र विक्रयं यान्ति लभ्यन्ते चेति प्रसिद्धिं बुध्वा चतुरशीतिसंख्येषु चतुःपथेष्वहोरात्रं विक्रयाय दरिद्रपुत्रको भ्रामितोऽपि केनापि न गृहीतः। प्रत्युताहं निर्भर्त्सित इति नगर्या यथावस्थितं कलङ्कं महाराज्ञे विज्ञप्य यथागतं व्रजामीत्यापृच्छन्नस्मि। तदैव तं महान्तं कलङ्कपङ्कं पुर्याः पर्यालोच्य दीनारलक्षं तस्मै प्रदाय नृपस्तं लोहपुत्रकं कोशे निवेशयामास। तस्यामेव निशि प्रथमयामे सुखसुप्तस्य राज्ञः समीपे राज्याधिष्ठातृदैवतं द्वितीययामे हयाधिष्ठातृदैवतं तृतीययामे लक्ष्मीश्चाविर्भूय महाराज्ञा दारिद्र्यपुत्रके क्रीते नास्माकमिहावस्थातुमुचितमित्यापृच्छ्य राज्ञः साहसभङ्गो माभूदित्यनुज्ञातानि तानि जग्मुः। चतुर्थयामेत्र कश्चिदुदारपुरुषो दिव्यतेजोमयमूर्तिः प्रादुर्भूयाहं सत्त्वनामा भवन्तमाश्रयं श्रितो गन्तुमापृच्छे इत्युदिते करतलेन नृपः कृपाणिकामादाय यावदात्मघाताय व्यवस्यति तावत्तेनैव करे गृहीत्वा तुष्टोऽस्मीत्यभिधाय स्खलितः। गजाद्यधिष्ठातॄणि त्रीणि दैवतानि प्रत्यावृत्य नृपं प्रोचुः। गमनसंकेतव्याघातिना सत्त्वेन विमलध्यानां नृपं चिराय

नास्माकं गमनमुचितमिति तान्यप्ययत्नं तस्थुः। अथान्यस्मिन्नवसरे सभास्थितं श्रीविक्रमं सामुद्रिकशास्त्रवेदी कश्चिद्वैदेशिको द्वाःस्थनिवेदितः प्रविश्य नृपलक्षणानि निरीक्ष्यमाणः शिरोधूननपरो नृपेण स विषादकारणं पृष्ट ऊचे। यत्त्वां सर्वापलक्षणनिधिमपि षण्णवतिदेशसाम्राज्यलक्ष्मीं भुञ्जानमवेक्ष्य सामुद्रिकशास्त्रे निर्वेदपरोऽभवं। तत्किमपि कर्बुरान्तं न पश्यामि यत्प्रभावेण त्वमपि राज्यं करोषि। तद्वाक्यानन्तरं कृपाणिकामादाय यावदुदरे निधत्ते तावत्तेन किमेतदिति पृष्टः श्रीविक्रमः प्राह। उदरं विदार्य तव तद्विधमन्त्रं दर्शयिष्यामीति वदन्द्वात्रिंशतोधिकमिदं सत्त्वलक्षणं तव नोवगतमिति पारितोषिकदानपूर्वकं नृपस्तं विससर्ज॥ अथ कस्मिंश्चिदवसरे परपुरप्रवेशविद्यया[१] निराकृताः सर्वा अपि विफलाः कला इति निशम्य तदधिगमाय श्रीपर्वते भैरवानन्दयोगिनः समीपे श्रीविक्रमस्तं चिरमारराधे[२]। तत्पूर्वसेवकेन केनापि द्विजातिना राज्ञोग्रे इति कथितं। यत्त्वया मां विहाय परपुरप्रवेशविद्या गुरोर्नादेया। इत्यु-

१ A B पुरप्रवेशविधया २ C E चिरमाराध्य तत्

परूढो नृपो विद्यादानोद्यतं गुरुं विज्ञपयामास । यस्त्वधममस्मै द्विजाय विद्यां देहि पश्चान्महं हे राजन्नयं विद्यायाः सर्वथाऽनर्ह इति गुरुणोदिते भूयोभूयस्तव पश्चात्तापो भविष्यतीत्युपदिश्य नृपोपरोधानेन विप्राय विद्या प्रदत्ता। ततः प्रत्यागतौ द्वावप्युज्जयिनीं प्राप्य पट्टहस्तिविपत्तिविषण्णं राजलोकमालोक्य परपुरप्रवेशविद्यानुभवनिमित्तं च राजा निजगजशरीरे आत्मानं न्यवेशयत् ॥

तद्यथा ॥

भूपः प्राहरिके द्विजे निजगजस्याङ्गेऽविशद्विद्ययां
विप्रो भूपवपुर्विवेश नृपतिः क्रीडाशुकोऽभूत्ततः ।
पल्लीगात्रनिवेशितात्मनि नृपे व्यामृश्य देव्या मृतिं
विप्रः कीरमजीवयन्निजतनुं श्रीविक्रमो लब्धवान् १॥

॥ इत्थं विक्रमार्कस्य परपुरप्रवेशविद्या सिद्धा ॥

अथास्मिन्नवसरे श्रीविक्रमो राजपाटिकायां व्रजंस्तन्नगरनिवासिना श्रीसङ्घेनानुगम्यमानं बन्दिपुत्रैः श्रीसर्वज्ञपुत्र इति स्तूयमानं श्रीसिद्धसेनाचार्यमागच्छन्तमवलोक्य सर्वज्ञपुत्र इति वचसा कुपितः । तत्सर्वज्ञतापरीक्षार्थं तस्मै मानसं नमस्कारमकरोत् ॥

आप्ते दर्शनमागते दशशती संभाषिते चायुतं
यद्वाचा च हसेहमाशु भवता लक्षोस्य विश्राण्यताम्।
निष्काणां परितोषके मम सदा कोटिर्मदाज्ञा परा
कोशाधीश सदेति विक्रमनृपश्चक्रे वदान्यस्थितिम् १

सिद्धसेनोपि पूर्वगतबलेन नृपभावमवगम्य दक्षिणपाणिमुदस्य धर्मलाभाशिषं ददौ। नृपतिनाशीर्वादहेतुं पृष्टः सन्महर्षिस्तव मनसनमस्कारस्याशिर्वादः प्रदीयमानोस्तीत्यभिहिते तज्ज्ञानचमत्कृतेन राज्ञा तत्पारितोषिके सुवर्णकोटिर्व्यतीर्यत ॥ अथान्यस्मिन्नवसरे राज्ञा कोशाध्यक्षस्तस्मै दापितसुवर्णवृत्तान्तं पृष्टः प्राह। यद्धर्मवाहिकायां श्लोकबन्धेन मया सुवर्णदानं निहितं ॥

तथाहिं ॥

धर्मलाभ इति प्रोक्ते दूरादुच्छ्रितपाणये ॥
सूरये सिद्धसेनाय ददौ कोटिं नराधिपः ॥ १ ॥

ततः श्रीसिद्धसेनसूरीन्सभायामाकार्य तत्सुवर्णं गृह्यतामिति प्रोक्ते वृथा तृप्तस्य भोजनमित्युच्चारपुरःसरमनेन सुवर्णेन ऋणग्रस्तामवनीमनृणीं कुरु। इत्युपदिष्टे तत्सन्तोषपरितुष्टेन राज्ञा तदङ्गीकृतं ॥

दिदृक्षुर्भिक्षुरायातस्तिष्ठति द्वारि वारितः ।
हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्वागच्छतु गच्छतु ॥ १ ॥
दीयतां दशलक्षाणि शासनानि चतुर्दश ।
हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्वागच्छतु गच्छतु ॥ २ ॥
सर्वदा सर्वदोसीति मिथ्या संस्तूयसे बुधैः ।
नारयो लेभिरे पृष्ठिं न वक्षः परयोषितः ॥ ३ ॥
सरस्वती स्थिता वक्रे लक्ष्मीः करसरोरुहे ।
कीर्तिः किं कुपिता राजन् येन देशान्तरं गता ॥४॥
अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता शिक्षिता कुतः ।
मार्गणौघः समभ्येति गुणो याति दिगन्तरम् ॥५॥
आहते तव निःस्वाने स्फुटितं रिपुहृद्घटैः ।
गलिते तत्प्रियानेत्रे राजंश्चित्रमिदं महत् ॥ ६ ॥
वक्त्राम्भोजे सरस्वत्यधिवसति सदा शोण एवाधरस्ते
बाहुः काकुत्स्थवीर्यस्मृतिकरणपटुर्दक्षिणस्ते समुद्रः।
वाहिन्यः पार्श्वमेताः क्षणमपि भवतो नैव मुञ्चन्त्य-
भीक्ष्णं
स्वच्छेन्तर्मानसेऽस्मिन्कथमवनिपते तेम्बुपानाभि-
लाषः ॥ ७ ॥

अर्घा०[१] ॥ ८ ॥

१ अर्घमधे संपूर्णानि

उरुयन्तरवाहल्लयीथणपव्वयरोमरायवणगहणे[1] ।
सुरनरगणगन्धव्वा नग्गवीआ मयणचोरेण ॥३॥*

तस्यामेव निशि नृपो वीरचर्यायां पुरि भ्रमन् भूयो भूयस्तैलिक मुखेन पठयमानमिदमश्रौषीत्।

---

१ ऊर्वोःसक्थ्योरन्तरे बाह्लही जघुश्रोनः स्तनपदे पर्वतपदे तु महान्तो जघनस्थ प्रवाहाः स्तनपर्वतरोमराजिवनगहने सुरनरगण-गन्धर्वा नग्नीकृता मदनचौरेण

---

* महावीरमोक्षात् १७० वर्षेषु गतेषु भद्रबाहुः स्वर्गं गत-मपिउच्यस्य स्थूलभद्रस्य सर्वायुः ९९ वीरात् २१५ वर्षेषु तत्पट्टे आर्यमहागिरिः सर्वायुर्वर्षाणि ८५ एवं श्रीवीरात् ३०५ वर्षे सम्प्रती राजा स्थूलभद्रस्वार्थमहागिरिः १ आर्यसुहस्ती २ शिष्यौ सुहस्तिसमीपे कश्चिद्रङ्कः भिक्षार्थे मुण्डितोऽभिभक्षणेन मृतः स चो-ज्जयिन्यां श्रेणिकराज्यपट्टे कोणिकः तस्यापरं नामाशोकचन्द्र-स्तत्पट्टे उदायी स पट्टधार्मिकः पौषधस्थस्तं अञ्जेन हत्वा नन्दो राजा ततो नापितगणिकापुत्रं नवनन्दं चाणक्यो हत्वा मौर्यवंश्यं चन्द्रगुप्तं राज्येऽस्थापयत । ततो बिन्दुसारस्तत्-पट्टेऽशोकश्रीस्तत्पुत्रः कुणालस्तत्पुत्रो गता सम्प्रतिराजा स वृद्धीतो तत वीरात् ३०५ वर्षे प्राप्तराज्यः । सुहस्तिना प्रतिबोधितः। स आर्यसुहस्ती दानवर्षं सर्वायुः प्रतिपाल्य वीरात् २९१ वर्षे स्वर्गतः । अवन्तीसुकुमालोऽपि कुण्डलिनीं प्रतिबोधित पूर्वं तत्सु-तेनैव कुडङ्गेश्वरः शिवः पितुर्मरणस्थाने स्थापितस्तस्यैव महाकाल इति नामान्तरं । सुहस्तिसूरेर्वासिष्ठगोत्रस्य द्वादशशिष्यान्तर्गत शिष्यौ सुस्थितसुप्रतिबुद्धनामानौ आमाप वर्षाद्रो कोटिककाक-

अम्मणिओ सन्देसडओ तारय कन्ह कहिज्ज[1] ।

प्रभातशेषां रजनीमवधीकृत्य तदुत्तरार्द्धमशृण्वन्निर्विण्णो नृपः सौधं प्राप्य निद्रामकरोत् । प्रत्यूषकालेऽवसरकृत्यानन्तरं नृपेण तत्राहूतस्तैलिकस्तदुत्तरार्द्धं पृष्टः ।

जग दालिद्दिहि डुब्बिडं[2] बलिबन्ध ण ह मुइज्ज ॥*

श्रीसिद्धसेनोपदेशं पुनरुक्तं निर्णीय पृथिवीमनृणां कर्त्तुमारेभे ॥

न्दिकाविरुदौ तत्र सुस्थिताचार्यशिष्यौ दुस्तरौ संग्रामदक्षयशियया चन्द्रगुप्तनृपतिना समं कुसुमपु. पाटलीपुत्रनगरे । तदुत्पत्तिस्तु यथा ॥

प्रतिदिशं विलोकयन्तो विहारस्थाः सौगताः ।

पश्यन्तीव निर्वाणं प्राप्नुवन्तोऽपि महर्षयः ॥ १ ॥

उपत्यकायामस्याद्रेर्भाति (वैभारगिरेः) राजगृहं पुरम् ।

दिनिर्मितचम्पकपुष्पैनपुराभिधम् ॥ २ ॥

कुशाग्रपुरसंज्ञं च क्रमाद्राजगृहाह्वयम् ।

सद्यः किल पाटलिग्रामनगराणि गृहाः ॥ ३ ॥

तत्र चार्द्धा सौगतानां मध्ये साक्षिणां स्थिताम् ।

---

१ अस्माकं सन्देशक तारक कृष्ण कथय कथयेः ।

२ A (, दालिद्दिहि दुत्थिअ ।) दालिद्दिहिं दुब्बिडं • जगद्दारिद्र्येण ब्राह्मिन बलिबन्धो न च मोचितः ॥ तारयाति दारिद्र्यदुःखसमुद्रादिति तारकः कृष्णः । कथमिति दुःखयसि कृष्ण, कथं न कथयसे इति भावः ।

अथ मत्सदृशः कोपि जैनो नृपतिर्भावीति पृष्टे श्रीसिद्धसेनसूरिभिरभिदधे ॥

पुन्ने[1] वाससहस्से सयम्मि वरिसांण नवनवइआहिए।
होही कुमरनरिन्दो तुह विक्कमराय सारित्थो* ॥१॥

अथान्यस्मिन्नवसरे जगत्पनृणीक्रियमाणे निजौदार्यगुणेनाहंकृतिं दधानः प्रातः कीर्त्तिस्तम्भं कारयिष्यामीति चिन्तयंस्तस्मिन्नेव निशीथे वीरचर्यया चतुःपथान्तः परिभ्रमन् युध्यमानवृषाभ्यां

यत्र श्रीमाञ्जरासन्धः श्रेणिकः कोणिकोभयः ॥ ४ ॥
मेघहल्लविहल्लश्रीनन्दिषेणादयोजनन् ॥

श्रेणिकसुतोऽशोकचन्द्रः कूणिकापराख्यः पितुः शोकाद्राजगृहं विहाय कौशाम्ब्याः परिसरे नवीनां चम्पां राजधानीमकरोत्। अत्रैव शय्यम्भवसूरिर्मनकशिष्यार्थं दशवैकालिकं महावीरात् ९८ वर्षे कृतवान्। नवीनचम्पायां श्रेणिकपुत्रे कोणिके मृते तत्पुत्र उदायी राजा जातः सोपि पितुः शोकेन नूतनस्थाननिवेशनार्थं सेवकान्प्रेषयामास ते गङ्गानटं ययुः। तत्रानामिनच्छायं पाटलीतरुं प्रेक्ष्य तत्कारणं पृष्टः कोपि महामुनिरवदत्। अन्निकापुत्रो जयसिंहाचार्यपार्श्वे दीक्षां गृहीत्वाऽन्निकापुत्राचार्यनाम्ना विहरन्गङ्गानटस्थं पुष्पभद्रपुरं प्राप। तत्र पुष्पकेतुर्नृपः पुष्पवती राज्ञी तयोः पुत्रः पुष्पचूलः पुत्री पुष्पचूला तयोर्गाढानुरागात्परस्परं विरहो माभू-

---

१ B पुण्णो * पूर्णे वर्षसहस्रे शते वर्षाणां नवनवत्यधिके भविष्यति कुमारपालनरेन्द्रस्तव हे विक्रमराजन् सदृशः ॥

आसितः कस्यापि दारिद्योपद्रुतद्विजन्मनो जीर्णनृप-भकुटीस्तम्भमध्यारूढो यावत्तिष्ठति तावत्तावेव नृ-पौ शृङ्गाग्रेण तं स्तम्भं भूयो भूयस्ताडयतः । अ-त्रान्तरे स विप्रोकस्मान्निद्राभङ्गमासाद्याकाशे शुक्र-गुरुभ्यां निरुद्धं चन्द्रमण्डलमवलोक्य गृहिणीमुत्था-प्य चन्द्रमण्डलसूचितं तन्नृपतेः प्राणसङ्कटमवगम्य होतव्यद्रव्याणि तदुपशान्तये होमार्थमुपढौकयेति सावधानं नृपे शृण्वति स गृहिण्योचे । अयं नृपः पृथिवीमनृणां कुर्वन्मम कन्यासप्तकस्य विवाहाय

इति राज्ञा प्रागुभयोः परस्परं विवादः कृतस्ततो वैराग्येण राजपत्निकापुत्राचार्यपार्श्वे दीक्षा गृहीता कालेन केवलिनी जाता । तस्मरणानन्तरं तस्याः करोटिका गङ्गायां वहमाना दैवाद्विनिर्गता क्वचित्स्थाने । तत्र कालेन पाटलीतरुस्तस्मात् सेवकैर्योग्यं स्थानं ज्ञात्वा राज्ञे निवेदितं । तेन राज्ञा पाटलीपुत्रनामकं तत्र नगरं निवेशितं । ततो नन्दराज्ञा तदा शकटालमन्त्रिपुत्रः स्थूलिभद्रः । राजा पण्डि-तो वररुचिः । आर्यमहागिरिः आर्यसुहस्ती द्वौ भ्रातरौ स्थूलि-भद्रस्य शिष्यौ, तत्राद्यो जिनकल्पी द्वितीयोऽन्यः स्थविरः । तदुक्तं ।

* वन्दे अज्जमहागिरिं मुणिपवरं जेण सासयं गया ।
सिद्धिं तत्थगामिर्ड चारित्तं पालियं पवरं ॥ १ ॥
* वन्दे आर्यसुहस्तिसूरिं मुनिप्रवरं येन सम्प्रति राजा
सिद्धिं सम्प्रतिसिद्धं चारित्रं प्रापित प्रवरम् ॥ १ ॥

सुहस्तिनिर्दिष्टेतिकः स ध्रुवं ह्यन्तेऽकाले उज्जयिन्यां राजा तदा तदा राजोक्तं किं मुदा पुण्यप्रभावात् । ततस्तृतीयादाने नाते

द्रव्यमयच्छत्रशान्तिकर्मणा कथं व्यसनान्माचयितुमुचित इति तद्वचसा सर्वथा परिहृतगर्वस्तत्सङ्कटाच्छुटितः कीर्तिस्तम्भं विस्मन् राज्यं चिरं चकार॥

कट्ठं काउं मुक्कं च साहसं मइलिअं च अप्पाणं ।
अजरामरं न पत्तं हा विक्कम हारिओ जम्मो[1] ॥१॥

कदाचिदायुःप्रान्ते केनाप्यायुर्वेदविदा श्रीविक्रमस्य वपुरपाटवे वायसपिशिताहारेण रोगशान्तिर्भवतीत्युपदिष्टे नृपेण तस्मिन्पाके कार्यमाणे प्रकृतिव्यत्ययं विमृश्य नृप इति ज्ञापितः । साम्प्र-

---

श्रीमाराध्य सकला शिवाः संप्राप्य चतुःपथे मुशली मण्डपिता कुलशिनं च चपकलाः सर्वे । नृपः काव्यमिदं पपाठ ।

मद्वाः श्रृङ्गं शक्रयष्टिप्रमाणं
शीतो वह्निर्मारुतो निःप्रकम्पः ।
षोढं ब्रूते सर्वथा मन्त्र किंचि-
द्वृद्धोऽवादी किं किमाहास वादी ॥ १ ॥

ततः प्रसिद्धेन वृद्धवादिसूरिणा जितः सिद्धसेनदिवाकरो शिष्यः कृतोऽनुश्राव्य ।

श्वेताम्बराचार्येण वादिमुनिना वृद्धसेनेन शङ्करवनारतीर्थे नामेयः स्तवनत्र पूर्वजातदेवमपदनत्रगुरुकुलपुण्डपुरे शङ्कुनि-

१ कष्ट । दशमानर्पयिति देशी० कष्टं मुक्तं साहसं ॥ निर्मेलनिरवद्यात्मानं कृत्वा । अजरामरं न प्राप्त । हे विक्रम हा त्वम् हारितम् !

तं धर्मौषधमेव बलवत्। प्रकृतेर्विकृतिरुत्पातः। जीवितलोलुपतया लोकोत्तरां सत्वप्रकृतिमपहाय काकमांसमभिलपन्सर्वथा न जीवसीति वैद्येनाभिहितस्तं पारितोषिकदानपूर्वं परमार्थबान्धवमिति श्लाघमानो गजतुरगकोशादिसर्वस्वमर्थिभ्यो वितीर्य राजलोकं नगरलोकमापृच्छ्य विजने क्वापि धवलगृहप्रदेशे तत्कालोचितस्नानदानदेवार्चनपूर्वं दर्भसंस्तराधिरूढो ब्रह्मद्वारेण प्राणोत्क्रान्तिं करिष्यामीति विमृशन्नकस्मादाविर्भूतमप्सरोगणं स ददर्श।

काविहारे विहरन्तः श्रीवृद्धवादिसूरयः। तत्र येन जीयते तस्याहं शिष्यो भविष्यामीति कृतप्रतिज्ञं महाविद्याहंकारिणं दक्षिणपथायाते कर्णाटभट्टं दिवाकरनामानं युक्त्या वादे निर्जित्य शिष्यं चक्रुः। सैकदा सकलं जैनसिद्धान्तं संस्कृते करोमीति पृष्टो गुरुराह, त्वया तीर्थकृद्वचनाशातना कृता। तदनन्तरपापप्रायश्चित्तग्रहणाय द्वादशवर्षकृतपाराञ्चिते कश्चिन्महानृपो बोधितव्य इति गुरुवाक्यमङ्गीकृत्य द्वादशवर्षान्ते विक्रमार्कनृपप्रतिबोधार्थमुज्जयिन्यां कुडङ्गेश्वरदेवालये शिवलिङ्गाभिमुखं पादौ धृत्वा तेन सुप्तम्। शैवकैश्चाहितलत्ताडनमन्तःपुरे राज्ञीषु जातम्। ततो महति कोलाहले तत्स्वरूपज्ञानेन चमत्कृतेन विक्रमेण समेत्य पृष्टो मुनिराह। यदि मया नमस्कारः क्रियते तदैतल्लिङ्गं द्विधा भविष्यति। ततो राज्ञाऽपि नमस्कारस्तुतिः समारब्धा द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिकाकाव्ये पठिते तल्लिङ्गं द्विधाभूत्। प्रथमं धूमवलयस्ततो नाभिसूनुर्निर्यातः। विस्मय

अञ्जलिं बध्वा प्रणामपूर्वं का यूयमिति पृष्टे । न वाग्विस्तरार्होऽयमवसरः। आपृच्छनायैव वयमुपागता इत्यभिधायाप्सरसोऽपतरन्त्यो नृपेण भूयोभिदधिरे । नवीनब्रह्मणा निर्मितानां भवतीनामद्वैतरूपवतीनामेव रूपं नासया हीनमिति जिज्ञासुरस्मि। अथ ताः सहस्ततालं विहस्य निजमपराधमस्मासु संभावयसीति ता मौनमाश्रिता नृपेणोचिरे। स्वर्गलोकस्थितासु भवतीषु ममापराधः कथं संभाव्यत इति नृपवचःप्रान्ते तासु मुख्यया सुमुख्ययाचचक्षे। राजन्प्राग्पुण्योदयेन साम्प्रतं नवा-

---

सपरिवारः शिष्योऽभूत् ॥ तदुक्तम् ॥
रूपोढरागाश्रितसिद्धसेन-
दिवाकराचार्यकृतप्रतिष्ठः ।
श्रीमान्कुडङ्गेश्वरनाभिसूनु-
र्देवः शिवायास्तु जिनेश्वरो वः ॥ १ ॥

प्रमाणानां लेखं। शासनपट्टिका । श्रीमदुज्जयिन्यां संवत् १ चैत्रसुदि १ गुरौ भाटदेशीयमहाक्षपटलिकपरमार्हतश्वेताम्बरोपासकब्राह्मणगौतमसुतकात्यायनेन राजालेखयत्। यत्तु अथोद्धारमनृणां पृथ्वीं सूरिवचमा कृत्वा निजं संवत्सरं प्रावर्त्तयत्। पूर्वं पार्श्वनाथसंवत्सरानन्तरं वर्द्धमानसंवत्सरोऽनुवृत्तइदेवो । श्वेताम्बरमते महावीरात् ४७० वर्षे विक्रमो राजा। दिगम्बरमते तु

पि निधयस्तव सौधेऽवतेरुस्तदधिष्ठात्र्यो वयं। भवता देवतारूपेणाजन्मावधि महादानानि ददतैकस्यैव निधेरेतावदेव व्यवकलितं यावत्त्वं नासाग्रं न पश्यसि। इत्थं तदुक्तिमाकर्ण्य ललाटं करतलेन स्पृशन् यद्यहं नवनिर्धान्वेद्मि तदा नवभ्यः पुरुषेभ्यस्तान्समर्पयामीति दैवेनाज्ञानभावाद्वञ्चित इत्युच्चरंस्ताभिः कलौ भवानेवोदार इति प्रतिबोधितः परलोकमाप। ततः प्रभृति तस्य विक्रमादित्यस्य जगत्ययमधुनापि संवत्सरः प्रवर्त्तते। श्रीविक्रमार्कस्य दाने विविधाः प्रबन्धाः॥

---

§ वरिसाणि सयचउक्कनिमसी गदा य सिरिवद्धवीरस्स ।
निव्वाणं सम्पत्ते उप्पण्णो विक्कमो राओ ॥ १ ॥

[§ निर्वाणं प्राप्तस्य जिनेन्द्रवीरस्य [illegible] वर्षाणि गतानि यदा विक्रम उत्पन्नो राजा ॥ १ ॥

सभायां कदाचित्कारणवशात्तस्या [illegible] राज्ञा दत्तं सिद्धसेनाभिधं प्राप्य सिद्धसेनदिवाकर इति नाम्ना प्रसिद्धोऽभूत्।

• पञ्चेव य वरिससये सिद्धसेणो य जयपट्टे ॥

• महावीरनिर्वाणो [illegible] वर्षशते जयपक्ष सिद्धसेनोऽभूत्। युगप्रधानोऽभूत्. सिद्धसेनोऽयं स तु विक्रमस्य समसमये संजातोऽभूत् । नेमिचन्द्रसूरिकृतप्रवचनसारोद्धारस्य टीकाकर्त्ता सिद्धसेनोऽपरः, स तु विक्रमस्य द्वादशशते संजातोऽभूत् ॥

॥ अथ शालिवाहनप्रबन्धः ॥

अथ दाने विद्वत्तायां च श्रीसातवाहनकथा* यथाश्रुता ज्ञेया । तत्पूर्वभवकथा चैवं । श्रीप्रतिष्ठानपुरे शातवाहनभूपो राजपाटिकायां गच्छन्नगरप्रत्यासन्ननद्यां वीचिभिर्नीरतीरक्षिप्तं मत्स्यमेकं हसन्तमालोक्य प्रकृतेर्विकृतिरुत्पात इति भयभ्रान्तो नृपः सर्वानेव विदग्धपुरुषान्सन्देहममुं पृच्छञ्ज्ञानसागरनामानं जैनमुनिं पप्रच्छ । ज्ञानातिशयेन तेन तत्पूर्वभवं विज्ञायेत्युपदिष्टं । यत्पुरातनभवे त्वमस्मिन्नेव पत्तने उच्छिन्नवंशः काष्ठभारवाहनैकवृत्तिस्तस्यामेव नद्यां भोजनावसरे संनिहितशिलातले सक्तून्पयसालोड्य नित्यमश्नासि । कस्मिन्नप्यहनि जैनमुनिं मासोपवासपारणाहेतोः पुरो व्रजन्तमाहूय तं सक्तुपिण्डं तस्मै प्रादात् । तस्य पात्रदानस्यातिशयात्त्वं शालवाहननृपतिरासीः स मुनिर्देवो जातस्तद्देवताधिष्ठानवशात्तं का-

---

* शालिवाहन,शाल्वाहन,सालवाहण,सालवाहन, सातवाहन सातवाहन,हालेत्येकस्य नामानि ॥ तत्कथा चेयं यथा ॥

दक्षिणखण्डे महाराष्ट्रे प्रतिष्ठानं नाम पुरं । तत्रैकदा द्वौ प्रदे-शिनौ [illegible] द्विजौ ते कुमारीं गन्तुकामाः कुम्भकारशा-

ष्ठभारवाहिनो जीवं त्वां नृपतितयोपलक्ष्य प्रमोदा-
द्धासितवान् ॥
तत्कथासंग्रहश्चैवं ॥
मीनानने प्रहसिते भयभीतमाह
श्रीशातवाहनमृपिर्भयतस्त्र नयाम् ।
यत्सक्तुभिर्मुनिरकार्यत पारणं प्राक्
देवाश्रयन्तमुपलक्ष्य झषो जहास ॥ १ ॥

स श्रीशातवाहनः पूर्वभववृत्तान्तं जातिस्मृत्या साक्षात्कृत्य ततः प्रभृति दानधर्ममाराधयन् सर्व-

---

जायां निहालं चकुः । गुरुणा प्रजाहरणार्थं कोद्दवर्णी नागहूदे गता । नहूदवेल्लिहिनी नागपुरुषो भजतां पुच्छे । तानि दुःखे स्वर्णिपोहे नव दुःखं निर्मूलमुन्मूलविष्पामीति कृतनिश्चयो नागपुरुषो गतः । तस्या गर्भस्वरूपं पृष्ट्वा तौ भ्रातरौ तां निर्मितवं कुम्भकारदत्तावायां तां रक्षन्त देशान्तरे निर्गतौ । सापि कुम्भकारगृहे सेवां कुर्वती काले पुत्रं सुषुवे । देवानुभावात्तस्य बालो महानेतनो प्रभावी जातः । मृन्मयानि हस्त्यश्वरथपुरुषादिक्रीडनकानि बहूनि चकार । राजाजः शातवाहननामासीत् । इत्यथ ॥

स्पष्टतादिरापाद भोग्गमाविभ्रा थुभा गीला नागरुपो वाव साभो । सो सिद्धपुरिपुषे सिखमार्थं पुरावे विभाग्यो नागहरुपपो कलागुरु साहं । सो थाशेजित्यपिरु हि सेवइ । कयाहि गुकम्मुताव गुणइ । सतो हि सिरिवाणसाइणिय इससाहणउ । तह कालिपुराणे वाकरा नागरुपो सिद्धस्स सिद्धीनरविदे इतिरम ।

पां महाकवीनां विदुषां च संग्रहपरः। चतसृभिः स्वर्णकोटीभिर्गाथाचतुष्टयं क्रीत्वा सप्तशतीगाथाप्रमाणं शालिवाहनाभिधानं संग्रहगाथाकोशं शास्त्रं निर्माप्य नानावदातनिधिः सुचिरं राज्यं चकार। तद्गाथाचतुष्टयमेतद्यथा ॥

हारो वेणीदण्डो खट्टग्गलियाइ तह य तालुन्ति।
एयाइ नवारि सालाहणेण दहकोडिगहियाइ ॥१॥*

तत्थ सिरिसालिवाहणरण्णो चन्दलेहाभिहाणाए देवीए निअपुत्ताणं पुरओ निवेइयं। ते रसलुद्धा निच्चं रज्जं मुत्तुं नागज्जुणपासमागया। तओ रससिद्धिं नाऊण तेणेव सत्थेण नागज्जुणो निहओ। तत्थ थम्भणं नाम नयरं।

[रणसिंहराज्ञो भोपलनाम्नी सुता तस्या नागार्जुनो नाम पुत्रः। स सिद्धपुरुष इति विख्यातः पृथिवीं विचरन् सालिवाहनराजः कलागुरुर्जातः। स पादलिप्ताचार्यं निषेवते। कदापि गुरुमुखाच्छ्रुतं। यथा हि पार्श्वनाथबिम्बं रससाधनार्थं। ततो नागार्जुनेन तदभिप्रायं ज्ञात्वा कान्तिपुरात्कपटेनसेढीनदीतटे समानीय तद्बिम्बं स्थापयित्वा रससिद्धो जातः। तत्र श्रीसालिवाहनराज्ञश्चन्द्रलेखाभिधाना राज्ञी इदं निशम्य स्वयं नागार्जुनाय द्वाभ्यां सिद्धार्थं निवेदितं। तौ रसलुब्धौ नित्यं राज्यं मुक्त्वा नागार्जुनपार्श्वे आयातौ। ततो रससिद्धिं ज्ञात्वा तेनैव शस्त्रेण नाम्ना नागार्जुनो निहतः।

* अत्र गाथया हारवर्णनं वेणीदण्डवर्णनं। कुक्कोडीपीठिकाम्बरवर्णनं तथा च तालवृन्तवर्णनम्। नवरं शालिवाहनेन राज्ञा दशकोटिभिर्गृहीता ॥ १ ॥

सरसं पिय अस्सदन्तो हारो पीणुण्णयाण थणयाण ।
उव्विग्गो भमइ इवं जहणाणिहंसणग्गुज इव ॥२॥
परिगुणन्तो य इह वेणीदण्डो नियम्बबिम्बम्मि ।
ता सुन्दरि सुरयमहानिहाणकलसाभुयङ्गु इव ॥३॥

[illegible] ॥

[illegible] ।
[illegible] ॥ १ ॥

[[illegible]
[illegible]
[illegible]]

[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ३ ॥

[illegible]

परिओससुन्दराइं सुरए जायन्ति जाइं सुक्खाइं ।
विरहाओ ताइं पियसहि खट्टुग्गलियाइं कीरन्ति २

[यथा यथा प्रदेशिनीं जानौ पादलिप्तो भ्रामयति ।
तथा तथा तस्य शिरोवेदना प्रणश्यति मुरुण्डराजस्य ॥ १ ॥]

शालिवाहनपुरःसरा नृपा-
श्चित्रकारिचरिता इहाभवन्[1] ।
दैवतैर्बहुविधैरधिष्ठिते
चात्र सत्त्वसदनान्यनेकशः ॥ १ ॥

कपिलात्रेयबृहस्पतिपञ्चाला इह[2] महीभृदुपरोधात्[3] ।
न्यस्तस्वचतुर्लक्षग्रन्थार्थं श्लोकमेकमग्रथयम् ॥ २ ॥

स चायम् ।

जीर्णे भोजनमात्रेयः कपिलः प्राणिनां दया ।
बृहस्पतिरविश्वासः पञ्चालः स्त्रीषु मार्दवम् ॥ ३ ॥

[१ प्रतिष्ठानपुरे २ कामशास्त्रकर्त्ता बाभ्रव्यः ३ शालिवाहनराज्ञ आग्रहात्] ते चत्वारोऽपि स्वस्वग्रन्थं राज्ञेऽदर्शयंस्तच्छ्रोतुमसमर्थं राजानं श्लोकैकपादेन स्वस्वसकलग्रन्थाभिप्रायं निवेदयामासुः

परितोषसुन्दराणि सुरते जायन्ते यानि सौख्यानि विरहान्तानि हे प्रियसखि खट्टशब्दो मुक्तार्थवाची देशी० उत्कीर्णानि सन्ति कीर्त्यन्ते कुर्वन्ति ॥ २ ॥ !

B परितोसमुन्दराइ G D सुरएसु लहन्ति जाइ सोक्खाइं ताइं चिय उण विरहे B खुट्टुग्गिआइ ॥ खुट्टुग्गिरियाइ

मा जाण कीर जह चयुलालियं पडइ पउमाइन्दं।
उरदलगदुह्रलियं उब्भुपतालाहलं एयं ॥ ५ ॥
ताण पुरोयमरीदं कपलॊधम्भाण सरिसपुरिसाण ।
जे अत्तणो विणासं फलाइं दिन्ता न चिन्तन्ति ६
जह सरसे तह सुके वि पायवे धरइ अणुदिणं विञ्झो।
उच्छंगवट्टियं निग्गुणंपि गरूया न छड्डन्ति ॥ ७ ॥

। इत्यश्लोकान्विन्त्या विक्रमादित्येन कश्चिद्द्विजः पृष्टः मद्गृहावपतन्ति कश्चिन्नयगों पृथ्वी तिष्ठति पुरुष. । तेनोक्तं । प्रतिष्ठानपुरे कुम्भकारगृहे शालो वाहोति । गच्छतुरत्वा तं हन्तुं सैन्यो विक्रमः प्रतिष्ठानपुरं प्राप्त. । तेनकैश्चिद्राजानःमारणायोद्योगे कृते तदा सुकृषस्य माया नागपुरुषः स्तनः । तेन प्राडुर्भूपायनकुम्भो दत्तः मदनी दार्भिः कुमाराय दत्ता तेन कुमारेणामृतसिञ्चनेन मृन्मयं सर्वं सैन्यं

मा जानातु हे कीर यथा चञ्चुलालितं पतति पद्माकन्दं । पद्माम्रफलं ॥ कालेणत्थलिंगद बद्धन वातान्तरे सन्तं सुलभमिदयथं नाजानतं देशी० जातिदेवमेतत् । विकस्य भोगयोग्यं सुगन्धमिति भावः ॥ ५ ॥ !

तेषां कल्पांसदृशां. सत्पुरुषाणां पुरोयं ! अतिद्मनवगणनं यत कारणाते आत्मनो विनाशकं नाति दद्तः सन्तो न चिन्तयन्ति। आत्मानं विनाश्यापि परोपकारकरणप्रदा सत्पुरुषा मन्यानयोग्या एवेति जात ॥ ६ ॥ !

यथा सरसे तथा शुष्केऽपि पादपे धारयत्यनुदिनमनुरागं विन्ध्याचलः । उत्सङ्गवर्तिनं निर्गुणमपि गुरवो न त्यजन्ति ॥ ७ ॥

॥ पहेर पत्र ५ उत्तुयनाजारसं

पढमो नेहाहारो तेहिं तितिएहिं तह कहवि गहिऊ।
पिच्छन्ति जं न अन्नं तच्चिय आजम्म मुञ्झारा ८
सयलजणाणन्दयरो सुक्कस्स वि एस परिमलो जस्स।
तस्स नवसरसभावम्मि हुज्ज किं चन्दणदुमस्स ९

जीवितं तेन विक्रमसैन्यं नाशितं विक्रमोऽपि पलाय्य गतः। तदनुधावितस्ततो द्वयोः सन्धिर्जातः। तापीतीरपर्यन्तमुत्तरापथं साधयित्वा प्रतिष्ठानपुरे राज्यं चकार। स्वकीयं संवत्सरं प्रावीवृतत्।

तत्रैकस्य द्विजस्य सूनुः सदर्पः शूद्रकाख्यः बहुशिक्षामर्दनं तेन कृतं। तद्दृष्ट्वा राजा तं पुराध्यक्षमकरोत्। ततो गीतमोहितां देवीं मायासुरः कश्चिदहरत्। तदन्वेषणाय शूद्रकं प्राहिणोत्। सोऽपि सक्रीडेपकः कोलापुरस्थां महालक्ष्मीमाराध्य तमसुरमस्मारयत्। देव्या दत्तं खड्गमादाय मायासुरभ्रात्रा दर्शितां महिषीमादायागतः।

प्रथमः स्नेहाधारस्तैः पुरुषैस्तया ताभिः स्त्रीभिः कथमपि केनापि कारणेन गृहीतः। यद्यस्मात्कारणादन्यं श्रेष्ठमप्यसम्बन्धत्वेन न पश्यन्ति स नामैव सा च तमेव सर्वगुणाधारत्वेन पश्यन्तो यत आजन्म परस्परानुरागोत्पत्तिं समारभ्य मुञ्झारशब्दो देशी० गृहमध्यस्थोर्ध्वनिर्यद्दारुवाची तद्वत्तावपि स्तः ॥ ८ ॥

सकलजनानन्दकरः यस्य शुक्रस्यापि वीर्यस्य वा शुष्कस्य पुरुषस्य वा काणस्येत्यादिव्यञ्जना। एष परिमलः सुगन्धः संयोगश्च तस्य नवसरसभावे पत्रैर्किं चन्दनद्रुमस्य पत्रैरेव ॥ ९ ॥

A B C मुञ्जारो B D गहीअ C तहवि कहवि

कयालितरू विञ्झगिरी नेहाहारो य चन्दणदुमो य।
एयाओ नयरि सालाहणेण नवकोडिगहियाओ १०

॥ अथ शीलव्रते प्रबन्धः ॥

तद्यथा ॥

षड्विंशद्ग्रामलक्षप्रमिते कन्यकुब्जे नगरे कल्याणकटके पानीयाधिकृतप्रियाभिलाषव्यतिकराद्राजा भूदेवो मालवके श्रीरुद्रमहाकालमाराध्य मालवकं तस्मै देवाय दत्वा स्वयं तापसोभूदिति संक्षेपः ॥

॥ गुर्जरभुवि वढीयाराभिधानदेशे पञ्चाशरग्रामे चापोत्कटवंशं झोलिकासंस्थं बालकं वणलाग्रि वृक्षे निधाय तन्माता इन्धनमवचिनोति । प्रस्तावात्तत्रायातैर्जैनाचार्यैः श्रीशीलगुणसूरिनामभिरपराह्णेपि तस्य वृक्षस्य छायामनमन्तीमालोक्य झोलिकास्थितस्य तस्यैव बालकस्य पुण्यप्रभावोयमिति विमृश्य जिनशासनप्रभावकोयं भा-

[illegible]

[illegible]

थीत्याशया वृत्तिदानपूर्वं तन्मातुः पार्श्वात्स बालो जगृहे । वीरमतीगणिन्या स बालः परिपाल्यमानो गुरुभिर्दत्तवनराजाभिधानोऽष्टवार्षिको देवपूजाविनाशकारिणां मूषकाणां रक्षाधिकारे नियुक्तः । स ताँल्लोष्टैर्निघ्नन् गुरुभिर्निषिद्धोऽपि चतुर्थोपायसाध्यांस्तानेवं जगौ । तस्य जातके राजयोगमवधार्यायं महान्नृपतिर्भावीति निर्णीय स मातुः पुनः समर्पितो मात्रा समं कस्यामपि पल्लिभूमौ[1] स्वमातुलस्य चौरवृत्त्या वर्तमानस्य सर्वत्र धाटीप्रपातमकरोत् । काकरग्रामे खात्रपातनपूर्वं कस्यापि व्यवहारिणो गृहे धनं मुष्णन्दधिभाण्डे करे पतिते सत्यत्र भुक्तोहमिति विचिन्त्य तत्सर्वस्वं तत्रैव मुक्त्वा विनिर्ययौ । परस्मिन्नहनि तद्भगिन्या श्रीदेव्या निशि गुप्तवृत्त्या सहोदरवात्सल्यादाहूतः । तया भोजनवसुदानपूर्वकमुपकृतो मम पट्टाभिषेके भवत्यैव भगिन्या तिलकं विधेयमिति प्रतिपेदे ॥ अथान्यस्मिन्नवसरे चरटवृत्त्या वर्तमानस्य चौरैः क्वाप्यरण्यप्रदेशे रुद्धो जम्बाभिधानो वणिग्वं चौरत्रयं दृष्ट्वा बाणपञ्चकमध्याद्बाणद्वयं भञ्जंस्तैः पृष्ट[3] इति प्राह-

१ B G नाम्ब्राणेन २ A C पल्लीभूमौ B नेन पृष्टः

वदत ततस्तां भुवमावेदयामीत्यभिधाय जालिवृक्षसमीपे गत्वा यावती भूः शशकेनोऽऽत्रासिता तावतीं भुवं दर्शयामास । तत्रैणाहिल्लपुरनाम्ना नगरं निवेश्य संवत् ८०२ वर्षे वैशाखसुदि २ सोमे श्रीविक्रमार्कतस्तस्य जालितरोर्मूले धवलगृहं कारयित्वा राज्याभिषेकलग्ने काकरग्रामवास्तव्यां तां प्रतिपन्नभगिनीं श्रियादेवीमाहूय तया कृततिलकः श्रीवनराजो राज्याभिषेकं पञ्चाशद्वर्षदेश्यः कारयामास । सजम्बाभिधानो वणिक् महामात्यश्चक्रे । पञ्चासरग्रामतः श्रीशीलगुणसूरीन् सभक्तिकमानीय धवलगृहे निजसिंहासने निवेश्य कृतज्ञचूडामणितया सप्ताङ्गमपि राज्यं तेभ्यः समर्पयंस्तैर्निःस्पृहैर्भूयो निषिद्धः । प्रत्युपकारबुद्ध्या तदादेशाच्छ्रीपार्श्वनाथप्रतिमालंकृतं पञ्चासराभिधानं चैत्यं निजाराधकमूर्तिसमेतं च कारया-

---

१ A G नाम शशकेन श्वाऽऽत्रासिता : C शशकेनोच्चाशिनाः २ अट्ठसयेसु दुरुत्तरेसु विक्कमवासेसु अणहिल्लगोवालपरिरक्खियपए एसो सवच्छरट्ठाणे पट्टणं चउक्कडवंसमुत्ताहलेण वणरायराणा निवेसिअं [अष्टशतेषु विक्रमवर्षेषु द्विरुत्तरेषु अणहिल्लगोपालपरिरक्षित एतत् संवत्सरस्थाने पट्टनं चापोत्कटवंशमुक्ताफलेन वनरा जराजा निवेशितम्

मास। तथा तेन धवलगृहकण्ठे कण्ठेश्वरीप्रासादश्च कारितः।

गुर्जराणामिदं राज्यं वनराजात्प्रभृत्यपि -
जैनैस्तु स्थापितं मन्त्रैस्तद्द्वेषी नैव नन्दति ॥ १ ॥

पूर्वं निरुद्धं वर्षं ५९ मास २ दिन २१ श्रीवनराजेन राज्यं कृतं। श्रीवनराजस्य सर्वायुर्वर्षं १०९ मास। २ दिन २१। संवत् ८६२ वर्षे आषाढसुदि ३ गुरौ अश्विन्यां सिंहलग्ने वहमाने वनराजसुतस्य श्रीयोगराजस्य राज्याभिषेकस्तस्य त्रयः कुमाराः। अन्यस्मिन्नवसरे क्षेमराजनाम्ना कुमारेण राजेति विज्ञपयांचक्रे। देशान्तरीयस्य राज्ञः प्रवहणानि वात्यावर्तेन विपर्यस्तानि। अन्यवेलाकूलेभ्यः श्रीसोमेश्वरपत्तने समागतानि। ततस्तेषु तेजस्वितुरंगमसहस्रं १०००तथा गजानां सार्द्धशती संख्यया- पर[1]वस्तूनि कोटिसंख्यया । एतावत्सर्वं निजदेशोपरि स्वदेशमध्ये भूत्वा संचरिष्यति। यदि स्वाम्यादिशति तदा तदानीयते इति विज्ञप्तेन राज्ञा तन्निषेधः कृतः। तदनन्तरं तैस्त्रिभिः कुमारैः राज्ञो वयोवृद्धभावादैकल्यमाकल्य तस्यामपि स्वदेश-

१ B सार्द्धशतसंख्यया । [illegible] १८ अग्र.

प्रान्तभूमौ सैन्यं सज्जीकृत्याज्ञातचौरवृत्या तत्
वैभवाच्छिद्य स्वपितुरुपानिन्ये। अन्तः कुपितेन मौ
नावलम्बिना राज्ञा न किमपि तेषां प्रतिपत्त्या
कृतं। तत्सर्वं नृपतिसात्कृत्वा क्षेमराजकुमारेणै
त्कार्यं सुन्दरं कृतमसुन्दरं वेति विज्ञप्तो नृपति
भाषे। यदि सुन्दरमुच्यते तदा परस्वलुण्टनपात
यद्यसुन्दरमभिधीयते तदा भवदीयचेतसो विरत
अतो मौनमेव श्रेय इति सिद्धं। श्रूयतां भवदी
प्रथमप्रश्ने परवित्तापहृतौ निषेधहेतुः। यदा पर
ण्डलेषु नृपतयः सर्वेषामपि राज्ञां राज्यप्रशं
कुर्वन्ति तदा गुर्जरदेशे चरटराज्यमित्युपहसन्ति
अस्मत्पूर्वैरित्यादिस्वरूपं विज्ञप्तिकया ज्ञाप्यमान
कियन्निजपूर्वजवैमनस्यमावहन्तो ब्रूमहे। यद
पूर्वजकलङ्कः सर्वलोकहृदये विस्मृतिमावहति त
समस्तराजपङ्क्तिषु वयमपि राजशब्दं लभामहे। ध
उपश्लोकैर्भवद्भिः स पूर्वजकलङ्क उत्सृज्य पुनर्नव
कृतः। तदनन्तरं राज्ञा शस्त्रागारान्निजं धनुरुपान
यो भवत्सु बलवान् स इदमारोपयत्विति समादि
सर्वाभिमानेन नैकेनाप्यधिरोप्यत इति रा
हृल्लेखनाभिधानमिदं ॥

आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां वृत्तिच्छेदोनुजीविनाम् ।
पृथक्शय्या च नारीणामशस्त्रो वध उच्यते ॥ १ ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशादस्मास्वशस्त्रवधकारिपुत्रेषु को दण्ड उचितः । अतो राज्ञा प्रायोपवेशनपूर्वकं विंशत्यधिकवर्षशते पूर्णे चिताप्रवेशः कृतः। अनेन राज्ञा भट्टारिकाश्रीयोगीश्वरीप्रासादः कृतः। [!संव० ८७८ श्रावणसुदि ३ निरुद्धं वर्ष १७ मास १ दिन १ श्रीयोगराजेन राज्यं कृतं ॥ सं० ८७८! श्रावणसुदि ५ उत्तराषाढनक्षत्रे धनुर्लग्ने रत्नादित्यस्य राज्याभिषेको बभूव । सं० ८८१ कार्त्तिकसुदि ९ निरुद्धं वर्ष ३ मास ३ दिनान्यनेन राज्ञा राज्यं चक्रे ॥ सं०८९८! वर्षे ज्येष्ठसुदि १२ शनौ हस्तनक्षत्रे सिंहलग्ने श्रीक्षेमराजदेवस्य राज्याभिषेकः समजनि। सं० ९२२! भाद्रपदसुदि १५ रवौ वर्ष ३८! मास ३ दिन १० अस्य राज्ञो राज्यनिबन्धः । ५ । सं० ९३५! वर्षे आश्विनसुदि १ सोमे रोहिणीनक्षत्रे कुम्भलग्ने श्रीचामुण्डराजदेवस्य पट्टाभिषेकः सञ्जनि ॥ ६ ॥ सं० ९३८ माघवदि! ३ सोमे निरुद्धं वर्ष १३! मास २ दिन १६ अनेन राज्ञा राज्यं विदधे ॥सं० ९३८! माघवदि१२भौमे

स्वातिनक्षत्रे सिंहलग्ने श्रीआकडदेवो राज्ये उपविष्टः। अनेन कर्करायां पूर्यामाकडेश्वरकण्टेश्वरीप्रासादौ कारितौ। सं० ९६५ ! पौषशुदि ९ बुधे निरुद्धं वर्ष २६ ! मास १ दिन २० राज्यं कृतं ॥ सं०९९० ! पौषसुदि१०गुरौ आर्द्रानक्षत्रे कुम्भलग्ने भूयगडदेवः पट्टे समुपविष्टः। अनेन राज्ञा भूयगडेश्वरप्रासादःकृतःश्रीपत्तने प्राकारश्च सं०९९१! वर्षे आषाढसुदि १५ निरुद्धं वर्षं २७! मास ६ दिन ५० राज्यं कृतं एवं चापोत्कटवंशे पुरुषाः ७ तद्वंशे १९० वर्ष मास २ दिनलग्न राज्यं जातं ॥] !

असेव्या मातङ्गा परिगलितपक्षाः शिखरिणो
जडप्रीतिः कूर्मो फणिपतिरयं च द्विरसनः ।
इति ध्यातुर्धातुर्धरणिधृतये सान्ध्यचुलका–
त्समुत्तस्थौ कश्चिद्विलसदसिपट्टः सुसुभटः ॥ इति ॥

अथ पूर्वोक्तश्रीभूयगडराजवंशे मुञ्जालदेवसुता राजवीजदण्डकनामानस्त्रयः सहोदरा यात्रायां श्रीसोमनाथं नमस्कृत्य ततः प्रत्यावृत्ताः। श्रीभूयडदेवनृपं वाहकेल्यामवलोकमानास्तुरगस्य नृपेण कशाघाते दत्ते सति कार्पटिकवेषधारी राजना-
·। क्षत्रियोऽनवसरे दत्तेन तेन कशाघातेन पीडितः

शिरःसम्पपुर्थे हा हेति शब्दमवादीत् । राज्ञा तत्कारणं पृष्टः स तुरङ्गमेन कृतं गतिविशेषं न्युञ्छहृदयोऽयमनवधार्य कशाघाते दीयमाने ममैव मर्माघातः समजनि । तेन तद्वचसा चमत्कृतेन राज्ञा स तुरङ्गो वाहनाय समर्पितः । तस्यैवाश्वाश्ववारयोः सदृशयोगमालोक्य पदे पदे तयोर्न्युञ्छनानि कुर्वन्नेव तदाचारेण तस्य महत्कुलमाकलय्य लीलादेवीनाम्नीं स्वभगिनीं ददौ। आधानानन्तरं कियत्यपि गते काले ऽकाण्डमरणे संजाते सचिवैरपत्यमरणं पर्यालोच्य तदुदरविदारणपूर्वमपत्यमुद्धृतं । मूलनक्षत्रजातत्वात्स श्रीमूलराजाभिधया समजनि । बालार्क इव तेजोमयत्वात्सर्ववल्लभतया पराक्रमेण मातुलमहीपालं प्रवर्द्धमानसाम्राज्यं कुर्वन् मदमत्तेन श्रीभूयडदेवेन साम्राज्येऽभिषिच्य तेन तु मत्तेनोत्थाप्यते च तदादि चापोत्कटानां दानमुपहासप्रसिद्धं।स इत्थमनुदिनं विडम्ब्यमानो निजपरिकरं सज्जीकृत्य विकलेन मातुलेन स्थापितो राज्ये तं निहत्य सत्य एव भूपतिर्बभूव ॥ सं० ९९३ वर्षे आषाढशुदि १५ गुरौ, अश्विनीनक्षत्रे सिंहलग्ने रात्रिप्रहरद्वयसमये जन्मनः एकविंशतितमे वर्षे

श्रीमूलराजस्य राज्याभिषेकः समजनि। कस्मिन्नप्यवसरे सपादलक्षीयक्षितिपतिः श्रीमूलराजमभिषेणयितुं गूर्जरदेशसन्धौ समाजगाम। तद्यौगपद्येन नरपतेस्तिलङ्गदेशीयराज्ञो बारपनामा सेनापतिरुपाययौ। श्रीमूलराजेन तयोरेकस्मिन्विगृह्यमाणेऽपरः पार्ष्णिघातं कुरुते इति सचिवैः सह विमृशंस्तेरूचे। श्रीकन्यादुर्गे प्रविश्य कियन्त्यपि दिनान्यतिवाह्यन्ते। नवरात्रिकेषु समागतेषु सपादलक्षक्षितिपतिः स्वराजधान्यां शाकम्भर्यामेव स्वगोत्रजामाराधयिष्यति। तस्मिन्नवसरे श्रीबारपनामा सेनानीर्जीयते तदनुक्रमतः सपादलक्षक्षोणीपतिरपीत्थं तदीये मन्त्रे श्रुते सति नृपः प्राह। मम लोके पलायनापवादः किं न भविष्यतीत्यादिष्टे ॥ ते ऊचुः ॥

यदपसरति मेषः कारणं तत्प्रहर्तुं
मृगपतिरपि कोपात्संकुचत्युत्पतिष्णुः।
हृदयनिहितवैरा गूढमन्त्रप्रचाराः
किमपि विगणयन्तो बुद्धिमन्तः सहन्ते ॥ १ ॥

इति तद्वचसा श्रीमूलराजः श्रीकन्यादुर्गं प्रविवेश। श्रीसपादलक्षीयभूपतिः श्रीगुर्जरदेशे वर्षा-

कालमतिक्रामन्नवरात्रेषु समागतेषु तस्यामेव कटकभूमौ शाकम्भरीनगरं निवेश्य तत्र गोत्रजामानीय तत्रैव नवरात्राणि प्रारेभे । श्रीमूलराजस्तत्स्वरूपमवगम्य निरुपायान्मन्त्रिणो ज्ञात्वा तत्कालोत्पन्नमतिवैभवो राजा लिहणिकां प्रारभ्य राजादेशेन समस्तान्समन्ततः सामन्तानाहूय कूटलेखकव्ययकरणप्रतिबद्धपञ्चकुलमुखेन सर्वानपि राजपुत्रान्वदातीभ्यान्यथावदाताभ्यामुपलक्ष्य यथोचितदानादिभिरावर्ज्य च समयसंकेतज्ञापनापूर्वं तांस्तर्वान्सपादलक्षीयनृपतिशिबिरसंनिहितान्विधाय निर्णीते वासरे प्रधानकरभीमारुह्य तत्प्रतिपालकेन समं भूयसीमपि भुवमाक्रम्य प्रत्यूषकालेऽतर्कित एव सपादलक्षीयनृपतेः कटकं प्रविश्य करभ्या अवरुह्य कृपाणपाणिरेकाक्येव श्रीमूलराजस्तद्दौवारिकमभिहितवान् । साम्प्रतं नृपतेः कः समयः श्रीमूलराजो राजद्वारे प्रविशतीति स्वस्वामिने विज्ञपयेति वदंस्तं दोर्दण्डप्रहारेण द्वारदेशादपसार्यायं श्रीमूलराज एव द्वारे प्रविशत्तीति तस्मिन्नभिदधाने गुरूदरान्तः प्रविश्य तस्य राज्ञः पल्यङ्के स्वयं

१ A सिंहणिका २ [illegible]

निषसाद । भयभ्रान्तः स राजा क्षणमेकं मौनमव-लम्ब्येपत्साध्वसं विधूय भवानेव श्रीमूलराज इत्यभिहिते श्रीमूलराजः स्पष्टं जगौ । ऊमिति गि-रमाकर्ण्य यावत्समयोचितं किञ्चिद्वक्ति तावत्पूर्वसं-केतितैस्तैश्चतुःसहस्रप्रमितैः पत्तिभिः स गुरूदरः परिवेष्टयांचक्रे । अथ मूलराजेन स नृप इत्यभिदधे। अस्मिन्भूवलये नृपतिः समरवीरः समरे यो मम सन्मुखस्तिष्ठति स कोपि नास्त्यस्ति वेति मम वि-मृशतस्त्वमुपयाचितैरुपस्थितोसि परमशनावसरे मक्षिकासन्निपात इव तिलङ्गदेशीयतैलपाभिधा-नराज्ञः सेनापतिर्मज्जयाय समागतं यावच्छिक्षया-मि तावत्त्वया पार्ष्णिघातादिव्यापाररहितेन स्थात-व्यमिति त्वामुपरोद्धुमहमागतोस्मि मूलराजेनेत्य-भिहिते भूपतिरेवमवादीत् । यत्त्वं नृपतिरपि सामा-न्यपत्तिरिव जीवितनिरपेक्षतयेत्थं वैरिगृहे एक एव प्रविशसि तेन त्वया सार्द्धमाजीवितान्तमेव मे सं-न्धिः। तेन राज्ञेत्युदिते मा मैवं वदेति तं निवारयंस्तेन भोजनाय निमन्त्रितोऽवज्ञया तं निषिध्य करे तरवा-रिमादायोत्थितः। तां करमीमारुह्य तेन स्कन्धावारे-ण परिवेष्टितो बारपसेनापतिकटके पतितः। तं निह-

स्य दशसहस्रसंख्यास्तद्वाजिनोऽष्टादशगजरूपाणि चादाय यावद्वासानदत्ते तावत्प्रणिधिभिरस्मिन्वृत्तान्ते ज्ञापिते सपादलक्षः पलायांचक्रे। तेन राज्ञा श्रीपत्तने श्रीमूलराजवसहिका कारिता । श्रीमुञ्जालदेवस्वामिनः प्रासादश्च। तथा नित्यं २ सोमवासरे श्रीपत्तने यात्रायां शिवभक्त्या व्रजंस्तद्भक्तिपरितुष्टः सोमनाथ उपदेशदानपूर्वं मण्डलीनगरमागतः। तेन राज्ञा तत्र मूलेश्वर इति प्रासादः कारितः तत्र नमश्चिकीर्षाहर्षेण प्रतिदिनमागच्छतस्तस्य तद्भक्तिपरितुष्टः श्रीसोमेश्वरः ससागर एव भवन्नगरे समेष्यामीत्यभिधाय श्रीमदणहिल्लपुरेऽवतारमकरोत् । समागतसागरसंकेतेन सर्वेष्वपि जलाशयेषु सर्वाण्यपि वारीणि क्षाराण्यभवन् । तेन राज्ञा तत्र त्रिपुरुषप्रासादः कारितः। अथ तस्य चिन्तायकमुचितं तपस्विनं कंचिदालोकमानः सरस्वतीसरित्तीरे एकान्तरोपवासपारणके पञ्चग्रासभिक्षाहारं कन्थडिनामानं स तपस्विनमभ्यैषीत् । यावत्तमस्याहेतवे नृपतिस्तत्र प्रयाति तावत्तेन तृतीयज्वरिणा स ज्वरः कन्थायां नियोजित इति नृपतिरालोक्य तेन राज्ञा

कथं कन्था कम्पते इति पृष्टो नृपेण सह वार्त्तां कर्तुमक्षमतयेह ज्वर आरोपित इत्यभिहिते पार्थिवः प्राह । यद्येतावती शक्तिर्भवतस्तदा ज्वरः किं न सर्वथा प्रहीयते इति राजादेशे ॥

उपतिष्ठन्तु मे रोगा ये केचित्पूर्वसंचिताः ।
ओनृण्ये गन्तुमिच्छामि तच्छम्भोः परमं पदम् ॥

इति शिवपुराणोक्तान्यधीयन्नभुक्तं कर्म न क्षीयते इति जानन्कथममुं विसृजामीति तेनाभिहिते त्रिपुरुषधर्मस्थानस्यं चिन्तायकत्वाय नृपतिरभ्यर्थयामास ।

अधिकाराद्विभिर्मासैर्माठापत्यादिभिर्दिनैः ।
शीघ्रं नरकवाञ्छा चेद्दिनमेकं पुरोहितः ॥ ३ ॥

इति स्मृतिवाक्यं जानंस्तपउडुपेन संसारसागरमुत्तीर्य गोष्पदे निमज्जामि किमिति वचसा निषिद्धो नृपस्ताम्रशासनं मण्डकवेष्टितं निमार्य तस्मै भिक्षागताय पत्रपुटे मोचयामास । स तदजानंस्ततः प्रत्यावृत्तः । पुरा दत्तमार्गोपि सरस्वत्याः पूरे तदा न दीयमानमार्गं आजन्म निजदूषणानि विमृशंस्तात्कालिकभिक्षादोषपरिज्ञानाय यावद्वि-

१ A B ओनण्ये. २ A त्रिपुरुषधर्मस्थानस्य

लोकते तावत्ताम्रशासनं ददर्श । तदनु क्रुद्धं तपोधनं विज्ञाय तत्रागत्य नृपस्तत्सान्त्वनाय यावद्विनयवाक्यानि ब्रूते तावत्तेन मया दक्षिणपाणिना गृहीतं भवेत्ताम्रशासनं कथं वृथा भवतीति ययजल्लदेवनामा निजविनेयो नृपाय समर्पितः। तेन ययजल्लदेवेन प्रतिदिनमङ्गोद्वर्त्तनाय जात्यघुसृणस्याष्टौ पलानि मृगमदपलचतुष्टयं कर्पूरपलमेकं द्वात्रिंशद्वाराङ्गना ग्रामसहितं सितातपत्रं च यदा ददासि तदा चिन्तायकत्वमङ्गीकरोमीत्यभिहिते राज्ञा तत्सर्वं प्रतिपद्य त्रिपुरुषधर्मस्थाने तपस्विभूपपदे सोऽभिषिक्तः । कंकरौले इति प्रसिद्धः । इत्थं भोगानभुञ्जानोऽप्यजिह्मब्रह्मचर्यनिरतः। स कदाचिन्निशि मूलराजपत्न्या परीक्षितुमारब्धः । ताम्बूलप्रहारेण कुष्ठिनीं विधाय पुनरनुनीतो निजोद्वर्त्तनविलेपनस्नानोत्सृष्टपयःप्रक्षालनाच्च सज्जीचकार । अथात्रैव लाखाकोत्पत्तिविप्रतिपत्तिप्रबन्धः॥

पुरा कस्मिन्नपि परमारवंशे कीर्त्तिराजदेशाधिपतेः सुता कामलतानाम्नी सा बाल्ये समममालिभिः कस्यापि प्रासादस्य पुरो रममाणा वरान्वृणीतेति ताभि-

१ । ताम्र ब्रह्मशासन ४ । । ॥ कंकरौल

र्व्याह्रियमाणा सा कमलता घोरान्धकारनिरुद्धनयनमार्गा प्रासादस्तम्भान्तरितं फुलडाभिधानं पशुपालमज्ञातवृत्त्या तमेव वृत्वा तदनन्तरं कतिपयैर्वर्षैः प्रधानवरेभ्य उपढौक्यमाना पतिव्रताव्रतनिर्वहणाय पितरावनुज्ञाप्य निर्बन्धात्तमेवोपयेमे । तयोर्नन्दनो लापाकः स कच्छदेशाधिपतिः प्रसादितयशोराजवरप्रसादात्सर्वतोप्यजेयः । एकादशकृत्वस्त्रासितश्रीमूलराजसैन्यः कस्मिन्नप्यवसरे कपिलकोटिदुर्गे स्थित एव राज्ञा लापाकः स्वयं निरुद्धः । तदनु स लक्षः क्वाप्यवस्कन्ददानाय प्रहितं निर्व्यूढसाहसं माहेचाभिधं भृत्यमागच्छन्तमियेष । तत्स्वरूपमवधार्य श्रीमूलराजेन तदागमनमार्गेषु निरुद्धेषु स समाप्तकार्यस्तत्रागच्छन् शस्त्रं त्यजेति राजपुरुषैरुक्तः स्वामिकार्यसमर्थनाय तथैव कृत्वा समरसज्जं लापाकमुपेत्य प्राणंसीत् । अथ संग्रामावसरे ॥

उग्या तविउ जहिं न किउ लक्खउ भणइ निघट्टु॥
गणिया लब्भइ दीहडा के दहक अहवा अट्ठ॥१॥

---

१ दिनोऽस्या यत्र तापितो न कृतः । लाखो भणति निर्घृणः । गणिता लभ्यन्ते दिवसाः । किं वा दश । अथवाऽष्ट ॥

स्नाता प्रावृषि वारिवाहसलिलैः संरूढदूर्वाङ्कुर-
व्याजेनात्तकुशाः प्रणालसलिलैर्दत्वा निवापाञ्जलीन्॥
प्रासादास्तव विद्विषां परिपतत्कुडयस्यपिण्डच्छला-
त्कुर्वन्ति प्रतिवासरं निजपतिप्रेताय पिण्डक्रियाम्॥२

इत्थं तेन राज्ञा पञ्चपञ्चाशद्वर्षाणि निःकण्टकं साम्राज्यं विधाय सन्ध्यानीराजनाविधेरनन्तरं राज्ञा प्रसादीकृतं ताम्बूलं वण्ठेन करतलाभ्यामादाय तत्र कृमिदर्शनात्तत्स्वरूपमवगम्य वैराग्यात्संन्यासाङ्गीकारपूर्वं च दक्षिणचरणाङ्गुष्ठे वन्हियोजनापूर्वं गजदानप्रभृतीनि महादानानि ददानोऽष्टभिर्दिनैः॥

उद्धूमकेशं पदलग्नमग्नि-
मेकं विषेहे विनयैकवश्यः॥
प्रतापिनोऽन्यस्य कथैव का य-
द्बिभेद भानोरपि मण्डलं यः॥ १॥

इत्यादिभिः स्तुतिभिः स्तूयमानो दिवमारुरोह॥

अथ सं. १०५०(५२) श्रावणसुदि ११ शुक्रे पुष्यनक्षत्रे वृषलग्ने श्रीचामुण्डराजो राज्ये उपाविशत्। अनेन श्रीपत्तने चन्दनाथदेव,चाचिणेश्वरदेवप्रसादौ कारितौ॥ सं० १० ५५ आश्विनशुदि ५ सोमे नि

रुद्धं। वर्ष १३ मास १ दिन २४ राज्यं कृतं॥ सं० १०६५ आश्विनशुदि ६ भौमे ज्येष्ठानक्षत्रे मिथुनलग्ने श्रीवल्लभराजदेवो राज्ये उपविष्टः। अस्य राज्ञो मालवकदेशे धाराप्राकारं वेष्टयित्वा शीतलीरोगेण विपत्तिः संजाता। अस्य राजवमनशंकर इति तथा जगझंपण इति विरुदद्वयं संजातं॥ सं० १०६५ चैत्रशुदि ५ निरुद्धं मास, ५ दिन २९ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं ॥ सं० १०६५ चैत्रशुदि ६ गुरौ, उत्तरापाढनक्षत्रे मकरलग्ने तद्भ्राता दुर्लभराजनामा राज्येऽभिषिक्तः। अनेन श्रीपत्तने सप्तभूमिधवलगृहकरणं व्ययकरणहस्तिशालाघटिकागृहसहितं कारितं ॥ स्वभ्रातृवल्लभराजश्रेयसे मदनशंकरप्रासादः कारितस्तथा दुर्लभसरः कारयांचक्रे ॥ एवं १२ वर्ष राज्यं कृतं ॥ तदनु सं० १०७८ ज्येष्ठशुदि १२ भौमे अश्विनीनक्षत्रे मकरलग्ने श्रीभीमाभिधानं भ्रातुः सुतं राज्येऽभिषिच्य स्वयं तीर्थोपासनवासनया वाणारसीं प्रति प्रतिष्ठासुर्मालवकमण्डलं प्राप्य तन्महाराजश्रीमुञ्जेन छत्रचामरादिराजचिह्नानि विमुच्य कार्पटिकं

१ D पिपासु २ B कार्पटं [illegible] चरणानि कार्पटिकः

पेणैव पुरतो व्रजेति यद्वा युद्धं विधेहीत्यभिहिते-ऽन्तरा धर्मान्तरायमुदितमवगम्य तं वृत्तान्तं नितान्तं श्रीभीमराजाय समादिश्य कार्पटिकवेषेण तीर्थे गत्वा परलोकं साधयामास । ततः प्रभृति मालविकराजभिः सह गुर्जरनृपतीनां मूलविरोधः संवृत्तः॥

अथ प्रस्तावागतं मालवकमण्डनमुञ्जराजचरितमेवम् ॥

१ [illegible] २ [illegible]

३ [illegible]

॥वर्तमानकालीनविनिश्चितराजप्रसिद्धिर्यथा॥

॥ चापोत्कट (चावडा) वंशराजानः ॥

		इस्विसन	प्रारम्भः	समाप्तिः	वर्षाणि
१	वनराजः	इ०	७४६	८०६	६०
२	योगराजः	इ०	८०६	८४१	३५
३	क्षेमराजः	इ०	८४१	८६६	२५
४	भूयडः	इ०	८६६	८९५	२९
५	वीरसिंहः (विजयसिंहः)	इ०	८९५	९२०	२५
६	रत्नादित्यः (रावतसिंहः)	इ०	९२०	९३५	१५
७	सामन्तसिंहः	इ०	९३५	९४२	७

॥ चौलुक्य (सोलङ्की) वंशराजानः॥

१	मूलराजः	इ०	९४२– ९९७–५५
२	चामुण्डराजः	इ०	९९७–१०१०–१३
३	वल्लभसेनः	इ०	१०१०–१०१०– ०
४	दुर्लभसेनः	इ०	१०१०–१०२२–१२
५	भीमदेवः।प्रथमः	इ०	१०२२–१०७२–५०
६	कर्णः	इ०	१०७२–१०९३–२२

७ सिद्धराजः। (जयसिंहः) } इ० १०९४–११४३–४
८ कुमारपालः इ० ११४३–११७४–३
९ अजयपालः इ० ११७४–११७७– ३
१० मूलराजःद्वितीयः इ० ११७७–११७९– २
११ भीमदेवःद्वितीयः इ० ११७९–१२४२–६
(४१)
१२ त्रिभुवनपालः इ० १२४२–१२४४– २

॥व्याघ्रीय (वाघेला) वंशराजानः॥

१ विशलदेवः इ० १२४२ १२६१ १८
२ अर्जुनदेवः इ० १२६२ १२७५ १३
३ सारंगदेवः इ० १२७५ १२७९ ४
४ कर्णराजः (कर्णघेलो) } इ० १२७९ १३०४ २५

(ख)॥सपादलक्षीयचाहमाननृपवंशो लिख्यते॥

१ वसुदेवराजः संवत ६०८ वर्षे (चव्हाण राजा)
२ सामन्तराजः
३ नरदेवः
४ अजयराजः। अजयमेरुदुर्गकारकः
५ विग्रहराजः

६ विजयराजः
७ चन्द्रराजः
८ गोविन्दराजः।सुरत्राणस्य वेगवरिसनाम्नो जेता
९ दुर्लभराजः
१० वत्सराजः
११ सिंहराजः।सुरत्राणस्य हाजिवदीननाम्नो जेठाणके जेता
१२ दुर्योजनः निसरदीनसुरत्राणजेता
१३ विजयराजः
१४ वप्पइराजः। शाकम्भर्यां देवताप्रसादाद्धेमादिखानिसंपन्नः
१५ दुर्लभराजः
१६ गण्डूराजः।महमदसुरत्राणजेता
१७ बालपदेवः
१८ विजयराजः
१९ चामुण्डराजः। सुरत्राणभङ्क्ता
२० दूसलदेवः। येन गूर्जरधराधिपतिर्बद्ध्वानीतोऽजयमेरुमध्ये तक्रविक्रयं कारितः
२१ वीसलदेवः। स च स्त्रीलम्पटो महासत्यां ब्राह्मण्यां विलग्नो बलात्तच्छापाद्दुष्प्रणसंक्रमेण मृतः

२२ वृहत्पृथ्वीराजः वलुगीसाहसुरत्राणभुजमर्दी
२३ आल्हणदेवः सहावदीनसुरत्राणजेता
२४ अनालदेवः
२५ जगद्देवः
२६ वीसलदेवः। तुरुष्कजित्
२७ अमरगाङ्गेयः
२८ पेथडदेवः
२९ सोमेश्वरदेवः
३० पृथ्वीराजः संवत् १२३६ वर्षे राज्यं चकार।
संवत् १२४८ मृतः।
३१ हरिराजदेवः
३२ राजदेवः
३३ बोलणदेवः बावरीआलविरुदं तस्य
३४ वीरनारायणदेवः तुरुष्कसम्मसदीनगृहे मृतः
३५ वाहडदेवः मालवजेता
३६ जैत्रसिंहदेवः
३७ श्रीहम्मीरदेवः संवत् १३३२ वर्षे राज्ये स्थितः
संवत् १३५८ वर्षे युद्धे मृतः
॥ इति सपादलक्षीयनृपवंशः ॥

मुञ्जराजप्रबन्धः

पुरा तस्मिन्मण्डले श्रीपरमारवंश्यः सिंहदन्तभटनामा नृपती राजपाटिकायां परिभ्रमन् शरवणमध्ये जातमात्रं रूपपात्रमतिमात्रं कमपि बालमालोक्य पुत्रवात्सल्यादुपादाय देव्यै समर्पयामास । तस्य सान्वयं मुञ्ज इति नाम निर्ममे। तदनु सीन्धलं इति नाम्ना सुतः समजनि। निःशेषगुणपुञ्जमञ्जुलमुञ्जस्य राज्याभिषेकचिकीर्नृपस्तस्य सौंधमलंकुर्वन्नमन्दमन्दाक्षतया निजवधूं वेत्रासनान्तरितां विधाय प्रणामपूर्वं भूपतिमारराध । राजा तं प्रदेशं विजनमवलोक्य तज्जन्मवृत्तान्तमादित एव तस्मै निवेद्य तव भक्त्या परितोषितः सन्सुतं विहाय तुभ्यं राज्यं प्रयच्छामीति वदन् परमनेन सीन्धलनाम्ना बान्धवेन समं प्रीत्या वर्तितव्यमित्यनुशास्तिं दत्त्वा तस्याभिषेकं चकार। स्वजन्मवृत्तान्तप्रसरशङ्किना तेन स्वदयितापि निजघ्ने । तदनु पराक्रमाक्रान्तभूतलः समस्तसज्जनचक्रवर्ती रुद्रादित्यनाम्ना महामात्येन चिन्तितराज्यश्रिरं सु-

१ C श्रीसिंहभट D श्रीहर्षनामा. २ B सिन्धुल, D सिन्धुराज. ३ A पुञ्जपुञ्जस्य. D निःशेषगुणपुञ्ज. ४ D समस्तविद्वज्जन.

२२ वृद्धपृथ्वीराजः वल्लगीसाहसुरत्राणभुजमर्दी
२३ आल्हणदेवः सहावदीनसुरत्राणजेता
२४ अनालदेवः
२५ जगद्देवः
२६ वीसलदेवः तुरुष्कजित्
२७ अमरगाङ्गेयः
२८ पेथडदेवः
२९ सोमेश्वरदेवः
३० पृथ्वीराजः संवत् १२३६ वर्षे राज्यं चकार। संवत् १२४८ मृतः।
३१ हरिराजदेवः
३२ राजदेवः
३३ बोलणदेवः वावरीआलविरुदं तस्य
३४ वीरनारायणदेवः तुरुष्कसमसदीनगृहे मृतः
३५ वाहडदेवः मालवजेता
३६ जैत्रसिंहदेवः
३७ श्रीहम्मीरदेवः संवत १३३० वर्षे राज्ये स्थितः संवत १३५८ वर्षे युद्धे मृतः
॥ इति सपादलक्षीयनृपवंशः ॥

रप्रहारः श्रेयान्। किं वाऽवबुध्य महाप्रबन्धं प्रहार
ति तद्वाक्यान्ते सच्छिद्रान्वेषी प्रेतः तन्निःसीमसा-
सेन परितुष्टो वरं वृणु । इत्यभिहितो, मम बाणः
तौ मा पतत्विति याचिते भूयोपि वरं वृणु ।
ति श्रुत्वा मद्भुजयोः सर्वापि लक्ष्मीः स्वाधीनेति।
साहसचमत्कृतः स प्रेत इत्याह । त्वया मालव-
ण्डले गन्तव्यमिति । तत्र श्रीमुञ्जराजा संनिहि-
विनाशस्तथापि तत्र त्वया गन्तव्यमेव तत्र
वान्वये राज्यं भविष्यतीति तत्प्रेषितस्तत्र गत्वा
ीमुञ्जराज्ञः संपदः पदं कमपि जनपदमवाप्य पु-
त्कटतया श्रीमुञ्जेन निगृहीतनेत्रः काश्यपञ्जर-
यन्त्रितो भोजं सुतमजीजनत् । सोऽभ्यस्तसम-
राजशास्त्रः षट्त्रिंशदायुधान्यधीत्य द्वासप्तति-
ाकूपारपारंगमः समस्तलक्षणलक्षितो ववृधे ।
जन्मनि जातकविदा केनापि नैमित्तिकेन जातकं
र्पितं ॥

ञ्चाशत्पञ्चवर्षाणि मासाः सप्त दिनत्रयम् ।
क्तव्यं भोजराजेन सगौडं दक्षिणापथम् ॥ १ ॥
इति श्लोकार्थमवगम्यास्मिन्सति मत्सूनो राज्यं

१ A C भवबुध्यमहा॰ . B अवबुध्यापि मम,

स्वमनुभवन्कस्यामपि योषित्यनुरक्ताश्विरिकिल्लाभिधकरभमधिरुह्य द्वादशयोजनीं निशि प्रयाति प्रत्यायाति च तया समं विश्लेषे जाते इमं बोधकमप्रैषीत् ॥

मुंज पडल्ला दोरडी पेक्खिवसि न गम्भारि ।
असाढि घण गज्जीइं चिक्खिल्लि होसेऽव्वारि ॥ १ ॥

तं सीन्धलनामानं भ्रातरमुत्कटतयाज्ञाभङ्गकारिणं स्वदेशान्निर्वास्य सुचिरं राज्यं चकार । स सीन्धलो गूर्जरदेशे समागत्य काश-हृदनगरसन्निधौ निजां पल्लीं निवेश्य दीपोत्सवे रात्रौ मृगयां कर्तुं प्रयातः। चौरवधभूमेः सन्निधौ शूकरं चरन्तमालोक्य शूलिकायाः पतितं चौरशवमजानन् जानुनाधो विधाय यावत्प्रतिकिरि शरं सज्जीकुरुते तावत्तेन शवेन संकेतितः । ततस्तं करस्पर्शान्निवार्य शूकरं तं शरेण विदार्य यावदाकर्षति तावत्स शवोऽट्टहासपूर्वमुत्थितन् सीन्धलेन प्रोचे तव संकेतकाले शूकरे-

* हे मुञ्ज स्खलिता दवरकी [रज्जुः] प्रेक्षसे न त्वं हे गाम्भ आषाढीयो घनो गर्जति चिक्कणा त्रुटिष्यत्यधुना । इत्यन्योक्त्योपालम्भेनाकथयत् । [तद्विरहजन्याश्रुधाराभिः पङ्किलायां भुवि कथमागमिष्यसीति टिकुः]

प्रहारः श्रेयान्। किं वाऽवधुच्य महाप्रदत्तः प्रहार
ति तदास्यान्ते सच्छिद्रान्वेषी प्रेतः तन्निःसीमसा-
न परितुष्टो वरं वृणु। इत्यभिहितो, मम बाणः
तौ मा पतत्विति याचिते भूयोपि वरं वृणु।
ति श्रुत्वा मद्भुजयोः सर्वापि लक्ष्मीः स्वाधीनेति।
ताहसचमत्कृतः स प्रेत इत्याह। त्वया माळव-
डले गन्तव्यमिति। तत्र श्रीमुञ्जराजा संनिहि-
विनाशस्तथापि तत्र त्वया गन्तव्यमेव तत्र
ान्वये राज्यं भविष्यतीति तत्प्रेषितस्तत्र गत्वा
मुञ्जराज्ञः संपदः पदं कमपि जनपदमवाप्य पु-
त्कटतया श्रीमुञ्जेन निगृहीतनेत्रः काष्ठपञ्जर-
यन्त्रितो भोजं सुतमजीजनत्। सोऽप्यस्तसम-
राजशास्त्रः षट्त्रिंशदायुधान्यधीत्य द्वासप्तति-
ाकूपारपारंगमः समस्तलक्षणलक्षितो ववृधे।
न्मनि जातकविदा केनापि नैमित्तिकेन जातकं
र्पितं॥

ाशत्पञ्चवर्षाणि मासाः सप्त दिनत्रयम्।
क्त्यं भोजराजेन सगौडं दक्षिणापथम्॥ १॥

इति श्लोकार्थमवगम्यास्मिन्सति मत्सूनो राज्यं

A O धवधुच्यमहाप्रदत्त. B धवधुच्यापि मम,

न भविष्यतीत्याशङ्कयान्त्यजेभ्यो वधाय तं समर्पयामास । अथ तैर्निशीथे मातुर्वसुर्या तन्मूर्तिमव[illegible]धार्य तैर्जातानुकम्पैः सकर्म्पेटद्वयतं स्मरेल[illegible]भिहिते ॥

मान्धाता स महीपतिः कृतयुगालंकारभूतो गतः
सेतुर्येन महोदधौ विरचितः क्वासौ दशास्यान्तकः
अन्ये चापि युधिष्ठिरप्रभृतयो यावद्भवान् भूपते
नैके नापि समं गता वसुमती मन्ये त्वया यास्यति

इदं काव्यं पत्रके आलिख्य तत्करेण नृपतये समर्पयामास । नृपतिस्तद्दर्शनात्खेदमेदुरमना अश्रूणि मुञ्चन् भ्रूणहत्याकारिणं स्वं निनिन्द । अ[illegible] तैस्तं सबहुमानमानीय युवराजपदवीदानपूर्वं स[illegible]मान्य तिलिङ्गदेशीयराज्ञा श्रीतैलिपदेवनाम्ना सैन्यप्रेषणैराक्रान्तो रोगग्रस्तेन रुद्रादित्यनाम्ना महामात्येन निषिध्यमानोऽपि तं प्रति प्रतिष्ठासुर्गोदावरीं सरितम[illegible] [illegible] स्वयागकं न कार्यमिति शपथदानपूर्व[illegible] तं पुरा गोदानि[illegible] [illegible] मर्त्यमुर्त्य[illegible] [illegible] । रुद्रादित्यो नृप[illegible]

[illegible] अलंकार[illegible] [illegible] नाशमं गताः २ पुस्त[illegible]

तैर्वृत्तान्तमवगम्य कामपि शाकिनीमविनीततया विपदं विमृश्य स्वयं चितानले प्रविवेश । अथ तैलपेन तत्सैन्यं छलबलाभ्यां हतविग्रहं कृत्वा मुञ्जरज्ज्वा विबध्य श्रीमुञ्जराजो जगृहे । कारागृहे निहितः काष्ठपञ्जरनियन्त्रितो मृणालवत्या तद्भगिन्या परिचार्यमाणस्तया सह जातकलत्रसंबन्धः । पाश्चात्त्यैर्निजप्रधानैः सुरङ्गादानपूर्वं तत्र ज्ञापितसंकेतः । कदाचिद्दर्पणे स्वं प्रतिबिम्बं पश्यन्नज्ञातवृत्त्या पृष्ठतःसमागताया मृणालवत्या वदनप्रतिबिम्बं जराजर्जरं मुकुरे निरीक्ष्य पुनः श्रीमुञ्जस्य वदनसामीप्यात्तद्विशेषाविच्छायतया तां विषण्णामालोक्य समवादीत् ॥

*मुञ्ज भणइ मुणालवइ जुव्वण गयुं न झूरि ।
जइ सक्करसयखण्ड थिय तो इस मीठी चूरि ॥१

इति तां संभाष्य स्वस्थानं प्रति चिरागुप्तस्नेहासक्तां भगिनीं तु... ज्ञापितमहानिशो भूयो भूयः

* मुञ्जः भणति हे मृणालवति [illegible] । [illegible] ... [illegible] मीठी चूरि [illegible]

† A B [illegible] ... [illegible]

प्रोच्यमानोपि तां चिन्तामनुचरन् । अलवणातिलवणरसवतीं भोजितोपि तदास्वादानवबोधात्तया निर्वन्धवन्धुरया गिरा सप्रणयं पृष्टः प्राह । अहमनया सुरङ्गया स्वस्थाने गन्तास्मीति चेद्रवर्ती तत्र समुपैति तदा महादेवीपदेऽभिषिच्य प्रसादफलं दर्शयामीत्यभिहिते यावदाभरणकरण्डिकामुपनयामि तावत्क्षणं प्रतीक्षस्वेत्यभिदधानाऽसौ (कात्यायिनी तत्र गतो मां परिहरिष्यतीति विमृशन्ती स्वभ्रातुर्भूपतेस्तं वृत्तान्तं निवेद्य विशेषतो विडम्बनाय बन्धनबद्धं कारयित्वा प्रतिगृहं भिक्षाटनं कारयामास । स प्रतिगृहं परिभ्रमन्निर्वेदमेदुरतयेमानि वाक्यानि पपाठ ॥ तथाहि ॥

*सडचित्तहरिसट्टी मम्मणहवँत्तीसडीहियां ।
हिअम्मिं ते नर दट्ट सैंझे जे वीससइं थियां॥ १॥

* सर्वचित्तहर्षार्थं मणमणादृैर्मन्मथवार्त्तानु दाक्षिण्यशीलायां स्त्रियां ये विश्वसन्ति ते हृदये दृढं खिद्यन्ते ॥ अत्र प्राचीनदेशीशब्दाः । १ ॥

१ A B गजपती. (१ अर्द्धेतरनी मनसा विचारयति)

२ A चित्तहसट्टीमणाह ३ भम्मी ते नर B हरिसट्टी मम्मणछन्ति । हिअम्मि C D पञ्चासडीहियाह अम्मी ५ सिपवे पत्तिमह ताह D अम्मी मीसे ६ पतिष्ठानिपाहं.

*झाली तुट्टी किं न मुउ किं न हुयउ छारपुञ्ज ।
हिण्डइ दोरीबन्धीयउ जिममङ्कड तिम मुञ्जे ॥२
तथा च ॥
*गयगयरहगयतुरयगयपायकडा निभिच्च ।
सग्गट्ठिय करि मन्तणउ मुहुं ता रुद्दाइच्च ॥ ३ .
अथान्यस्मिन्वासरे कस्यापि गृहपतेर्गृहे भिक्षानिमित्तं नीतः ॥

पडुकपाणिं तत्पत्नीं तक्रं पाययित्वा गर्वाङ्कुरकन्धरां भिक्षादाननिषेधं विदधतीं मुञ्जः४ प्राह॥
*भोलि मुन्धि म गव्वु करि पिक्खि वि पडुगुर्णाइं
चउदसइ सइं छहुत्तरइं मुञ्जह गयह गैयाइं ॥४

* ज्वालया त्रुटिता किं न मृतेयं भस्मपुञ्जः हिण्डते दवरकबद्धो यथा मर्कटस्तथा मुञ्जः ॥२॥

१ C झोली तुट्टि वि किं न कउ मुयउ । छारपुञ्ज परिय- रि हिण्डइ नचाविय जिम । D तुट्टि A झोली तुट्टी । D हुयउ.

* गजगजरथगजतुरगगजपादो निर्वृत्यो मामोदं । तस्मात् हे रुद्रादित्य उन्मुखं मां स्वर्गस्थितः मन्त्रणामन्त्रणं कुर्याः । ३

२ C D पायकडा ठक्कुरुद्दाइच्च. ३ D संमुह ४ D मणुपसर

* हे मुग्धे हे मुग्धे मा गर्वं कुरु प्रेक्ष्य लघुपिण्डरकहस्तं पङ्कजाक्षी देवी ० चतुर्दशशतषट्सप्ततीनि मुञ्जस्य गतानि गजानामपि गतानि । ४

५ C D घवल्ली म गम्भु पंडुरूभाए A चउद्दससइ C छहुत्तर.

भोजभीमप्रबन्धो

अथ यदा मालवकमण्डले श्रीभोजराजा राज्यं चकार तदाऽत्र गुर्जरधरित्र्यां चौलुक्यवंशीयश्रीभीमः पृथिवीं शशास । कस्मिन्नपि निशाशेषे स श्रीभोजः श्रियश्चञ्चलतां निजचेतसि चिन्तयन् कल्लोललोलं निजं जीवितं च विमृशन् प्रातःकृत्यानन्तरं दानमण्डपेऽनुचैरराहूतेभ्योऽर्थिभ्यो यदृच्छया सुवर्णटङ्कान्दातुमारेभे । अथ रोहकाभिधानस्तन्मुख्यामात्यः कोशविनाशात्तदौदार्यगुणं दोषं मन्यमानोऽपरथा तं दानविधिं निषेद्धुमक्षमः सर्वावसरे भग्ने सभामण्डपभारपट्टे ॥

आपदर्थे धनं रक्षेत्

इत्यक्षराणि खटिकयाऽलेखि । प्रातर्यथावसरं नृपतिस्तान्वर्णान्निर्वर्ण्य समस्तपरिजने तं व्यतिकरमपन्हुवाने ।

भाग्यभाजः क चापदः ।

इति नृपतिना लिखिते

दैवं हि कुप्यते क्वापि

एवं मन्त्रिलिखनादनन्तरं नृपतिना तद्विलोक्य

१ C D चौलुक्यचक्रवर्ती. २ C D लिखितम्. ३ A नृपः D नृपेण.

घोपि विनदयति ॥ १ ॥

इति पुरो लिखिते स सचिवोऽभयं याचित्वा
लिखितं विज्ञपयामास ॥ तदनु पण्डितानां प-
ाती मम मनोगजं ज्ञानाङ्कुशेन वशीकर्तुममात्रं
मात्यसन्निभा यथायाचितं ग्रासं लभते ॥
यहि ॥ कङ्कणोत्कीर्णमार्याद्वयमेतत् ॥

मन्तरमुपकृतये प्रकृतिचला यावदस्ति संपदियम्।
ादि निपतोदितोयां पुनरुपकर्तुं कुतोवसरः ॥१॥
नकरनिकरसम्भृक्षया ययळय भुवनानि पार्वणश-
शाङ्क।

धरं हन्त न सहते हतविधिरिह सुस्थितं किमपि २
मवसरः सरस्ते सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिशम्।
मपि सुलभमम्भो भवति पुरा जलधराभ्युदये १
पयदिवसस्थायी पुरो दूरोन्नतोपि चण्डरवेः ।
नीतटद्रुमपातिनिपातक्रमेकं चिरस्थायि ॥२॥
र्वे ॥

(C D) ध्वं भेदकं ज्ञापयामास. १ C D) एष पण्डितानां
D) भतिमात्रं D) अङ्कुशेन वशीकुरुत., २ C D) ज्ञपल्ला.
दूरोन्नतिश्च भविता मे D) किम श्रोतव्यं कुम्भजोर्णोद्वि
रा-

यदि नास्तमिते सूर्ये न दत्तं धनमर्थिनाम्।
तद्धनं नैव जानामि प्रातः कस्य भविष्यति॥

इति स्वकृतं कण्ठाभरणीकृतं श्लोकमिदं
वज्रपन्मन्त्रिन्, प्रेतप्रायेण भवता कथं विप्रलब्ध
अथान्यस्मिन्नवसरे राजा राजपाटिकायां संच
सरित्तीरमुपागतः तन्नीरमुल्लङ्घ्यागच्छन्तं दारि
पद्धतं काष्ठभारवाहकं कमपि विप्रं प्राह ।

किंयन्मात्रं जलं विप्र

विप्र०

जानुदघ्नं नराधिप ।

इति तेनोक्ते राजा०

कथं सेयमवस्था ते

इति नृपेणोक्तः ॥ विप्र०

न सर्वत्र भवादृशाः ॥ १ ॥

इति तद्वाक्यान्ते यत्पारितोषिकं नृपतिर
अदापयत्तन्मन्त्री धर्मवाटिकायां श्लोकबद्धं लिले
तद्यथा ॥

लक्षंपुनर्लक्षं मत्ताश्च दश दन्तिनः ।

[illegible] नर्दायंन ।
[illegible] र्थिनि । १॥
[illegible] नारीग. ३) विप्रल

दत्तं देवेन तुष्टेन जानुदघ्नप्रभापणात् ॥ १ ॥

अथान्यदा निशि निशीथसमयेऽकस्माद्वि-गतनिद्रो राजा राजानं गगनमण्डले नवोदितमा-लोक्य स्वसारस्वताम्भोधिप्रोन्मीलद्वेलनिभमिदं काव्यार्द्धमाह ।

यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलवलीलां प्रकुरुते
तदाचष्टे लोकः शशक इति नो मां प्रति तथा ।

इति राज्ञा भूयो२ निगद्यमाने कश्चिच्चौरो नृपसौधे खात्रपातपूर्वं कोशभुवने प्रविश्य प्रतिभाभरं निषेद्धुमक्षमः ॥

अहं त्विन्दुं मन्ये त्वदरिविरहाक्रान्ततरुणी-
कटाक्षोल्कापातव्रणशतकलङ्काङ्किततनुम् ॥ १ ॥

इति तत्पठनान्तरं चोरमङ्गरक्षकैः कारागारे निवेशयामास । ततोऽहर्मुखे सभामुपनीताय तस्मै चौराय यत्पारितोषकं राज्ञा प्रसादीकृतं तद्धर्मव-हिकानियुक्तो नियोग्येवं काव्यमलिखत् ।

अमुष्मै चौराय प्रतिनिहितमृत्युप्रतिभिये
प्रभुः प्रीतः प्रादादुपरितनपादद्वयकृते ।
सुवर्णानां कोटीर्दश दशनकोटिक्षतगिरी–

१ (० ॥) प्रभाविणे. २ चन्द्र । ३ । ३ले ४ के सागृ४

न्करीन्द्रानप्यष्टौ मदमुदितगुञ्जन्मधुलिहः ॥ १ ॥

॥ अथ कदाचित्तस्यां वाच्यमानायां स्वमेव स्थूललक्षं मन्यमानो दर्पभूताभिभूत इवं

तत्कृतं यन्न केनापि तद्दत्तं यन्न केनचित्।
तत्साधितमसाध्यं यत्तेन चेतो नदूयते ॥ १ ॥

इति स्वं मुहुर्मुहुः श्लाघ्यमानः केनापि पुरातनमन्त्रिणा तद्गर्वखर्वचिकीर्षया श्रीविक्रमार्कधर्मवहिका नृपायोपनिन्ये। तस्या उपरितनविभागे प्रथमतः प्रथमं काव्यमेतत् ॥

अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवतिर्मुक्ताफलानां तुलाः
पञ्चाशन्मदगन्धमत्तमधुपक्रोधोद्धुराः सिन्धुराः।
अश्वानामयुतं प्रपञ्चचतुरं वाराङ्गनानां शतं
दण्डे पाण्ड्यनृपेण ढौकितमिदं वैतालिकस्यार्पितम् १

यत्राम्भोजे सरस्वत्यधिवसति सदा शोण एवाधरस्ते
बाहुः काकुत्स्थवीर्यस्मृतिकरणपटुर्दक्षिणस्ते समुद्रः।
वाहिन्यः पार्श्वमेताः क्षणमपि भवतो नैव मुञ्चन्त्यभीक्ष्णं

१ [illegible]
२ [illegible]

स्वच्छेऽन्तर्मानसेऽस्मिन्कथमवनिपते तेऽम्बुपानाभिलाषः ॥१॥

अस्य काव्यस्य पारितोषिकदानमष्टौ हाटकमिदं काव्यं ज्ञेयम् ॥

इति सत्काव्यार्थमवगम्य तदौदार्यविनिर्जितगर्वसर्वस्वस्तां वह्निकामर्घयित्वा यथास्थानमस्थापयत्। प्रतीहारेण विज्ञप्तः स्वामिन्देव दर्शनोत्सुकं सरस्वतीकुटुम्बं द्वारमध्यास्ते । क्षिप्रं प्रवेशयेति राजादेशादनुप्रथमं प्रविष्टं तत् । प्रथ्यः प्राह ॥

*बापो विद्वान् बापपुत्रोपि विद्वान्
आई विडषी आईधुआपि विडषी ।
काणी चेटी सापि विदुषी वराकी
राजन्मन्ये विज्जपुञ्जं कुटुम्बम् ॥ १

इति तस्य प्रहसनप्रायेण वचसा नृपतिरपि दिष्टस्य तज्ज्येष्ठपुत्राय समस्यापदमाह ॥

असारात्सारमुद्धरेत् ॥

*(बाप. पिता । वैमनेयकाण्डे । आई माता । धुआ सुता । इतो० विद्यासमूह)

१ B बप्पो. २ A C D विदुषी. ३ A विटी C विर्दु. D विदुषी ४ B विज्ञ D विद

दानं वित्तादृतं वाचः कीर्तिधर्मौ तथायुषः।
परोपकरणं कायादसारात्सारमुद्धरेत् ॥ १

अथ नृपस्तत्पुत्राय । हिमालयो नाम नगाधिराजः । चकार मेनाविरहातुराङ्गीति नृपतिवाक्यानन्तरम् ॥

तव प्रतापज्वलनाज्जगाल
हिमालयो नाम नगाधिराजः ।
चकार मेना विरहातुराङ्गी
प्रवालशय्याशरणं शरीरम् ॥ १ ॥

इति समस्यायां पूरितायांज्येष्ठस्य पत्नीं प्रति राजा। कवणु पियावउ खीरु। इति समस्यापदे राज्ञाऽर्पिते।
*जइ यह रावणु जाईयउ दहमुहइक्कुशरीरु ।
जणणि वियम्भी चिन्तवइ कवणुपियावउ खीरु १

सेत्थं पूरयामास ॥ अथ राज्ञः, कण्ठि विल्लुइ का‍उ । इति समस्यापदं ।
[काग वि विरहकराल्लिइं पंडउड्डावियउ वराउ।

१) प्रवालशय्याशरणं शरीरं
*(यदा च रावणो जातो दशमुखैकशरीरः। तदा जननी विस्मित-मना रूप्यती मन्निश्रः चिन्तयति कस्मै मुखाय ददामि पायसमिति १]
१ [illegible]

*हेलानिद्दलियगइंदकुम्भपयाडियपयावपसरस्स ।
सिंहस्स मएण समं न विग्गहो नेय सन्धाणं १

इति तदुत्तररूपां गाथां याच्यमानो भीमः सर्वेषामपि महाकवीनां गाथाबन्धान्विविधान्फल्गुवल्गितांश्चिन्तयन् ।

*अन्धयसुयाण कालो पुहवी भीमो[1] यं निम्मिओ[2] विहिणा ।
जेण सयंपि न गणियं का गणना[3] तुज्झ इक्कस्स[4] १

इति गोविन्दाचार्यविरचितां तां चेतश्चमत्कारिणीं गाथां तस्य प्रधानस्य करे प्रस्थाप्य सन्धिदूपणमपाहरत् ॥ कस्मिन्नप्यवसरे प्रतिहारनिवेदितः कोपि पुरुषः सभां प्रविश्य श्रीभोजं प्रति ॥

अम्बा तुष्यति न मया न स्नुपया सापि नाम्बया न मया ।
अहमपि न तया न तया वद राजन्कस्य दोषोयम् १

* (हेलानिर्दलितगजेन्द्रकुम्भप्रकटितप्रतापप्रसरस्य । सिंहस्य मृगेण समं न विग्रहो नैव सन्धानं ॥ १ ॥)

* (अन्धकसुतानां कालः पृथिव्यां भीमश्च निर्मितो विधिना । येन शतमपि न गणितं का गणना तवैकस्य ॥ १)

B १ भीमो पुहवी २ D निम्मिअ ३ A गणना ४ C एकस्स

इति तद्वाक्यानन्तरं तद्वाजन्मदारिद्र्यद्रोहि पारितोषिकं दापयामास ॥ अथ कस्यामपि निशि हिमसमये वीरचर्यया नृपतिः परिभ्रमन्कस्यापि देवकुलस्य पुरः कमपि पुरुषं ॥

शीतेनोद्धुषितस्य मापफलवच्चिन्तार्णवे मज्जतः
शान्ताग्निः स्फुटिताधरस्य धमतः क्षुत्क्षामकुक्षेर्मम।
निद्रा क्वाप्यवमानितेव दयिता संत्यज्य दूरं गता
सत्पात्रप्रतिपादितेव कमला न क्षीयते शर्वरी ॥ १

इति पठन्तं । श्रुत्वा निशान्तमतिवाह्य तं प्रातराहूय पप्रच्छ। कथंभवता निशाशेषेऽत्यन्तशीतोपद्रवः सोढः। सत्पात्रप्रतिपादितेति संकेतपूर्वं समादिष्टं । स्वामिन्मया घनत्रिवेलीबलेन शीतमतिवाह्यते स इति विज्ञपयन् , का तव त्रिवेलीति

१) अथ नगरनिवासी कोऽपि द्विजः कलत्रनिन्दामात्रवृत्तिः कांस्यमपि पर्वणि स्नानव्याकुले सकलेऽपि नगरलोके यत्नधनिह्वया निष्कामाग्रवाच त्यागम इति ब्राह्मण्या निर्भर्त्स्यमान संतानकलहे मा प्राप्ति प्रदत्तप्रमार्ग भाग्यपूर्णैः संवास्य गत्वा मदिरे निधिपानो राज्ञा पृष्टः सन्नाह । अस्त्रा नृपनीति श्लोकं पपाठ । तदर्थं परिह सेव्यमनुरूप्यमानेषु राज्ञा स्वयमेवापरा तदर्थम्य च लघुपाठस्य तस्मै लक्षत्रयं दापितं सति श्लोकार्थं कलत्रपूर्णं तदाप दारिद्र्यपदं नृपो व्याजहार्षी ॥ २) तद्वाक्यस्य . स्म ॥

भूयोभिहित इदमपाठीत् ।

राात्रौ जानुर्दिवा भानुः कृशानुः सन्ध्ययोर्द्वयोः ।
राजन् शीतं मया नीतं जानुभानुकृशानुभिः १

स इत्थं वदन् राज्ञा लक्षत्रयदानेन परितोषितः ।

धारयित्वा त्वया मानमहो त्यागाध्वनाधुना ।
मोचिता बलिकर्णाद्याः सङ्केतोगुप्तिवेश्मनः १

इति सारस्वतोद्गारपूरपरे तत्पारितोषिकदानाक्रमेण राज्ञा सोपरोधं निवारितः । अन्यस्मिन्नवसरे राजा राजपाटिकाया गजारूढः पुरान्तरा संचरन्कमपि रोरं[२] भूमिपतितकणांश्चिन्वन्तमवलोक्य ।

*[नियउयरपूरणम्मि य असमत्था किंपि तेहि जाएहिं ।

इति तेनार्द्धकविना पूर्वार्द्धे प्रोक्ते ।

•[सुसमत्था वि हु न परोवयारिणो तेहि वि नहि किंपि[३] ॥ १ ॥

इति तद्वचनान्ते ॥

---

* (निजोदरपूरणे येऽसमर्थाः नैर्जातैरपि किं ।

• (सुसमर्था अपि निश्चयेन ये परोपकारिणो न तैर्जातैरपि किं नाहि किमपि ॥१

[१ कारागात् २ दरिद्र] ३ D न किंपि.

*परपत्थणापवत्तं मा जणणि जणेसु एरिसं पुत्तं
इति तद्वाक्यादनु ।

*मा पुहविं मा धरिज्जसु पत्थणभङ्गो कओ जेहिं
स इति वदन्कस्त्वमिति राज्ञाभिहितो नगरप्र
धानैर्भेयद्विविधविद्वद्घटायामपरथा प्रवेशमलभमा
नोऽनेनैव प्रपञ्चेन स्वामिदर्शनचिकीरयं राजशेखर
*इति ज्ञापितः ।

तदुचितमहादानैः प्रसादीकृते ।
भेकैः कोटरशायिभिर्मृतमिव क्ष्मान्तर्गतं कच्छपैः
पाठीनैः पृथुपङ्कपीठलुठनाद्यस्मिन्मुहुर्मूर्छितम् ।
तस्मिन्नेव सरस्यकालजलदेनागम्य तच्चेष्टितं
येनाकुम्भनिमग्नवन्यकरिणां यूथैः पयः पीयते॥१॥

* ([illegible] हे जननि मा जनय ।
* (हे मातः हे पृथिवि [illegible]
[illegible]

भूयोभिहित इदमपाठीत् ।

रात्रौ जानुर्दिवा भानुः कृशानुः सन्ध्ययोर्द्वयोः ।
राजन् शीतं मया नीतं जानुभानुकृशानुभिः १

स इत्थं वदन् राज्ञा लक्षत्रयदानेन परितोषितः ।

धारयित्वा त्वया मानमहो त्यागाध्वनाधुना ।
मोचिता बलिकर्णाद्याः सच्चेतोगुप्तिवेश्मनः १

इति सारस्वतोद्धारपूरपरे तत्पारितोषिकदानाक्षमेण राज्ञा लोपरोधं निवारितः । अन्यस्मिन्नवसरे राजा राजपाटिकाया गजारूढः पुरान्तरा संचरन्कमपि रोरं[1] भूमिपतितकणांश्चिन्वन्तमवलोक्य ।

*[नियउयरपूरणम्मि य असमत्था किंपि तेहि जाएहिं ।

इति तेनार्द्धकविना पूर्वार्द्धे प्रोक्ते ।

•[सुसमत्था वि हु न परोवयारिणो तेहि वि नहि किंपि[3] ॥ १ ॥

इति तद्वचनान्ते ॥

* (निजोदरपूरणे येऽसमर्थाः तैर्जातैरपि किं ।

• (सुसमर्था अपि निश्चयेन ये परोपकारिणो न तैर्जातैरपि किं नाहि किमपि ॥)

[१ कागमान् २ दरिद्रं] ३ D न किंपि.

*इति तद्वचनचातुर्यचमत्कृतो राजा गूर्जरदेशं प्रति प्रयाणपटहदानं चक्रे। प्रयाणावसरे वन्द्योक्तं।
चौलेःक्रोडं पयोधेर्विशति निवसते रन्ध्रमन्ध्रो गिरीन्द्रे
कर्णाटः पट्टबन्धं न भजति भजते गूर्जरो निर्झराणि।
चेदिर्लीयतेऽस्त्रैः क्षितिपतिसुभटः कन्यकुब्जोत्र कुब्जो
भोज त्वत्तन्त्रमात्रप्रसरभयभरव्याकुलो राजलोकः॥१
कोणे कोङ्कणकः कपाटनिकटे लाटः कलिङ्गोङ्गणे-
त्वं रे कोशल नूतनो मम पिताप्यत्रेऽपितः स्थण्डिले।

– ग्रासावासे कृतस्नानो भेटितः मनूराज्ञीचे डामराख्यः। भीमद्री- पाको भाविनोऽस्य कल्ये किं करोति। तेनोक्तं । अन्येषां राज्ञां शिरोमुण्डनमेकस्य शिरो मलनिस्सयाग्ने पश्चान्मुण्डयिष्यती- ति भणिते राजा चमत्कृतेन राजभुवने राजविडम्बननाटके चित्रे डामरस्वामी कर्णाटराजश्चाटूनि कुर्वन् दर्शितः। दूतेनोक्तं।
भोजराज मम स्वामी यदि कर्णाटभूपतेः३
कराकृष्टो न पश्यामि कथं मुञ्जशिरः करे ॥ १

इति वाक्येन भूतपूर्ववैरः गूर्जरदेशं परित्यज्य कर्णाटोपरि प्रयाणं कृतवान्। नृपाग्रे डामरस्योक्तिः।
महत्पं त्व भोज मार्त्तण्ड पूर्वस्यां दिशि राजसे।
मृगोऽपि जघन्यामेति पश्चिमाशावलम्बने ॥ १ ॥

१ A B चौडः २ B D गुणैः ३ कचाकृष्टे.

इत्यकालजलदराजशेखरोक्तिः । कस्मिन्नपि संवत्सरे वृष्ट्यभावात्कणतृणानामप्राप्त्या स्थानपुरुषैर्भोजागमं ज्ञापितः श्रीभीमश्चिंतां प्रपन्नो डामरनामानं सन्धिविग्रहिकमादिशत् । यत्किमपि दण्डं दत्वाऽस्मिन्वर्षे श्रीभोज इहागच्छन्निवारणीयः। स इति तदादेशात्तत्र गतोऽत्यन्तविरूपवान्पराचेत्तज्ञः श्रीभोजेनेत्यभिदधे ।

यौष्माकाधिपसन्धिविग्रहपदे दूताः कियन्तो वद
माहक्षा बहवोपि मालवपते ते सन्ति तत्र त्रिधा।
प्रेष्यन्ते ऽधममध्यमोत्तमगुणप्रेक्षानुरुपक्रमा-
त्तेनान्तःस्मितमुत्तरं विदधता धाराधिपो रञ्जितः॥१

- इति श्रुत्वा तेनैकादशसहस्राणि दत्तानि ॥
अथ राजशेखरनामा कविः संध्यायां महाकालप्रसादे सुप्तः पद्यानि पीतानेतान्यत्र गुणवाति ग्रीष्मकालावसानं
यावत्तावच्छमथ कदनो येन केनाथनेन ।
पश्चादम्भोधरसमयपीपाकमासाद्य तुम्बी
कुष्माण्डी च प्रभवति यदा के वयं पूजुत के ॥ १
प्रसन्नेन राज्ञा सर्वस्वदानात्तोषितेन कविनोक्तं मेकेरिति ॥.

---

१ D अथैकदा डामरनामा नागरज्ञातीयो द्विजः श्रीभोजपार्श्वे गतो राज्ञोपहासपूर्व २ द्विज त्वादृदा. ३ प्रेक्षन्ते

४ C D रञ्जित ॥ १ ॥ श्रीभोजराजा गूर्जरोपरि कृतप्रयाणो-

हितं हस्तिनमुपायनं उपादाय पत्तने श्रीभीमं परितोषयामास। कस्मिंश्चिद्धर्मशास्त्राकर्णनक्षणेऽर्जुनस्य राधावेधमाकर्ण्य किमभ्यासस्य दुष्करमिति विमृशन्स्ततताभ्यासवशाद्विश्वविदितं राधावेधं विधाय नगरे हट्टशोभां कारयंस्तैलिकसूचिकाभ्यामवज्ञया निराकृतोत्सवाभ्यां श्रीभोजभूपो व्यज्ञप्यत। तैलिकेन चन्द्रशालास्थितेन भूमिस्थितसंकीर्णवदने मृन्मयपात्रे तैलधाराधिरोपणात्, सूचिकेन च भूमिस्थितेनोर्ध्वीकृततन्तुमुखे आकाशात्पतन्त्याः शूच्या विवरं नियोज्य निजाभ्यासकौशलं निवेद्य नृपं प्रति चेच्छक्तिरस्ति ततः प्रभुरप्येवं करोत्वित्यभिधाय राज्ञो गर्वं खर्वं चक्राते॥

भोजराज मया ज्ञातं राधावेधस्य कारणम्।
धाराया विपरीतं हि सहते न भवानिति॥ १॥

विद्वद्भिरिति श्लाघ्यमानो नवनगरनिवेशं कर्तुकामः पटहे वाद्यमाने धाराभिधया पणस्त्रियाग्निवेतालनाम्ना पत्या सह लङ्कां गत्वा तं नगरनिवेशमालोक्य पुनः समागतया मन्नाम नगरे दातव्यमित्यभिधाय तत्प्रतिच्छन्दपटं समर्प्य सा धारां नगरीं निवेशयामास। कस्मिन्नप्यहनि स-

इत्थं यस्य विवार्द्धतो निशि मिथः प्रत्यर्थिनां संस्तर-
स्थानन्यासभुवा विरोधकलहः कारानिकेतक्षितौ २

प्रयाणकपटहदापनादनु समस्तराजविडम्बना-
टकेऽभिधीयमाने । सकोपः कोपि भूपः कारागारा-
न्तरास्थितं सुस्थितं तैलिपं भूपमुत्थापयंस्तेनोचे ।
अहमिहान्वयवासी कथमागन्तुकभवद्वचसा निजं
पदमुज्झामीति विहसन्नृपो डामरं प्रति नाटकरसा-
वतारं प्रशंसंस्तेनाभिदधे । देवातिशायिन्यपि रसा-
वतारे धिग्भटस्य कथानायकवृत्तान्तानभिज्ञताम्।
यतः श्रीतैलिपदेवराजः शूलिकाप्रोतमुञ्जराजशि-
रसा प्रतीयत इति सभासमक्षं तेनोक्ते तन्निर्भ-
त्सनसंपन्नमन्युरनन्यसामग्र्या तदैव तिलङ्गदेशं प्र-
ति प्रयाणमकरोत् । अथ तैलिपदेवस्यातिवल-
मायान्तमाकर्ण्य व्याकुलं श्रीभोजं डामरः स-
मायातः कल्पितराजादेशदर्शनपूर्वं भोगपुरे श्री-
भीमं समायातं विज्ञपयामास । तया तद्वार्त्तया
क्षते क्षारनिक्षेपसदृक्षया विलक्षीक्रियमाणः श्रीभो-
जराजो डामरमभ्यधात् । अस्मिन्वर्षे त्वया स्व-
स्वामी कथंचनेहागच्छन्निवार्य इति भूयो भूयः
सदैन्यं भाषमाणे नृपे प्रस्तावविन्नृपाद्धस्तिनीस

हितं हस्तिनमुरावने उपादाय पत्तने श्रीभीमं परितोषयामास । कस्मिंश्चिद्धर्मशास्त्राकर्णनक्षणेऽर्जुनस्य राधावेधमाकर्ण्य किमभ्यासस्य दुष्करमिति विमृशन्सतताभ्यासवशाद्विश्वविदितं राधावेधं विधाय नगरे हट्टशोभां कारयंस्तैलिकशूचिकाभ्यामवज्ञया निराकृतोत्सवाभ्यां श्रीभोजभूपो व्यज्ञप्यत। तैलिकेन चन्द्रशालास्थितेन भूमिस्थितसंकीर्णवदने मृन्मयपात्रे तैलधाराधिरोपणात्,सूचिकेन च भूमिस्थितेनोर्ध्वीकृततन्तुमुखे आकाशात्पतन्त्याः शूच्या विवरं नियोज्य निजाभ्यासकौशलं निवेद्य नृपं प्रति येच्छक्तिरस्ति ततः प्रभुरप्येवं करोत्वित्यभिधाय राज्ञो गर्वं खर्वं चक्राते ॥

भोजराज मया ज्ञातं राधावेधस्य कारणम् ।
धाराया विपरीतं हि सहते न भवानिति ॥ १ ॥

विद्वद्भिरिति श्लाघ्यमानो नवनगरनिवेशं कर्तुकामः पटहं वाद्यमाने धाराभिधया पण्यस्त्रियाऽविचतालनाम्ना पत्या सह लङ्कां गत्वा तं नगरनिवेशमालोक्य पुनः समागतया सन्नाम नगरे दातव्यमित्यभिधाय तत्प्रतिच्छन्दपटं समर्प्य सा धारा नगरी निवेशयामास । कस्मिन्नप्यहनि स-

नृपः सान्ध्यसर्वावसरानन्तरं निजनगरान्तः परिभ्रमन् ॥

*एऊ जम्मु नग्गुहं गिउ भडासिरिखग्गु न भग्गु ।
तिक्खां तुरियां न माणियां गोरी गलि न लग्गु॥१

‡ इति केनापि दिगम्बरेण पठ्यमानमाकर्ण्य प्रातस्तमाकार्य रात्रिपठितवृत्तान्तसंकेतवशेन शक्तिं पृष्टः सन्

देव दीपोत्सवे जाते प्रवृत्ते दन्तिनां मदे।
एकच्छत्रं करोम्येव सगौडं दक्षिणापथम् ॥ २

इति स्वपौरुषमाविः कुर्वन्सेनानीपदेऽभिषिक्तः। सिन्धुदेशविजयप्रावृत्ते श्रीभीमे स दिगम्बरः समस्तसामन्तैः समं समेत्य श्रीमदणहिल्लपुरं भङ्गं कृत्वा धवलगृहघटिकाद्वारे कपर्दिकान्वापयित्वा जयपत्रं जग्राह । तदादि कुलचन्द्रेण मुषितमिति सर्वत्र क्षितौ ख्यातिरासीत् । स जयपत्रमादाय मालवमण्डले गतः श्रीभोजाय तं वृत्तान्तं विज्ञपयन्नुक्तो

* एतज्जन्म गतं नयोहं भटश्रीखड्गो न भग्नः तीक्ष्णा' स्त्रीकटाक्षास्तूलिकादिशय्योपकरणानि च नानुभूतानि देशी० यतो गौरीगले स्त्रीकण्ठे न लग्नः ॥ १ ॥ !

D भाठ जम्मु निग्गहं \ नागहं, आगनं जन्म पद्मापुः॥ निर्गूहं]

भवतेङ्गालवापः कथं न कारितोऽत्रत्यमुदया- हितं गूर्जरदेशे प्रयास्यतीति[1] श्रीसरस्वतीकण्ठाभ- रणेन श्रीभोजेनेत्यभिदधे ॥ कदाचिच्चन्द्रातपे उपविष्टः श्रीभोजः संनिहिते कुलचन्द्रे पूर्णचन्द्र- मण्डलमवलोकमान इदमपाठीत् ॥

येषां वल्लभया सह क्षणमिव क्षिप्रं क्षपा क्षीयते
तेषां शीतकरः शशी विरहिणामुल्केव संतापकृत्॥
इत्यर्द्धे कविना तेनोक्ते कुलचन्द्रः प्राह ।
अस्माकं तु न वल्लभा न विरहस्तेनोभयभ्रंशिना-
मिन्दू राजति दर्पणाकृतिरसौ नोष्णो न वा शीतलः१
इति तदुक्तेरनन्तरमेवैका वराङ्गना प्रसादीचकार ॥

अथ डामरनामा सन्धिविग्रहिको मालवमण्ड-

लादायातः श्रीभोजस्य सभां वर्णयन्महान्तमायल्लकं जनयति। तत्र गतश्च श्रीभीमस्यामात्रां रूपपात्रतां वर्णयंस्तद्दिदृक्षातरलितः श्रीभोजस्तमिहानय तत्र मां नयेति वेत्यभ्यर्थ्यमानः। सभादर्शनोत्कण्ठितेन भीमेन तथैवोच्यमानश्च कस्मिन्नपि वर्षे उपायविन्महदुपायनमादाय विप्रवेषधारिणं ताम्बूलकरण्डकवाहिनं श्रीभीमं स गृहीत्वा सदसि गतः प्रणमन् श्रीभोजेन श्रीभीमानयनवृत्तान्तं व्याहृतः स विज्ञपयांचक्रे। स्वतन्त्राः स्वामिनोऽभिमतं कार्यं केन बलात्कार्यन्ते, इति सर्वथाप्येके दासा देवेन नावधीरणीया[२] इत्यभिधाय, श्रीभीमस्य वयोवर्णाकृतीनां सादृश्यं पृच्छञ्श्रीभोजस्तान्सभासदो लोकानवलोकयन्स्थगिधरं लक्षीकृत्य डामरेणेत्यभिदधे। स्वामिन्

इमाकृतिरयं वर्ण इदं रूपमिदं वयः।
अन्तरं चास्य भूपस्य काचचिन्तामणेरिव ॥ १ ॥

इति तेन विज्ञप्ते चतुरचक्रवर्ती श्रीभोजस्तत्सामुद्रिकाविलोकनान्निश्चलदृग्तादृशं नृपं विमृश्योपायनवस्तून्युपनेतुं स सन्धिविग्रहिकस्तं प्राहिणोत्।

---

१ आश्चर्यं   २ न निराकर्तुं याग्याः

दन्नसदन्नवार्त्ताभिरलं शीतभारेणे श्रान्तं विज्ञपय
न्विद्यमानेन राज्ञा कथं कथञ्चिदनुज्ञातः पुरोपवन
यावद्भुजानुगम्यमानः माघपण्डितेन स्वागमनप्र
सादेन संभावनीयोऽहमिति विज्ञप्तो नृपानुज्ञात
स्वं पदं भेजे । तदनु कतिपयदिनैः श्रीभोजस्तद्वि
भवभोगसामग्रीदिदृक्षया श्रीश्रीमालनगरं प्राप्तः
माघपण्डितेन प्रत्युद्गमादियथोचितभक्त्याऽऽवर्जित
ससैन्यस्तन्मन्दुरायां ममौ । स्वयं तु माघपण्डित
स्य सौधमध्यास्य संचारकभुवं काञ्चनबद्धामवलो
क्य स्नानादनु देवतावसरोर्व्यां मणिमरकतकुट्टि
मशैवलवल्लरीयुग्जलभ्रान्त्या धौताम्बरीयं संवृण्व
न् सौवस्तिकेने ज्ञापितवृत्तान्तस्तदैव तद्देवतार्चना
न्तरं निवृत्ते मन्त्रावसरेऽशनसमयसमागतां रसव
तीमास्वादमान आकालिकैरदेशजैर्व्यञ्जनैः फला
दिभिश्चित्रीयमानमानसः संस्कृतपयःशालिशालिनीं
रसवतीमाकण्ठमुपभुज्य भोजनान्ते चन्द्रशालाम
धिरुह्याश्रुतादृष्टपूर्वकाव्यकथाप्रबन्धप्रेक्ष्यादीनि प्रे
क्षमाणः शिशिरसमयेपि संजाताकस्मिकग्रीष्मभ्रा
न्त्या संवीतासितस्वच्छवसनस्तालवृन्तकैरनुचैर

१ C शीतभारेण. २ स्वस्तिवाचकेन सेवकेन.

वींज्यमानोऽमन्दचन्दनालेपनेपथ्यः सुखनिद्रया तां क्षणदां क्षणमिवातिवाह्य प्रत्यूषे शङ्खनिस्वनाद्विगतनिद्रो हिमसमये ग्रीष्मावतारव्यतिकरो माघपण्डितेन ज्ञापितः प्रतिसमयं सविस्मयः कति दिनान्यवस्थाय स्वदेशगमनायापृच्छन् स्वयं करिष्यमाणनव्यभोजस्वामिप्रसादप्रदत्तपुण्यो[1] मालवमण्डलं प्रति प्रतस्थे। तथा निजजन्मदिने जनकेन नैमित्तिकाज्जातके कार्यमाणे पूर्वमुदितोदितसमृद्धिर्भूत्वा प्रान्ते गलितविभवः किंचिच्चरणयोराविर्भूतश्वयथुविकारः पञ्चत्वमाप्स्यतीति । निमित्तविदा निवेदितां विभवसंभारेण तां ग्रहगतिं निराचिकीर्षुणा माघपिता संवत्सरशतप्रमाणे मनुजायुषि षट्त्रिंशत्सहस्राणि दिनानि भविष्यन्तीति विमृश्य नाणकपरिपूर्णास्तावत्संख्यान् हारकान् कारितनव्यकोशेषु निवेश्य तदधिकां परां भूतिं शातशः समर्प्य प्रदत्तमाघनाम्ने सुताय कुलोचितां शिक्षां वितीर्य कृतकृत्यमानिना तेन विपेदे । तदनन्तरमुत्तराशापतिरिव प्राज्यसाम्राज्यो विद्वज्जनेभ्यः श्रियं तदिच्छया यच्छन्नमानैर्दानैरर्थिसार्थं

१ नन्त.मकम-गरणापि रश्रिया

कृतार्थयंस्तैर्भोगविधिभिः स्वममानुपावतारमिव दर्शयन् विरचितशिशुपालवधाभिधानमहाकाव्यचमत्कृतविद्वज्जनः स प्रान्ते पुण्यक्षयात्क्षीणवित्तो विपत्तिपाते स्वविषये स्थातुमप्रभूष्णुः सकलत्रो मालवमण्डले गत्वा धारायां कृतावासः पुस्तकग्रहणकार्पणपूर्वकं श्रीभोजात्कियदपि द्रव्यमानेयमिति तत्र पत्नीं प्रस्थाप्य यावत्तदाशया माघपण्डितश्चिरं तस्थौ । तावत्तथावस्थां श्रीभोजस्तत्पत्नीं विलोक्य ससंभ्रमाशलाकान्यासेन तत्पुस्तकमुन्मुद्य काव्यमद्राक्षीत् ॥

कुमुदवनमपश्रि श्रीमदम्भोजखण्डं
त्यजति मदमुलूकः प्रीतिमांश्चक्रवाकः ।
उदयमहिमरश्मिर्याति शीतांशुरस्तं
हतविधिललितानां ही विचित्रो विपाकः ॥ १ ॥

अथ काव्यार्थमवगम्य का कथा ग्रन्थस्य केवलमस्यैव काव्यस्य विश्वम्भरामूल्यमल्यं समयोचितस्यानुच्छिष्टस्य हीशब्दस्य पारितोषिके क्षितिपतिर्लक्षद्रव्यं वितीर्य तां विससर्ज । सापि ततः संचरन्ती विदितमाघपण्डितपत्नी कैश्चिद्भिरर्थिभिर्याच्यमाना तत्पारितोषिकं तेभ्यः समस्तमपि वितीर्य

यथावस्थिता गृहमुपेयुषी तद्वृत्तान्तं विज्ञापनापूर्वं किञ्चिच्चरणस्फुरच्छोकाय पत्ये निवेदयामास । अथ त्वमेव मे शरीरिणी कीर्तिरिति श्लाघमानस्तदा स्वगृहमागतं कमपि भिक्षुं वीक्ष्य भुवने तदुचितं किमपि देयमपश्यन् संजातनिर्वेद इदमवादीत् ॥

अर्था न सन्ति न च मुञ्चति मां दुराशा
दानद्धि सङ्कुचति दुर्ललितः करो मे ।
याच्ञा च लाघवकरी स्ववधे च पापं
प्राणाः स्वयं व्रजत किं परिदेवितेन ॥ १ ॥
दारिद्र्यानलसंतापः शान्तः संतोषवारिणा ।
दीनाशाभङ्गजन्मा तु केनायमुपशाम्यतु ॥ २ ॥
व्रजत व्रजत प्राणा अर्थिनि व्यर्थतां गते ।
पश्चादपि हि गन्तव्यं क सार्थः पुनरीदृशः ॥ १ ॥
न भिक्षा दुर्भिक्षे पतति दुरवस्थाः कथमृणं
लभन्ते कर्माणि क्षितिपरिवृढान्कारयति कः ।
अदत्त्वापि ग्रासं गृहपतिरगावस्तमयते
क यामः किं कुर्मो गृहिणि गहनो जीवितविधिः २
क्षुत्क्षामः पथिको मदीयभवनं पृच्छन्कुतोप्यागतः

१ B) हिन.

त्वान्धमतिना जैनमार्गनिन्दापरेण निषिद्धः कनीयासि शोभने रूपापरः स्वप्रतिज्ञाभङ्गपातकं तीर्थेषु क्षालयितुमिच्छुः प्रतितीर्थं प्रतस्थे। अथ पितृभक्तेन शोभननाम्ना लघुपुत्रेण तं तदाग्रहान्निषिध्य पितुः प्रतिज्ञां प्रतिपालयितुमुपात्तव्रतः स्वयं तान्गुरूननुससार। अभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानेन धनपालेन श्रीभोजप्रसादसंप्राप्तसमस्तपण्डितप्रकृष्टप्रतिष्ठेन निजसहोदरामर्षभावाद्द्वादशाब्दीं यावत्स्वदेशानिषिद्धजैनदर्शनप्रवेशेन तद्देशोपासकैरत्यर्थमभ्यर्थनया गुरुपुरुषेष्वाहूयमानेषु सकलसिद्धान्तपारावारपारदृश्वा स शोभननामा तपोधनो गुरूनापृच्छ्य तत्र प्रयातो धारायां प्रविशन् पण्डितधनपालेन राजपाटिकायां व्रजता तं सहोदरमित्यनुपलक्ष्य सोपहासं गर्दभदन्त भदन्त नमस्ते इति प्रोक्ते कपिवृषणास्य वयस्य सुखं ते इति शोभनमुनेर्वचसा चमत्कृतो मया नर्मणापि नमस्ते इत्युक्तेऽनेन तु वयस्य सुखं ते इत्युच्चरता वचनचातुर्यान्निर्जितोऽस्मीति। तत्कस्यातिथयो यूयमिति धनपालस्यालापैर्भवत एवातिथयो वयमिति शोभनमुने-

१ पाञ्जिनपुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्रवेदषड्वेदाङ्गेन ६

तत्किं गेहिनि किंचिदस्ति यदयं भुङ्क्ते बुभुक्षातुरः।
वाचास्तीत्यभिधाय नास्ति च पुनः प्रोक्तं विनैवाक्षरैः
स्थूलस्थूलविलोललोचनजलैर्बाष्पाम्भसां बिन्दुभिः
॥ ३ ॥

इति तद्वाक्यान्त एव स माघपण्डितः पञ्चत्वमवाप। प्रातस्तं वृत्तान्तमवगम्य श्रीभोजेन श्रीमालेषु सजातिषु धनवत्सु सत्सु तस्मिन्पुरुषरत्ने विनष्टे क्षुधाबाधिते सति भिल्लमाल इति तज्ज्ञातं* नाम³ निर्ममे॥

पुरा समृद्धिविशालायां विशालायां पुरि मध्यदेशजन्मा काश्यपगोत्रः सर्वदेवनामा द्विजो निवसन् जैनदर्शनसंसर्गात्प्रायः प्रशान्तमिथ्यात्वो धनपालशोभनपुत्रद्वयेनान्वितः कदाचिदागताञ्श्रीवर्द्धमानसूरीन्गुणानुरागान्निजोपाश्रये निवास्य निर्द्वन्द्वभक्त्या [illegible]सर्वज्ञपुत्रानिति धिया तिरोहितं निअथ. काव्य. पारतं।[illegible] पृच्छंस्तैर्वचनच्छलेनार्द्धविभागं याजपूर्वजनिधिं विदनाल्लब्धनिधिस्तदर्द्धं यच्छंस्तैः चितः संकेतन्नितो ज्यायसा धनपालेन मिथ्यापुत्रद्वयादर्द्धं यान्दिक साथैः पुनरदित्य इति वाक्यान्ते ३ इति

१ B C गजद्वाभ्य. २ ज्ञानात्तजातेर्नाम

* मेन कर्मणा प्रसिद्धं

ज्यान्यमतिना जैनमार्गनिन्दापरेण निषिद्धः कनीयासि शोभने कृपापरः स्वप्रतिज्ञाभङ्गपातकं तीर्थेषु क्षालयितुमिच्छुः प्रतितीर्थं प्रतस्थे। अथ पितृभक्तेन शोभननाम्ना लघुपुत्रेण तं तदामहाग्रिनिषिध्य पितुः प्रतिज्ञां प्रतिपालयितुमुपात्तव्रतः स्वयं तान्गुरूननुससार। अभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानेन धनपालेन श्रीभोजप्रसादसंप्राप्तसमस्तपण्डितप्रकृष्टप्रतिष्ठेन निजसहोदरामर्षभावाद्द्वादशाब्दीं यावत्स्वदेशनिषिद्धजैनदर्शनप्रवेशेन तद्देशोपासकैरस्यर्थमभ्यर्थनया गुरुपुरुषैराहूयमानेषु सकलसिद्धान्तपारावारपारदृश्वा स शोभननामा तपोधनो गुरुनापृच्छ्य तत्र प्रयातो धारायां प्रविशन् पण्डितधनपालेन राजपाटिकायां व्रजता तं सहोदरमित्यनुपलक्ष्य सोपहासं गर्दभदन्त भवन्त नमस्ते इति प्रोक्ते कपिवृषणास्य वयस्य सुखं ते इति शोभनमुनेर्वचसान्तश्चमत्कृतो मया नर्मणापि नमस्ते इत्युक्तेऽनेन तु वयस्य सुखं ते इत्युच्चरता वचनचातुर्यान्निर्जितोऽस्मीति। तत्कस्यातिथयो यूयमिति धनपालस्यालापैर्भवत एवातिथयो वयमिति शोभनमुने-

१ पठितपुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्रवेद४षड्वेदाङ्गेन६

*सव्वत्थ अत्थि धम्मो जा मुणियं जिन न सासणं तुम्ह ।
कणगाउराण कणगुव्व सासियपयमलम्भमाणाणं ॥ १
देशाधीशो ग्राममेकं ददाति
ग्रामाधीशः क्षेत्रमेकं ददाति ।
क्षेत्राधीशः शिम्बिकाः संप्रदत्ते
सेवार्वस्तुष्टः संपदं स्वां ददाति ॥ १ ॥

इत्यादीनि वाक्यानि पठन्स धनपालः
कदाचिन्नृपेण सह मृगयां नीतो धनपालोऽभिहितः
किं कारणं नु धनपाल[५] मृगा यदेते
व्योमोत्पतन्ति विलिखन्ति भुवं वराहाः ।
देव त्वदस्त्रचकिताः श्रयितुं स्वजाति–
मेके मृगाङ्कमृगमादिवराहमन्ये ॥ १ ॥
राज्ञा बाणेन मृगे विद्धे सति तद्वर्णनाय विलोकितमुखो धनपालः प्राह ।

---

* सर्वत्र धर्मोऽस्ति यावत् ज्ञातं हे जिन न शासनं तव । कनकापुराणां कनकमिव श्वासितपदमलभमानां ॥ यथा धत्तूररसमत्ताः सर्वत्र कनकं पीतवर्णं पश्यन्ति यतः स्वस्य धवलपदं शुद्धपदं न प्राप्ता विपरीतं पश्यन्तीत्यर्थः । यद्वा श्वासितपदं विश्वासयोग्यं स्थानं [illegible] मातुरसंधर्मिनं वा (ध)]

(१ सव्वत्थ २ कणग व. ३ \ मेनिका ४ वाक्यानि \ सरति: ५ B । कतिगत

यूपं कृत्वा पशून्हत्वा कृत्वा रुधिरकर्दमम् ।
यद्येवं गम्यते स्वर्गे नरके केन गम्यते ॥ २ ॥
सत्यं यूपं तपो ह्यग्निः कर्माणि समिधो[1] मम।
अहिंसामाहुतिं दद्यादेवं यज्ञः सतां मतः[2] ॥ ३ ॥

इत्यादि शुकसंवादोदितानि वचांसि नरेन्द्रस्य पुरतः पठन् हिंसाशास्त्रोपदेशिनो हिंसकप्रकृतीन्ब्राह्मणरूपेण राक्षसांस्ताञ्ज्ञापयन्नृपमहर्द्धर्माभिमुखं चकार ॥ अथ कस्मिन्नप्यवसरे नरेश्वरः सरस्वतीकण्ठाभरणप्रासादे व्रजन्सदा सर्वज्ञशासनप्रशंसापरं पण्डितं धनपालमालपत् । सर्वज्ञस्तावत्कदाचिदासीत्तद्दर्शने साम्प्रतं कश्चिज्ज्ञानातिशयोस्तीत्यभिहिते, अर्हत्कृतेऽर्हच्चूडामणिग्रन्थे[4] विश्वत्रयस्य त्रिकालवस्तुविषयस्वरूपपरिज्ञानमद्यापि विद्यत इति तेनोक्ते, त्रिद्वारमण्डपे स्थितः कस्मिन्द्वारेऽस्माकं निर्गम इति शास्त्रकलङ्कारोपणोद्यते नृपे बुद्धिमात्रा त्रयोदशीति पाठं सत्यापयता भूर्जपत्रे नृपप्रश्ननिर्णयमालिख्य मृण्मयगोलके निधाय च

१ (P.) प्रा. मा. समिधो [illegible] २ [illegible] यज्ञः सतां मतः ३ श्रुतिसंवाद०
४ (P.) अर्हन्चूडामणिग्रन्थे. ५ निर्णयमस्तु बुद्धिपात्रगम्य इति लोकोक्तिः, तदनुसारेणैव [illegible] त्रयोदशानि [illegible] निर्दिष्टाः.

काव्यमिदं निर्वर्ण्य पारितोषिके तस्याः पट्टिकायाः काञ्चनकलशं ददौ नृपः। तस्मात्प्रासादादपसरंस्तदीयद्वारखत्तके[1] रत्या सह हस्ततालदानपरं स्मरं मूर्त्तिमन्तमालोक्य नृपेण हासहेतुं पृष्टः पण्डितः प्राह ।

स एव भुवनत्रयप्रथितसंयमः शंकरो
बिभर्त्ति वपुषाधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
अनेन किल निर्जिता वयमिति प्रियायाः करं
करेण परिताडयन् जयति जातहासः स्मरः ॥ १

*अन्नदिणे सिवभवणे दुवारदेसे निए वि भङ्गिगणं ।
किं दुब्बलो पलोइअ निवपुट्ठो भणइ धणपालो २

दिग्वासा यदि तत्किमस्य धनुषा तच्चेत्कृतं भस्मना
भस्माथास्य किमङ्गना यदि च सा कामं पुनर्द्वेष्टि किम् ।
इत्यन्योन्यविरुद्धचेष्टितमहो पश्यन्निजस्वामिनो
भृङ्गी सान्द्रशिरापिनद्धपरुषं[3] धत्तेऽस्थिशेषं वपुः १

[4]पाणिग्रहे पुलकितं वपुरैशं भूतिभूषितं जयति ।

---

* अन्यदिने शिवभवने द्वारदेशे निरीक्ष्यापि भृङ्गिगणं । (छीदप)
किं दुर्बलः प्रलोक्यते एवं नृपपृष्टो भणति धनपालः ॥ ३ ॥

१ प्रवेशनिर्गमे. (२ (।) हास्य) ३ घननाडीनिबद्धकार्कश्यं.

४ गोवर्द्धनसप्तशत्यामिदम

अङ्कुरित इव मनोभूर्यस्मिन्भस्मावशेषोऽपि ॥ ३

अभक्ष्यमश्नाति विवेकशून्या
स्वनन्दनं कामयतेऽतिसक्ता ।
खुराग्रशृङ्गैर्विनिहन्ति जन्तून्
गौर्वन्द्यते केन गुणेन राजन् ॥ ४ ॥

पयःप्रदानसामर्थ्याद्वन्द्या चेन्महिषी न किम् ।
विशेषो दृश्यते नास्या महिषीतो मनागपि ॥ ५

इत्यादिभिः प्रसिद्धासिद्धसारस्वतोद्गारैर्नृपं रञ्जयन् यावदास्ते तावत्कोपि सांयात्रिको द्वाःस्थनिवेदितः सभां प्रविश्य नृपं नत्वा मदनपट्टिकायां[1] प्रशस्तिकाव्यानि दर्शयामास । नृपेण तल्लाभस्थानके पृष्टे स एवमवादीत् । नीरधावकस्मादेव मम वाहने स्खलिते निर्यामकैः शोध्यमाने समुद्रे तन्मध्ये[2] शिवायतनमालोक्य पश्चिमपरिस्फुरज्जलमध्यन्तः सलिलमविकलमवलोक्य कस्यामपि भित्तौ वर्णान्निर्वर्ण्य च तज्जिज्ञासया मदनपट्टिको तत्र प्रस्थाप्य तत्कान्ताक्षरमयी पट्टिकयामिति नृपतिर्निशम्य तदुपरि मृन्मयी पट्टिकां निवेश्य तत्र

1 मेणपट्टीति लोके.

2 1) तन्मिमघ 3 मदनमयपट्टिकाया 4 [illegible]
1.

पतितान्विर्णान्पण्डितैर्वाचयामास ॥

आवाल्याधिगमान्मयैव गमितः कोटिं परामुन्नते
रस्मत्संकथयैव पार्थिवसुतः सम्प्रत्यसौ लज्जते ।
इत्थं खिन्न इवात्मजेन यशसा दत्तावलम्बोम्बुधे
र्यातस्तीरतपोवनानि तपसे वृद्धो[२] गुणानां गणः

देवे दिग्विजयोद्यते धृतधनुःप्रत्यर्थिसीमन्तिनी-
वैधव्यव्रतदायिनि प्रतिदिशं क्रुद्धे परिभ्राम्यति ।
आस्तामन्यनितम्बिनी रतिरपि[३] त्रासान्न पार्श्वं क
भर्तुर्दर्तुमदान्मदान्धमधुपीनीलीनिचोलं[४] धनुः २

चिन्तागम्भीरकूपादनवरतचलद्भूरिशोकारघट्ट-
व्याकृष्टं निःश्वसन्त्यः पृथुनयनघटीयन्त्रमुक्ताश्रु
धारम्
नासावंशप्रणालीविषमपथपतद्वाष्पपानीयमेता[५]
देव त्वद्वैरिनार्यः स्तनकलशयुगेनाऽविरामं[६] वहन्ति

इति संपूर्णेषु काव्येषु वाच्यमानेषु ॥

अयि खलु विषमः पुराकृतानां
भवति हि जन्तुषु कर्मणां विपाकः ।

अस्य काव्यस्योत्तरार्द्धं छिन्नपादिभिः[७] परःशतै

• अयशिश्याविकापरदुद्धटाभिर यस्य नपुंष

१ १ B विशाताल (२ वृद्धिं प्राप्तो वाद्धश्च) ३ D रतिरपि

४ मृदु ५ एतत् ६ अविराम ७ छिन्नपदम्पादैर्मत्रीभिः

रपि पण्डितैः परिपूर्यमाणमपि विसंवदतीति
राज्ञा धनपालपण्डितः पृष्टः ।
हरशिरसि शिरांसि यानि रेजु-
र्हरिहरितानि लुठन्ति गृध्रपादैः ॥ ३ ॥

इदमेवोत्तरार्द्धं संवदतीति नृपेणोक्ते सति स प-
ण्डितः प्रोवाच । यदि गुम्फार्थाभ्यां श्रीरामेश्वरप्रश-
स्तिभित्तावियं न भवति तदतःपरमाजीवितान्तं क-
वित्वस्य संन्यास एवेति तत्प्रतिश्रवसमकालमेव
पानपात्रे निर्यामकाक्षिप्याव[illegible]गाह्यमाने नीरधौ
पङ्क्तिर्मौसैरलं प्रासादमासाद्य पुनर्मदनपट्टिकायां न्य-
स्तायामिदमेवोत्तरार्द्धमागतमालोक्य तस्मै तदुचि-
तं पारितोषिकं प्रसादीचकार ॥ इति खण्डप्रशस्ते-
र्यथाश्रुतानि बहूनि काव्यानि मन्तव्यानि ॥

कदाचिद्राज्ञा सेवावसरे एषः [illegible] पण्डिततिल-
लकमञ्जरीगुम्फनचतुरं जगौ । शिशिरयामिन्याम-
घयामे निर्निद्रो [illegible] प्रथमादर्शनसमानीय प-
ण्डितेन व्याख्यायमाना [illegible] वाच्यं
[illegible]निपात[illegible] [illegible]
[illegible] समानाय [illegible]

भ्रीयमाणचित्तो नृपः पण्डितं प्राह । मामत्र कथा
नायकं कुर्वन् विनतायाः पदेऽवन्तीमारोपयन् श
क्रावतारतीर्थस्य पदे महाकालमाकलयन् यद्याच
से तत्तुभ्यं ददामीत्यभिदधाने नृपे खद्योतप्रद्योत
नयोः सर्षपकनकाचलयोः काचकाञ्चनयोः धत्तूरक
ल्पपादपयोरिव तेषां महदन्तरमित्युच्चरन्

*दोमुहय निरक्खर लोहमइय[1] नाराय तुज्झ किं
भणिमो
गुञ्जाहि समं कणयं तोलन्तु न गउसि पायालं ॥

इत्याक्रोशपरे तस्मिनजाज्वल्यमानेऽग्नौ श्रीभोजे
तां मूलप्रतिमिन्धनीचकार। अथ स द्विधा निर्वेदभा
ग् द्विधाऽवाङ्मुखो निजगृहपश्चाद्भागे जीर्णमञ्चा
धिरूढो निःश्वसन् भृशं सुष्वाप । बालपण्डितय
तत्सुतया सभक्तिकमुत्थाप्य स्नानपानभोजननि
र्मापणानन्तरं तिलकमञ्जरी प्रथमादर्शलेखदर्शनो
त्संस्मृत्य ग्रन्थस्यार्द्धं लेखयांचक्रे तदुत्तरार्द्धं नूत
नीकृत्य ग्रन्थः समर्थितः ॥

---

* हे द्विमुखक निरक्षर लोहमय नाराच तुभ्यं किं भणाम गु
ञ्जाभिः समं कनकं तोलयन् न गतोऽसि पाताले ।

१. लोहमयं. २. किमिव. ३. प्रथमादर्शलेखनात्.

अन्यदा भोजसभायां काव्यमिदमुक्तं तेन ।
धाराधीश धरामहीशगणने कौतूहलीयानयं
वेधास्त्वद्गणनां चकार खटिकाखण्डेन रेखां दिवि ।
सैवेयं त्रिदशापगा समभवत्त्वत्तुल्यभूमिधवा-
भावात्त्यजति स्म सोयमवनीपीठे तुषाराचलः १
अपरपण्डितैरस्मिन्काव्ये उपहसिते धनपालेनोक्तम्
शैलैर्बन्धयति स्म वानरहृतैर्वाल्मीकिरम्भोनिधिं
व्यासः पार्थशरैस्तथापि न तयोरत्युक्तिरुद्भाव्यते ।
वस्तु प्रस्तुतमेव किंचन वयं ब्रूमस्तथाप्युच्चकै-
र्लोकोयं हसति प्रसारितमुखस्तुभ्यं प्रतिष्ठे नमः ॥

एकदा राजन्महाभारती कथा श्रूयतामित्युक्ते पण्डितं प्रति परमार्हतेन तेन प्रत्युक्तं
कानीनस्य मुनेः स्वबान्धववधूवैधव्यविध्वंसिनो
नेतारः किल पञ्च गोलकसुताः कुण्डाः* स्वयं पाण्डवाः ।
तेमी पञ्च समानजातय इति ख्यातास्तदुत्कीर्तनं
पुण्यं स्वस्त्ययनं भवेद्यदि नृणां पापस्य कान्या गतिः ॥ २ ॥

शोभनमुनेश्चतुर्विंशतिका स्तुतिः प्रतीतैव[२] ॥

(* अमृते जारज कुण्डः मृते भर्तरि गोलकः)
१ B D नु शोभनस्तु २ धनपालस्य धनपालशोभनकाविद्यते.

अधुना किमपि प्रबन्धादि क्रियमाणमास्ते नृपेणेत्युक्ते धनपालः प्राह ।

आरनालेगलदाहशङ्कया
मन्मुखादपगता सरस्वती ।
तेन वैरिकमलाकचग्रह—
व्यग्रहस्त न कवित्वमस्ति मे ॥ १ ॥

वचनं धनपालस्य चन्दनं मलयस्य च ।
सरसं हृदि विन्यस्य कोभून्नाम न निर्वृतः ॥ १ ॥

अन्यदा सर्वाण्यपि दर्शनानि एकत्राहूय मुक्तिमार्गं पृष्टे ते स्व२दर्शनपक्षपातं ब्रुवाणाः सत्यमार्गजिज्ञासयैकीक्रियमाणाः षाण्मासीमवधीकृत्य श्रीशारदाराधनतत्पराः । कस्या अपि निशः शेषे जागर्षीति व्याहृतिपूर्वमुत्थाप्य सा नृपं ॥

श्रोतव्यः सौगतो धर्मः कर्त्तव्यः पुनरार्हतः ।
वैदिको व्यवहर्त्तव्यो ध्यातव्यः परमः शिवः ॥ १ ॥

अथवा ध्यातव्यं पदमक्षयं । श्लोकममुं राज्ञो दर्शनेभ्यश्च समादिश्य श्रीभारती तिरोदधे ।
अर्हिंसालक्षणो धर्मो मान्यादेवी च भारती ।

१ [illegible]
२ [illegible] शारदी.

ध्यानेन मुक्तिमाप्नोति सर्वदर्शिनिनां मतम् ॥ २ ॥
इति श्लोकयुग्मं निर्माय नृपाय निरपायनिर्णयं प्राहुः ॥

अथ तन्नगरनिवासिनी शीताभिधाना रन्धनी कमपि विदेशवासिनं कार्पटिकं सूर्यपर्वणि जलाश्रये कङ्गुणीतैलमास्वाद्य गृहमुपेत्य पाकप्राशनमुपादाय तद्वमनादिपन्नमालोक्य तद्रव्यमित्युत्पद्यमानकलङ्कशङ्काकुलतया पश्चात्ताय तद्वमनमेव बुभुजे । तस्मिन्स्थिरे प्रादुर्भूतप्रातिभवैभवा विद्यात्रयीं रघुवात्स्यायनकामशास्त्रचाणाक्यनीतिशास्त्रमीपस्समभ्यस्य च नवयौवनया विजयाभिधानया विदुष्या स्वसुतया सार्द्धं श्रीभोजस्य सदः शृङ्गारयन्ती श्रीभोजं प्रति प्राह ॥

शौर्यं शत्रुकुलक्षयावधि यशो ब्रह्माण्डभाण्डावधिस्त्यागस्तर्ककवाञ्छितावधिरियं क्षोणी समुद्रावधिः।
श्रद्धा पर्वतपुत्रिकापतिपदद्वन्द्वप्रमाणावधिः

१(I) मुक्तिमार्गं स्यादेव २ (I) पुनश्लोकयुग्मं देवी विरचय ३ रन्धनीव..४ कार्पटिकं पाकाय नश्यत् गृहेऽस्य तार्पटिका निजि पृथक्पृथक्तया भावुर्णीतिम् परिवेषितं न विपन्न विजयेव ५ मद तापदेव.६(I) प्रभूत.७ नवीनयौवना ८ श्रीभोजस्य तावत्रो ...

इति भूयो भूयस्तेन त्रिपदीमुदीर्यमाणामाकर्ण्य ।
कुचप्रत्यासत्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् । १

इति भ्रातृमुखात्तूर्यं पदमाकर्ण्य क्रुद्धा सा सत्रपा च कुष्ठी भवेति तं भ्रातरं शशाप । इति पतिव्रताव्रतप्रभावात्तद्दात्वप्रभृतिरोगोभूत् । प्रातः शीतरक्षापिहिततनुर्नृपसभायातो मयूरेण मयूरेणेव कोमलगिरा वरकोडीति तं प्राकृतशब्दे प्रोक्ते चतुरचक्रवर्ती नृपो बाणं सविस्मयं प्रेक्ष्यमाणस्तेन प्रस्तावान्तरे देवताराधनोपायश्चेतस्यवतारयांचक्रे[4] बाणस्तु सापत्रपस्तत उत्थाय नरगसीमानि स्तम्भमारोप्य खदिराङ्गारपूर्णमधःकुण्डं विधाय स्तम्भाग्रवर्त्तिनि सिक्कके[6] स्वयमाधिरूढः सूर्यस्तुतौ प्रतिकाव्यप्रान्ते सिक्ककपदं छुरिकया छिन्दन् पञ्चभिः काव्यैस्तेन पञ्चसु पदेषु छिन्नेषु सिक्काग्रे विलग्नः षष्ठेन काव्येन प्रत्यक्षीकृतभानुस्तत्प्रसादात्सद्यः संजातजात्यकाञ्चनकायः। अन्यस्मिन्नहनि स सुवर्णचन्दनावलिप्ताङ्गः संवीतसितदिव्यवसनः समाजगाम । तद्वपुःपाटवं पश्यता नृपेण सूर्यवरप्रसादं म-

---

१ C D तद्दात्वे प्रसूनप्रजनरोगः २ B वरकोटी D वकोटी ३ तनः
४ C चिन्तयाचक्रे ५ सत्रपः ६ शिक्यके ७ काव्यकान्तिः

पूरे विज्ञपयति बाणो बाणनिभया गिरा तं मर्मणि विव्याध । यदि देवताराधनं[१] सुकरं तदा त्वमपि किमपीदृक् चित्रमाविःकुरु । इत्यभिहिते तेन मयूरेण तं प्रति प्रतिवचः संदधे । निरामयस्य किमायुर्वेदाविदा तथापि तव वचः सत्यापयितुं निजपादौ च पाणी छुर्या विदार्य त्वया पष्ठे काव्ये सूर्यः परितोपितोऽहं तु पूर्वस्य काव्यस्य पष्ठेऽक्षरे भवानीं परितोषयामीति प्रतिश्रुत्य सुखासनमासीनश्चण्डिकाप्रासादपश्चाद्भागे निविष्टो माभाङ्क्षीर्विभ्रममिति पष्ठेक्षरे प्रत्यक्षीकृतचण्डिकाप्रसादात्प्रत्यग्रप्रथमानवपुःपल्लवः स्वसन्मुखं च तत्प्रासादमालोक्याभिमुखागतैर्नृपतिप्रमुखराजलोकैः कृतजयजयारवो महता महेन पुरं प्राविक्षत् । [२]एतस्मिन्नवसरे मिथ्यादृशां शासने विजयिनि सम्यग्दर्शनद्वेषिभिः कैश्चित्प्रधानपुरुषैर्नृपोऽभिदधे। यदि जैनमते कश्चिदीदृग्प्रभावविभावः प्रभवति तदा सिताम्बराः स्वदेशे स्थाप्यन्ते नो चन्निर्वास्यन्ते इति तद्वचनानन्तरं श्रीमानतुङ्गाचार्यास्तत्राकार्य निजदेवतातिशयं कमपि दर्शयन्तु इति राज्ञा भणितं । ते प्राहुः ।

१ A आराधनायं २ B तत्रमौ स्पर्धया काश्मीरं गतौ ३ [illegible]

इति भूयो भूयस्तेन त्रिपदीमुदीर्यमाणामाकर्ण्य ।
कुचप्रत्यासत्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् । १

इति भ्रातृमुखाचूर्य पदमाकर्ण्य क्रुद्धा सा सत्रपा च कुष्ठी भवेति तं भ्रातरं शशाप । इति पतिव्रताव्रतप्रभावात्तदात्वप्रभृतिरोगोभूत् । प्रातः शीतरक्षापिहिततनुर्नृपसभायातो मयूरेण मयूरेणेव कोमलगिरा वरकोढीति तं प्राकृतशब्दे प्रोक्ते चतुरचक्रवर्ती नृपो बाणं सविस्मयं प्रेक्ष्यमाणस्तेन प्रस्तावान्तरे देवताराधनोपायश्चेतस्यवतारयांचक्रे बाणस्तु सापत्रपस्तत उत्थाय नरगसीमानि स्तम्भमारोप्य खदिराङ्गारपूर्णमधःकुण्डं विधाय स्तम्भाग्रवर्त्तिनि सिक्कके स्वयमाधिरूढः सूर्यस्तुतौ प्रतिकाव्यप्रान्ते सिक्कपदं छुरिकया छिन्दन् पञ्चभिः काव्यैस्तेन पञ्चसु पदेषु छिन्नेषु सिक्काग्रे विलग्नः षष्ठेन काव्येन प्रत्यक्षीकृतभानुस्तत्प्रसादात्सद्यः संजातजात्यकाञ्चनकायैः। अन्यस्मिन्नहनि स सुवर्णचन्दनाविलिप्ताङ्गः संवीतसितदिव्यवसनः समाजगाम । तद्वपुःपाटवं पश्यता नृपेण सूर्यवरप्रसादं म-

१ C D नद्दान्ते प्रसूनप्रजुनरोगः २ B वरकोढी D वकोढी ३ नरः
४ C चिन्नयाचक्रे ५ सत्रपः ६ सिक्यके ७ कायकान्तिः

रिणं पण्डितं पणस्त्रियं च तत्र प्रहितवान् । तत्र प्रत्युषे नृपसमीपे नीतो गोपालः श्रीभोजेन किमपि निवेदयेत्यादिष्टः

'भोय ए हु गलि कण्ठुलउ भण केहउं पडिहाइ। उर लच्छिहि' मुह सरस्सति सीम निबद्धि काइं'

सरस्वतीकण्ठाभरणमपि इत्याह । ततो राजा तदुक्तिविस्मितः । सभायामलंकृतायां नेपथ्यधारिणीं पणस्त्रियं पुरो विलोक्य तां प्रति 'इह किं' इत्यात्मिकं पदः श्रीभोजः समादिशत् । अथ स्वजातिपक्षपातादिव सरस्वत्याः प्रसादपात्रं दासुपीनिभिः सा गुणरत्नशिरोमणिः प्रतिभैव गणिकापि तद्घनतरवमवगम्य, एतदन्तीति नृपं प्रति पदः प्रथितवर्णान्युचितनडपतेर्गिरकाभिनाश्वने भोजेन लक्षत्रयं दाप्यमानः ततस्तया ... यदा न ददाति तदा न प्रसादमाह । इत

[illegible]

मुक्तानामस्मद्देवतानामत्र कोऽतिशयः संभवति तथापि तत्किंकराणां सुराणां प्रभावाविर्भावः कोपि विश्वचमत्कारकारी दृश्येत इत्यभिधाय चतुश्चत्वारिंशता निगडैर्निजमङ्गं नियमितं कारयित्वा तन्नगरवर्त्तिनः श्रीयुगादिदेवस्य प्रासादपाश्चात्यभागे स्थितो मन्त्रगर्भं भक्तामरेति नवं स्तवं कुर्वन्प्रतिकाव्यं भग्नैकैकनिगडः शृङ्खलासंख्यैः काव्यैः पर्याप्तस्तवोऽभिमुखीकृतप्रासादः शासनं प्रभावयामास ॥ इति श्रीमानतुङ्गाचार्यप्रबन्धः ॥

॥ अथ कदापि राजा स्वदेशपण्डितानां पाण्डित्यं श्लाघमानो गूर्जरदेशमविदग्धतया निन्दन् स्थानपुरुषेणाभिदधे । अस्मद्देशीयाबालगोपालस्यापि भवदीयपण्डिताग्रणीः कोपि तुलां नारोहतीति। ततः ज्ञापितवृत्तान्तः श्रीभीमः कदापि गोवेषधा-

१ C D ततश्चत्वारिंशत् २ C देशीयबालगोपालयोः

३ विज्ञप्ते नृपस्ते वृथा भाषितं चिकीर्षुः आकारसंवृत्त्या कियन्तमपि कालं विलम्बयानः स्थानपुरुषेण तद्वृत्तान्तं ज्ञापितः श्रीभीमः स्वदेशासीमान्तनगरे विदग्धा काश्चित्पण्यस्त्रियः कांश्चन गोपवेषधारिणः पण्डिताश्च मुक्तवान् । अन्यदा श्रीभोजदौवारिकेण, तत्रागत्य कश्चिद्विधो गोपः प्रतापदेवीनाम्नीं पण्यस्त्रियं स गृहीत्वा विदग्धलोकसुधासारा धारामागत्य ताः क्वापि सज्जनाकुले विमुच्य प्रत्युपमुखे भूपाय गोपे निवेदिते श्रीभोजेन किमपि वदेत्यादिष्टः

रिणं पण्डितं पणस्त्रियं च तत्र प्रहितवान् । तत्र प्रत्यूषे नृपसमीपे नीतो गोपालः श्रीभोजेन किमपि निवेदयेत्यादिष्टः

*'भोय ए हु गलिं कण्ठुलउ भण केहउं पडिहाइ ।
उर लच्छिहिं मुह सरसति सीम निबद्धि काइं'

सरस्वतीकण्ठाभरणगोप इत्याह ततो राजा तदुक्तिविस्मितः । सभायामलंकृतायां नेपथ्यधारिणीं पणस्त्रियं पुरो विलोक्य तां प्रति 'इह किं' इत्याकस्मिकं वचः श्रीभोजः समादिक्षत् । अथ स्वजातिपक्षपातादिव सरस्वत्याः प्रसादपात्रं शेमुषीनिधिः सा सुमुखीशिरोमणी प्रतिभेव गम्भीरमपि तद्वचनतत्त्वमवगम्यं, पृच्छन्तीति नृपं प्रति वचः प्रथितवतीत्युचिततद्वचनविकसितास्येन भोजेन लक्षत्रये दाप्यमानेऽज्ञाततत्त्वतया त्रिरुक्तोऽपि कोशाधिपो यदा न ददाति तदा तं प्रकाशमाह । देश-

* हे भोज एतत्कण्ठाभरणं वद कीदृशं प्रतिभाति ।
उरसि लक्ष्मीर्मुखे सरस्वती विभक्ता मध्ये सीमा निबद्धा किम् ॥

१ भोज एव हु कण्ठलउ २ भणमउ कहुउ. ३ लच्छिहि ४ काइ । ई लच्छिहि मुहि । सीम निहली कोर ५ तद्वचोऽवगम्य ६ वचसा ॥ ७ विकसितवदनाम्भोजेन

मुक्तानामस्मद्देवतानामत्र कोऽतिशयः संभवति तथापि तत्किंकराणां सुराणां प्रभावाविर्भावः कोपि विश्वचमत्कारकारी दृश्यत इत्यभिधाय चतुश्चत्वारिंशता निगडैर्निजमङ्गं नियमितं कारयित्वा तन्नगरवर्तिनः श्रीयुगादिदेवस्य प्रासादपाश्चात्यभागे स्थितो मन्त्रगर्भं भक्तामरेति नवं स्तवं कुर्वन्प्रतिकाव्यं भग्नैकैकनिगडः शृङ्खलासंख्यैः काव्यैः पर्याप्तस्तवोऽभिमुखीकृतप्रासादः शासनं प्रभावयामास ॥ इति श्रीमानतुङ्गाचार्यप्रबन्धः ॥

॥ अथ कदापि राजा स्वदेशपण्डितानां पाण्डित्यं श्लाघमानो गूर्जरदेशमविदग्धतया निन्दन् स्थानपुरुषेणाभिदधे । अस्मद्देशीयाबालगोपालस्यापि भवदीयपण्डिताग्रणीः कोपि तुलां नारोहतीति। ततः ज्ञापितवृत्तान्तः श्रीभीमः कदापि गोवेपधा-

१ C D ततश्चत्वारिंशता २ C देशीयबालगोपालयोः

३ विज्ञप्ते नृपस्तं वृथा भाषिणं चिकीर्षुः आकारसंवृत्या कियन्तमपि कालं विलम्बमानः स्थानपुरुषेण तद्वृत्तान्तं ज्ञापितः श्रीभीमः स्वदेशसीमान्तनगरे विदग्धा काश्चित्पण्यस्त्रियः कांश्चन गोपवेषधारिणः पण्डितांश्च मुक्तवान् । अन्यदा श्रीभोजदौवारिकेण, तत्रागत्य कश्चिद्विधो गोपः प्रतापदेवीनाम्नीं पण्यस्त्रियं स गृहीत्वा विदग्धजोकमु रासा ग धारामागद्वाप्य ना क्वापि सज्जनाकृते विमुच्य प्रत्यूषमुखे नृपाय गोपे निवेदिते श्रीभोजेन किमपि वदेत्यादिष्टः

ाय प्रत्यहमुचितदानं ददानः कदापि पराह्ने स-
ासिंहासने उपविष्टः। स्थगिकावित्तसमर्पितवीट-
ात्प्रागेव मुखे पत्रं क्षिप्त्वाभ्यवहरन् व्यवहारवे-
देभिस्तत्कारणं पृष्ट इत्यवदत्। कृतान्तदन्तान्तरव-
र्तिनां मनुष्याणां यद्दत्तं यच्च भुक्तं तदेवात्मीयं पर-
प तु संशयः तथाच ॥

त्थायोत्थाय बोधव्यं किमद्य सुकृतं कृतम्।
ायुपः खण्डमादाय रविरस्तं प्रयास्यति ॥ १ ॥
ोकः पृच्छति मे वार्तां शरीरे कुशलं तव।
ुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ २ ॥
ः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्ने चापराह्निकम्।
ृत्युर्न हि परीक्षेत कृतं वास्य न वा कृतम् ॥ ३
ुतो मृत्युर्जरा जीर्णा विपन्नाः किं विपत्तयः।
याधयो बाधिताः किं नु हृष्यन्ति यदमी जनाः ४
त्यनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः ॥

अथान्यदा श्रीभोजः श्रीभीमभूपतेः पार्श्वाद्दूत-
ुखेन वस्तुचतुष्टयमयाचिष्ट। एकं वस्तु इहास्ति

१ A पत्र मुखक्षिप्ताभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिर्विज्ञप्त इति
श्लोकचतुष्टयं जगाद

२ पूर्वाह्ने चापराह्निकम् ३ व्याधिताः ४ मायन्ति

सात्म्यात्प्रकृतिकार्पण्यनैपुण्याच्च लक्षत्रयमस्यै दाप्यते। औदार्यात्तु साम्राज्यमपि दीयमानमल्पतरमेव स्यादित्यादिष्टे समस्तसमाजलोकैः प्रेर्यमाणः स तयोर्वचनयोरन्वयं पृष्ट इत्यभिदधे । कर्णान्तविश्रान्तमपाङ्गाञ्जनरेखायुगं युगपदस्या निरूप्य मयेह किमित्यभिहितं ।अनया तु द्विवचनस्य बहुवचनमिति प्राकृतलक्षणात्पृच्छन्तीति कर्णाभ्यर्णे ञ्जनरेखामिषात् । यो भवद्भ्यां श्रुतपूर्वः स एवायं श्रीभोज इति निर्णेतुं दृशौ गते इत्युत्तरं प्रतिपादितं तदियं प्रत्यक्षरूपा भारती तदस्याः पारितोषिके लक्षत्रयं क्रियदिति ततो लक्षत्रयस्य त्रिर्व्याहारान्नवलक्षास्तस्यै दापयामास ॥ अथावाल्यादेव स नृपो ।

मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः ।
आहारोऽपि न रोचेत किमुताकार्यकारिता ॥ १ ॥

इति विज्ञाततत्त्वो धर्मेऽप्रमत्तोऽभूत् । कदाचिन्निद्राभङ्गानन्तरं कश्चिद्द्विपश्चित्समेत्य वेगवति तुरंगे अधिरूढस्त्वां प्रति प्रेतपतिर्धावतीत्यनुसारेण धर्मकर्मणि सज्जीभवितव्यमिति वचनाधिकारिणे पण्डि-

१ B. [illegible] दुलबनी [illegible]
[illegible] २८ [illegible]

ताय प्रत्यहमुचितदानं ददानः कदापि पराह्णे सभासिंहासने उपविष्टः। स्थगिकावितसमर्पितवीटकात्प्रथमेव मुखे पत्रं क्षिप्त्वाभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिस्तत्कारणं पृष्ट इत्यवदत्। कृतान्तदन्तान्तरवर्तिनां मनुष्याणां यद्दत्तं यच्च भुक्तं तदेवात्मीयं परस्य तु संशयः तथाच ॥

उत्थायोत्थाय बोधव्यं किमद्य सुकृतं कृतम्।
आयुषः खण्डमादाय रविरस्तं प्रयास्यति ॥ १ ॥
लोकः पृच्छति मे वार्त्तां शरीरे कुशलं तव।
कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ २ ॥
श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्णिकम्।
मृत्युर्न हि परीक्षेत कृतं वास्य न वा कृतम् ॥ ३
मृतो मृत्युर्जरा जीर्णा विपन्नाः किं विपत्तयः।
व्याधयो बाधिताः किं नु हृष्यन्ति यदमी जनाः ४
इत्यनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः ॥

अथान्यदा श्रीभोजः श्रीभीमभूपतेः पार्श्वाद्दूतमुखेन वस्तुचतुष्टयमयाचिष्ट। एकं वस्तु इहास्ति

१ A पत्र मुखवासिकयाभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिर्विदग्ध इति श्लोकचतुष्कं प्रमाद

२। पूर्वाह्णे चापराह्णिकम् ३ व्याधिताः ४ मानुषिन

सात्म्यात्प्रकृतिकार्पण्यनैपुण्याच्च लक्षत्रयमस्यै दाप्यते। औदार्यात्तु साम्राज्यमपि दीयमानमल्पतरमेव स्यादित्यादिष्टे समस्तसमाजलोकैः प्रेर्यमाणः स तयोर्वचनयोरन्वयं पृष्ट इत्यभिदधे । कर्णान्तविश्रान्तमपाङ्गाञ्जनरेखायुगं युगपदस्या निरूप्य मयेह किमित्यभिहितं ।अनया तु द्विवचनस्य बहुवचनमिति प्राकृतलक्षणात्पृच्छन्तीति कर्णाभ्यर्णेञ्जनरेपामिपात् । यो भवद्भ्यां श्रुतपूर्वः स एवायं श्रीभोज इति निर्णेतुं दृशौ गते इत्युत्तरं प्रतिपादितं तदियं प्रत्यक्षरूपा भारती तदस्याः पारितोषिके लक्षत्रयं कियदिति ततो लक्षत्रयस्य त्रिर्व्याहारान्नवलक्षास्तस्यै दापयामास ॥ अथाबाल्यादेव स नृपो ।

मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः ।
आहारोपि न रोचेत किमुताकार्यकारिता ॥ १ ॥

इति विज्ञाततत्त्वो धर्मेऽप्रमत्तोभूत् । कदाचिन्निद्राभङ्गानन्तरं कश्चिद्द्विपश्चित्समेत्य वेगवति तुरगेऽधिरूढस्त्वां प्रति प्रेतपतिरुपैतीत्यनुसारेण धर्मकर्मणि सज्जीभवितव्यमिति वचनाधिकारिणे पण्डि-

---

१ B मत इत्याशङ्क्योत्तर दत्तवनी प्रज्ञावदानवाक्यनीनामपि पण्डितानां योर्थोऽत्रिपपस्नं महसेवोद्दिग्नी २८ मकृत्य.

ताय प्रत्यहमुचितदानं ददानः कदापि पराह्णे सभासिंहासने उपविष्टः। स्थगिकावित्तसमर्पितवीटकात्प्रागेव मुखे पत्रं क्षिप्त्वाभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिस्तत्कारणं पृष्ट इत्यवदत्। कृतान्तदन्तान्तरवर्तिनां मनुष्याणां यद्दत्तं यच्च भुक्तं तदेवात्मीयं परस्य तु संशयः तथाच ॥

उत्थायोत्थाय बोधव्यं किमद्य सुकृतं कृतम्।
आयुषः खण्डमादाय रविरस्तं प्रयास्यति ॥ १ ॥
लोकः पृच्छति मे वार्तां शरीरे कुशलं तव।
कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ २ ॥
श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्णिकम्।
मृत्युर्न हि परीक्षेत कृतं वास्य न वा कृतम् ॥ ३
मृतो मृत्युर्जरा जीर्णा विपन्नाः किं विपत्तयः।
व्याधयो बाधिताः किं तु हृष्यन्ति यदमी जनाः ४

इत्यनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः ॥

अथान्यदा श्रीभोजः श्रीभीमभूपतेः पार्श्वाद्दूतमुखेन वस्तुचतुष्टयमयाचिष्ट। एकं वस्तु इहास्ति

१ A पत्रं मुखवीटिकयाभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिर्विज्ञप्त इति श्लोकचतुष्कं जगाद

२ C पूर्वाह्णे चापराह्णिकम् ३ व्याधिताः ४ मानवाः

परत्र नास्ति १ द्वितीयं परत्रास्ति अत्र नास्ति २ तृतीयमुभयत्रास्ति ३ चतुर्थमुभयत्रापि नास्ति ४ इति विदुषां संदिग्धेऽर्थे पटहे वाद्यमाने गणिकावचनाद्वेश्यातपस्विदानेश्वरद्यूतकाररूपं वस्तुचतुष्टयं प्रहितमिति वस्तुचतुष्टयप्रबन्धः ॥

अन्यदा भोजनृपो वीरचर्यया परिभ्रमन्निशि कयाचिदपि दरिद्रवध्वा ।

*माणुसडाँ दसदसडैसा सुणियइँ लोयपसिद्ध ।
महँ कन्त ह इक्कज दसा अवरि नवोरहिँ लिद्धँ॥१

इति पठ्यमानमाकर्ण्य तस्या दुस्थावस्थया संजातकृपो नृपः प्रातस्तत्पतिं सदस्यानीय तस्याः किमप्यायतिहितं विमृश्य बीजपूरकद्वये प्रत्येकलक्षमूल्यं रत्नं तदुपकारायान्तर्विधाय तस्मै प्रसादीकृतवान् । तेनापि तं वृत्तान्तमजानता मूल्येन पत्रशाकापणे विक्रीतं तेनाप्युपायनाय तन्मातु-

* मनुष्या दशदशवर्षेषु गतेषु दशान्तरो भिन्नाभिन्नावस्थावन्तो लक्ष्यन्ते इति लोकप्रसिद्धम् । मम स्वामिनस्तु एकैव दशा या निकृष्टा तदनन्तरमुत्कृष्टा दशा कदापि न लब्धा सदैव दारिद्र्याभित्यर्थः १

D) १ प्रदीपनां २ दुर्वृत्त. ३B माणसडौ ४ D हवइ ५ C माणसडा दसड देसहि निम्मत्तियाई ६ मुज्झ ७ नवोगिहिँ हरिगाइं ने ९ाहि

लिङ्गरूपं कस्यापि समर्पितं तेन श्रीभोजरूपेण समर्पितं[1] ॥

*वेलामहल्लकल्लोलपल्लिदं[2] जइ वि गिरिनइं पत्तं ।
अणुसरइ मग्गलग्गं पुणोवि रयणायरे रयणं ॥ १
इत्यनुभवादाग्यं नृपस्तथ्यमेव मेने
यतः
प्रीणिताशेषविश्वासु वर्षास्वपि पयोलवम् ।
नाम्बुपाथातको नूनमलभ्यं लभ्यते यतः ॥ १ ॥
इति बीजपूरकप्रबन्धः ॥

अथान्यदा कस्यामपि निशि नृप एको न भव्य इति प्रच्छन्नं कीटाशुकं पाठयित्वा प्रातस्तया वाक्यमिदमुच्चारणीयमिति शिक्षितवान । अथ तेन तथाभिधीयमाने नृपेण पृष्टाः पण्डिता निर्णयमजानन्तः पाण्मासिमवधिं याचितवन्तः। ततस्तन्मुख्यो वररुचिस्तन्निर्णयाय देशान्तरं परिभ्रमन्केनापि पशुपालेनाहमेवामुं निर्णयं भवत्स्वामिने निवेदयिष्यामि। परममुं स्थानं वृद्धतया नोद्वोढुं वत्सल-

* समुद्रवेलामहाकल्लोलैः पर्यस्तक्षिप्तः सन् यद्यपि गिरिनदीप्राप्तं पुनरपि मार्गलग्नं रत्नं रत्नाकरमनुसरतीत्यन्योक्त्यायमुदन्तः ॥ १

१ B) मार्दीक्षिणम् २ A पातितं ३ B) पिलितं.

परत्र नास्ति १ द्वितीयं परत्रास्ति अत्र नास्ति २ तृतीयमुभयत्रास्ति ३ चतुर्थमुभयत्रापि नास्ति ४ इति विदुषां संदिग्धेऽर्थे पटहे वाद्यमाने गणिकावचनाद्वेश्यातपस्विदानेश्वरद्यूतकाररूपं वस्तुचतुष्टयं प्रहितमिति वस्तुचतुष्टयप्रबन्धः ॥

अन्यदा भोजनृपो वीरचर्यया परिभ्रमन्निशि कयाचिदपि दरिद्रवध्वा ।

*माणुसडां दसदसडंसा सुणियइं लोयपसिद्ध ।
मह कन्त ह इक्कज दसा अवरि नवोरहिं लिद्धँ॥१

इति पठ्यमानमाकर्ण्य तस्या दुस्थावस्थया संजातकृपो नृपः प्रातस्तत्पतिं सदस्यानीय तस्याः किमप्यायतिहितं विमृश्य बीजपूरकद्वये प्रत्येकलक्ष्यमूल्यं रत्नं तदुपकारायान्तर्विधाय तस्मै प्रसादीकृतवान् । तेनापि तं वृत्तान्तमजानता मूल्येन पत्रशाकापणे विक्रीतं तेनाप्युपायनाय तन्मातु-

* मनुष्या दशदशवर्षेषु गतेषु दशावस्था भिन्नभिन्नावस्थावन्तो लक्ष्यन्ते इति लोकप्रसिद्धम् । मम स्वामिनस्तु एकैव दशा या निकृष्टा तदनन्तरमुत्कृष्टा दशा कदापि न लब्धा सदैव दारिद्र्यमित्यर्थः १

D) १ प्रहीयतां २ दुर्विध. ३ B माणसडी ४ D दसइं ५ C माणसडा दसइं देतेहि निम्मवियाइं ६ मुञ्झ ७ नवोरिहिं हरिणाइं ने वोरहिं

च तथ्यमेवेति[1] ततो व्यावृत्य स्वस्थानमासाद्य निद्रां सिषेवे । अपरेद्युः प्रजासु संजातरूपो नृपः पणाङ्गनागृहं गतः । तदा च तयाद्य प्रजासु वत्सलो नृपतिरिति प्रचुरेक्षुरससंकेतादिति व्याहरन्त्या राजा तोषितः ॥

इतीक्षुरसप्रबन्धः ॥

अथ धारानगर्याः शाखानगरे प्रासादस्थिताया गोत्रदेव्या नमश्चिकीर्षया नित्यमागच्छन् कदापि तदकिंरञ्जितया देव्या स नृपः साक्षादभ्यधायि परबलं संनिहितमागतं ततः शीघ्रं व्रजेति विसृष्टः क्षणाद्गूर्जरसैन्यैः स्वं वेष्टितमालोक्य जवाधिकेन वाजिना व्रजन् धारानगरगोपुरे प्रविशन्नाल्पाको लूयाभिधानाभ्यां गूर्जराश्ववाराभ्यां तत्कण्ठे धनुषी

---

१ C दृष्टौ पुनः स वसुधाधवः सौधमध्यास्य निद्रावसरे संजातरूपः प्रजासु । परेद्युश्छन्नगतिः पण्याङ्गनागृहमुपगतस्तत्रा-गतयानया च प्रजासु वत्सलो नृपतिरिति.

२ C D कदाचिद्देशान्तरगमने जाते सति प्रत्यहीनतया देवतया मितपरिच्छदं द्वारप्रदेशमागतमकस्मान्नृपमालोक्य ससंभ्रमयान्वि-तेन्दुवी निजासनमभिचक्राम । नृपः प्रणामपूर्वकं तं वृत्तान्तं पृच्छन् सन्निहितं परबलमागतं विचिन्त्य शीघ्रं व्रजेति विसृष्टो देवतया क्षणान् गूर्जरसैन्यैर्वेष्टितं स्वमपश्यत् ।

तया न मोक्तुं च शक्नोमीति तेनोक्ते तं श्वानं निजस्कन्धे समारोप्य पशुपालं सह नीत्वा नृपसभामुपागतस्तमुत्तरकारिणं निवेदयामास। अथ स पशुपालो नृपेण तदेव वचनं पृष्टः। अस्मिन् जीवलोके राजन् लोभ एवैको न भव्यः। राज्ञा कथमिति भूयोपि पृष्टः। यद्ब्राह्मणः श्वानं स्कन्धदेशेनास्पृश्यमपि वहति तल्लोभस्यैव विजृम्भितमतो लोभ एव न भव्यः॥ अथान्यदा मित्रमात्रसहायो नृपतिर्निशि परिभ्रमन्पिपासाकुलतया पणरमणीगृहं गत्वा मित्रमुखेन जलं याचितवान्। ततोऽतुच्छवात्सल्यात्छम्भल्या कालविलम्बनेनेक्षुरसपूर्णः करकः सखेदमुपानीयत। मित्रेण खेदकारणे पृष्टे, एकस्यामिक्षुलतायां[1] पुरा रसः संपूर्णः सवाहटिको घट आसीत् साम्प्रतं तु प्रजासु विरुद्धमानसराये चिरकालेन केवला वाहटिकैव भृतेति खेदकारणं नृपस्तदाकर्ण्य केनापि वणिजा शिवायतने महति नाटके कार्यमाणे तल्लुण्टन[2]चित्तमात्मानं विमृश्य तदे-

---

१ C इक्षौ च निष्पन्नाया रसः परिपूर्णः सघोहटिको घट भा-र्ग: २ लुण्ठन.

ताम्बरवेषधारिणा श्रीचन्दनाचार्येण प्रत्युत्पन्नप्रतिभाभिरामतयौचित्यमभिदधे ॥

विद्धा विद्धा शिलेयं भवतु परमतः कार्मुकक्रीडितेन
राजन्पाषाणवेधव्यसनरसिकतां मुञ्च देव प्रसीद ।
क्रीडेयं चेत्प्रवृद्धा कुलशिखरिकुलं केलिलक्षं करोपि
ध्वस्ताधारा धरित्री नृपतिलक तदा याति पातालमूलम् ॥ १ ॥

इति तत्कवितातिशयचत्कृतोपि किंचिद्विचिन्त्य नृपतिरित्युवाच । भवता सर्वशास्त्रपारगतेनापि ध्वस्ता धारेति यत्पदमपाठि ततः कमप्युत्पातं सूचयति ॥इतश्च॥ डाहालदेशीयराज्ञो राज्ञी देमतीनाम्नी महायोगिनी कदाचिदासन्नप्रसवा सदैव दैवज्ञानिति पप्रच्छ । कस्मिन्सुलग्ने जातः सुतः सार्वभौमो भवतीति। अथ तैः सम्यगवगम्योच्चराशिषु केन्द्रस्थेषु सौम्यग्रहेषु त्रिषडायगेषु क्रूरेषु चामुकलग्ने जातः सुतः सार्वभौमो भवतीत्युक्ते तन्निशम्य निश्चितप्रसवदिनादूर्ध्वं षोडशप्रहरान्यावद्योगयुक्त्या गर्भस्तम्भं कृत्वा नैमित्तिकनिर्णीते लग्ने सुतं कर्णनामानं प्रासूतं । तद्गर्भधारणदोषादष्टमे यामे सा विपन्ना । सुल,

१ ॥ इति निदाघ २ सुतमसूत ३ सर्वामिन्नी पुरी तगाम

प्रक्षिप्य, एतावता व्यापादितोसीति वद्भ्यां त्यक्तः॥
असौ गुणी नमत्वेव भोजः कण्ठमुपेयुषा ।
धनुषा गुणिना यश्चापश्यदश्वान्निपातितः ॥ १ ॥

॥ इत्यश्ववारप्रबन्धः ॥

अथान्यदा स एव राजा राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तः पुरगोपुरे सुमुखमुक्तेन तुरगेण प्रविशन् व्याकुलीकृतेषु लोकेषु, इतस्ततः पलायमानेषु जनेषु कामपि तक्रविक्रयिणीं जनसंमर्देन मौलिकम्पाद्भूतलपातितभग्नभाण्डामपि गोरसे सरित्प्रवाह इव प्रसरति विकसितमुखीं तां प्राह । तवाविषादे किं कारणमिति नृपेण पृष्टे सा प्राह ।

हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य भुजङ्गदष्टं
देशान्तरे विधिवशाद्गणिकास्मि जाता ।
पुत्रं भुजगमधिगम्य चितां प्रविष्टा
शोचामि गोपगृहिणी कथमद्य तक्रम् ॥ १ ॥

तस्मात्प्रदेशान्महीनदी प्रादुरासेत्यवादिषुः॥[२]

॥ इति गोपगृहिणीप्रबन्धः ॥

अन्यदा प्रीतो भोज उपशिलामेकां लक्षीकृत्य धनुर्वेदमनिर्वेदमभ्यसंस्तत्कालदर्शनार्थमागतेन सि-

---

१ C लोकेषु २ C इति लोका वदन्ति

यां मां निर्जित्य पञ्चोत्तरशतोर्विरुदानां भाजनं भू-
याः । नो यद्यहं त्वां विजित्य सप्तत्रिंशताधिकस्य
शतस्य इतरस्य नाथो भवामीति तद्वचसा १परिम्लान
मुखाम्भोजः श्रीभोजः सर्वेष्वपि प्रकारेषु जितका-
शिनं श्रीकाशिपुराधीशं विमृशन् स्वं विजितं
मन्यमानस्तानुपरोधपूर्वमभ्यर्थ्यैवमङ्गीकारयामास ।
मयात्वया श्रीकर्णेन वाणारस्यामेकस्मिन्नहनि
लग्ने गर्तापूरपूर्वमारभ्याहंपूर्विकया कार्यमाणयोः
पञ्चाशद्धस्तप्रमाणयोः प्रासादयोः यस्मिन्प्रासादे
प्रथमं कलशध्वजारोपो भवति तस्मिन्नुत्सवे परेण
नरेन्द्रेण त्यक्तच्छत्रचामरेण करेणुमधिरुह्य समाग-
न्तव्यमित्थं भोजस्य यथारुच्यङ्गीकारं कर्णगोचरं
गते श्रीकर्णेनापि प्रकारेण भोजमधरीकर्तुमेक-
स्मिन्नेव लग्ने पृथक् २ प्रारब्धयोरुभयोः प्रासादयोः
सर्वाभिसारेण निजप्रसादं निर्मापयतोऽत्र कर्णः
सूत्रभृतं पप्रच्छ । एकस्मिन्नहन्युदयास्तयोरन्तरे कि-
यान्कर्मोच्छ्राया भवतीति निवेदना । अथ तेन चतु-

१ वाद्दृष्ट्वेन म्लानेन च मां विजित्य नवनवतिसहस्र
२ [illegible] ३ तपनशील ४ [illegible]
[illegible]

प्रजातत्वात्पराक्रमाक्रान्तादिग्चक्रः षट्त्रिंशदधिकेन राज्ञां शतेन सेव्यमानश्चतुर्षु राजविद्यासु परं प्राविण्यमावहन् विद्यापतिप्रमुखैर्महाकविभिः स्तूयमानः । तद्यथा

मुखे हारावाप्तिर्नयनयुगले कङ्कणभरो
नितम्बे पत्रालीं सतिलकमभूत्पाणियुगलम् ।
अरण्ये श्रीकर्ण त्वदरियुवतीनां विधिवशा-
दपूर्वोयं भूषाविधिरहह जातः किमधुना ॥ १ ॥
गोपीपीनपयोधराहतमुरः संत्यज्य लक्ष्मीपतेः
शङ्के पङ्कजशङ्कया नयनयोर्विश्राम्यति श्रीस्तव ।
श्रीमत्कर्णनरेन्द्र यत्र चलति भ्रूवल्लरीपल्लव-
स्तत्र त्रुट्यति भीतिभङ्गुरतया दारिद्र्यमुद्रा यतः ॥१

इति स्तूयमानः स कर्णनृपः कदाचिद्दूतमुखेन श्रीभोजमुवाच । भवन्नगर्यां भवत्कारिताश्चतुरुत्तरं शतं प्रासादाः।एतावन्त एव गीतप्रबन्धा भवदीयाः। एतावन्ति तव विरुदानि । अतश्चतुरङ्गयुद्धेन द्वन्द्वयुद्धेन वा चतसृषु विद्यासु वादिवत्, त्यागशक्त्या

१ C कुन्दकप्रापेन २ D पत्रालिः ३ भूयमानेनानानदानः श्रीभोजं प्रति प्रधानानि प्राभिणोत्

स्वपुरुषेण पप्रच्छ तेनापि स पुरुषो गाथामध्याप्य प्रहितः श्रीभीमसभामुपागतः ॥

*अम्बयफलं सुपक्कं विण्टं सिढिलं समुब्भडो पवणो।
साहा मिल्हणसीला[1] न याणिमो कज्जपरिणामो[2] ॥१

अनया गाथया श्रीभीमे तथास्थिते श्रीभोजः सन्निहितपरलोकपथप्रयाणः कृततदुचितधर्मकृत्यो मम पश्चात्वानन्तरं मत्करौ विमानाद्वहिर्विधेयावित्यादिश्य दिवं[4] गतः ॥

*करु करु रे पुत्र कलत धी करु करु रे करसणवाडी।
एकला आइवो एकला जाइवो हाथपग बे झाडी १

इति भोजवाक्यं वेश्यया कथितं लोकानां प्रति तद्वृत्तान्तविदा कर्णेन दुर्गभङ्गपूर्वं समग्रायां भोजलक्ष्म्यामुपात्तायां श्रीभीमेन डामर आदिष्टो य-

*आम्रफलं सुपक्वं वृन्तं शिथिलं समुद्भटः पवनः शाखा म्लानशीला न जानीमः कार्यपरिणामम् ॥ १ ॥

* किं करोमि रे पुत्र कलत्र किं करोमि रत्नवाटीं सकलपरिजनोपकरणादिभिरित्यर्थः । एकाकी आगम्यते एकाकी गम्यते हस्तपादं द्वय मार्पित्वा (खंखेरीने इति भाषा)

१. B C मढनसाहा मढहणसीला. २. परिणामे.
३ कृत्यो राज्यस्यानुतान्नि मत्करसाभ्रलोकस्य निर्भीर्ड ।
४C दिवमुपेयिवान्.

च्छ्रीकर्णास्त्वया मत्यारिकलितं निजं शिरो वोपनेतव्यमितिराजादेशविधित्सुर्द्वात्रिंशता पत्तिभिः सह गुरूदरे प्रविश्य मध्याह्नकाले प्रसुप्तं श्रीकर्ण छान्धं जग्राह। अथ तेन राज्ञ एकस्मिन्विभागे नीलकण्ठचिन्तामणिगणाधिपप्रमुखदेवतावसरे निर्णीते परस्मिन्नुत्तरार्द्धे समस्तराज्यवस्तूनि स्वेछयैकमर्द्धमादत्स्वेत्यभिहिते षोडशप्रहरांस्तथा स्थित्वा पुनः श्रीभीमराजादेशाद्देवतावसरमादाय श्रीभीमायोपायनीचकार ॥ अथैतत्प्रबन्धसंग्रहकाव्ययुग्मं यथा ॥

पञ्चाशद्धस्तमाने सुरभवनयुगे तुल्यलग्नक्षणे प्राक्
प्रारब्धे यस्य शीघ्रं भवति हि कलशारोपणं तत्र
राज्ञा।
अन्येन च्छत्रवालव्यजनविरहितेनाभ्युपेतव्यमेवं
संवादे भोजराजो व्ययविमुखमतिः कर्णदेवेन
जिग्ये॥ १ ॥

भोजे राज्ञि दिवं गतेतिबलिना कर्णेन धारापुरी–
भङ्गं सूत्रयतोपरुध्य नृपतिर्भीमः सहायीकृतः।
:ृ८्पेन च डामरेण जगृहे वन्दीकृतान्कर्णतो

१ गत्वार्द्धं. २ D शिव.

स्वपुरुषेण पप्रच्छ तेनापि स पुरुषो गाथामध्याप्य प्रहितः श्रीभीमसभामुपागतः ॥

"अम्बयफलं सुपकं विण्टं सिढिलं समुब्भडो पवणो।
साहा मिल्हणसीला न याणिमो कज्जपरिणामो"॥१

अनया गाथया श्रीभीमे तथास्थिते श्रीभोजः सन्निहितपरलोकपथप्रयाणः कृततदुचितधर्मकृत्यो मम पञ्चत्वानन्तरं मत्करौ विमानाद्बहिर्विधेयावित्यादिश्य दिवं[४] गतः ॥

"कसु करु रे पुत्र कलत्र धी कसु करु रे करसणवाडी ।
एकला आइवो एकला जाइवो हाथपग बे झाडी १

इति भोजवाक्यं वेश्यया कथितं लोकानां प्रति तद्वृत्तान्तविदा कर्णेन दुर्गभङ्गपूर्वं सममायां भोजलक्ष्म्यामुपानीतायां श्रीभीमेन डामर आदिष्टो य-

*आम्रफलं सुपक्वं वृन्त शिथिल समुद्भट पवन शाखा म्लानशीला न जानीम कार्यपरिणामम ॥ १ ॥

* किं करोषि रे पुत्र कलत्र किं करोषि हस्तवाटी सकलपरिजनो पक्करणादिमित्यर्थः । एकाकी आगमनं एकाकी गमनं हस्तपाद [illegible] तं-मार्पित्वा (सम्पीने इति भाषा ,

१ ॥ [illegible] तद्वृत्तान्त [illegible]

३ इत्यो राज्यस्थानु [illegible] प्रबन्धः अवदा-

४ [illegible] दिवमुपेयिवान

स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामग्रण
दुःपूरोदरपूरणाय पिबति स्रोतःपतिं वाडवो
जीमूतस्तु निदाघसंभृत जगत्संतापविच्छित्तये ।

इति काव्यार्थबलेन निगृहीतप्रभूतलोभस्ततो भृ
किमप्यभ्यर्थ्यमानोऽपि मानोन्नततया स्वस्थान
गमत् । ततश्च कौटुम्बिकलोकैः स्तूयमानस्तृती
हानि स श्रीमूलराजः स्वर्लोकं जगाम । तच्छोक
म्बुधौ स राजलोको राजा स च पूर्वमोचितलोक
निमग्नश्चिरेण चतुरैर्विविधबोधबलावपकृष्टशोकशङ्
श्चक्रे । अथ द्वितीयवर्षे कर्षुकलोकैर्वर्षाबलानि
पन्नेषु समस्तसस्येषु व्यतीततद्वर्षयो राजदेयभा
विभागे प्रदिश्यमाने राज्ञि चानाददाने सति तैरु
रसभा मेलिता । तत्र सभ्यानां लक्षणमेवं ॥

न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धा
वृद्धा न ते ये न वदन्ति धर्मम् ।
धर्मः स नो यत्र न चास्ति सत्यं
सत्यं न तद्यत्कृतकानुविद्धम् ॥ १ ॥

१ D मूक्तार्थं. २ प्रार्थ्यमानो मानोन्नततया स्वसौधमध्यास्य बन्
मोचितैस्तैर्लोकैः सदैव तदुपास्यमानः स्वसौधगतैश्च स्तूयमानस्तृतं
येऽहनि तदीयसन्तोषदशा श्रीमूलराजः

इति निर्णयात्तस्यैर्गतवर्षतद्वर्षयोर्दानीं राजा ग्राहितः। ततस्तेन द्रव्येण कोशद्रव्येण च श्रीमूलराजकुमारश्रेयसे नव्यस्त्रिपुरुषप्रासादः श्रीभीमेन कारितः। अनेन श्रीपत्तने श्रीभीमेश्वरदेवभट्टारिकाभीरुआणीप्रासादौ कारितौ॥ सं० १०७७ प्रारम्य-वर्ष ४२ मास १० दिन ९ राज्यं कृतं॥ श्रीउदयमतिनाम्न्या तद्राज्ञ्या श्रीपत्तने सहस्रलिङ्गसरोवरादप्यतिशायिनी नव्या वापी कारिता॥अथ सं. ११२० चैत्रवदि ७ सोमे हस्तनक्षत्रे मीनलग्ने श्रीकर्णदेवस्य राज्याभिषेकः संजातः॥ इतश्च शुभकेशिनामा कर्णाटराट् तुरगापहृतोऽटव्यां नीतः कुत्रापि पल्लववृक्षछायां सेवमानः प्रत्यासन्नदावपावके कृतज्ञतया विश्रामोपकारकारिणं तमेव तरुमजिहासुस्तेनैव सह तस्मिन्दहने प्राणानाहुतीचकार। ततस्तत्सूनुर्जयकेशिनामा तद्राज्ये सचिवैरभिषिक्तः क्रमेण तत्सुता मयणल्लदेवी समजनि। सा च शिवभक्तैः सोमेश्वरनामानि गृहीतमात्र एवेति पूर्वभवमस्मार्षीत्। यदहं प्राग्भवे ब्राह्मणी द्वा-

१ D दानीं नृपते पार्श्वाद्वाहित्वा आपूर्यमाणकोशः. २ पूर्वं वर्षे. ५२ सं० ११२८ B स० १०८० पूर्व व० ४२ अथ स. ११२०

दशमासोपवासान्कृत्वा प्रत्येकं द्वादशवस्तूनि तदु-द्यापने दत्वा श्रीसोमेश्वरनमस्याकृते प्रस्थिता बाहुलोडनगरमागता तत्करं दातुमक्षमाग्रतो गन्तुमलभमाना तन्निर्वेदादहमागामिनि जन्मनि अस्य करस्य मोचयित्री भूयासमिति कृतनिदाना विपद्यात्र कुले जातेतिपूर्वभवस्मृतिः । अथ बाहुलोडकरमोचनाय सा गूर्जरेश्वरं प्रवरं वरं कामयमाना तं वृत्तान्तं पित्रे निवेदयामास । अथ जयकेशिराजा तं व्यतिकरं ज्ञात्वा तेन श्रीकर्णः स्वप्रधानैःस्वसुताया मयणल्लदेव्या अङ्गीकारं याच्यते स्म। अथ श्रीकर्णे तस्याः कुरूपताश्रवणादुदासीने[1] सति तस्मिन्नेव निर्बन्धपरां तां मयणल्लदेवीं पिता स्वयंवरां प्राहिणोत् । अथ श्रीकर्णनृपो गुप्तवृत्या स्वयमेव तां कुत्सितरूपां निरूप्य[2] सर्वथा निरादर एव जातः। ततोऽष्टभिः[3] सहचरीभिः सह नृपतिहत्याकृते मयणल्लदेवीं प्राणान्परिजिहीर्षुं मत्वा श्रीकर्णजनन्या देयमतिराज्ञ्या तासां विपदं द्रष्टुमक्षमया ताभिः सह प्राणसंकल्पश्चक्रे ॥ यतः ॥

१ B श्रीकर्णः प्रधानपुरुषैर्मयणल्लदेव्याः कुरूपतां निशम्य मन्दादरो राजि. २ D विलोक्य. ३ A दिक्कन्याभिरिव मूर्त्तिमतीभिः

स्वापदि तथा महान्तो न यान्ति खेदं यथा परापत्सु।
अचला निजोपहतिषु प्रकम्पते भूः परव्यसने॥ १

इति महोपप्लवमुपस्थितमवगम्य मातृभक्त्या तां परिणीय श्रीकर्णः पश्चाद्दृष्टिमात्रेणापि न संभावयामास ॥ अन्यदा कस्यामप्यधमयोषिति साभिलाषं नृपं मुञ्जालमन्त्री कञ्चुकिना विज्ञाय तद्वेषधारिणीं कृत्वा मयणल्लदेवीमृतुस्नातां रहसि प्राहिणोत्। तामेव स्त्रियं जानता नृपतिना सप्रेमभुज्यमानायास्तस्या आधानं समजनि। तदा च तया संकेतज्ञापनाय नृपकरान्नामाङ्कितमङ्गुलीयकं निजाङ्गुल्यां न्यधायि। अथ प्रातस्तद्दुर्विलसितात्प्राणपरित्यागोद्यतो नृपतिः स्मार्तांस्तत्प्रायश्चित्तं पप्रच्छ। तैस्तप्तताम्रमयपुत्तलिकालिङ्गनमिति[1] निवेदिते प्रायश्चित्ताय तथैव चिकीर्षवे स मन्त्री यथावदवदत्॥ सुलग्ने तस्य जातस्य सूनोर्नृपतिर्जयसिंह इति नाम निर्ममे। स बाल्यत्रिवार्षिकः कुमारः सवयोभिः सह रममाणः सिंहासन

१. इति [illegible] मया श्रीकर्णेन [illegible] ॥ तदनन्तरं [illegible]

२. [illegible]

दशमासोपवासान्कृत्वा प्रत्येकं द्वादशवस्तूनि तदुद्यापने दत्त्वा श्रीसोमेश्वरनमस्याकृते प्रस्थिता बाहुलोडनगरमागता तत्करं दातुमक्षमाग्रतो गन्तुमलभमाना तन्निर्वेदादहमागामिनि जन्मनि अस्य करस्य मोचयित्री भूयासमिति कृतनिदाना विपद्यात्र कुले जातेतिपूर्वभवस्मृतिः । अथ बाहुलोडकरमोचनाय सा गूर्जरेश्वरं प्रवरं वरं कामयमाना तं वृत्तान्तं पित्रे निवेदयामास । अथ जयकेशिराजा तं व्यतिकरं ज्ञात्वा तेन श्रीकर्णः स्वप्रधानैःस्वसुताया मयणल्लदेव्या अङ्गीकारं याच्यते स्म। अथ श्रीकर्णे तस्याः कुरूपताश्रवणादुदासीने[1] सति तस्मिन्नेव निर्बन्धपरां तां मयणल्लदेवीं पिता स्वयंवरां प्राहिणोत् । अथ श्रीकर्णनृपो गुप्तवृत्त्या स्वयमेव तां कुत्सितरूपां निरूप्य[2] सर्वथा निरादर एव जातः। ततोऽष्टभिः[3] सहचरीभिः सह नृपतिहत्याकृते मयणल्लदेवीं प्राणान्परिजिहीर्षुं मत्वा श्रीकर्णजनन्या देयमतिराज्ञ्या तासां विपदं द्रष्टुमक्षमया ताभिः सह प्राणसंकल्पश्चक्रे ॥ यतः ॥

---

१ B श्रीकर्णः प्रधानपुरुषैर्मयणल्लदेव्याः कुरूपतां निशाम्य मन्दादरे सति. २ D विलोक्य. ३ A दिक्कन्याभिरिव मूर्त्तिमतीभिः

स्यापदि तथा महान्तो न यान्ति खेदं यथा परापत्सु।
अचला निजोपहातिषु प्रकम्पते भूः परव्यसने॥ १

इति महोपप्लवमुपस्थितमवगम्य मातृभक्त्या तां परिणीय श्रीकर्णः पश्चाद्दृष्टिमात्रेणापि न संभावयामास ॥ अन्यदा कस्यामप्यधमयोषितीति साभिलाषं नृपं मुञ्जालमन्त्री कञ्चुकिना विज्ञाय तद्वेषधारिणीं कृत्वा मयणल्लदेवीमृतुस्नातां रहसि प्राहिणोत्। तामेव स्त्रियं जानता नृपतिना सप्रेमभुज्यमानायास्तस्या आधानं समजनि। तदा च तया संकेतज्ञापनाय नृपकरान्नामाङ्कितमङ्गुलीयकं निजाङ्गुल्यां न्यधायि। अथ प्रातस्तद्दुर्विलसितात्प्राणपरित्यागोद्यतो नृपतिः स्मार्तांस्तत्प्रायश्चित्तं पप्रच्छ। तैस्तप्तताम्रमयपुत्तलिकालिङ्गनमिति[२] निवेदिते प्रायश्चित्ताय तथैव विकीर्षवे स मन्त्री यथावदवदत् ॥ सुलग्ने तस्य जातस्य सूनोर्नृपतिर्जयसिंह इति नाम निर्ममे। स बालस्त्रिवार्षिकः कुमारैः सवयोभिः सह रममाणः सिंहासन

१८ इति न्यायान्तरामहाद्देवीनन्दुनापि सर्वथा श्रीकर्णेन सा परिणिन्ये। तदनन्तरं दृग्मात्रेण सर्वथा नासम्भावयन् कस्या

२ उदानाय नृपतये स्मार्तैस्तप्तताम्रमयपुत्तलिकालिङ्गनमिति प्रायश्चित्ते,

मलंचक्रे । निमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके[1] लग्ने निवेदिते राजा तदैव तस्य सूनो राज्याभिषेकं चकार ॥ सं० ११५० वर्षे पौषवद ३ शनौ श्रवणनक्षत्रे वृषलग्ने श्रीसिद्धराजस्य पट्टाभिषेकः । स्वयं तु, आशापल्लीनिवासिनमाशाभिधानं भिल्लमभिषेणयन् भैरवदेव्याः शकुने जाते तत्र कोछरवाभिधानदेव्याः प्रासादं च करयित्वा पट्टलक्षाधिपं भिल्लं विजित्य तत्र जयन्तीं देवीं प्रासादे स्थापयित्वा तथा कर्णेश्वरदेवतायतनं कर्णसागरतडागालंकृतं चकार । कर्णावतीपुरं निवेश्य स्वयं तत्र राज्यं चक्रे । श्रीपत्तने तेन राज्ञा श्रीकर्णमेरुः प्रासादः कारितः ॥ सं० ११२० चैत्रसुदि ७ प्रारभ्य सं० ११५० पौषवदि २ यावत् वर्ष २९ मास ८ दिन २१ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं । अथ दिवं गते श्रीकर्णे श्रीमदुदयमतिदेव्या भ्राता मदनपालोऽसमञ्जसवृत्त्याऽवर्तत। तेन लीलाभिधानो राजवैद्यो देवतवरलब्धप्रसादः सकलनागरिकैस्तत्कलाचमत्कृताचितैः[2] काञ्चनदानपूजयाऽभ्यर्च्यमानः कदाचिन्नि-

१ B D तदभ्यवहाराविरुद्धं जिगमिषता नृपेण पृष्टैर्नैमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके २ C तत्कलाचातुर्यैः

जसौधे समानीतः कृतके[१] शरीरामये नाडीदर्शनात्सध्यासन्नतां निवेदयन्निदमूचे। तदेव नास्तीति। ततस्त्वं मया रोगप्रतीकाराय नाकारितः किं तु पथ्यदानेन बुभुक्षाप्रतीकारार्थमेव। ततो द्वात्रिंशत्सहस्राण्युपनयेत्युक्त्वा तेन बन्दीकृतस्तथेति[२] निर्मोयेत्यभिग्रहमग्रहीत्। यदतः परं प्रतीकारनिमित्तं नृपतेः सौधमपहाय नान्यत्र गन्तव्यमिति। ततः परमातुराणां प्रश्रवणालोकनान्निदानचिकित्सितं कुर्वाणः केनापि मायाविना कृतकामयचिकित्सितकौशलं बुभुत्सुना वृषभप्रश्रवणे दर्शिते सम्यक् तदवगम्य शिरोधूननपूर्वकं वृषभः स यद्गुखादनेन गोण्डितं इत्यस्मै सत्वरमेव तैलनाली दीयतां नोचेद्विपत्स्यते इति तच्चित्ते चमत्कारमारोपयामास। अन्यदा राज्ञा निजग्रीवाबाधाप्रतीकारं पृष्टः। पल्लद्वयप्रमाणमृगमदपङ्कलेपेन शिरोर्त्तिरुपशाम्यतीति व्याहृते तथाकृते ग्रीवा सज्जीभूता। ततो नृपसुखासनवाहिना पामरेण नरेण शिरोबाधाप्रतीकारं पृष्टः। वृद्धकर्करमृत्स्नेन तन्मृत्तिकासहितेन लेपं

१ समानीय कृत्रिमे २ B. D. इत्यभिग्रहमग्रहीत् ३ मं रणः । रणः ।

मलंचक्रे । निमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके[१] लग्ने निवेदिते राजा तदैव तस्य सूनो राज्याभिषेकं चकार ॥ सं० ११५० वर्षे पौषवद ३ शनौ श्रवणनक्षत्रे वृषलग्ने श्रीसिद्धराजस्य पट्टाभिषेकः। स्वयं तु, आशापल्लीनिवासिनमाशाभिधानं भिल्लमभिषेणयन् भैरवदेव्याः शकुने जाते तत्र कोछरवाभिधानदेव्याः प्रासादं च करयित्वा षट्लक्षाधिपं भिल्लं विजित्य तत्र जयन्तीं देवीं प्रासादे स्थापयित्वा तथा कर्णेश्वरदेवतायतनं कर्णसागरतडागालंकृतं चकार। कर्णावतीपुरं निवेश्य स्वयं तत्र राज्यं चक्रे । श्रीपत्तने तेन राज्ञा श्रीकर्णमेरुः प्रासादः कारितः॥ सं०११२० चैत्रसुदि ७ प्रारम्य सं० ११५० पौषवदि २ यावत् वर्ष २९ मास ८ दिन २१ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं। अथ दिवं गते श्रीकर्णे श्रीमदुदयमतिदेव्या भ्राता मदनपालोऽसमञ्जसवृत्त्याऽवर्त्तत। तेन लीलाभिधानो राजवैद्यो दैवतवरलब्धप्रसादः सकलनागरिकैस्तत्कलाचमत्कृतचित्तैः[२] काञ्चनदानपूजयाऽभ्यर्च्यमानः कदाचिन्नि-

१ B D तद्व्यवहाराविरुद्धं विमृशाता नृपेण पृष्टैर्नैमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके २ C तत्कलाहतहृदयैः

जसौधे समानीतः कृतके शरीरामये नाडीदर्शनासभ्यासज्ञतां निवेदयन्निदमूचे। तदेव नास्तीति। ततस्त्वं मया रोगप्रतीकाराय नाकारितः किं तु पथ्यदानेन बुभुक्षाप्रतीकारार्थमेव । ततो द्वात्रिंशत्सहस्राण्युपनयेत्युक्त्वा तेन वन्दीकृतस्तथेति निर्मायेत्यभिग्रहमग्रहीत् । यदतः परं प्रतीकारनिमित्तं नृपतेः सौधमपहाय नान्यत्र गन्तव्यमिति । ततः परमातुराणां प्रश्रवणालोकनान्निदानचिकित्सितं कुर्वाणः केनापि मायाविना कृतकामयचिकित्सितकौशलं बुभुत्सुना वृषभप्रश्रवणे दर्शिते सम्यक् तदवगम्य शिरोधूननपूर्वकं वृषभः स बहुखादनेन गोण्डितं इत्यस्मै सत्वरमेव तैलनाली दीयतां नोचेद्विपत्स्यते इति तच्चित्ते चमत्कारमारोपयामास । अन्यदा राज्ञा निजग्रीवाबाधाप्रतीकारं पृष्टः । पलद्वयप्रमाणमृगमदपङ्कलेपेन शिरोर्तिरुपशाम्यतीति व्याहृते तथाकृते ग्रीवा सज्जीभूता । ततो नृपसुखासनवाहिना पामरेण नरेण शिरोबाधाप्रतीकारं पृष्टः । वृद्धकरीरमूलरसेन तन्मृत्तिकासहितेन लेपं

१ समानीय पृष्टिमे २ B D इत्यादिपुस्तकयोर्न ३ मे दृगः [दृग्णः]

विधेहीत्यभिदधे। ततो राज्ञा किमेतदिति पृष्टे देशकालौ बलं शरीरप्रकृतिं च विमृश्यायुर्वेदविदा चिकित्सा क्रियत इति विज्ञपयतिस्म॥ अन्यदा धूर्तैः कैश्चिदेकतंमत्या पृथक् २ युगलीभूय तत्प्रथमयुगलिकया विपणिमार्गे किमद्य यूयं वपुष्यपटव इति पृष्टः द्वितीययुगलिकया श्रीमुञ्जालस्वामिप्रासादसोपाने पृष्टः तृतीययुगलिकया तु राजद्वारे चतुर्थयुगलिकया द्वारतोरणे तथैव ततो भूयो भूयः पृच्छोत्पन्नेन शङ्कादूषणेन तत्कालोत्पन्नमाहेन्द्रज्वरस्तयोदशदिने विपेदे स वैद्य इति वैद्यलीलाप्रबन्धः।

अथ सान्तूमन्त्रिण उपायाद्राजपाटिकाव्याजेन श्रीकर्णाङ्गजेनान्यायकारी मदनपालो व्यापादितः॥ अथ कश्चिन्मरुमण्डलवास्तव्यः श्रीमालदेश्य उदाभिधानो वणिक् प्रावृट्काले प्राज्याज्यक्रयाय निशीथे व्रजन् कर्मकरैरेकस्मा-

१।३।१) भूयो राज्ञा विप्रलब्धः २ विज्ञप्य गृहं गतः ३ विपणिमार्गे पृष्टः ३ द्वारतोरणे ४ आकस्मिक वपुरपाटव पृष्टः ५ श्रीमुञ्जालस्वामिप्रासादे चाप्युद्यमानः शङ्काविषदोषेणैव मृत ६ अथ सान्तूनामा मन्त्री अन्यायकारिणं न मदनपालं कार्यमिव निवार्य श्रीकर्णाङ्गजं गमनोद्योगेप्य राजपाटिकाव्याजेन तद्गृहे नीत्वा घातयित्वा व्यापादयामास

त्केदारादपरास्मिन् जलैः पूर्यमाणे[१] तान्केयूयमिति[२] पप्रच्छ । तैर्वयममुकस्य कामुका इत्युक्ते ममापि क्वापि सन्तीति पृच्छन्, तैः कर्णावत्यां सन्तीत्यभिहिते स सकुटुम्बस्तत्र गतः वायटीयजिनायतने विधिवद्देवान्नमस्कुर्वन्कयापि लाछिनाम्न्या छिम्पिकया श्राविकया साधर्मिकत्वाद्ववन्दे । तया भवान् कस्यातिथिरित्युदीरितः, वैदेशिकोहमिति भवत्या एवातिथिरिति वदन् तया सह नीत्वा कस्यापि वणिजो गृहे कारितान्नपाकेन भोजयित्वा निजतनके क्वापि गृहे निवासितः । कालक्रमेण संपन्नसंपदिष्टिकाचितं गृहं चिकीर्षुः खातावसरे निरवधिं सेवधिमधिगम्य तामेव स्त्रियमाहूय समर्पयन् तया निषिद्धः। तत्प्रभावेण ततः प्रभृति स उदयनमन्त्रीति नाम्ना पप्रथे। तेन कर्णावत्यामतीतानागतवर्तमानचतुर्विंशतिजिनसमलंकृतः श्रीउदनविहारः कारितः। तस्यापरमातृकाश्चत्वारः सुताः वा-

• 1) यत·

स्तलमथरत्नानपि नैव काश्चन स्वय दाधानानपि मेवते परान् ।
हर्यपि नास्ति द्वितयपि विद्यते श्रिय मचारो न विचारगोचर ॥ १

१ B C पोषमाणे. २ अपरस्मिन्पूर्यमाणेऽम्भोभिः ३. पुपमिति.

हडदेवआम्बडवोहडसोलाकनामानोऽभूवन् । अथान्यस्मिन्नवसरे सान्तूनामा महामात्यः करेणुस्कन्धारूढो राजपाटिकायां व्रजन् व्यावृत्तः स्वकारितसान्तूवसहिकायां देवनमस्चिकीर्षया तत्र प्रविशन् वारवेश्यास्कन्धन्यस्तहस्तं कमपि चैत्यवासिनं सितवसनं ददर्श । ततो गजादवरुह्य कृतोत्तरासङ्गः पञ्चाङ्गप्रणामेन तं नमश्चकार । तत्र क्षणं स्थित्वा भूयस्तं प्रणम्य प्रतस्थे। ततः स लज्जयाऽधोवदनः पातालं प्रविविक्षुरिव तत्कालं सर्वमेव परिहृत्य मलधारिश्रीहेमसूरीणां समीपे उपसंपदमादाय संवेगरससंपूर्णः श्रीशत्रुंजये गत्वा द्वादशवर्षाणि तपस्तेपे। किंच तेनान्ये समानाः प्रतिबोधिताः मुनिश्चिन्तयति ।

रे रे चित्त कथं भ्रातः प्रधावसि पिशाचवत् ।
अभिन्नं पश्य चात्मानं रागत्यागात्सुखी भव ॥ १
संसारमृगतृष्णासु मनो धावसि किं वृथा ।
सुधामयमिदं ब्रह्मसरः किं नावगाहसे ॥ २ ॥

३कदाचित्स मन्त्री श्रीशत्रुंजये देवपादानां नमस्कर-

१ C आम्बडदेवआम्बडदेवबाहडसोल्ला D सोलदेवभट. १
२ D गौतममिव नमश्चक्रे. ३ इति ध्यायन्स मुनि कायोत्सर्गे तस्थौ।

णायोपगतो दृष्टपूर्वमिव मुनिं तं प्रणम्य तच्चरित्रवि-
चित्रितमनास्तं गुरुंकुलादि पप्रच्छ। तत्त्वतो भवानेव
गुरुरिति तेनोक्ते कर्णौ पिधाय पाणिभ्यामेवं मा-
दिशेत्यज्ञातवृत्त्यैवं विज्ञपयंस्तेन मन्त्र्यूचे ॥

जो जेण शुद्धधम्मम्मि ठाविउ संजएण गिहिणा वा।
सो चेव तस्स जायइ धम्मगुरू धम्मदाणाउ ॥१॥

इति तस्मै मूलवृत्तान्तं निवेद्य तस्य दृढधर्मतां नि-
र्ममे ॥

इति मन्त्रिसान्तूदृढधर्मताप्रबन्धः ॥

अथानन्तरं श्रीमयणल्लदेव्या जातिस्मरणात्पूर्व-
भववृत्तान्ते श्रीसिद्धराजस्य निवेदिते श्रीमयणल्ल
देवी श्रीसोमनाथयोग्यां सपादकोटिमूल्यां हेममयीं
पूजामादाय यात्रायां प्रस्थिता। बाहुलोडनगरं प्राप्ता
पञ्चकुलेन कदर्थ्यमानेषु कार्पटिकेषु राजदेयविभा-
गस्याप्राप्त्या सबाष्पं पश्चान्निवर्त्यमानेषु मयणल्लदे-
वी हृदयादर्शसंक्रान्ततद्बाधा स्वयमेव पश्चाद्व्याघु-
टन्ती अन्तरान्तरा यभूतेन श्रीसिद्धराजेन विज्ञप्ता स्व-
मिन्यलममुना संभ्रमेण कुतो हेतोः पश्चान्निवर्त्यते
इति राज्ञोक्ते यदैव सर्वथाऽयं करमोक्षो भवति तदैवा-

१ B C तन्रह. २ (यात्रिकेषु ३ B तद्वाप्पशाग

हं श्रीसोमेश्वरं प्रणमामि अशनं गृह्णामि नान्यथेति[1] श्रुत्वा राज्ञा पञ्चकुलमाकार्य तत्पट्टकस्याङ्के द्वासप्ततिलक्षानुत्पद्यमानान्विमृश्य तं पट्टकं विदार्य मातुः श्रेयसे करं मुक्त्वा करे जलचुलकं मुञ्चति स्म। ततः श्रीसोमेश्वरं गत्वा तया सुवर्णपूजया देवमभ्यर्च्य तुलापुरुषदानादीनि दानानि दत्त्वा

संग्रहैकपरः प्राप समुद्रोपि रसातलम्।
दाता तु जलदः पश्य भुवनोपरि गर्जति ॥ १ ॥
सेनाङ्गपरिवाराद्यं सर्वमेव विनश्यति।
दानेन जनितानन्दे कीर्तिरेकैव तिष्ठति ॥ २ ॥
दातुर्नार्थिसमो बन्धुर्भारमादाय यः परात्।
लक्ष्मीरूपादविगमं निस्तारयति तं खलु ॥ ३ ॥

अतो महादानैर्मत्सदृशी कापि नाभून्न भवितेति दर्पाध्मातशिरा निर्भरं सुप्ता। तपस्विवेषधारिणा तेनैव देवेन जगदे। इहैव मदीयदे[illegible] काचि-

एषा सती सा प्राह । अहं भिक्षावृत्त्या योजनशतान्तरमतिक्रम्य ह्यस्तनदिवसे कृततीर्थोपवासा पारणकदिने कस्यापि सुकृतिनः पिण्याकमासाद्य तत्खण्डेन श्रीसोमेश्वरमभ्यर्च्य तदंशमतिथये दत्त्वा स्वयं पारणकमकार्षं । भवती पुण्यवती यस्याः पितृभ्रातरौ पतिसुतौ च राजानः। या त्वं बाहुलोडकरं मोचयित्वा सपादकोटिमूल्यया पूजया श्रीसोमेश्वरं पूजितवती सा कथं मदीयपुण्यलब्धेच्छासि[1] यदि न कुप्यसि तदा किंचिद्वच्मि । तत्त्वतस्तव पुण्यान्मदीयं पुण्यं महीतले महीयः । यतः ॥

संपत्तौ नियमः शक्तौ सहनं यौवने व्रतम् ।
दारिद्र्ये दानमत्यल्पमपि लाभाय भूयसे ॥ १ ॥

इति युक्तेन वाक्येन तस्या गर्वं निराचकार ॥ सिद्धराजस्तु समुद्रोपकण्ठवर्ती एकेन चारणेन ॥

को जाणइ तुह[*] नाह चीत तु हालई चक्कवइ लङ्का।
लंकहले[*]वाहमग्गु निहालई करणउलु[*] ॥ १

* को जानाति तव चित्तं हे नाथ चक्रवर्तिन् लङ्का दश महाप्रान्ते गच्छन् वाहमार्गे निभालयसि किं कर्णयुग्म ॥ १ ॥

१ C D पापात्मा. २ C इत्येवं पुण्यं कर्मरूपमपि. ३ D अल्पपुण्यमर्हेदयं मा. ४ B C D मा गर्वं विमर्श. ५ को ६ हालइ ७ कोइ. ८ गट्टु.

हं श्रीसोमेश्वरं प्रणमामि अशनं गृह्णामि नान्यथेति[1] श्रुत्वा राज्ञा पञ्चकुलमाकार्य तत्पट्टकस्याङ्के द्वासप्ततिलक्षानुत्पद्यमानान्विमृश्य तं पट्टकं विदार्य मातुः श्रेयसे करं मुक्त्वा करे जलचुलकं मुञ्चति स्म । ततः श्रीसोमेश्वरं गत्वा तया सुवर्णपूजया देवमभ्यर्च्य तुलापुरुषदानादीनि दानानि दत्त्वा

संग्रहैकपरः प्राप समुद्रोपि रसातलम् ।
दाता तु जलदः पश्य भुवनोपरि गर्जति ॥ १ ॥
सेनाङ्गपरिवाराद्यं सर्वमेव विनश्यति ।
दानेन जनितानन्दे कीर्तिरेकैव तिष्ठति ॥ २ ॥
दातुर्नार्थसमो ग्रन्थुर्भारमादाय यः परात् ।
लक्ष्मीरूपादविगमं निस्तारयति तं खलु ॥ ३ ॥

अतो महादानैर्मत्सदृशी कापि नाभून्न भवित्रीति दर्पाध्मातशिरा निर्भरं सुप्ता । तपस्विवेषधारिणा तेनैव देवेन जगदे । इहैव मदीयदेवकुलमध्ये[2] काचित्कार्पटिकानितम्बिनी यात्रार्थं आयातास्ति तस्याः सुकृतं याचनीयं त्वयेत्यमादिश्य तिरोहिते तस्मिन् राजपुरुषैरगलोक्य समानीता । तस्मिन्पुण्ये याचितेऽप्यददाना कथमपि यात्रायां किं व्ययीकृतमिति

[1] D. नान्यथा (?) [illegible]. २ देवायतने.

एषा सती सा प्राह । अहं भिक्षावृत्त्या योजनशतान्तरमतिक्रम्य ह्यस्तनदिवसे कृततीर्थोपवासा पारणकदिने कस्यापि सुकृतिनः पिण्याकमासाद्य तत्खण्डेन श्रीसोमेश्वरमभ्यर्च्य तदंशमतिथये दत्त्वा स्वयं पारणकमकार्षं । भवती पुण्यवती यस्याः पितृभ्रातरौ पतिसुतौ च राजानः। या त्वं बाहुलोडकरं मोचयित्वा सपादकोटिमूल्यया पूजया श्रीसोमेश्वरं पूजितवती सा कथं मदीयपुण्यलब्धेच्छासि[3] यदि न कुप्यसि तदा किंचिद्ब्रवीमि । तत्त्वतस्तव पुण्यान्मदीयं पुण्यं महीतले महीयः । यतः ॥

संपत्तौ नियमः शक्तौ सहनं यौवने व्रतम् ।
दारिद्र्ये दानमत्यल्पमपि लाभाय भूयसे ॥ १ ॥

इति युक्तेन वाक्येन तस्या गर्वं निराचकार ॥ सिद्धराजस्तु समुद्रोपकण्ठवर्ती एकेन चारणेन ॥

को जाणइ तुह[?] नाह चीत तु हालेई चक्कवइ लउ।
लंकहले[?]वाहमग्गु निहालइ करणउनु[?] ॥ १

* को जानाति तव [illegible] चित्त [illegible] चक्रवर्तित्व[illegible] [illegible] पर लङ्काफल [illegible] वाहमार्गं निभालयति कि [illegible] ॥ १ ॥

१ (१) [illegible] यात्राया [illegible] [illegible] पश्ये [illegible] ३ ।। [illegible] [illegible] मा ४ [illegible] मा [illegible] विससर्ज [illegible] [illegible] [illegible]

इत्यादिस्तूयमानोऽभूत् ॥

एवं तत्र यात्रायां व्यापृते राज्ञि छलान्वेषिणा यशोवर्मणा मालवकभूपेन गूर्जरदेशे उपद्रूयमाणे सान्तूसचिवेन त्वं कथं निवर्त्तसे इति प्रोक्तः स राजाह । यदि त्वं स्वस्वामिनः सोमेश्वरदेवयात्रायाः पुण्यं ददासीत्युदीरितस्तच्चरणौ प्रक्षाल्य तत्करतले तत्पुण्यदाननिदानं[1] जलचुलुकं निक्षिप्य तं राजानं निवर्त्तयामास ततः श्रीसिद्धराजस्तद्वृत्तान्तोपगमनेन क्रुद्धस्तं मन्त्रयेवमवादीत्[2] स्वामिन् यन्मया दत्तं तव सुकृतं याति ततस्तस्य सुकृतमन्येषामपि पुण्यवतां सुकृतं मया भवते प्रदत्तमेव । येन केनाप्युपायेन परचक्रं स्वदेशे प्रविशद्रक्षणीयमेवेति[3] वदता तेन नृपतिरनुनीतः। ततस्तेनैवामर्षेण मालवमण्डलं प्रतिष्ठासुः[4] सचिवान् शिल्पिनश्च सहस्रलिङ्गधर्मस्थानकर्मस्थैर्ये नियोज्य त्वरितगत्या तस्मिन्निष्पद्यमाने नृपतिः प्रयाणकमकरोत्[5]। तत्र स्वजयकारपूर्वकं द्वादशवार्षिके विग्रहे संजायमानेऽर्थे मया धाराभङ्ग-

१ D अनिदान. २ D क्रुद्धो नृप एवमुक्तवान् । एकदा राजान. ३ निवारणीय. ४ प्रति ष्ठिवासु ५ सैन्यानमपां (?) … स्यात.) ६ कर्याणिदानादूर्गभङ्गं तत्र … [illegible]

नन्तरं भोक्तव्यमिति सचिवैः पाचिभिः परमारराजपुत्रैः पञ्चशतीभिर्विपद्यमानैः राज्ञः प्रतिज्ञा दिनान्तेपि पूरयितुमक्षमैः कथंचित्तस्यां कणिकामयधाराभङ्गेन पूरितायां राजा पश्चाद्व्याघुटितुमिच्छुर्मुंजालसचिवं ज्ञापयामास। तेनापि त्रिकचतुष्कचत्वरप्रासादेषु निजपुरुषान्नियोज्य धारादुर्गभङ्गवार्तायां क्रियमाणायां तद्वासिना केनापि पुरुषेण प्रतोल्यां यदि परबलं ढौकते तदैव दुर्गभङ्गो नान्यथेति तद्वाचमाकर्ण्य स विज्ञप्तः सचिवस्तं व्यतिकरं राज्ञे गुप्तविज्ञप्तिकया निवेदयामास । राज्ञापि तद्वृत्तान्तवेदिना तत्र सैन्ये ढौकिते दुर्गमन्तर्दुर्गमविमृश्य[1] यशःपटहनाम्नि धवलहस्तावलेऽधिरूढसामलनाम्नारोहकेण पश्चाद्भागेन त्रिपोलिकपाटद्वये आहन्यमाने लोहमयार्गलायां भज्यमानायां बलाधिकतयान्तस्त्रुटिताङ्गजात्कर्णाङ्गजमुत्तार्य स्वयं यावदवरोहति तावत्स गजः पृथिव्यां पपात । सुभटतया विपद्य वडसरग्रामे स्वयशोधवल एव यशोधवलनाम्ना विनायकरूपेणावततार ॥

१ B दक्षिणप्रतोल्या. २ दुर्गम दुर्गमन्तर्विमृश्य ३ A त्रिपोल ४ C यशोधनो नाम.

सिद्धेस्तनशैलतटीपरिणतिदलितद्वितीयदन्त इव।
बिभ्राणो रदमेकं गजवदनः सृजतु वः श्रेयः ॥१॥

इति तदीया स्तुतिः ॥ इत्थं दुर्गभङ्गे सूत्रिते सति समराधिरूढं यशोवर्माणं पङ्गुर्गुणैरावध्य तत्र निजामाज्ञां जगन्मान्यां दापयित्वा यशोवर्मरूपया प्रत्यक्षयशःपताकया रोचिष्णुः श्रीपत्तनं प्राप। प्रतिदिनं सर्वदेर्शनेष्वाशिर्वाददानायाहूतेषु यथावसरमाकारिता जैनाचार्याः श्रीहेमचन्द्रमुख्याः श्रीसिद्धराजमासाद्य नृपेण दुकूलदानादिभिरावर्जितोस्तैः सर्वैरप्यप्रतिमप्रतिभभिरामैर्द्विधापि पुरस्कृतो नृपायेत्याशिषं श्रीहेमचन्द्रः पपाठ ॥

*भूमिं कामगवि स्वगोमयरसैरासिंच रत्नाकरा
मुक्तास्वस्तिकमातनुध्वमुडुप त्वं पूर्णकुम्भी भव।
धत्वा कल्पतरोर्दलानि सरलैर्दिग्वारणास्तोरणा–
न्याधत्त स्वकरैर्विजित्य जगतीं नन्वेति सिद्धाधिपः१

अस्मिन्काव्ये निःप्रपञ्चे प्रपञ्च्यमाने तद्वचनचातुरीचमत्कृतचेता नृपस्तं प्रशंसन, कैश्चिदसहिष्णुभिरस्मच्छास्त्राध्ययनबलादेतेषां विद्वत्तेत्यभिहिते

* (हैम प्राकृत व्याकरणेप्ययमस्ति) १ C कुम्भी.

राज्ञा पृष्टाः श्रीहेमचन्द्राचार्याः । पुरा[1] श्रीजिनेन

---

१ D केऽभिदमसहिष्णुभिर्न मेने ॥ हेमचन्द्रनामा शिष्यः कदाचित्त्व दुःखितदेशा जङ्गविहरणाय व्रजन् गजभयात्साधभित्तिस्थितो गवाक्षस्थेनालिङ्गपुरोहितेन सारिणा परामृष्टः[२] गुरवे विज्ञप्तौ गुरुको मिथ्या दुःकृतं देहि । तद्दुःखेन निःसृतोऽन्यगच्छीयदेवचन्द्ररत्नाकराभ्यां सह श्रीकाश्मीरं याते । मार्गे नडाल्याग्रामं समभ्युपग्रामे श्रीसरस्वती प्रसन्ना जाता निजमूर्तिर्दर्शिता मित्रयोर्निवेदितं । श्लोकसप्तशत्या भामो वर्णितः । मित्रद्वयस्य कार्यसिद्धिहेतोः स्तम्भतीर्थं प्रविशन्तः केनापि देशान्तरिणाकार्यविद्या[३] समर्पिता । इत्युक्तं च । मम मरणसमये मम शवोपरि त्रिभिर्नाभिमण्डले मन्त्र स्मरणीय शवो वरं दास्यति । एवं कृते श्मशाने मध्यरात्री शवेनोत्थाप्य वरो दत्तः । श्रीहेमचन्द्रेण राजप्रबोधो याचितः । देवचन्द्रेण हस्तसिद्धरात् स्थिरिता । पद्माकरेण पाण्डित्य । अत्रान्तरे कृतकृत्यहेमचन्द्रो वलित । कालभैरवीप्रमध्ये चाण्डिकाप्रासादे विश्रान्तस्तत्र क्षुभिग्यानन्दः शिष्यपञ्चशतीवृत समेत्य. रेरे चण्डे चण्डे प्रचण्डे मत्त मोदक देहीति भणित्वा सुवर्णमयकर्परमध्ये मुक्त दत्त्वा मोदकं कृतं । तेन सर्वेषां तेऽर्पिताः। हेमचन्द्रस्यापीदं शिष्य त्वमपि गृहाणेत्युक्ते । तेन तस्यापि [illegible] त्वाक । यदापि मत्त तदा त्व धन्येव । एवमुक्ते चरणयो पतित.। तत पत्तनं आयात श्रीजयसिंहदेव [illegible] समागम हेमचन्द्र [illegible] च [illegible] हेमचन्द्रस्य पदस्थापना कारिता ॥ श्रीहेमचन्द्र[illegible] [illegible] च श्रीजयदेवनृपेन प्रयानि। [illegible] [illegible] पुरोहितेन [illegible] [illegible]

(२ सर्वथा [illegible] [illegible]
[illegible]

श्रीमन्महावीरेणेन्द्रस्य पुरतः शैशवे यद्व्याख्यातं तज्जैनव्याकरणमधीयामहे वयमिति तद्वाक्यानन्तरमिमां पुराणवार्तामपहायास्माकमेव सन्निहितं नृपं व्याकरणकर्त्तारं कमपि ब्रूतेति तच्छिशुनवाक्यादनु ते प्राहुः। यदि श्रीसिद्धराजः सहायीभवति तदा कतिपयैरेव दिनैः पञ्चाङ्गमपि नूतनं व्याकरणं रचयामः ॥ अथ नृपेण प्रतिपन्नमिदं निर्वहणीयमित्यभिधाय तद्विसृष्टाः सूरयः स्वं स्थानं ययुः। ततो यशोवर्मराज्ञः करे निःप्रतीकारां क्षुरीं

समोजने पूर्वपरिचितवेश्यागृहे कामनिग्रहः। परं किं क्रियते भवद्भक्ष्यभाः। राज्ञोक्तं। आचार्या अत्र समेष्यन्ति तदा वक्तव्यं परोक्षे न। सूरिष्वागतेषु राज्ञोक्तं। किं२ वाचयन्तो वर्तध्वे यूयं। सूरिभिः समग्रमपि संक्षेपतः स्थूलिभद्रचरितं कथितं। आलिगेनोक्तं। महाराज,

विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो ये चाम्बुपत्राशिन—
स्तेपि स्त्रीमुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोहं गताः।
आहारं सघृतं पयोदधियुतं भुञ्जन्ति ये मानवा—
स्तेषामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दम्भः समालोक्यताम् ॥ १

गुरुभिरुक्तं। सिंहो बलीयो द्विरद[१] इत्यादि•

आलिगेनोक्तं। अस्माकमेव शास्त्राणि पठित्वास्माकमेव पतयः संजाताः। गुरुभिरुक्तं। जैनेन्द्रव्याकरणं किं भवदीयं यत्पुरा

(१ सिंहादयश्चिरकाले ध्यानम्नु न तथाऽत एव न मैथुने केवलमाहारः कारणं)

समर्प्य तदग्रासने वयं गजाधिरूढाः पुरमध्ये प्रवेशं करिष्याम इति राज्ञः प्रतिश्रवमाकर्ण्य मुञ्जालमन्त्रिणा प्रधानवृत्तिं मुञ्चता किमिति राज्ञा निर्बन्धपृष्टेन

मा स्म सन्धिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु विग्रहम्।
आख्यातं यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥१॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशात्स्वबुद्ध्यैव स्वामिना प्रतिज्ञातोपमर्दः सर्वथापत्तौ न हित इत्युक्तं। ततो वरमसूत्परिहरामि न तु विश्वविदितं प्रतिश्रवमिति नृपेणोक्ते मन्त्री दारुमयीं क्षुरिकां पाण्डुवर्णसर्जरसेन पिहितां पृष्टासनस्थस्य यशोवर्मणः करे समर्प्य तदग्रासनस्थो नृपतिः श्रीसिद्धराजः परमोत्सवेन श्रीमदणहिल्लपुरं प्रविवेश। प्रवेशिकमङ्गलानन्तरं नृपेण स्मारिते व्याकरणवृत्तान्ते बहुभ्यो देशेभ्यस्तैस्तद्विदिभिः पण्डितैः सह सर्वाणि व्याकरणानि समानीय श्रीहेमाचार्यैः श्रीसिद्धहेमाभिधानं पञ्चाङ्गमपि व्याकरणं सपादलक्षग्रन्थप्रमाणं संवत्सरेण रचयाञ्चक्रे। राजवाह्यकुम्भिकुम्भे

१ [पण्डितपक्षे राजपक्षे च समिश्रोर्थः], २ C विश्रुत मतिश्रुत ३ C D छुरिका. ४ B C व्याकरणानन्तर.

श्रीमन्महावीरेणेन्द्रस्य पुरतः शैशवे यद्व्याख्यातं तज्जैनव्याकरणमधीयामहे वयमिति तद्वाक्यानन्तरमिमां पुराणवार्त्तामपहायास्माकमेव सन्निहितं नृपं व्याकरणकर्त्तारं कमपि ब्रूतेति तत्पिशुनवाक्यादनु ते प्राहुः। यदि श्रीसिद्धराजः सहायीभवति तदा कतिपयैरेव दिनैः पञ्चाङ्गमपि नूतनं व्याकरणं रचयामः ॥ अथ नृपेण प्रतिपन्नमिदं निर्वहणीयमित्यभिधाय तद्विसृष्टाः सूरयः स्वं स्थानं ययुः। ततो यशोवर्मराज्ञः करे निःप्रतीकारां क्षुरीं

समाजने पूर्वपरिचितवेश्यागृहे कामनिग्रहः। परं किं क्रियते भवद्धङ्गः। राज्ञोक्तं। आचार्या अत्र समेष्यन्ति तदा वक्तव्यं परोक्षे न। सूरिष्वागतेषु राज्ञोक्तं। किं२ वाचयन्तो वर्तध्वे यूयं। सूरिभिः समग्रमपि संक्षेपतः स्थूलिभद्रचरितं कथितं। आलिगेनोक्तं। महाराज,

विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो ये चाम्बुपत्राशिन—
स्तेऽपि स्त्रीमुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोहं गताः।
आहारं सघृतं पयोदधियुतं भुञ्जन्ति ये मानवा—
स्तेषामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दम्भः समालोक्यताम् ॥ १

गुरुभिरुक्तं। सिंहो बलीयो द्विरद[1] इत्यादि॰
आलिगेनोक्तं। अस्माकमेव शास्त्राणि पठित्वास्माकमेव पतयः संजाताः।
गुरुभिरुक्तं। जैनेन्द्रव्याकरणं किं भवदीयं यत्पुरा

(१ सिंहाद्यपि श्वरकाले श्वानम्लु न तथाऽन्न एव न मैथुने केवलमाहार कारण)

समर्प्य तदग्रासने वयं गजाधिरूढाः पुरमध्ये प्रवेशं करिष्याम इति राज्ञः प्रतिश्रवमाकर्ण्य मुञ्जालमन्त्रिणा प्रधानवृत्तिं मुञ्चता किमिति राज्ञा निर्बन्धपृष्टेन

मा स्म सन्धिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु विग्रहम्।
आख्यातं यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः॥१॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशात्स्वबुद्धयैव स्वामिना प्रतिज्ञातोऽयमर्थः सर्वथायतो न हित इत्युक्तं। ततो वरमसून्परिहरामि न तु विश्वविदितं प्रतिश्रवमिति नृपेणोक्ते मन्त्री दारुमयीं क्षुरिकां पाण्डुवर्णसर्जरसेन पिहितां पृष्ठासनस्थस्य यशोवर्मणः करे समर्प्य तदग्रासनस्थो नृपतिः श्रीसिद्धराजः परमोत्सवेन श्रीमदणहिल्लपुरं प्रविवेश। प्रावेशिकमङ्गलानन्तरं नृपेण स्मारिते व्याकरणवृत्तान्ते बहुभ्यो देशेभ्यस्तद्वेदिभिः पण्डितैः सह सर्वाणि व्याकरणानि समानीय श्रीहेमाचार्यैः श्रीसिद्धहेमाभिधानं पञ्चाङ्गमपि व्याकरणं सपादलक्षग्रन्थप्रमाणं संवत्सरेण रचयांचक्रे। राजवाह्यकुम्भिकुम्भे

१ [पण्डितपक्षे राजपक्षे च भिन्नार्थः] २ C विश्रुत प्रतिश्रुत
३ C D छुरिका. ४ B C व्याकरणानन्तर

तत्पुस्तकमारोप्य सितातपत्रवारणे ध्रियमाणे चामरग्राहिणीचामरयुगमवीज्यमानं नृपमन्दिरमानीय प्राज्यवर्यपूजापूर्वं कोशागारे न्यधीयत । ततो राजाज्ञयान्यानि व्याकरणान्यपहाय तस्मिन्नेव व्याकरणे सर्वत्रार्धीयमाने केनापि मत्सरिणा भवदन्वयवर्णना विरहितं व्याकरणमित्युक्ते श्रीहेमाचार्यः क्रुद्धं राजानं राजमानुपादवगम्य द्वात्रिंशच्छ्लोकान्नूतनान्निर्माय द्वात्रिंशत्सूत्रितपादेषु तान्संबन्धं दधानोनेव लेखयित्वा प्रातर्नृपसभायां वाच्यमाने व्याकरणे चौलुक्यवंशोपश्लोककेन श्लोकान्वाचयन्नृपं संतोषयामास ॥ यथा ॥

हरिरिव बलिबन्धकरस्त्रिशक्तियुक्तः पिनाकपाणिरिव।
कमलाश्रयश्च विधिरिव जयति श्रीमूलराजनृपः १

इत्यादि[१]॥ तथा च श्रीसिद्धराजदिग्विजयवर्णने द्व्याश्रयनामा ग्रन्थः कृतः ॥

भ्रातः संवृणु पाणिनि प्रलपितं कातन्त्रकन्था वृथा
मा कार्षीः कटु शाकटायन वचः क्षुद्रेण चान्द्रेण किम् -
कः कण्ठाभरणादिभिर्बठरयत्यात्मानमन्यैरपि

१) मनद्धान २ चौ-क्यवंशोपश्लोकान द्वात्रिंशत्सूत्रपादान्तेषु द्वात्रिंशत् श्लोकानवलोक्य प्रमुदितो राजा व्याकरण विस्तरयामास. (२ मूर्खयति)

श्रूयन्ते यदि तावदर्थमधुराः श्रीहेमचन्द्रोक्तयः ॥१॥
अथ श्रीसिद्धराजेन पत्तने यशोवर्मराज्ञस्त्रिपुरुषप्रभृती-
न्सर्वानपि राजप्रासादान्सहस्रलिङ्गप्रभृतीनि च धर्म-
स्थानानि दर्शयित्वा प्रतिवर्षं देवदायपदे कोटिद्रव्य-
व्ययं निवेद्यैतत्सुन्दरमसुन्दरं वेति यशोवर्मा पृष्ट इ-
त्यवादीत्। अहं ह्यष्टादशलक्षप्रमाणमालवदेशाधिप-
स्त्वत्तः पराभवपात्रं कथं भवेयं, परं महाकालदेवस्य
दत्तपूर्वत्वाद्देवद्रव्यं मालवकः। तद्भुञ्जानास्तत्प्रभा-
वादुदितास्तामिता वर्तामहे। भवदीयान्वयराजानोऽ
प्येतावद्देवद्रव्यव्ययनिर्वाहाक्षमो लुप्तसर्वदेवदायपदा
विपदां पदं भविष्यन्ति। अथ सिद्धराजः कदा-
पि सिद्धपुरे रुद्रमहाकालप्रासादं कारयितुकामः
कमपि स्थपतिं स्वसंनिधौ स्थापयित्वा प्रासाद-
प्रारम्भलग्ने तदीयकलासिकां लक्षद्रव्येणोत्तमर्णगृ-
हीतां मोचयामास। तां वंशशलाकामयीमालोक्य
किमेतदिति राजा पप्रच्छ। ततो मया प्रभोरौदार्य-
परिक्षानिमित्तमेतत्कृतमिति स्थपतिरुक्तवान्। तत-
स्तद्व्ययमनिच्छतेऽपि नृपतिरर्पितं। ततः क्रमेण

१ । पदार्थपक्षे वा २ देवद्रव्यव्ययनिर्वहन्तो ३ दुष्टाद वि
न, त्यो... ४ तदुपमन्यपेक्षापूर्वं

त्रयोविंशतिहस्तप्रमाणे परिपूर्णे प्रासादेऽश्वपतिगजपतिनरपतिप्रभृतीनामुत्तमभूपतीनां मूर्त्तीः कारयित्वा तत्पुरो योजिताञ्जलिं स्वां मूर्त्तिं निर्माप्य देशभङ्गेपि प्रासादस्याभङ्गं याचितवान्। तस्य प्रासादस्य ध्वजारोपप्रस्तावे सर्वेषामपि जैनप्रासादानां पताकावरोहं कारितवान्। यथा मालवकदेशे महाकालवैजयन्त्यां सत्यां जैनप्रासादेषु न ध्वजारोप इति। अन्यदा सिद्धराजस्य मालवकमण्डलं प्रति थियासतः केनापि व्यवहारिणा सहस्रलिङ्गकर्मस्थाये याच्यमाने विभागे तत्सर्वथाऽदत्ते च कृतप्रयाणस्य कतिपयदिनानन्तरं कोशाभावात्कर्मस्थायस्य विलम्बमवगम्य तेन व्यवहारिणा सुतस्य पार्श्वात्कस्यापि धनाधिपस्य वध्वास्ताडङ्कमपहार्य[1] तद्दण्डपदे द्रव्यलक्षत्रयं दत्तं तेन कर्मस्थायः स जात इति वार्त्तां शृण्वतो मालवके वर्षाकालं तस्थुषो राज्ञो वचनगोचरातीतः प्रमोदः संजातः। अथ प्रावृषेण्ये घने प्रगल्भवृष्ट्या क्षोणीमेकार्णवां कुर्वति वर्द्धापनिकाहेतोः प्रधानपुरुषैः प्रहितः मरुदेशीयपुरुषो नृपतिपुरतः

१ A D ताडङ्केन्यहारिते

सविस्तरं वप्रस्वरूपं व्यज्ञपयत् । तदा त्वागतेन-गूर्जरधूर्तेण नरेण सहस्रलिङ्गसरोभृतमिति स्वामिन् वर्द्धाप्यसे[1] इति तद्वाक्यानन्तरमेव तिक्कपतितमार्जारस्येव मरुवृद्धस्य पश्यतः सर्वाङ्गलग्नमाभरणं नृपतिर्गूर्जराय ददौ । अथ वर्षान्तरं प्रत्यावृत्तः क्षितिपतिः श्रीनगरमहास्थाने वृत्तावासो नगरप्रासादेषु ध्वजस्यालोके[2] के एते प्रासादा इति ब्राह्मणान्पप्रच्छ । तैर्जिनब्रह्मादीनां प्रासादस्वरूपे निवेदिते सामर्षो राजा मया गूर्जरमण्डले जैनप्रासादानां पताकासु निषिद्धासु किं भवतामिह नगरे पताकावज्जिनायतनमित्यादिशंस्तैर्विज्ञपयांचक्रे । अवधार्यतां श्रीमन्महादेवेन। कृतयुगप्रारम्भे महास्थानमिदं स्थापयता श्रीऋषभदेवनाथश्रीब्रह्मप्रासादयोः सुकृतिभिरुद्भ्रियमाणयोश्चत्वारो युगा व्यतीताः। अन्यच्च श्रीशत्रुंजयमहागिरेर्नगरमिदमुपत्यकाभूमिः। यतो नगरपुराणे उक्तं ॥

पञ्चाशदादौ किल मूलभूमे—
र्दशोर्ध्वभूमेरपि विस्तरोऽस्य ।

१ । [illegible] वर्द्धापयेम । [illegible] [illegible]
२ । ध्वजव्रजमाले [illegible]

त्रयोविंशतिहस्तप्रमाणे परिपूर्णे प्रासादेऽश्वपतिगजपतिनरपतिप्रभृतीनामुत्तमभूपतीनां मूर्त्तीः कारयित्वा तत्पुरो योजिताञ्जलिं स्वां मूर्त्तिं निर्माप्य देशभङ्गेपि प्रासादस्याभङ्गं याचितवान्। तस्य प्रासादस्य ध्वजारोपप्रस्तावे सर्वेषामपि जैनप्रासादानां पताकावरोहं कारितवान्। यथा मालवकदेशे महाकालवैजयन्त्यां सत्यां जैनप्रासादेषु न ध्वजारोप इति। अन्यदा सिद्धराजस्य मालवकमण्डलं प्रति थियासतः केनापि व्यवहारिणा सहस्रलिङ्गकर्मस्थाये याच्यमाने विभागे तत्सर्वथाऽदत्ते च कृतप्रयाणस्य कतिपयदिनानन्तरं कोशाभावात्कर्मस्थायस्य विलम्बमवगम्य तेन व्यवहारिणा सुतस्य पार्श्वात्कस्यापि धनाधिपस्य यध्यास्ताडङ्कमपहार्य[1] तद्दण्डपदे द्रव्यलक्षत्रयं दत्तं तेन कर्मस्थायः स जात इति वार्त्तां शृण्वतो मालवके वर्षाकालं तस्थुषो राज्ञो वचनगोचरातीतः प्रमोदः संजातः। अथ प्रावृषेण्ये घने प्रगल्भवृष्ट्या क्षोणीमेकार्णवां कुर्वति वर्द्धापनिकाहेतोः प्रधानपुरुषैः प्रहितः मरुदेशीयपुरुषो नृपतिपुरतः

१ A D ताडङ्कमपहारि

सविस्तरं वर्षास्वरूपं व्यज्ञपयत् । तदा त्वागतेन-गूर्जरधूर्त्तेण नरेण सहस्रलिङ्गसरोभृतामिति स्वामिन् वर्द्धाप्यसे[1] इति तद्वाक्यानन्तरमेव सिक्कपतितमार्जारस्येव मस्तृडस्य पश्यतः सर्वाङ्गलग्नमाभरणं नृपतिर्गूर्जराय ददौ । अथ वर्षान्तरं प्रत्यावृत्तः क्षितिपतिः श्रीनगरमहास्थाने दत्तावासो नगरप्रासादेषु ध्वजस्यालोके[2] के एते प्रासादा इति ब्राह्मणानपृच्छ । तैर्जिनब्रह्मादीनां प्रासादस्वरूपे निवेदिते सामर्षो राजा मया गूर्जरमण्डले जैनप्रासादानां पताकासु निषिद्धासु किं भवतामिह नगरे पताकायज्ञिनायतनामित्यादिशंस्तैर्विज्ञपयांचक्रे । अवधार्यतां श्रीमन्महादेवेन। कृतयुगप्रारम्भे महास्थानमिदं स्थापयता श्रीऋषभदेवनाथश्रीब्रह्मप्रासादयोः सुकृतिभिरुद्धियमाणयोश्चत्वारो युगा व्यतीताः। अन्यच्च श्रीशत्रुंजयमहागिरेर्नगरमिदमुपत्यकाभूमिः। यतो नगरपुराणे उक्तं ॥

पञ्चाशदादौ किल मूलभूमे—
र्दशोर्ध्वभूमेरपि विस्तरोऽस्य ।

१ A B । [illegible]

२ । [illegible]

उच्चत्वमष्टैव तु योजनानि
मानं वदन्तीह जिनेश्वराद्रेः॥ १

इति कृतयुगे आदिदेवश्रीऋषभस्तत्सूनुर्भरतस्तन्नाम्ना भरतखण्डमिदं प्रतीतम्॥

*नाभेः सुतः स वृषभो मरुदेविसूनु-
र्यो वै चचार समदृग् मुनियोगचर्याम्।
तस्यार्हत्त्वमृषयः पदमामनन्ति
स्वच्छः प्रशान्तकरणः समदृक् सुधीश्च॥ १॥

*अष्टमो मरुदेव्यां तु नाभेर्जात उरुक्रमः।
दर्शयन्वर्त्म धीराणां सर्वाश्रमनमस्कृतम्॥ ३॥

इत्यादिपुराणोक्तान्युदीर्य विशेषप्रत्ययाय श्रीवृषभदेवप्रासादकोशाच्छ्रीभरतभूपनामाङ्कितं पञ्चजनवाह्यं कांस्यतालमानीय नृपाय दर्शयन्तो जिनधर्मस्याद्यत्वं स्थापयामासुः। ततः खे-

* श्रीभागवतपुराणे स्कन्ध. २ अ. ७ श्लो. १० मुद्रिते अमा- वृषभ आस मुद्रितिसूनुः। यत्पारमहंस्यमृषयः। इति पाठौ॥

* तत्रैव स्कन्धः १ अ. ३ श्लो. १३ अष्टमे मेरुदेव्यामिति पाठः।

१ (' इति. २) B अथो ३) B D आर्हतश्च ऋषयः ४ D मुधीश्च ५ अष्टमे ६ (' D कृत ७ यथावस्थिततदाद्यत्वस्थापनाय श्रीऋषभ ८ D द्विजा जैनधर्मस्याद्यपरत्वं स्थापयांचक्रुः

दमेदुरमनसा राज्ञा द्वायनान्ते जैनप्रासादेषु ध्वजारोपः कारितः । अथ श्रीपत्तने प्राप्तो नृपः । प्रस्तावे सरोवरपेदंषु वाच्यमानेषु सापराधव्यवहारिसुतदण्डपदात्लक्षत्रयं कर्मस्थाये व्ययकलितमिति श्रुत्वा लक्षत्रयं तस्य गृहे प्रस्थापयामास । ततः स व्यवहारी, उपायनपाणिर्नृपपार्श्वमुपेत्य किमेतदिति विज्ञपयन् राज्ञादिष्टः । यः कोटिध्वजो व्यवहारी स कथं तादृक्चौरस्त्वयाऽस्य धर्मस्थानस्य धर्मविभागः प्रार्थितोपि यन्न लब्धस्ततः प्रपञ्चचतुरेण मृगमुखव्याघ्रेणान्तःशठेन प्रत्यक्षसरलेन त्वयेदं कर्म निर्मितम् ॥ यतः

परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् ।
वर्जयेत्तादृशं मित्रं विषकुम्भं पयोमुखम् ॥ १ ॥
मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं कर्तरीभूतमेतद्धूर्तस्य लक्षणम् ॥ २ ॥
यस्यान्तर्गिरिशाखानिर्दीपिकाः प्रतिबिम्बिताः ।
शोभन्ते निशि [illegible] ॥३॥

[illegible]

इत्यादि वाक्यैर्भृशं खण्डितः

एकदा श्रीसिद्धेन रामचन्द्रः पृष्टो । ग्रीष्मे दिवसाः कथं गुरुतराः । रामचन्द्रः प्राह ।

देव श्रीगिरिदुर्गमल्ल भवतो दिग्जैत्रयात्रोत्सवे
धावद्वीरतुरङ्गवल्गनखुरक्षुण्णक्षमामण्डली ।
वातोद्धूतरजोमिलत्सुरसरित्संजातपङ्कस्थली-
दूर्वाचुम्बनचञ्चुरा रविहयास्तेनैव वृद्धं दिनम् ॥१॥
लब्धलक्षा विपक्षेषु विलक्षास्त्वयि मार्गणाः ।
तथापि तव सिद्धेन्द्र दातेत्युत्कन्धरं यशः ॥ २ ॥

अथ कदाचिद्राज्ञा ग्रथिलाचार्या जयमङ्गलसूरयः पुरवर्णनं पृष्टा ऊचुः ॥

एतस्यास्य पुरस्य पौरवनिताचातुर्यतानिर्जिता
मन्ये हन्त सरस्वती जडतया नीरं वहन्ती स्थिता ।
कीर्तिस्तम्भमिषोच्चदण्डरुचिरामुत्सृज्य बाहोर्बला-
त्तन्त्रीकां गुरुसिद्धभूपतिसरस्तुम्बां निजां कच्छ-
पीम् ॥ १ ॥

अन्यच्च

महालयो महायात्रा महास्थानं महासरः ।
यत्कृतं सिद्धराजेन धरिण्यां तत्करोतु कः ॥ १ ॥

॥ अथ श्रीपालकविना सहस्रलिङ्गसरोवरस्य

रचितायां प्रशस्तिपट्टिकायामुत्कीर्णायाम् ।
तत्स्थकाव्यमिदम् ।
न मानसे मायति मानसं[1] मे
पम्पा न संपादयति प्रमोदम् ।
अच्छोदकाच्छोदकमत्र सारं
विराजते कीर्तितसिद्धि भर्तुः ॥ १ ॥

तत्प्रशस्तिशोधनाय सर्वदर्शनिष्वाहूयमानेषु श्रीहेमचन्द्राचार्यैः सर्वविद्वज्जनानुमतं प्रशस्तिकाव्ये भवता वैदग्ध्यं किमपि न प्रकाशयितव्यमित्युक्त्वा पण्डितरामचन्द्रोऽनुशिष्यस्तत्र प्रहितः । ततः सर्वविद्वद्भिः शोध्यमानायां प्रशस्तौ नृपेणपरोधाद्[illegible]पालकवेर्दाक्षिण्याच्च सर्वेषु काव्येषु मन्यमानेषु ॥

कोशेनापि युतं दलैरुपचितं नोच्छेत्तुमेतत्क्षमं
स्वस्यापि[2] स्फुटकण्टकव्यतिकरं पुंस्त्वं च धत्ते नहि ।
एकोऽप्यय [illegible]
मत्वैवं कमला [illegible]

विशीर्णतामिमन्वा [illegible]

[illegible]

न पृष्टः श्रीरामचन्द्रश्चिन्त्यमेतदित्यवादीत् अथ तैरेव सर्वैरनुयुक्तः, एतस्मिन्काव्ये सैन्यवाचको दलशब्दः कमलशब्दस्य नित्यक्लीबत्वमिति दूषणद्वयं चिन्त्यं। ततः सर्वानपि पण्डितानुपरुध्य दलशब्दो राजसैन्यार्थे प्रमाणीकारितः[1] कमलशब्दस्य तु लिङ्गानुशासनसिद्धं नित्यक्लीबत्वं केन निर्णीयते[2] इति पुंस्त्वं च धत्ते न वेत्यक्षरभेदः कारितस्तदा श्रीसिद्धराजस्य संजातदृष्टिदोषेण पं॰रामचन्द्रस्य वसतौ प्रविशत एव लोचनमेकं स्फुटितम् ॥

अथ कदाचित् ॥

आयुक्तः प्राणदो लोके वियुक्तो मुनिवल्लभः ।
संयुक्तः सर्वथानिष्टः केवली[3] स्त्रीषु वल्लभः ॥ १

इति डाहलदेशीयनरपतियमलपत्रान्ते लिखितश्लोकव्याख्यानावसरे तूष्णींस्थितेषु पण्डिते[4]-

---

१ A B D प्रमाणीकृत २ A निर्णीयते ३ A C अबलाप्रियः। प्रयुक्तः सर्वविद्विष्ट केवल॰ D ४ सन्धिविग्रहिकैरानीतयमलपत्रेषु श्लोकमेनं लिखितं निशम्य किंमतादिति पृष्टास्ते प्राहुः । तवैकैकमधाना भूयांसो विद्वांसस्तत्पार्श्वाद्दुर्बोधोऽयं श्लोको व्याख्येय इति तद्वाचमाकर्ण्य सर्वैरपि विद्वद्भिरज्ञाततदर्थैर्विमृशद्भिर्नृपेण पृष्टा हेमाचार्या हारशब्दमध्याहार्य व्याचख्युः

पु श्रीहेमचन्द्राचार्ये राज्ञा एष्टैहारशब्दमध्याहार्य व्याख्यातः । अन्यदा सपादलक्षक्षितिपतिना ।

*पइली ताव न अणुहरइ गोरीमुहकमलस्स ।

इति समस्या दोधकार्द्धे प्रहिते तैः कविशिरःपूर्यमाणे ।

*अदिठ्ठी किमु उम्मीयइ पडिपयली चन्दस्स॥१॥

इति श्रीहेमचन्द्रनामा मुनीन्द्रस्तां पूरयामास ॥

अन्यदा श्रीसिद्धराजो नवघणाभिधानमाभीरराणकं निगृहीतुकामः पुरैकादशवारं निजसैन्यैः पराजिते सति श्रीवर्द्धमानादिषु पुरेषु प्राकारं निर्माप्य स्वयमेव प्रयाणकमकरोत् । तद्भागिनेयदत्ते संकेते सति यमपरावर्त्तकालेयं द्रव्यव्यापादित एव करणीयो नवघनो न पुनरस्त्रादिभिरिति परिग्रहदत्तान्तरस्थः सः विशालाघ्छालोद्बहिराकृष्य द्रव्यवासणैरेव ताडयि-

(१ आहार विहार महार हार)

* प्रतिपच्चन्द्रज्योत्स्ना तावन्नानुसरति गौरीमुखकमलं ॥

* अदृष्टा किमुन्मीयते प्रतिप्रतिपज्ज्योत्स्ना चन्द्रस्य, ॥१॥

(प्रथमकलाऽदर्शनादेव प्रतिमन्दछन्देन द्वितीया लक्ष्यते)

२ A B अन्नीतावन् अहरइ अदिठी किमवाँग्रियइ B किमवन्नीयइ तडिपयली पडिपइल्ली. ३ प्राकारप्रकार निरूप्य. ४ A तद्भागिनेयेन ५ A B इति गाढचिंत राज्ञा वयामदेवेन B शाल्मात् (६ धाण्डैरेव)

त्वा व्यापादितः । अयं द्रव्यव्यापादित एव कृत इति वचनविज्ञापनात् परिग्रहो[1] बोधितः । अथ तद्राज्ञ्याः शोकपतितायाः वाक्यानि ॥

*सइरू नहीं स राणई कुलाईउ नकुलाई इ । सइ सउ पङ्गारिहिं प्राणकइ वइसानरि होमीइं॥१

*राणा सव्वे वाणिया जेसलु वड्डउ सेठि ।
काहूं वणिजडु माण्डीयउ अम्मीणा गढहेठि ॥२॥

*तइं गडूआ गिरनार काहूं मणि मत्सरु धरिउ।
मारीतां पङ्गार एक्कसिहरु न ढालिउं ॥३

• हे मन्त्य: नाय म राणकः न च कुलानि किं तु नकुलान्येव मन्यः मर्त्याः सैङ्गारा नहि किन्तु अङ्गारम्नत्र वैश्वानरे प्राणान् आहुती-कुर्मः १ !

• राणका. सर्वे वाणिजः यथा जेसलाख्यो महान् श्रेष्ठी अहो कथं वाणाज्यं मण्डितं अस्माकं दुर्गाधः अस्मदीयं भाण्डागारमारब्धं किं स्वामिनेन्मुन्वेशा २ '

• हे गिरनार हे रैवतक गुरु गुरुत्व कथं तदा, यदा मनसि म त्सर धृतन्तः एत न चेलाहि मृतेषि सैङ्गारे एकोशिखरमपि नाशी ढौकित मृते स्वामिन्युग्रनादितस्त्व न शोभसे इत्युपालम्भः ॥ ३ ॥!

१ B त व्यापादयामास २ P इति वचनवचनविज्ञापितेनपरिग्रह ३ मयरू नहि म राण ४ न कुलाइ न कुलाई ५ सई सउ पगारिहि पाण हिनरइमारि होमिया ६ अम्मोणा

*जेसल मोडि मबाह वलिवलि विरूपं भावियइ ।
नइ जिम नवा प्रवाह नवघण विणु आवइ नहि२
*वाढी तो वढवाणं वीसारतां न वीसरइ।
सोनासमा पराण भोगावह तइं भोगवीइं॥ ५

इत्यादीनि बहूनि वाक्यानि यथावसरं मन्तव्यानि ॥ ततो महं० जाम्बान्वयस्य सज्जनदण्डाधिपतेः श्रीसिद्धराजेन योग्यतया सुराष्ट्रविषये व्यापारो नियुक्तः । तेन स्वामिनमविज्ञाप्य वर्षत्रयोद्ग्राहितेन श्रीमदुज्जयन्ते श्रीनेमीश्वरस्य काष्ठमयं प्रासादमपनीय नूतनः शैलमयः प्रासादः कारितः । चतुर्थे वर्षे सामन्तचतुष्टयं प्रस्थाप्य सज्जनदण्डाधिपतिं श्रीपत्तने समानीय राज्ञा वर्षत्रयोद्ग्राहितद्रव्यं याचि-

• जेसलपुत्र्यं पश्चेलाख्यं वा मम मया मुक्तो वा देशत्यागे पुनः पूर्वविरूपं भाव्यते । पक्षे च शीतैः यद्वियावाप्यागतः प्रवाहो यथा सा नदी नवघनं नवीनमेघं पक्षे राजानं विना नवीना पूर्णतोभावत्वा नापि किं तु विरूपा यथा ॥ ४ ॥ !

• वृष्णिंतासि वार्द्धिमोऽस्य एव तव नाम वर्द्धमानग्राम इति यस्य एतद्विस्मारितमपि न विस्मरिष्यति यथ तद्देवाद यथ सुवर्णसमप्रमाणाः भोगावतीनदिन भुक्ता तत्रागतमपि तस्य नाम ॥ ५ ॥ !

१ C ढरण २ नवघन विण आवै नहीं ३ B वाढी तवइ वाढवण ४ सुना ५ C भोगावइ तइ भोगिवया ६ B सज्जनदण्ड ७ सुराष्ट्र.

तः । तद्देशव्यवहारिणां पार्श्वात्तावद्द्रव्यमुपढौक्यो-ज्जयन्तप्रासादजीर्णोद्धारपुण्यमुद्ग्राहितद्रव्यं वा द्वयो-रेकमवधारयतु देवः । इति तेनोक्ते श्रीसिद्धराज-स्तद्बुद्धिकौशल्यचमत्कृतस्तीर्थोद्धारपुण्यमेवोररी-चकार । स पुनस्तस्य देशस्याधिकारमधिगम्य शत्रुंजयोज्जयन्ततीर्थयोर्द्वादशयोजनयोर्यावद्दुकूलम-यं[1] महाध्वजं ददौ ॥

इति रैवतकोद्धारप्रबन्धः ॥

अथ भूयः सोमेश्वरयात्रायाः प्रत्यावृत्तः श्री-सिद्धाधिपो रैवतोपत्यकायां दत्तावासस्तद्दैवस्त-त्कीर्तनं दिदृक्षुः मत्सरोत्सेकपरैर्द्विजन्माभिः सजला-धारलिङ्गाकारोयं गिरिरित्यत्र पादस्पर्शं नार्हतीति कृतकवचनैर्निषिद्धस्तत्र पूजां प्रस्थाप्य स्वयं शत्रुं-जयमहातीर्थसन्निधौ स्कन्धावारं न्यधात् । तत्र पू-र्वोक्तैर्जातिपिशुनैः कृपाणिकापाणिभिरकूपस्तीर्थमार्गे निरुद्धे सति श्रीसिद्धाधिपो रजनीमुखे कृतकार्प-टिकवेषे स्कन्धनिहितविहङ्गिकोभयपक्षन्यस्तग-ङ्गोदकस्तन्मध्येभूत्वाऽपरिज्ञातस्वरूप एव गिरिमधि-

१ A B द्वादशयोजनायाम २ ख ३ D मार्त्तवेषः ४ उभ-यतो बद्धशिक्य पर्याहायां भागे यत्र गर्गरिकादि । विहङ्गिकेत्युच्यते

इव गङ्गोदकेन श्रीयुगादिदेवं स्नपयन् पर्वतसमीपवर्तिग्रामद्वादशकशासनं श्रीदेवाचार्यै विश्राणयामास । तीर्थदर्शनाद्योन्मुद्रितलोचन इवामृताभिषिक्त इव जातः। अत्र पर्वते सल्लकीवनसरित्पूरसंकुले इहैव विन्ध्यं करिष्यामीत्यवन्ध्यप्रतिज्ञो, हस्तियूथनिष्पत्त्यै विहस्तमनसं मनोरथेनापि तीर्थविध्वंसपातकिनं धिग्मामिति श्रीदेवपादानां पुरतो राजलोकविदितं स्वं निनिन्द । सानन्दो गिरेरवततार ॥ अथ श्रीदेवसूरिचरितं व्याख्यास्यामः ॥

तस्मिन्नवसरे कुमुदचन्द्रनामा दिगम्बरस्तेषु देशेषु चतुरशीतिवादैर्वादिनो निर्जित्य कर्णाटदेशाद्गुर्जरदेशं जेतुकामः कर्णावतीं प्राप। तत्र भट्टारकश्रीदेवसूरीणां चातुर्मासके स्थितानां श्रीअरिष्टनेमिप्रासादे धर्मशास्त्रव्याख्याक्षणे वचनचातुरीमनुच्छिष्टामाकर्ण्य तत्पण्डितैस्तद्वृत्तान्ते निवेदिते कुमुदचन्द्रस्तेषामुपाश्रये सतृणमुदकं प्रक्षेपितवान् । अथ तैर्महर्षिभिः पण्डितैः खण्डनतर्कादिप्रमाणप्रवीणैस्तस्मिन्नर्थेऽनाकर्णिततया ऽवज्ञाते सति श्रीदेवा-

१ ('विन्ध्यवन स्थापयिष्यामीति' - ('याकृत्यचिम २ शान्त्यात्मा हितोपगाध्ययनकृतो'

२१

घार्यजामिं तपोधनां चेटकैराधिष्ठितां विधाय नृत्यजलानयनादिभिर्विविधाभिर्विडम्बनाभिर्विडम्ब्य तेषु चेटकेषूपहृतेषु[1] तान् भृशं पराभवान्निर्भर्त्सनपरानपवार्य[2] श्रीदेवसूरिभिरुक्तं वादविद्याविनोदाय भवता पत्तने गन्तव्यं । तत्र राजसभायां भवता सह वादं करिष्याम इत्यादिष्टे स कृतकृत्यमनाः स आशावासनः श्रीपत्तनपरिसरं प्राप्तः । श्रीसिद्धराजेन मातामहगुरुरिति प्रत्युद्गमादिना सत्कृतस्तत्रावासान्दत्त्वा तस्थौ श्रीसिद्धराजेन वादनिष्णाततां पृष्टाः श्रीहेमाचार्याश्चतस्टषु विद्यासु परं प्रावीण्यं बिभ्राणं जैनमुनिगजयूथाधिपं सिताम्बरशासनवज्रप्राकारं नृपसभाशृङ्गारहारं कर्णावतीस्थितं श्रीदेवाचार्यं वादविद्याविदं वादीभकण्ठीरवं प्राहुः। अथ राज्ञा तदाह्वानाय प्रेषितविज्ञप्तिकायां श्रीसंघलेखेन समभ्यागतायां श्रीदेवसूरयः पत्तनं प्राप्य नृपोपरोधाद्वाग्देवीमाराधयामासुः । तया तु वादिवेतालीयश्रीशान्तिसूरिविरचितोत्तराध्ययनबृहद्वृत्तौ दिगम्बरवादस्थले चतुरशीतिविकल्पजालोपन्यासे भवद्भिः

१ C उपाहृतेषु. (२ निवार्य)

प्रतन्यमाने दिग्वाससो मुखे मुद्रापयिष्यन्तीत्या-देशानन्तरं गुप्तवृत्त्या कुमुचन्द्रसन्निधौ पण्डितान्प्र-स्थाप्य कस्मिन् शास्त्रे विशेषकौशल्यमिति ज्ञापिते ।

देवादेशार्थं किं करोमि सहसा लङ्कामिहैवानये
जम्बूद्वीपमितो नयेयमथवा वारांनिधिं शोषये ।
हेलोत्पाटिततुङ्गपर्वतशिरोभावप्रिनेत्राचल[३०]—
क्षेपक्षोभविवर्द्धमानसलिलं बध्नामि वा वारिधिम्॥१

इति तदुक्तिश्रवणात्सिद्धान्तकुशलतां तस्या-ल्पीयसीमवगम्य जितं मन्यमानाभ्यां श्रीदेवचार्य-श्रीहेमचन्द्राभ्यां प्रमुदितं । अथ देवसूरिप्रभो रत्न-प्रभाभिधानः प्रथमशिष्यः क्षपामुखे गुप्तवेषतया कुमुदचन्द्रस्य गुरुदरे गतः । तेन कस्त्वमित्यभि-हिते अहं देवः । देवः कः । अहं । अहं कः । त्वं । त्वं कः । श्वा । श्वा कः । त्वं । कः अहं देव इति तयोरुक्तिप्रत्युक्तिबन्धे चक्रभ्रम भ्रमति, आत्मानं देवं दिगम्बरं श्वानं च संस्थाप्य यथागतं जगाम ॥ तेन चक्रदोषप्रादुष्करणेन शिष्टनिपातसंपर्कान् । हंहो श्वेतपटाः किमेष विकटाटोपोक्तिसंटङ्कितै

संसारावटकोटरेऽतिविकटे मुग्धो जनः पात्यते ।
तत्त्वातत्त्वविचारणासु यदि वो हेवाकलेशस्तदा
सत्यं कौमुदचन्द्रमाङ्घ्रियुगलं[१] रात्रिंदिवं ध्यायत॥३॥

इमां तदुचितां कवितां निर्माप्य समादाय कुमुदचन्द्रः श्रीदेवसूरीन्प्रति प्राहिणोत् ।

तदनु तच्चरणपरमाणुर्बुद्धिवैभवावगणितचाणाक्यः पण्डितमाणिक्यः ।

कः कण्ठीरवकण्ठकेसरसटाभारं स्पृशत्यङ्घ्रिणा
कः कुन्तेन शितेन नेत्रकुहरे कण्डूयनं काङ्क्षति ।
कः सन्नह्यति पन्नगेश्वरशिरोरत्नावतंसश्रिये
यः श्वेताम्बरशासनस्य कुरुते वन्द्यस्य निन्दामिमाम् ॥ १ ॥

अथ रत्नाकरपण्डितः ॥

*नग्नैर्निरुद्धा युवतीजनस्य
यन्मुक्तिरत्र प्रकटं हि तत्त्वम् ।
तत्किं वृथा कर्कशतर्ककेलौ
तवाभिलापोयमनर्थमूलः ॥ २ ॥

१ (यथा केनापि स्वय नग्नन बलान्निरुद्धायै तरुण्यै कर्कश क्रीडाभिलाष क्रियतेमत्य सोऽनर्थमूल इति समासोक्त्यलङ्कारः अभ्यासलेश) २।) आङ्घ्रि-

इति कुमुदचन्द्रं प्रति सोपहासं प्राहिणोत् ॥ अथ श्रीमयणल्लदेवी कुमुदचन्द्रपक्षिपातिनी, अभ्यासवर्त्तिनः सभ्यांस्तज्जयाय नित्यमुपरोधयन्तीति श्रुत्वा श्रीहेमचन्द्राचार्येण वादस्थले दिगम्बराः स्त्रीकृतं सुकृतमप्रमाणीकरिष्यन्ति सिताम्बरास्तं स्थापयिष्यन्तीति तेषामेव पार्श्वात्तद्वृत्तान्ते निवेदिते राज्ञी व्यवहाराद्बहिर्मुखे दिगम्बरे पक्षपातमुज्झां चकार। अथ भाषोत्तरलेखनाय सुखासनसमासीनः कुमुदचन्द्रः पण्डितरत्नप्रभभरणचारेणाऽक्षपटले[१] समागतौ। तदाधिकृतैः ॥

*केवलिहूडं न भुञ्जइ चीवरसहिअस्स नत्थि-
निव्वाणं
इत्थी हूया न सिज्झइ ई मयमेयं कुमुदचन्दस्स॥
कुमुदचन्द्र इति भाषां लेखयामास। अथ। सिताम्बराणामुत्तरम् ॥

---

* केवली भूतो न भुङ्क्ते वस्त्रसहितस्य नास्ति मोक्षः।
स्त्री भूता न सिद्धयति मतमेतत्कुमुदचन्द्रस्य॥ १

१ C लेखनाय सुखासनसमासीन कुमुदचन्द्र" पण्डितरत्नप्रभभरणचारेण अक्षिपटले समागतौ तदधिकृतै। केवलीत्यादि०

केवलि हूउविभुअइ चीवरसहिअस्सअत्थि निव्वाणं
इत्थी हूयावि सिज्झइ मयमेयं देवमूरीणं॥१॥

इति भाषोत्तरलेखनानन्तरं निर्णीतवादस्थलवासरे श्रीसिद्धराजे समाजमागतवति , षट्दर्शनप्रमाणवेदिषु सभ्येषु समुपस्थितेषु कुमुदचन्द्रवादी पुरो वाद्यमानजयडिण्डिमो ध्रियमाणसितातपत्रः सुखासनसमासीनः पुरो वंशाग्रलम्बमानपत्रावलम्बः सिद्धराजसभायां नृपप्रसादीकृतसिंहासने निषसाद । प्रभुश्रीदेवसूरयश्च श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रसहिताः सभासिंहासनमेकमेवालंचक्रुः । अथ कुमुदचन्द्रवादी स्वयं ज्यायान् किंचिद्व्यतिक्रान्तशैशवं श्रीहेमचन्द्रं प्रति पीतं तक्रं भवतेत्यभिहिते श्रीहेमचन्द्रस्तं प्रति जरातरलितमते किमेवमसमञ्जसं ब्रूषे श्वेतं तक्रं पीता हरिद्रेति वाक्येनाधःकृत. । युवयोः को वादीति पृच्छन्, श्रीदेवसूरिभिस्तन्निराकरणायायं भवतः प्रतिवादीत्यभिहिते कुमुदचन्द्रः प्राह । मम वृद्धस्यानेन

* केवली भूतोपि भुङ्क्ते वस्त्रसहितस्याप्यस्ति निर्वाणं।
स्त्री भूतापि सिद्ध्यति मतमेतद्देवसूरीणां ॥ १

१]) तन्निराकरणाय

शिशुना सह को वाद इति तदुक्तिमाकर्ण्याहमेव ज्यायान् भवानेव शिशुः योऽपि कटीदवरकमपि नादत्से निवसनं च। इत्थं राज्ञा तयोर्वितण्डायां निषिद्धायामित्थं पणबन्धो मिथः समजनि पराजितैः श्वेताम्बरैर्दिगम्बरत्वमङ्गीकार्यं। दिगम्बरैस्तु देशत्याग इति निर्णीते पणबन्धादनु स्वदेशाकलङ्कभीरुभिर्देवाचार्यैः सर्वानुवादपरिहारपरैर्देशानुवादपरायणैः कुमुदचन्द्रं प्रति प्रथमं भवान्कक्षीकरोतु पक्षमित्यभिहिते ॥

खद्योतद्युतिमातनोति सविता जीर्णोर्णनाभालय-
च्छायामाश्रयते शशी मशकतामायान्ति यत्राद्रयः।
इत्थं वर्णयतो नभस्तव यशो जातं स्मृतेर्गोचरं
तद्यस्मिन्भ्रमरायते नरपते वाचस्ततो मुद्रिताः ॥१॥

इति नृपं प्रत्याशिषं ददौ। वाचस्ततो मुद्रिता इति तदीयापशब्देन सभ्याः स्वहस्तबन्धनमिति विमृशन्तो मुमुदिरे ॥ अथ देवाचार्याः ॥

• नारीणां विदधाति निर्वृतिपदं श्वेताम्बरप्रोल्लस-

त्कीर्तिस्फातिमनोहरं नयपथप्रस्तारभङ्गीगृहम् ।
यस्मिन्के वलिनो न निर्जितपरोत्सेकाः सदा दान्तिनो
राज्यं तज्जिनशासनं च भवतश्चौलुक्य जीयाच्चि-
रम् ॥ १ ॥

नृपं प्रतीमामाशिषं ददौ॥ अथ वादी कुमुदचन्द्रः केवलिभुक्तिस्त्रीनिर्वाणचीरनिराकरणपक्षोपन्यासं पारापतविहङ्गमसदृशया स्खलितगिरा[३] प्रारभमाणः सभ्यैरन्तर्विहसद्भिः प्रत्यक्षप्रशंसापरैः पुरस्क्रियमाणः[४]कियदुपन्यासप्रान्ते उच्यतामित्युक्तो देवाचार्यः प्रलयकालोन्मीलितप्रचण्डपवनक्षुभिताम्भोधिनिचितवीचिसमीचीभिर्वाग्भिर्बृहदुत्तराध्ययनवृत्तेश्चतुरशीतिविकल्पजालोपन्यासे प्रक्रान्ते भास्वत्प्रतिभाप्रसरपरिम्लानायमानकुमुदः कुमुदचन्द्रः संभ्रमभ्रान्तचेतास्तद्वचनान्यवधारयितुमक्षमो भूय-

अन्यत्र नैगमादिसप्तनयानां॰ विनिर्जितः परेषां शत्रूणां च उत्सेक औद्धत्यमहंकारश्च यैः। के पुरुषाः प्रशस्तबलवन्तो न अपि तु सर्वे दान्तिनो गजा अन्यत्र केवलिनः केवलज्ञानवन्तो नादन्तीति नो किंत्वदन्ति भुञ्जन्त्येव सदा छद्मस्थमाधुवदित्यर्थः ॥ १

१ A C विनिर्जित. २ A B भवतो ३ C उपमया स स्खलितस्खलितगिरा ४ B पुरस्क्रियमाणे (५ तरङ्गोल्लिवल्गाभिः) ६ A उपन्यासप्रक्रमे प्रश्यन.

स्तमेवोपन्यासं समभ्यर्थितवान् । सिद्धराजसभ्येषु निषेधपरेष्वपि । अप्रमेयप्रमेयलहरीभिस्तं प्रमाणाम्भोधौ मज्जयितुं प्रारब्धे षोडशे दिने आकस्मिके देवाचार्यस्य कण्ठावग्रहे मान्त्रिकैः श्रीयशोभद्रसूरिभिरतुल्यकुरुकुल्लादेवीप्रसादलब्धवरैस्तत्कण्ठपीठात्क्षणात्क्षपणककृतकार्मणानुभावात्केशाचण्डुकः पातयाचक्रे। तद्विप्रनिरीक्षणाच्चतुरैः श्रीयशोभद्रसूरिभिः श्लाघ्यमानः कुमुदचन्द्रप्रभामन्दं निन्द्यमानः प्रमोदविषादौ दधातु। अथ श्रीदेवसूरिभिरुपन्यासोपक्रमे कोटाकोटिरिति शब्दे प्रोच्यमाने तच्छब्दव्युत्पत्तिं कुमुदचन्द्रे पृच्छति कण्ठपीठे लुठितापव्याकरणः पण्डितः काकलः टापटीपसूत्रनिष्पन्नं शाकटायनव्याकरणोदितं कोटाकोटिः कोटीकोटिः कोटिकोटिरिति सिद्धं शब्दत्रयनिर्णयं प्राह ॥ अथ प्रथममेव वाचस्पतिना मुद्रिता इति स्वयं पठितामिति स्वयमप्यात्मप्रभावानन्दानु प्रादुर्भूतमुखमद्रः श्रीदेवाचार्येण निर्जिताहमिति स्वयमुच्चरन् श्रीसिद्धराजेन पराजितव्यवहारान्नद्वारेणापनार्यमाणः संभवत्पराभवाभिर्वादुद्दिस्फोटं प्राप्य विपेदे ॥

१ श्रीसूरिभिश्च २ कार्मणानुभावादहि ... ३ ... ४ ...

अनन्तरं तु श्रीसिद्धराजः प्रमोदमेदुरमनाः देवाचार्यप्रभावप्रभावनाचिकीर्मूर्द्धि धारितासितातपत्रचतुष्टयः प्रकीर्णकप्रकरवीज्यमानः स्वयं दत्तहस्तावलम्बः पूर्यमाणेषु यमलशङ्खेषु रोदःकुक्षिंभरिविभ्रमं बिभ्रति निःस्वाननिस्वनैः स्फूर्जद्वर्यतूर्यपूर्यमाणदिगन्तराले थाहडनाम्नोपासकेन लक्षत्रयप्रमितद्रव्यव्ययकृतार्थीकृतार्थिसार्थे वादिचक्रवर्तिनः पादावधार्यतामिति स्तुतिव्रातैरमन्दानन्दकन्दकन्दलनकारिणि मङ्गले मुहुर्मुहुरुच्यमाने श्रीदेवाचार्यान् थाहडेन तेनैव कारितप्रासादे श्रीमन्महावीरनमस्करणपूर्वं वसतौ प्रावेशयत्। तत्पारितोषके नृपतिः सूरिभ्योऽनिच्छद्भ्योपि छालाप्रभृति ग्रामद्वादशकं ददौ ॥ तदुपश्लोकेन श्लोका एवं ॥

वस्त्रप्रतिष्ठाचार्याय नमः श्रीदेवसूरये ।
यत्प्रसादमिवाख्याति सुखप्रश्नेषु दर्शनम् ॥ १ ॥
इति श्रीप्रद्युम्नाचार्यः ॥

यदि नाम कुमुदचन्द्रं नाजेष्यद्देवसूरिरहिमरुचिः ।
कटिपरिधानमधास्यत्कतमः श्वेताम्बरो जगति ॥१

१ C प्रभावना चिकीर्षु. २ D पूर्यमाणेषु दिगन्तरालेषु ३ D ऊर्जतूर्यं. ४ A चाहड. ५ A B चाहडेन ६ A D प्रावेशयन् ७ दर्शनः

इति हेमाचार्यः ॥

भेजेऽवकीर्णितां नग्नः कीर्तिकन्यामुपार्जयन्[1] ।
तां देवसूरिराच्छिद्य तं निग्रन्थं[2] पुनर्व्यधात् ॥१॥

इति श्रीउदयप्रभदेवः ॥

*वादविद्यावतोऽद्यापि लेखशालामनुज्झतो
देवसूरिप्रभोः साम्यं कथं स्याद्देवसूरिणा ॥ १ ॥

इति श्रीमुनिदेवाचार्यः ॥

नमो यत्प्रतिभाधर्मात्कीर्तियोगपटं त्यजन् ।
ह्रियेवात्याजि भारत्या देवसूरिर्मुदेऽस्तु वः ॥ १ ॥

सत्रागारमशेषकेवलभृतां मुक्तिं तथा स्थापय-
न्नारीणामपि मोक्षतीर्थमभवत्तद्युक्तियुक्तोत्तरैः ।
यः श्वेताम्बरशासनस्य विजिते नग्ने प्रतिष्ठागुरु-
स्तद्देवाद्गुरुतोऽप्यमेयमहिमा श्रीदेवसूरिप्रभुः ॥२॥

---

*[क्षतव्रतता, अवकीर्णी क्षतव्रत इत्यमर.]

* मुनिदेवसूरिरचिते शान्तिनाथचरित्रे श्लोकबद्धेऽप्ययं श्लोकः ।१।
देवसूरिणा बृहस्पतिना लेखनशालाश्रितेनाद्यापीति विरोधः परिहारस्तु
लेखानां देवानां शाला स्थानं स्वर्गमिति शाला स्थाने सभायां चेतिविधः

१ A कष्टामुपार्ज्य यः२ C D निर्ग्रन्थ ३ A ह्रियेव ४ B अ-
मुञ्चता ५ A धर्मात् ६ C स्पर्धावान् गुरुतो D न्नग्नप्रतिष्ठागुरु-
श्रीदेवाद्गुरुतः ७श्रीदेवसूरि. प्रभु ८ श्रीदेवसूरिप्रभोः

इति मेरुतुङ्गसूरिणां इयामिति देवसूरीणां प्रबन्धः॥

॥ अथ श्रीपत्तनवास्तव्य उच्छिन्नवंशकः आभडनामा वणिक्पुत्रः[1] कांस्यकारकहट्टे घर्घरकघर्षणं कुर्वंस्तत्र पञ्च विशोपकानर्जयित्वा दिनव्ययं कुर्वाणो द्विसन्ध्यमपि श्रीहेमसूरीणां चरणमूले प्रतिक्रमन्[3] प्रकृतिचतुरतयाऽधीतागस्त्यबौद्धमतादिरत्नपरीक्षाग्रन्थो रत्नपरीक्षकाणां सान्निध्यात्परीक्षादक्षः कदाचिच्छ्रीहेमचन्द्रसन्निधौ धनाभावात्परिग्रहप्रमाणनियमान्संकुचितान् गृह्णन् सामुद्रिकवेदिभिः प्रभुभिरायतौ तद्भाग्यवैभवमसरं विमृशद्भिस्तस्य लक्षत्रयद्रम्माणां परिग्रहमानं कारयद्भिः सह संतुष्टतया व्यवहरन्, कस्मिन्नप्यवसरे क्वापि ग्रामे यियासुरन्तरालेऽजाव्रजं व्रजन्तमालोक्यैकस्या अजायाः कण्ठे पाषणखण्डे रत्नपरीक्षकतया रत्नजातीयं परीक्ष्य तल्लोभात्तां मूल्येन क्रीत्वा मणिकारपार्श्वात्तमुत्तेजितं निर्माप्य सिद्धराजमुकुटघटनाप्रस्तावे लक्ष्यमूल्यद्रव्येण तं नृपायैव ददौ॥ तेन नीवीधनेन मञ्जिष्ठास्थानकानि[4] कदाचिदागतानि क्रीत्वा तद्विक्रयावसरे

(१ श्रीमाल्ज्ञातीयः २ (ख) पञ्च टोप्टिकानीति पाठः तत्समययोग्यनाणकविशेषान्) ३ B D प्रतिकामन् [४ मञ्जिष्ठागोणीः]

सोपाश्रिकैर्जलघोरभयात्तदन्तर्निहिताः काञ्चनकम्बिकाः पश्यन् सर्वेभ्यः स्थानकेभ्यस्ताः संजग्राह। तदनन्तरं सर्वनगरमुख्यः श्रीसिद्धराजमान्यो जिनशासनप्रभावकः श्रावकः प्रतिदिनं प्रतिवर्षं यदृच्छया जैनमुनिभ्योऽन्नवस्त्रादि ददानो गुप्तवृत्त्या नव्यानि धर्मस्थानानि जीर्णानि च प्रशस्तिरहितानि स्वदेशेषु विदेशेषु च समुद्दधार॥

वल्लीछन्नद्रुम इव मत्स्याच्छादितसमस्तबीजमिव।
प्रायः प्रच्छन्नकृतं सुकृतं शतशाखतामेति ॥ १ ॥

इति साहे[1] आभडप्रबन्धः॥

अथान्यस्मिन्नवसरे श्रीसिद्धराजः संसारसागरं तितीर्षुः प्रत्येकं सर्वदेशेषु सर्वदर्शनेषु देवतत्त्वधर्मतत्त्वपात्रतत्त्व जिज्ञासया पृच्छ्यमानेषु निजस्तुतिपरनिन्दापरेषु सन्देहदोलाधिरूढमानसः श्रीहेमाचार्यमाकार्य विचार्यकार्यं पप्रच्छ। आचार्यैस्तु चतुर्दशविद्यास्थानरहस्यं विमृश्येति पौराणिकनिर्णयो वक्तुमारेभे। यत्पुरा कश्चिद्व्यवहारी पूर्वं परिणीतां पत्नीं परित्यज्य संग्रहणीसात्कृतसर्वस्वः सदैव पूर्वपत्न्या पतिवशीकरणाय तद्वेदिभ्यः का-

१ १ (? छर्द्यांछन्न २ १ यमाह (१)तेषा (३ वेश्यार्थानष्टतमनैवित्त

र्मणकर्मणि पृच्छयमाने कश्चिद्गौडदेशीयो रश्मि-नियन्त्रितं तत्र पतिं करोमीत्युक्त्वा किंचिदाचिन्त्य-वीर्यं भेषजमुपानीय भोजनान्तर्देयमिति भाषमाणः स गतः । कियद्दिनान्ते समागते क्षयाहानि तस्मिं-स्तथा कृते स प्रत्यक्षवृषभतां प्राप। स च तत्प्रती-कारमनवबुध्यमाना विश्वविश्वाक्रोशान्सहमाना निजं दुश्चरितं शोचन्ती कदाचिन्मध्यंदिने । दिने-श्वरकठोरतरकरनिकरप्रसरतप्यमानापि शाड्वल-भूमिषु तं पतिं वृषभरूपं चारयन्ती कस्यापि तरो-र्मूले विश्रान्ता निर्भरं विलपन्ती, आलापं नभस्य-कस्माच्छुश्राव । तदा तत्रागतो विमानाधिरूढः पशुपतिर्भवान्या तद्दुःखकारणं पृष्टो यथावस्थितं नि-वेद्य तस्यैव तरोस्छायायां पुंस्त्वनिबन्धनमौषधं त-न्निर्बन्धादादिश्य तिरोदधे। सा तदनु तदीयां छायां रेखाङ्कितां निर्माय तन्मध्यवर्तिन ओषधाङ्कुरानुच्छेद्य वृषभवदने क्षिपन्ती तेनाप्यज्ञातस्वरूपेणौषधाङ्कु-रेण वदनन्यस्तेन स वृषभो मानुष्यतां प्राप । यथा तदज्ञातस्वरूपापि भेषजाङ्कुरः समीहितकार्यसिद्धिं चकार तथा कलियुगे मोहात्तदपि तिरोहितं पात्र-

परिज्ञानं सभक्तिकं सर्वदर्शनाराधनेनाऽविदितस्वरूपमपि मुक्तिप्रदं भवतीति निर्णयः। इति हेमचन्द्राचार्यैः । सर्वदर्शनसन्माने[1]निवेदिते सति श्रीसिद्धराजः सर्वधर्माराधनां चकार ॥

इति[2] सर्वदर्शनमान्यताप्रबन्धः ॥

॥अथान्यदा निशि कर्णमेरुप्रासादे नृपतिर्नाटकं विलोकयन् केनापि चणकविक्रयकारिणा वणिग्मात्रेण स्कन्धेन स्कन्धन्यस्तहस्तेन तल्लीलायितेन विस्मापयमानमानसः स भूयो भूयस्तद्दीयमानं सकर्पूरवीटकं परितोषिते गृह्णन् नाटकविसर्जनावसरेनुचरैस्तद्गेहादि सम्यगवगम्य सौधमासाद्य सुष्वाप। प्रत्यूषे भूपः कृतप्राभातिककृत्यः सर्वावसरेऽलंकृतसभामण्डपस्तं चणकविक्रयकारिणं विपणिनमाकार्य निशि स्कन्धन्यस्तहस्तभारेण ग्रीवा बाधते इत्यभिहिते तत्कालोत्पन्नमतिर्विज्ञपयामास। देव आसमुद्रान्तभूभारे स्कन्धाधिरूढे यदि स्वामिनः न बाधते स्कन्धस्तदा तृणमात्रस्य निर्जीवस्य मम पण्याजीवस्य, भारेण स्वामिनः का स्कन्धबाधेति तदीयौचित्यविज्ञपनेन प्रमोदवान्नृपः पारितोषिकं ददौ ॥

१ A. B. मयते. २ B. भारेण वा.

र्मणककर्मणि पृच्छयमाने कश्चिद्गौडदेशीयो रश्मिनियन्त्रितं तव पतिं करोमीत्युक्त्वा किंचिदचिन्त्यवीर्यं भेषजमुपानीय भोजनान्तर्देयमिति भाषमाणः स गतः। कियद्दिनान्ते समागते क्षयाहनि तस्मिंस्तथा कृते स प्रत्यक्षवृषभतां प्राप। स च तत्प्रतीकारमनवबुध्यमाना विश्वविश्वाक्रोशान्सहमाना निजं दुश्चरितं शोचन्ती कदाचिन्मध्यंदिने। दिनेश्वरकठोरतरकरनिकरप्रसरतप्यमानापि शाड्वलभूमिषु तं पतिं वृषभरूपं चारयन्ती कस्यापि तरोर्मूले विश्रान्ता निर्भरं विलपन्ती, आलापं नभस्यकस्माच्छुश्राव। तदा तत्रागतो विमानाधिरूढः पशुपतिर्भवान्या तद्दुःखकारणं पृष्टो यथावस्थितं निवेद्य तस्यैव तरोस्छायायां पुंस्त्वनिबन्धनमौषधं तन्निर्बन्धादादिश्य तिरोदधे। सा तदनु तदीयां छायां रेखाङ्कितां निर्माय तन्मध्यवर्तिन औषधाङ्कुरानुच्छेद्य वृषभवदने क्षिपन्ती तेनाप्यज्ञातस्वरूपेणौषधाङ्कुरेण वदनन्यस्तेन स वृषभो मानुष्यतां प्राप। यथा तदज्ञातस्वरूपापि भेषजाङ्कुरः समीहितकार्यसिद्धिं चकार तथा कलियुगे मोहात्तदपि तिरोहितं पात्र-

परिज्ञानं सभक्तिकं सर्वदर्शनाराधनेनाऽविदितस्वरूपमपि मुक्तिप्रदं भवतीति निर्णयः। इति हेमचन्द्राचार्यैः। सर्वदर्शनसन्माने[1] निवेदिते सति श्रीसिद्धराजः सर्वधर्माराधनां चकार ॥

इति सर्वदर्शनमान्यताप्रबन्धः ॥

॥अथान्यदा निशि कर्णमेरुप्रासादे नृपतिर्नाटकं विलोकयन् केनापि चणकविक्रयकारिणा वणिग्मात्रेण स्कन्धेन स्कन्धन्यस्तहस्तेन तल्लीलायितेन विस्मयमाणमानसः स भूयो भूयस्तदीयमानं सकर्पूरबीटकं पारितोषिते गृह्णन् नाटकविसर्जनावसरेऽनुचरैस्तद्गृहादि सम्यगवगम्य सौधमासाद्य सुष्वाप। प्रत्यूषे भूपः कृतप्राभातिककृत्यः सर्वावसरेऽलंकृतसभामण्डपस्तं चणकविक्रयकारिणं विपणिनमाकार्य निशि स्कन्धन्यस्तहस्तभारेण ग्रीवा बाधते इत्यभिहिते तत्कालोत्पन्नमतिर्विज्ञपयामास। देव आसमुद्रान्तभूभारे स्कन्धाधिरूढे यदि स्वामिनः न बाधते स्कन्धस्तदा तृणमात्रस्य निर्जीवस्य मम पण्याजीवस्य, भारेण[2] स्वामिनः का स्कन्धबाधेति तदीयौचित्यविज्ञपनेन प्रमोदवान्नृपः पारितोषिकं ददौ ॥

१ A B ममते. २ D भारेण का.

अथ[1] कदाचिच्छ्रीजयसिंहदेवो नृपतिर्मालवकं विजित्य प्रत्यावृत्तः । उज्झाग्रामे निवेशितस्कन्धावारस्तैर्ग्रामीणैः प्रतिपन्नमातुलैर्दुग्धपरिपूर्णप्रवाहादिभिरुचितैः परितोष्यमाणस्तस्यामेव निशि गुप्तवृत्त्या तद्दुःखसुखजिज्ञासुः कस्यापि ग्रामीणस्य गृहे गतः । गोदोहादिव्याकुलतायामपि तेन कस्त्वमिति पृष्टः,श्रीसोमेश्वरस्य कार्पटिकोऽहं महाराप्रदेशवास्तव्य इति तस्मै न्यवेदयत् । तेन च नृपतेः पार्श्वे महाराप्रदेशस्य तन्महाराजस्य च गुणदोषवृत्तान्ते पृच्छमाने स नृपतेस्तस्य षण्णवतिराजगुणान्प्रशंसंस्तत्पार्श्वे गूर्जराधीश्वरगुणदोषान्पृच्छन्। श्रीसिद्धराजस्य प्रजापालनपाण्डित्यं सेवकेष्वतुल्यवात्सल्यत्वं चेत्यादीन्गुणान्वर्णयंस्तेन कृत्रिमदोषे उत्पाद्यमाने सोऽस्माकं मन्दभाग्यतया नृपतेरपुत्रतालक्षण एव दोष इत्यश्रूणि मुञ्चन्नृपतिं निःकैतववृत्त्या परितोषयामास। अथ प्रभात-

---

१ D अथ कदाचित्सिद्धराज. सिंहभीतैर्विमर्द्देशामध्यान्निवासं याचित. साभ्रमतीतीरं तेभ्यो ददौ तेषां च सिंहपुराद्यान्यान्यादाय गच्छतां दाणमोक्षं चकार ॥ २ C कुण्डा D अम्भा, ३ A मातुलै· ४ A ॥ आषाढादिभि·

काले संभूय सर्वेऽपि मिलिता नृपदर्शनोत्कण्ठिताः सौधमध्यास्य प्रभोः प्रणामानन्तरं तदतुल्यपल्यङ्के निविष्टाः, आसनदाननियोगिभिः प्रदत्तेपि पृथगासने तत्तौकुमार्यं करस्पर्शेन विचिन्त्य वयमिह सुखसुखेन निषण्णास्तिष्ठाम इति नृपे स्मितमुखाम्भोजे तस्थुः ॥

इति उञ्झावास्तव्यग्रामीणानां प्रबन्धः॥

अथ कदाचिज्झालाज्ञातीयमाङ्गूनामा क्षत्रियः श्रीसिद्धराजसेवार्थं सभां गच्छन् प्रत्यहं पारीचीद्वयं भूमौ निहत्योपविशति।उद्धरन्द्वयमुत्तिष्ठति तस्य च भोजने घृतपरिपूर्णः कुतुपं एक एव व्यये यातितस्य तु घृताभ्यक्तदाढिकानिर्माजने घृतषोडशांशोऽवशिष्यते । कदाचिद्दपुरपाटवे पथ्यायसरे पच्यमानकप्रमितयवागूपथ्यप्रान्ते आयुर्वेदविदाऽमृतोदकमर्द्धाहारे किमिति न पीतमुत्पुपालब्धः। यतः॥

पिबेद्घटसहस्रं तु यावन्नाभ्युदितो रविः ।
उदिते तु सहस्रांशौ बिन्दुरेको घटायते ॥ १

१ C कुण्डा. २ 1) गान्त्रा. ३ पाषाणभेदक दारविशेष पगई भाषायां ४ C उत्तिष्टस्तद्वयमुद्धरति १ B D ५ कुम्भः ६ १ B व्याध्यवसरे ७ C अस्तमित ८ अस्त याते ९ { D बिन्दुर्घटसमायते

रजन्याः पाश्चात्यघटिकाचतुष्टये सूर्यस्यानुदयावधि यत्पयः पीयते जलयोगः क्रियते तदुद्ग्रोदकं तदमृतोदकं सूर्योदये समुत्पन्ने निरन्नैः प्रातर्यदुदकं पीयते तद्विषं ततःविन्दुरेको घटशतायते। भोजनार्द्धे यज्जलं पीयते तदमृतं भोजनान्ते तत्कालपीतं पयः छत्रं छत्रोदकमिति भण्यते। तेन प्रोक्तं पुनः, पूर्वभुक्तमर्द्धाहारं परिकल्प्य संप्रति पयः पीत्वा पुनरर्द्धाहारं करिष्यामीत्युपक्रममाणस्तेनैव वैद्येन निषिद्धः। नृपतिना निरायुधकारणं पृष्टः, समयोचितं मे प्रहरणमिति विज्ञपयन्नन्यदा मज्जनावसरे हस्तिपप्रेर्यमाणं हस्तिनमालोक्य सन्निहितश्वानेन शुण्डादण्डे निहत्य मर्मस्थाननिपीडितस्य गजस्य पुच्छभागं स गृह्णन् तदीयातुलेन बलेनान्तस्त्रुटितस्य करटिन उत्तारिते हस्तिपके भूपतितः सोऽसुभिर्व्ययुज्यत। स तु गूर्जरदेशभूपाले पलायिते समायातम्लेच्छान्समरे स्वेच्छयोच्छेदयन् यत्र दिवं प्राप्तस्तत्र श्रीपत्तने माङ्गूस्थण्डिलमिति प्रसिद्धिः॥

॥ इति माङ्गूझालाप्रबन्धः॥

१ [illegible] छत्र छत्रोदक २ [illegible] ततोमी ३ [illegible] पूर्वाह्न. (४ [illegible] [illegible] ध्यान [illegible] [illegible] [illegible] उत्तारिते भूपतौ [illegible] उत्तारिते नृपती.

अन्यदा म्लेच्छप्रधानेषु समायतेषु मध्यदेशागता-न्वेषकारकानाहूय रहस्यं किंचिदादिश्य विससर्ज नृपः। अथापरस्मिन्सायाह्ने च समागते[१] प्रलयकाल प्रचण्डपवनप्रादुर्भावे नृपः सुधर्मसधर्माणमास्था-नीमास्थाय यावदवलोकते तावदन्तरिक्षादवतरन्तं मस्तकन्यस्तकाञ्चनेष्टिकायुगेन काञ्चनशोभां बि-भ्राणं पलादयुगलमालोक्य भयभ्रान्ते समाजलो-के नृपचरणपीठे तदुपायनं विमुच्य भूपीठलुठना-त्पूर्वं प्रणिपत्येति विज्ञपयामास । यदद्य देवार्च-नावसरे लङ्कानगर्यां महाराजाधिराजः श्रीविभी-षणो राजस्थापनाचार्यस्य रघुकुलतिलकस्य श्रीराम-स्याभिरामगुणग्रामाभिरामस्य स्मरन् ज्ञानमयेन चक्षुषा संप्रति चालुक्यकुलतिलकं श्रीसिद्धराजा-वतारेऽवतीर्णं स्वयं स्वीयं स्वामिनमवधार्योत्कण्ठो-त्कटायमानमानसोऽहं तत्र प्रणामकरणायागच्छा-मीति किंवा प्रभुर्मामत्रागमनेनानुगृहीष्यतीति वि-ज्ञपयद्भ्यां प्रहितवान । तन्निर्णयं श्रीमुखेन समा-

दिशतु देवः। ताभ्यामित्यभिहिते नृपतिः किंचिदन्तर्विचिन्त्य स तावेवं समादिशत्। यद्वयमेव प्रफुल्लायल्लकल्लहरीप्रेर्यमाणाः स्वसमये स्वयमेव विभीषणमिलनाय समेष्याम इत्युदीर्य निजकण्ठशृङ्गारिणमेकावलीहारं प्रतिप्राभृतं प्रसादीकृतं। प्रभुणाहमयमपि [1]प्रेष्यप्रेषणावसरे न विस्मरणीय इति विशेषविज्ञप्तिं विधायान्तरिक्षमार्गेण तद्राक्षसद्वन्द्वं तिरोधत्ते। तदैव ते म्लेच्छप्रधानपुरुषा भयभ्रान्ताः स्वपौरुषमुत्सृज्य नृपपुरत आहूता भक्तिभारभासुराणि वचांसि ब्रुवाणास्तद्राजाय समुचितमुपायनमुपनीय श्रीसिद्धराजेन व्यसृज्यत[2]॥

इति म्लेच्छागमनिषेधप्रबन्धः॥

अथानन्तरं कोल्लापुरेनगरराजस्य सभायां वन्दिनः श्रीसिद्धराजस्य कीर्तिं वितन्वन्तः, तदा तथ्यं सिद्धराजं वयं मन्यामहे यदा प्रत्यक्षमप्यस्माकं कमपि चमत्कारं सिद्धराजो दर्शयतीत्येतद्व्याणेन तेन राज्ञा ते पराकनाम्नस्स्वरूपं नृपतेर्विज्ञपयामासुः। अथ स्वामिनि सभायां निभालयति तत्तत्त्ववेदिना के-

[1] [illegible] ३ A B आगच्छता [illegible] ४ [illegible] ५ A [illegible]

नापि नियोगिनाञ्जलिबन्धपूर्वकं निजाभिप्राये प्रादुः-
क्रियमाणे राज्ञा स रहसि तत्कारणं पृष्टो नृपतेरा-
शयं विज्ञपयन् द्रव्यलक्षत्रयसाध्योऽयमर्थ इति वा-
क्यविशेषमाह । तदैव दैवज्ञनिर्दिष्टे मुहूर्त्ते स नृ-
पाल्लक्षत्रयमुपलभ्य वणिगाकारो भूत्वा सर्व-
भाण्डानि संगृह्य सिद्धशङ्केव रत्नखचितं सुवर्णपा-
दुकायुगलमतुलं योगदण्डं च मणिमयकुण्डलयुगलं
च । तद्विधयोगपिशुनं योगपट्टं च चण्डांशुरोचिश्च-
न्द्रातपं सह नीत्वा पथानमुल्लङ्घ्य कतिपयैरहोभि-
स्तत्पुरे दत्तावासः। आसन्नायां दीपोत्सवनिशि तन्न-
गरराज्ञोऽवरोधे महालक्ष्मीदेव्याः पूजार्थं तत्प्रासाद-
मुपेयुषि स कृतकसिद्धरूपस्तेन वेषेणालंकृतः, के-
नापि सदम्भस्तोत्रतनेन बर्बरेणानुगम्यमानो दे-
व्याः पीठेऽकस्मात्प्रादुरासीत् । देव्या रत्नमय-
सुवर्णकर्पूरमयीं सपर्यां विरचयंस्तदवरोधाय तद्वि-
धानि बीटकानि ददानः श्रीसिद्धराजनामाङ्कितं
सिद्धवेषं पूजाव्याजात्तत्र।नियोज्यात्पतनवशाद् बर्बर-
स्कन्धमधिरुह्य यथागतमगात् । निशावसाने सम-
येऽवरोधैस्तं विरोधिनृपवृत्तान्तं ज्ञापितः सन् भयभ्रा-
न्तो नृपः स्वप्रधानपुरुषैस्तत्प्राभृतं सिद्धाधिपतये

दिशतु देवः। ताभ्यामित्यभिहिते नृपतिः किंचिदन्तर्विचिन्त्य स तावेवं समादिशत्। यद्वयमेव प्रफुल्लायल्लकेलहरीप्रेर्यमाणाः स्वसमये स्वयमेव विभीषणामिलनाय समेष्याम इत्युदीर्य निजकण्ठशृङ्गारिणमेकावलीहारं प्रतिप्राभृतं प्रसादीकृतं। प्रभुणाहमयमपि [३]प्रेष्यप्रेषणावसरे न विस्मरणीय इति विज्ञप्तिं विधायान्तरिक्षमार्गेण तद्राक्षसद्वन्द्वं तिरोधत्ते। तदैव ते म्लेच्छप्रधानपुरुषा भयभ्रान्ताः स्वपौरुषमुत्सृज्य नृपपुरत आहूता भक्तिभारभासुराणि वचांसि ब्रुवाणास्तद्राजाय समुचितमुपायनमुपनीय श्रीसिद्धराजेन व्यसृज्यत[४] ॥

इति म्लेच्छागमनिषेधप्रबन्धः ॥

अथानन्तरं कोल्लापुरेनगरराजस्य सभायां वन्दिनः श्रीसिद्धराजस्य कीर्तिं वितन्वन्तः, तदा तथ्यं सिद्धराजं वयं मन्यामहे यदा प्रत्यक्षमप्यस्माकं कमपि चमत्कारं सिद्धराजो दर्शयतीत्येतद्ब्रुवाणेन तेन राज्ञा ते परावृत्तास्तत्स्वरूपं नृपतेर्विज्ञपयामासुः। अथ स्वामिनि सभायां निभालयति तत्तत्त्ववेदिना के-

१ मन्यमेस्माभिः ... २ उत्कण्ठादिनायाभर्य ३ A. B. आरम्भणादर्शनं प्रभुणाहमस्माभिमप्यसि ४ ... प्रमृष्यन्त. ५ A. पीठापुर.

नापि नियोगिनाञ्जलिबन्धपूर्वकं निजाभिप्राये प्रादुः-
क्रियमाणे राज्ञा स रहसि तत्कारणं पृष्टो नृपतेरा-
शयं विज्ञपयन् द्रव्यलक्षत्रयसाध्योऽयमर्थ इति वा-
क्यविशेषमाह । तदैव दैवज्ञनिर्दिष्टे मुहूर्ते स नृ-
पाल्लक्षत्रयमुपलभ्य वणिगाकारो भूत्वा सर्व-
भाण्डानि संगृह्य सिद्धशङ्केव रत्नखचितं सुवर्णपा-
दुकायुगलमतुलं योगदण्डं च मणिमयकुण्डलयुगलं
च । तद्विधयोगपिशुनं योगपट्टं च चण्डांशुरोचिश्च-
न्द्रातपं सह नीत्वा पयानमुल्लङ्घ्य कतिपयैरहोभि-
स्तत्पुरे दत्तावासः। आसन्नायां दीपोत्सवनिशि तन्न-
गरराज्ञोऽवरोधे महालक्ष्मीदेव्याः पूजार्थं तत्प्रासाद-
मुपेयुषि स कृतकसिद्धरूपस्तेन वेषेणालंकृतः, के-
नापि सदभ्यस्तोन्नतनेन बर्बरेणानुगम्यमानो दे-
व्याः पीठेऽकस्मात्प्रादुरासीत् । देव्या रत्नमय-
सुवर्णकर्पूरमयीं सपर्यां विरचय्यंस्तदवरोधाय तद्वि-
धानि वीटकानि ददानः श्रीसिद्धराजनामाङ्कितं
सिद्धवेषं पूजाव्याजात्तत्र।नियोज्यात्पतनवशाद्बर्ब-
स्कन्धमधिरुह्य यथागतमगात् । निशावसाने सम-
येऽवरोधैस्तं विरोधिनृपवृत्तान्तं ज्ञापितः सन् भयभ्रा-
न्तो नृपः स्वप्रधानपुरुषैस्तत्प्राभृतं सिद्धाधिपतये

प्राहिणोत् । अथ तेन नियोगिना भाण्डादिक्रयविक्रयं संक्षिप्य । ममागमनावधि नैतेषां प्रधानानां दर्शनं देयमिति वेगवता पुरुषेण विज्ञपयामास । तदनु झगिति कतिपयैर्दिनैस्तत्र समुपेतः । तत्स्वरूपं विज्ञप्तो नृपतिस्तेषां प्रधानानां तदुचितामावर्जनां चकार॥

इति कोल्लापुरराजप्रबन्धः ॥

श्रीसिद्धराजेन मालवमण्डलाद्यशोवर्मा नृपतिर्निबध्यानीतः। अवसरे क्रियमाणेन सीलनाभिधानकौतुकिना "वेडायां समुद्रो मग्न इति" तत्पृष्ठगायनेनापशब्दं ब्रूपे इति तर्जितो वेडासमानायां गूर्जरधरित्र्यां मालवकसमुद्रो मग्न इति विरोधालङ्कारमर्यादया परिहरन्प्रभोर्हेममयीं जिव्हां प्राप ॥

इति कौतुकीसील्रणप्रबन्धः ॥

कदाचित्सिद्धराजस्य वाग्मी कथिरसान्धिविग्रहिको जयचन्द्रनाम्ना काशीपुरीश्वरेण श्रीमदणहिल्लपुरस्य प्रासादप्रपानिपानादिस्वरूपाणि पृच्छतेति दूषणमुक्तः यत्सहस्रलिङ्गसरोवरवारि शिवनिर्माल्यं तदस्पृश्यतया तत्सवका अतो लोकद्वयविरोधिनस्तत्रत्यलोकः कथमुदितोदितप्रभावःस्यादिति।

सिद्धाधिपेन सहस्रलिङ्गसरः कारयताऽनुचितमि-दमाचरितमिति तस्य नृपतेर्वचसान्तः कुपितः स नृपं पप्रच्छ । अस्या वाणारस्यां कुतस्त्यं पयः पीयते?नृपेण त्रिपथगाजलमित्यभिहिते किं नाम सुरसरिन्नीरं शिवनिर्माल्यं न यतः शिवोत्तमाङ्गमेव गङ्गानिवासभूमिः॥

इति जयचन्द्रराजेन गूर्जरप्रधानस्योक्तिप्रबन्धः॥

कस्मिन्नप्यवसरे कर्णाटविषयादागतेन सान्धिविग्रहिकेण श्रीमयणल्लदेव्याः पितुर्जयकेशिराजस्य कुशलोदन्ते पृष्टेऽश्रुमिश्रलोचनेनेति सा विज्ञपयामासे। स्वामिनि सुगृहीतनामा जयकेशिमहीन्द्रोऽशनावसरे पञ्जरात्क्रीडाशुकमाकारयन्, तेन मार्जार इत्युच्चरिते नृपः परितो विलोक्य निजभोजनान्धोऽधोभागवर्तिनमोतुमपश्यन् यदि तव बिडालेन विनाशः स्यात्तदाहं त्वया सहगमनं करवाणीति प्रतिज्ञाते स यावत्पञ्जरादुड्डीय तस्मिन्काञ्चनभाजने निषीदति तावदकस्मात्तेन वृकदंशेन तं विनाशितमालोक्य परित्यक्ताशनकवलः । उक्तियुक्तिवेदि-

(१. प्रधाने गङ्गाम स्पर्शं धोत्थमस्मि म)

२ (१) निजभोजनपात्रनाधोभागवर्तिन

प्राहिणोत् । अथ तेन नियोगिना भाण्डादिक्रयविक्रयं संक्षिप्य । ममागमनावधि नैतेषां प्रधानानां दर्शनं देयमिति वेगवता पुरुषेण विज्ञपयामास । तदनु झगिति कतिपयैर्दिनैस्तत्र समुपेतः । तत्स्वरूपं विज्ञप्तो नृपतिस्तेषां प्रधानानां तदुचितामावर्जनां चकार॥

इति कोल्लापुरराजप्रबन्धः ॥

श्रीसिद्धराजेन मालवमण्डलाद्यशोवर्मा नृपतिर्निबध्यानीतः। अवसरे क्रियमाणेन सीलनाभिधानकौतुकिना "वेडायां समुद्रो मग्न इति" तत्पृष्ठगायनेनापशब्दं ब्रूषे इति तर्जितो वेडासमानायां गूर्जरधरित्र्यां मालवकसमुद्रो मग्न इति विरोधालङ्कारसमर्थापरया परिहरन्प्रभोर्हेममयीं जिव्हां प्राप ॥

इति कौतुकीसीलणप्रबन्धः ॥

कदाचित्सिद्धराजस्य वाग्मी कश्चित्सान्धिविग्रहिको जयचन्द्रनाम्ना काशीपुरीश्वरेण श्रीमदणहिल्लपुरस्य प्रासादप्रपानिपानादिस्वरूपाणि पृच्छतेति दूषणमुक्तः। यत्सहस्रलिङ्गसरोवरवारि शिवनिर्माल्यं तदऽस्पृशतया तत्सेवका अतो लोकद्वयविरोधिनस्तत्प्रत्यलोकः कथमुदितोदितप्रभावःस्यादिति।

भवाम्भोधौ मज्जयिष्यतीति मया तु संन्यस्तसमस्तवित्तेन वित्तमेतदादाय पुनर्ददता लब्धाद्दशगुणं पुण्यं लब्धमिति । श्रेयः स जगृहे ॥

॥ इति पापघटस्य प्रबन्धः ॥

॥ अथ कदाचिन्मालवकमण्डलं विगृह्य स्वदेशनिवेशं प्रति चलितः श्रीसिद्धाधिपोऽन्तरालेऽप्रतिमल्लैर्भिल्लै रुद्धमध्वानमवधार्य तस्मिन्वृत्तान्ते ज्ञाते सति मन्त्री सान्तूनामा प्रतिग्रामं प्रतिनगरं घोटकमुद्ग्राह्य प्रतिवृपं पर्याणानि विन्यस्य मेलितातिदलबलेन भिल्लान्वित्रास्य श्रीसिद्धराजं सुखेन समानीतवान् ॥

इति सान्तूमन्त्रिप्रबन्धो बुद्धिवैभवप्रबन्धोवा ॥

अथ कस्यांचिन्निशि द्वावकुण्ठावेव वण्ठौ श्रीसिद्धराजस्य चरणसंवाहनंव्यापृतौ तं निद्रामुद्रितलोचनं विचिन्त्य तदाद्यो निग्रहानुग्रहसमर्थं श्रीसिद्धराजं सेवकजनकल्पवृक्षं सर्वराजगुणनिलयं प्रशशंस । अपरस्त्वस्यापि भूपतेः प्राज्यराज्यप्रदं प्राक्तनं कर्मैव श्लाघितवानेवमाकर्णितेन तेन राज्ञा त-

(१ अप्रमानिभात्रं. २ पल्याणानि.) ३ C घटस्तद्वलेन ४ D संवाहना.(पादमर्दनव्यापारे सति)

ना राजवर्गेण निषिध्यमानोपि ॥

राज्यं यातु श्रियो यान्तु यान्तु प्राणा अपि क्षणात्
या मया स्वयमेवोक्ता वाचा मा यातु शाश्वती॥१॥

इतीष्टदैवतमिव तामेव गिरं जपंस्तेनैव शुकेन सह दारुनिचितां चितां विवेश।

इति वाक्याकर्णनाच्छोकाम्भोधिमग्नां श्रीमयणल्लदेवीं विशेषधर्मोपदेशहस्तावलम्बनेन विद्वज्जनः समभ्युद्दधार। अथ सा पितुः श्रेयसे श्रीसोमेश्वरपत्तने यात्रां गता सती त्रिवेदिनं[3] कमपि ब्राह्मणमाकार्य तदञ्जलौ जलन्यासावसरे यदि भवत्रयपातकं लासि तदा ददामि[4] नान्यथेति तद्वचनविशेषपरितोषभाक् गजाश्वकाञ्चनादिभिर्युतं[5] पापघटमाददौ। स च तत्सर्वं विप्रेभ्यो ददानः किमिति देव्या पृष्टः प्राह। प्राक्तनपुण्यादस्मिन् जन्मनि नृपप्रिया नृपतिजननी भूत्वा लोकोत्तरैरेभिर्दानैः सुकृतैर्भावी भवोपि श्रेयस्कर इति विमृश्य भवत्रयपातकं मया जगृहे। भवत्या पापघटदाने उपक्रान्ते कश्चिदधमद्विजोपि पापघटं नीत्वा स्वं भवतीं च

१ A B बाल्यवया २ C देवता. ३ A त्रिवेदीवेदिनं ४ B C ददामि तत्सद्दानि ५ D दानैर्युतं.

भवाम्भोधौ मज्जयिष्यतीति मया तु संन्यस्तसमस्तवित्तेन वित्तमेतदादाय पुनर्ददता लब्धादष्टगुणं पुण्यं लब्धमिति । श्रेयः स जगृहे ॥

॥ इति पापघटस्य प्रबन्धः ॥

॥ अथ कदाचिन्मालवकमण्डलं विगृह्य स्वदेशनिवेशं प्रति चलितः श्रीसिद्धाधिपोऽन्तरालेऽप्रतिमल्लैर्भिल्लै रुद्धमध्वानमवधार्य तस्मिन्वृत्तान्तेऽज्ञाते सति मन्त्री सान्तूनामा प्रतिग्रामं प्रतिनगरं घोटकेमुद्राह्य प्रतिगृहं पर्याणानि विन्यस्य मेलितातिबलबलेन भिल्लान्विद्राव्य श्रीसिद्धराजं सुखेन समानीतवान् ॥

इति सान्तूमन्त्रिप्रबन्धो बुद्धिवैभवप्रबन्धो वा ॥

अथ कस्यांचिन्निशि द्वावकुण्ठावेव पण्ठौ श्रीसिद्धराजस्य चरणसंवाहनव्यापृतौ तं निद्रामुद्रितलोचनं विचिन्त्य तदाद्यो निग्रहानुग्रहसमर्थं श्रीसिद्धराजं सेवकजनकल्पवृक्षं सर्वराजगुणनिलयं प्रशशंस । अपरस्त्वस्यापि भूपतेः प्राज्यराज्यप्रदं प्राक्तनं कर्मैव श्लाघितवानेवमाकर्णितेन तेन राज्ञा त-

[illegible]

४ [illegible]

स्मिन्वृत्तान्ते तत्कर्मणः प्रशंसां विफलीकर्तुं स्वप्रशंसाकारिणः प्रेष्यस्यापरस्मिन्नहन्यऽनिवेदिततत्त्वस्य प्रसादलेखमार्पयत्[1] । यदस्मै वण्ठाय तुरङ्गमशतस्य सामन्तता देयेत्यालिख्य तं महामात्यश्रीसान्तूपार्श्वे प्राहिणोत् । अथ स यावच्चन्द्रशालाया निःश्रेण्यामवरोहति तावत्प्रस्खलितपदः पृथिव्यां पतन्दीपदङ्गभङ्गमङ्गीकृतवान् । तत्पृष्ठानुगामिनाऽपरेण वण्ठेन किमेतदिति पृष्टे तेन स्वस्वरूपे निवेदिते स मञ्चकन्यस्तो गृहं गत्वा तमपरस्मै[2] समर्पितवान् । तत्प्रमाणेन महामात्यस्तस्मै शततुरङ्गमसामन्ततां ददौ । अथ तयोर्यथावद्वृत्तान्तेऽवधारिते नृपतिः कर्मैव बलीय इति तत्प्रभृति मेने यथा ॥

*नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं
विद्या न चापि मनुजेषु कृता न सेवा[3] ।
पुण्यानि[4] पूर्वतपसा किल संचितानि

* वल्लभदेवकृतसुभाषितावल्यांश्लो. ३१०० भदन्त अश्वघोषस्य ॥ विद्या सहस्रगुणिता न च वाग्विशुद्धिः। कर्माणि पूर्वशुभसञ्चयमाचितानीति पाठभेद'

१ C आलेख्य २ A प्रसादलेखं ३ A D तपोऽपि न च यत्नकृतापि सेवा ४ B D भाग्यानि

काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥ १ ॥

इति वण्ठकर्मप्राधान्यप्रबन्धः ॥

*सो जयउ कूडच्छरडो[1] तिहुयणमज्झम्मि जेसल-
नरिन्दो ।
छित्तूण रायवंसं[3] इक्कं छत्तं कयं जेण ॥ १ ॥

मात्रयाप्यधिकं किंचिन्न सहन्ते जिगीषवः ।
इतीव त्वं धरानाथ धारानाथमपाकृथाः ॥ २ ॥

मानं मुञ्च सरस्वति त्रिपथगे सौभाग्यभङ्गीस्त्यज
रे कालिन्दि तवाफला कुटिलता रेवे रयस्त्यज्यताम् ।
श्रीसिद्धेशकृपाणपाटितरिपुस्कन्धोच्छलच्छोणित-
स्रोतोजातनदीनवीनवनितारक्तोम्बुधिर्वर्तते ॥ ३ ॥

श्रीमज्जैत्रमृगारिदेवनृपते सत्यं प्रयाणोत्सवे
पानीयाशयशोषणैः करटतो[1] वीरव्रताङ्काङ्क्षया ।
स्वीयस्त्रीयपतेर्विनाशसमयं संचिन्त्य चिन्तातुरा
मत्सी रोदिति मक्षिका च हसति ध्यायन्ति वा-
मं स्त्रियः ॥४॥

* स जयतु कूटोत्सेदकः त्रिभुवनमध्ये जयसिंहनरेन्द्रः । छित्त्वा राजवंशं एकं छत्रं कृतं येन एकच्छत्रं राज्यं कृतमित्यर्थः ॥ १ ॥

१ करटो २ मज्झम्मि ३ रायवंसे ४ भङ्गी, रसला ५ द्रुपाल. ६ ग्रन्थहरिनिःसृतद्रवत्प्रवाह ७ वीरव्रत ८ यस्याङ्क ९ पूरण १ वामभ्रुव

सपादलक्षः सह भूरिलक्षै[1]-
रानाकभूपाय नताय दत्तः ।
इत्से यशोवर्माणि मालवोपि[2]
त्वया न सेहे द्विपि सिद्धराज ॥ ५

इत्याद्या बहुशः स्तुतयः प्रबन्धाश्च तदीयाः॥ संवं० ११५० वर्षे उपविष्टो जयसिंहदेवस्तयानेन राज्ञा वर्ष ४९ राज्यं कृतं ॥

[ङः]

इति मेरुतुङ्गाचार्यकृते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकर्ण-श्रीसिद्धराजयोर्विविधचरित्रनानावदातवर्णनो नाम तृतीयः प्रकाशः ॥

---

१ D तूरि. (२ मालवः लक्ष्मीलेश इतिश्छेपः)
२ इत्याद्या बहवस्तदीयाः स्तुतयः प्रबन्धाश्च ॥
३ A संवत् ११५० पूर्वं श्रीसिद्धराजश्रीजयसिंहदेवेन वर्षाणि ४९ राज्य कृतं ॥

कुमारपालप्रबन्धः

अथ परमार्हतश्रीकुमारपालप्रबन्धः प्रारभ्यते ॥

॥ श्रीमदणहिल्लपुरपत्तने वृहति श्रीभीमदेवे साम्राज्यं पालयति श्रीभीमेश्वरस्य पुरे चउलादेवीनाम्नी[1] पण्याङ्गना पत्तने प्रसिद्धं गुणपात्रं रूपपात्रं च कुलयोषितोप्यतिशायिनी। प्राज्यमर्यादां नृपतिर्विमृश्य तस्यास्तद्वृत्तपरीक्षानिमित्तं सपादलक्ष्यमूल्यां क्षुरिकां निजानुचरैस्तस्यै ग्रहणके दापयामास । औत्सुक्यात्तस्यामेव निशि बहिरावासे प्रस्थानलग्नमसाधयत् । नृपो वर्षद्वयं यावन्मालवकमण्डले विग्रहाग्रहात्तस्थौ । सा चउलादेवी तद्विम्रहणकप्रामाण्येन तद्वर्षद्वयं परिहृतसर्वपुरुषाशीलशीलैव तस्थौ । निस्सीमपराक्रमो भीमः कृती स्वस्थानमागतो जनपरंपरया तस्यास्तां प्रवृत्तिमवगम्य तामन्तःपुरे न्यधात् । तदङ्गजो हरिपालस्तत्सुतस्त्रिभुवनपालस्तत्पुत्रः कुमारपालदेवः । स तु विदितधर्मोपि कृपापरः परनारीसहोदरश्च स तु सामुद्रिकवेदिभिर्भवदनन्तरमयं नृपो भवि-

१ C चउलादेवानाम्ना २ C चतीय नम्या ३ B विग्रहाय ४ B मा नु चउला ५ तृतीयवर्षे ६ हरिपालदेव

सपादलक्षः सह भूरिलक्षै[1]–
रानाकभूपाय नताय दत्तः ।
हृते यशोवर्मणि मालवोपि[2]
त्वया न सेहे द्विपि सिद्धराज ॥ ५

इत्याद्या बहुशः स्तुतयः प्रबन्धाश्च तदीयाः॥
संवं० ११५० वर्षे उपविष्टो जयसिंहदेवस्तथानेन राज्ञा वर्ष ४९ राज्यं कृतं ॥

[ङः]

इति मेरुतुङ्गाचार्यकृते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकर्ण-श्रीसिद्धराजयोर्विविधचरित्रनानावदातवर्णनो नाम तृतीयः प्रकाशः ॥

---

१ D तूरि. (२ मालव लक्ष्मीकेश इतिक्षेपः)

२ इत्याद्या बहवस्तदीयाः स्तुतय. प्रबन्धाश्च ॥

३ A संवत् ११५० पूर्वं श्रीसिद्धराजश्रीजयसिंहदेवेन वर्षाणि ४९ राज्यं कृतं ॥

समुपचीयमाने तं तदन्तर्निधाय तेषु स्वस्थानमागतेषु पदिकेन पदे तत्रानीते सर्वथा तत्संभावनया कुन्ताग्रेण भिद्यमानेपि तस्मिंस्तमनासाद्य व्यावृत्ते राजसैन्ये द्वितीयेऽहनि क्षेत्राधिकृतैस्ततः स्थानादुद्धृतः पुरतः क्वापि भ्रातरान्तर्व्रजन् क्वापि तरुच्छाये विश्रान्तः सन् बिलान्मूषकं मुखेन रूप्यनाणकमाकर्षन्तं निभृतया दृशा विलोक्य यावदेकविंशतिसंख्यानि दृष्ट्वा पुनस्तेभ्य एकं गृहीत्वा बिलं प्रविष्टे पाश्चात्यानि तु सर्वाणि स गृहीत्वा यावन्निभृतीभवति तावत्स तान्यनवलोक्य तदर्त्या विपेदे। स तच्छोकव्याकुलितमानसश्चिरं परितप्य पुरतो व्रजन्, कयापिम्यवध्वा श्वशुरगृहात्पितृगृहं व्रजन्त्या, पथि पाथेयाभावाद्दिनत्रयं क्षुत्क्षामकुक्षिर्भ्रातृवात्सल्यात्कर्पूरपरिमलशालिशालिकरम्बेण सुहितीचक्रे। तदनु स विविधानि देशान्तराणि परिभ्रमन्स्तम्भतीर्थे मह° श्रीउदयनपार्श्वे शम्बलं याचितुमागतः। तं पौषधशालायामागतमाकर्ण्य तत्रागते तस्मिन्नुदयनेन एषः श्रीहेमचन्द्राचार्यैः

[१ दृग्गोचराणि २ दधियुक्तसक्तुना ३ सुप्त इत ४ पाथेयं दत्त्वेति ५ जैनोपाश्रयविशेषे... ...
२।

ष्यतीति सिद्धनृपो विज्ञप्तस्तस्मिन्हीनजातावित्य-
सहिष्णुस्तय विनाशावसरमन्वेषयामास सततं ।
स कुमारपालस्तं वृत्तान्तमीषद्विज्ञाय तस्मान्नृपतेः
शङ्कमानमानसः तापसवेषेण निर्मितनानाविधदे-
शान्तरभ्रमणःकियन्त्यपि वर्षाण्यतिवाह्य पुनः पत्त-
नमागतः । क्वापि मठे[1] तस्थौ । अथ श्रीकर्णदेवस्य
श्राद्धावसरे श्रद्धालुतया निमन्त्रितेषु सर्वेष्वपि
तपस्विषु श्रीसिद्धराजः प्रत्येकं तेषां तपस्विनां
स्वयं पादौ प्रक्षालयन् कुमारपालनाम्नस्तपस्विनः
कमलकोमलौ चरणौ करतलेन संस्पृश्य तद्रूर्ध्वरे-
खादिभिर्लक्षणै राज्यार्होयमिति निश्चलया दृशा-
पश्यत् । तदिङ्गितैस्तं विरुद्धं विबुध्यमानस्तद्वैव-
वेषपरावर्त्तेन काकनाशं नष्टः । आलिङ्गनाम्नः कु-
लालस्यालये मत्पात्राणां पाके[2] रच्यमाने तदन्त-
र्निधाय तदानुपदिकेभ्यो रक्षितः स क्रमात्ततः
संचरन् तद्विलोकनाकुलितेन राजलोकेन त्रासितः
सन्निहितां दुर्गमां दुर्गभूमिमवलोक्य क्वापि क्षेत्रे
क्षेत्ररक्षकैः[3] क्रियमाणच्छिन्नकण्टकिशाखिशाखानिचये

१ P श्रीमदादिप्रभुपतेरष्टौ मठे २ आपाके ३ क्ष्मा-
हूसरक्षकैः

इमां गाथामालोक्य विस्मयापन्नमानसो गूर्जर-नाथं सिद्धाधिपं परलोकगतमवगम्य ततः प्रत्यावृत्तो विलीनशम्बलोऽस्मिन्नगरे कस्यापि विपणिनो विपणादशनान्तरं पलायमानः श्रीमदणहिल्लपुरमुपेत्य निशि कान्दविकापणे धनाभावाद्कृतदशनो भगिनी-पते राजश्रीकान्हडदेवस्य सदनमासाद्य राजमन्दिरा-दागतेन तेन पुरस्कृत्यान्तर्नीतः सद्भोजनादिभिः सुहितीभूतः सुष्वाप । प्रातस्तेन भावुकेन स्वसैन्यं सन्नह्य नृपसौधमानीयाऽभिषेकपरिक्षानिमित्तं प्रथम-मेकः कुमारः पट्टे निवेशितः। तमुत्तरीयाञ्चलेनाप्य-नावृण्वन्तमालोक्य तदपरो निवेशितस्तं योजितक-रसंपुटं वीक्ष्य तस्मिन्नप्यप्रमाणीकृते श्रीकान्हडदेवा-नुज्ञातः कुमारपालः संवृतवसनः उद्धर्वं पवनं वहन् सिंहासने उपविश्य कृपाणं पाणिना कम्पयन् पु-रोधसा कृतमङ्गलःपञ्चाशद्वर्षदेश्यः सनिस्वानान्य-निस्वनं श्रीमता कान्हडदेवेन पञ्चाङ्गचुम्बितभूतलं

१ [illegible] नवेन [illegible] [illegible] मालोकैर्हं [illegible] निम्न [illegible] [illegible] [illegible] मनिवैर्भवेन [illegible] [illegible] ॥ [illegible] २ [illegible] [illegible]

प्राह । लोकोत्तराणि तदङ्गलक्षणानि वीक्ष्य सार्वभौमोऽयं नृपतिर्भावीत्यादिशत् । आजन्म दारिद्र्योपद्रवतया तां वाचं संदिग्धतया मन्यमानेन तेन क्षत्रिये नासंभाव्यमेतदिति विज्ञप्ते, सं.११९९ वर्षे कार्त्तिकवदि २ रवौ हस्तनक्षत्रे यदि भवतः पट्टाभिषेको न भवति तदाऽतःपरं निमित्तावलोकसंन्यास इति पत्रकमालिख्यैकं मन्त्रिणेऽपरं तस्मै समारोपयत् । अथ स क्षत्रियस्तत्कलाकौशलचमत्कृतमानसः यद्यदः सत्यं तदा भवानेव नृपतिः, अहं तु त्वच्चरणरेणुः स कुमारपाल इति प्रतिश्रवं श्रावयन् "किंनो नरकान्तराज्यलिप्सया" भवतु कृतज्ञेन भवता वाक्यमिदमप्यविस्मरता जिनशासनभक्तेन सततमेव भाव्यमिति तदनुशास्तिं शिरःशेखरीकृत्याप्टच्छ्य च मन्त्रिणा सह गृहं प्राप्तः । स्नानपानाशनादिभिः सत्कृतः यथायाचितं पाथेयं समर्प्य प्रस्थापितो मालवकदेशं गतः । कुडङ्गेश्वरप्रासादे प्रशस्तिपट्टिकायां ॥

पुन्ने[2] वाससहस्से[3] सयम्मि वरिसाण नवनवइअहिए।
होही कुमरनरिन्दो तुह विक्कमराय सारित्थो ॥१॥

१ उपद्रुततया २ (') पुण्णे ३ A बागमहरंसे

इमां गाथामालोक्य विस्मयापन्नमानसो गूर्जर-
नाथं सिद्धाधिपं परलोकगतमवगम्य ततः प्रत्यावृत्तो
विलीनशम्बलोऽस्मिन्नगरे कस्यापि विपणिनो विप-
णावशनान्तरं पलायमानः श्रीमदणहिल्लपुरमुपेत्य
निशि कान्दविकापणे धनाभावाद्भुक्तदशनो भगिनी-
पते राजश्रीकान्हडदेवस्य सदनमासाद्य राजमन्दिरा-
दागतेन तेन पुरस्कृत्यान्तर्नीतः सद्भोजनादिभिः
सुहितीभूतः सुष्वाप। प्रातस्तेन भावुकेन स्वसैन्यं
सन्नह्य नृपसौधमानीयाऽभिषेकपरिक्षानिमित्तं प्रथम-
मेकः कुमारः पट्टे निवेशितः। तमुत्तरीयाञ्चलेनाप्य-
नावृण्वन्तमालोक्य तदपरो निवेशितस्तं योजितक-
रसंपुटं वीक्ष्य तस्मिन्नप्यप्रमाणीकृते श्रीकान्हडदेवा-
नुज्ञातः कुमारपालः संवृतवसनः उद्धर्वं पवनं गृह्णन्
सिंहासने उपविश्य कृपाणं पाणिना कम्पयन् पु-
रोधसा कृतमङ्गलः पञ्चाशद्वर्षदेश्यः सनिस्वानान्य-
निस्वनं श्रीमता कान्हडदेवेन पञ्चाङ्गचुम्बितभूतलं

१. ? तमेव मन्दोचवार मत्वा नृलमाकन्दन्मिलितनगरलोकैर्द्द
... रिपि निधन निश्चित्य मम कृतकमूर्च्छां भवानपनयतु इत्यभिहितस्ते
... तिवैभवेन प्रत्युज्जीवित मन्यमानस्तथा कृत्वा तस्मादपायात्पलायमान.
२. व्यंपतोपाय ३. राजकृन्दश्री. ४. अञ्चलमप्यनावृण्वान.

नमोऽकारि। स प्रौढतया देशान्तरपरिभ्रमणनैपुण्ये-न राज्यशास्तिं स्वयं कुर्वन् राजवृद्धानामरोचमा-नस्तैः संभूय व्यापादयितुं व्यवसितः। सान्धकार-गोपुरेषु न्यस्तेषु घातुकेषु प्राक्तनशुभकर्मणा प्रेरि-तेन केनाप्याप्तेन ज्ञापितवृत्तान्तस्तं प्रवेशं विहा-य द्वारान्तरेण वप्रं प्रविश्य तानि प्रधानान्यन्तक-पुरीं प्राहिणोत्। स भावुकमण्डलेश्वरः शालकसं-बन्धाद्राज्यस्थापनाचार्यत्वाच्च राज्ञो दुरवस्थामर्मा-णि जल्पति। पश्चाद्राज्ञोक्तं हे भावुक राजपटिकायां सर्वावसरे च प्राक्तनदुरवस्थामर्मनर्म[1] न भापणीयं त्वयाऽतः परमेवं विधं सभासमक्षं नो वाच्यं वि-जने तु यदृच्छया वाच्यमिति राज्ञोपरुद्धः। उत्कट-तयाऽवज्ञावशाच्च रे अनात्मज्ञ इदानीमेव पादौ त्यजसीति भापमाणो मर्तुकामः ऊषधमिव तद्वचः पथ्यमपि न जग्राह। नृपस्तदाकारसंवरणेनाऽप्यन्हं-यं विधायाऽपरस्मिन्दिवसे नृपसंकेतितैर्मल्लैस्तद-ङ्गभङ्गं कृत्वा नेत्रयुगं समुद्धृत्य ततस्तं तदावासे प्रस्थापयामास ॥

आदौ मयैवायमदीपि नूनं

१ दुरवस्थया सम मर्म

न तद्वहेन्मामवहेलितोपि ।
इति भ्रमादङ्गुलिपर्वणापि
स्पृशेत्[1] नो दीप इवावनीपः ॥१॥

इति विमृशद्भिः समन्ततः सामन्तैर्भयभ्रान्तचित्तैस्ततः प्रभृति स नृपतिः प्रतिपदं सिषेवे । तेन राज्ञा पूर्वोपकारकर्त्तुः श्रीमदुदयनस्याङ्गजः श्रीवाग्भटदेवनामा महामात्यश्चक्रे । आलिङ्गनामा व्यायान्प्रधानः । महं० उदयनदेवस्य पुत्रो वाहडनामा कुमारः श्रीसिद्धराजस्य प्रतिपन्नपुत्रः श्रीकुमारपालदेवस्याज्ञामेव मन्यमानः[2] सपादलक्षीयभूपतेः पत्तिभावं बभार । तेन श्रीकुमारपालभूपालेन सह विग्रहं चिकीर्षुणा तत्रत्यं सकलमपि सामन्तलोकं लञ्चोपचारदानैः[3] स्वायत्तीकृत्य दुर्वारस्कन्धावारोपेतं सपादलक्षक्षोणिपतिं सहादाय देशसीमान्तमागतः । अथ चौलुक्यचक्रवर्त्ती अभ्यमित्रीणतया स्कन्धावारसमीपे निजं चमूसमूहं निवेशयामास । निर्णीते समरवासरे निष्कण्टके क्रियमाणे सीमनि सज्जीक्रियमाणायां चतुरङ्गसेनायां चउलिङ्गनामा पट्टहस्तिनो हस्तिपकः कस्मिन्नप्यागसि नृपेणा-

१ B स्पर्शेपि २ C आज्ञावशमन्यमान ३ B दानादिना

क्रुश्यमाणः क्रोधादङ्कुशं तत्याज । अथ सामलना-
मानमात्रगुणपात्रं महामात्रं पुष्कलवसुदानपूर्वकं
तत्पदे नियोजितः सन् राज्ञा स्वकलहपञ्चानन-
नामानमनेकपं प्रक्षरितं कृत्वा तदुपरि नृपासनं नि-
वेश्य तत्र षट्त्रिंशदायुधानि नियोजयन्सकलकला-
कलापसंपूर्णः कलापके चरणौ नियोज्य स्वयमारूढ-
वान् तदासनस्थआनाकभूपालोपि संग्रामाधिकृत-
पुरःसंस्थापनिका कार्यमाणेषु वाहडकुमारभेदा-
दाराभट्टकाग्निषु, इति सैन्यविप्लवमाकलय्य तं नि-
षादिनमादिदेश पुरो गन्तुं, सन्मुखसेनायां सपाद-
लक्षक्षितिपतिमतङ्गजं छत्रचामरसंकेतादुपलक्ष्य
विघटिते कटकसंधे सर्वैकाकिना योद्धव्यमिति
निर्णीय तेनाधोरणेन स्वसिन्धुरं तत्सन्निधौ ने-
तुमादिश्यमानोपि तमपि तथाऽकुर्वाणं विलोक्य त्वम-
पि विघटितोस्यादिशन्नेन निषादिना ।
मा स्म मन्यस्व कलहपञ्चाननो हस्ती सामलनामा हस्ति-
पकश्च द्वयं युगान्तेपि न विघटते' परं परस्मिन्नु-
निकुम्भे वाहडनामा प्राग्भागस्थनिषादिष्टोस्ति
यन्त्र दृष्ट्वा हस्तिनोपि पलायन्ते इत्युक्तेऽमर्षात्-

1 [illegible]

क्रुश्यमाणः क्रोधादङ्कुशं तत्याज । अथ सामलनामाऽमात्रगुणपात्रं महामात्रं पुष्कलवसुदानपूर्वकं तत्पदे नियोजितः सन् राज्ञा स्वकलहपञ्चानननामानमनेकपं प्रक्षरितं कृत्वा तदुपरि नृपासनं निवेश्य तत्र पट्त्रिंशदायुधानि नियोजयन्सकलकलाकलापसंपूर्णः कलापके चरणौ नियोज्य स्वयमारूढवान् तदासनस्थश्रौलुक्यभूपालोपि संग्रामाधिकृतपुरुषैरुत्थापनिकां कार्यमाणेषु बाहडकुमारभेदादाज्ञाभङ्गकारिषु, इति सैन्यविप्लवमाकलय्य तं निषादिनमादिदेश पुरो गन्तुं, सन्मुखसेनायां सपादलक्षक्षितिपतिमतङ्गजं छत्रचामरसंकेतादुपलक्ष्य विघटिते कटकबन्धे मयैवैकाकिना योद्धव्यमिति निर्णीय तेनाधोरणेन स्वसिन्धुरं तत्सन्निधौ नेतुमादिशन्नपि तमपि तथाऽकुर्वाणं विलोक्य त्वमपि विघटितोसीत्यादिशंस्तेन विज्ञपयांचक्रे । स्वामिन्कलहपञ्चाननो हस्ती सामलनामा हस्तिपकश्च द्वयं युगान्तेपि न विघटते¹ परं परस्मिन्कुम्भिकुम्भे बाहडनामाकुमारस्ताराध्वनिराधिरूढोस्ति यस्य हक्कया हस्तिनोपि भज्यन्ते इत्युरङ्गोत्तरीया-

१ A विघटिष्यते

श्चलयुगलेन सिन्धुरश्रवणौ पिधाय स निजं गजं प्र-
तिगजेन संघट्टयामास। अथ वाहडः पूर्वमात्मसा-
त्कृतं चउलिनामानमारोहकं जानन् कृपाणपाणि-
र्निजगजात्कलहपञ्चाननकुम्भे पदं ददानः श्रीकुमा-
रपालविनाशाशया, तेन नियन्त्रा पश्चात्कृते गजे-
स भूमौ पतितस्तलवर्गीयपदातिभिरधारि। तदनु
चौलुक्यभूपतिना श्रीमदानाकनामा सपादलक्षनृपः
शरासज्जो भवेत्यभिहितस्तन्मुखकमलं प्रति औ-
चित्याच्छिल्लीमुखं व्यापारयन् प्रधानक्षत्रियोऽसीति
सोपहासश्लाघया तं वञ्चयित्वा नाराचेन निर्भिद्य
कुम्भीन्द्रकुम्भे पातयित्वा जितं जितमिति ब्रुवाणः
स्वयं पोतं भ्रमयाञ्चकारेति सर्वेषां सामन्तानां सर्वा-
नपि तुरङ्गमान् स नृपतिराक्रम्य जग्राह॥

इति वाहडकुमारप्रबन्धः॥

तदनु चौलुक्यराजेन कृतज्ञचक्रवर्तिना आलिङ्ग-
कुलालाय सप्तशतीग्राममिता चित्रकूटप-
ट्टिका ददे। ते तु निजान्वयेन लज्जमानाः अद्यापि
सगरा इत्युच्यन्ते। ये. ठिवसप्रकान्तरे प्रक्षिप्य
क्षितिपो रक्षितस्तद्गुरुपदे प्रतिष्ठिता॥

अथ सोलाकनामा गन्धर्वोऽवसरे गीतकला
परितोषिताद्राज्ञः षोडशाधिकं द्रम्माणां शतं प्राप्य
तेन सुखभक्षिकां विसाध्य बालकांस्तर्पयन् राज्ञा
कुपितेन निर्वासितः। ततो विदेशं गतस्तत्रत्य
भूपतेर्गीतकलया रञ्जितात्प्रसादप्राप्तं गजयुगलमा
नीयोपायनीकुर्वन् चौलुक्यभूपालेन संमानितः।
कदाचित्कोपि वैदेशिकगन्धर्वो मुषितोस्मि मुषि
तोस्मीति तारं युत्कारं कुर्वाणः, केन मुषितोसीति
राज्ञाभिहितो मम गीतकलया समीपागतेन, मया
कौतुकात्कण्ठन्यस्तकनकशृङ्खलेन मृगेण त्वरया मृगे
न्द्रेणेति विज्ञपयामास। स तदनु भूपतिना समादिष्ट
सोलाभिधानो गन्धर्वस्तद्वनीमटन् स्फीतगीतार
ञ्जितया कनकशृङ्खलाङ्कितगलं मृगं नगरान्तः स
मानीय तस्य भूपं दर्शयामास। अथ तत्कलाकौ
शलचमत्कृतमानसः प्रभुः श्रीहेमाचार्यो गीत
कलाया [illegible] [illegible]। स [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]। [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]
[illegible]

अर्बुदाद्रिरोधरहकनामानं वृक्षमाक्षेपादानाय्य तच्छुपरशाखायाः काष्ठं राजाङ्गणे कुमारसूचिकया कृतालवाले निवेश्य निजया नवनीतकलया सद्यः प्रोल्लसत्पल्लवं तं निवेदयन् सन्नृपतीन् भट्टारकश्रीहेमचन्द्रसूरीन् परितोषयामास ।

इति अच्छुङ्कारसोलाकप्रबन्धः ॥

अथ कदाचित्सभावसरे स्थितश्चौलुक्यचक्रवर्ती कौङ्कणदेशीयमल्लिकार्जुनाभिधानस्य राज्ञो मागधेन राजपितामह इति विरुदमभिधीयमानमाकर्ण्य तदसहिष्णुतया सभां निभालयन्नृपचित्तविदा मन्त्रिणा ऽम्बडेन पाणिसंपुटं दर्शयता चमत्कृतः, सभाविसर्जनानन्तरमञ्जलिबन्धस्य कारणं पृष्टश्चैवमूचे। यदस्यां सभायां न कोऽपि सुभटो विद्यते यं प्रस्थाप्य मिथ्याभिमानिनं चतुरङ्गचमूपाशं मल्लिकार्जुनं विनाशयाम इत्याशयविदा मया [illegible] चाञ्जलिबन्धः इति विज्ञप्तिस- [illegible] सत्कृत्य [illegible] नमं विमम- [illegible] द्रामधिगम्य

दुर्वारवारिपूरां कलविणिनाम्नीं सरितमुत्तरन् परस्मिन्कूले आवासेषु दीयमानेषु तं संग्रामसज्जं विमृश्य स मल्लिकार्जुननृपतिः प्रहरंस्तत्सैन्यं त्रासयामास । अथ तेन पराजितः स सेनापतिः कृष्णवदनः कृष्णवसनः कृष्णच्छत्रालंकृतमौलिः कृष्णगुरुदरे निवसन्, चौलुक्यभूभुजा विलोक्य कस्यासौ सेनानिवेश इत्यादिष्टे कुङ्कुणात्प्रत्यावृत्तस्य पराजिताम्बडसेनापतेः सेनानिवेशोयमिति विज्ञप्ते तस्य त्रपया चमत्कृतचित्तः प्रसन्नयां दृशा संभावयंस्तदपरैर्बलवद्भिः सामन्तैः समं मल्लिकार्जुनं जेतुं पुनः प्रहितः । स तु कौङ्कणदेशं प्राप्य तां नदीमासाद्य पद्यावन्धे विरचिते तेनैव पथा सैन्यमुत्तार्य सावधानवृत्त्याऽसमसमरारम्भे हस्तिस्कन्धाधिरूढं वीरवृत्त्या मल्लिकार्जुनमेव निश्चलीकुर्वन् स आम्बडः सुभटो दन्तमुशलसोपानेन कुम्भिकुम्भस्थलमाधिरुह्य मा-द्यदुद्दामरणरसः प्रथमं प्रहर, इष्टदेवतं स्मरेत्युच्चरन् धारालकरालकरवालप्रहारान्मल्लिकार्जुनं पृथ्वीतले पातयन् सामन्तेषु तन्नगरलुण्टनव्यापृतेषु केसरिकिशोरः करिणामिव लीलयैव जघान ।

---

१ C प्रमादस्खलितया २ A पद्यानुक्रमे

तन्मस्तकं स्वर्णेन वेष्टयित्वा तस्मिन्देशे चौलुक्य-चक्रवर्त्तिन आज्ञा दापयन् श्रीमदणहिल्लपुरं प्राप्य सभानिषण्णेषु द्वासप्ततिसामन्तेषु स्वामिनः श्री-कुमारपालनृपतेश्चरणौ कौङ्कणदेशीयनृपमल्लिका-र्जुनशिरसा समं ववन्दे।

शृङ्गारकोडीसाडी१ माणिकउ पछेडउ२ पापखउ हारु३ संयोगसिद्धिसिप्रा४ तथा हेमकुम्भा३२स्तथा मौक्तिकानां सेडउ६ चतुर्दन्तहस्ति१ पात्राणि १२० कोडी१साई १४ द्रव्यस्य दण्डः

श्रीआम्बडेनैतैर्वस्तुभिः सह तच्छिरःकमलेन पुपूजे राजा। तदवदातप्रीतेन राज्ञा श्रीमुखेन श्री-मदाम्बडाभिधानमहामण्डलेश्वरस्य राजपितामह इति बिरुदं ददे॥ इति आम्बडप्रबन्धः॥ (ख०)

अथ कदाचिदणहिल्लपुरे श्रीहेमचन्द्रसूरयो दत्त-व्रतायाः पाहिणिनाम्न्याः स्वमातुः परलोकावसरे कोटिनमस्कारपुण्यं दत्त्वा व्यापन्नायाः तत्संस्कारमहो-त्सवे क्रियमाणे त्रिपुरुषधर्मस्थानमनिधौ तत्तप-स्विभिः सहजमात्सर्यादिमानभङ्गादपमाने सृत्रि-ते तदुत्तरक्रियां निर्माय तेनैव मन्युना मालवक-

१ १ मेरा १ मुद्रा ...

संस्थितस्य कुमारपालनृपतेः स्कन्धावारमलंचक्रुः
*आपण पहु प्रभु होइअं कइ प्रभु कीजइं हाथि
कज्ज करिवा माणुसह बीजउ मागु न आर्थि ॥१
इति वचनं तथ्यं विमृशतः श्रीमदुदयनमन्त्रि-
णा नृपतेर्निवेदितागमनाः कृतज्ञमौलिमणितया प-
रीपरोधात्सौधमानीताः । तद्राज्यप्राप्तिनिमित्तज्ञानं
स्मारयन्नृपः भवद्भिः सदैव देवतार्चनावसरेऽभ्युपे-
तव्यमित्युपरोधयन्,

भुञ्जीमहि वयं भैक्ष्यं जीर्णं वासो वसीमहि ।
शयीमहि महीपृष्ठे कुर्वीमहि किमीश्वरैः ॥ १

इति सूरिभिरभिहिते नृपः ।

एकं मित्रं भूपतिर्वा यतिर्वा
एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा ।
एकं शास्त्रं वेदमध्यात्मकं वा
एको देवः केशवो वा जिनो वा ॥१

इति महाकविप्रणीतत्वात्परलोकसमारचनाय भं-

---

* स्वय प्रभु समर्थो भवेत् यदि कमपि प्रभु क्रियते हस्ते मनुष्याणा कार्यं कर्तुमन्यो मार्गो नास्तीति हेमचन्द्रवाक्यम्

१ (' D पइहोइय २ । राजकरे वा मणुमह ३ A मागत आथि. ४ (' वचस्तत्त्व ५ । वग्र६ । । D अन्यानि त्रिचरणानि मान्यत्र]

यद्भिः सह मैत्र्यमभिलषामीति व्याहरन्, अथाप्रतिषिद्धमनुमतमिति तस्य महर्षेः परीक्षितचित्तवृत्तिः श्रीमुखेन स नृपः स्खलनाकारिणीं वेलिणीं सर्वसमयकं ददौ। अथ तत्र गतायाते संजायमाने सूरेर्गुणग्रामस्तवं कुर्वत्युर्वीपतौ पुरोधा विराधादामिगः प्राह।

विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो येऽन्येम्बुपत्राशिन-
स्तेपि स्त्रीमुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोहं गताः।
आहारं सघृतं पयोदधियुतं भुञ्जन्ति ये मानवा-
स्तेषामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दम्भः समालोक्य-
ताम् ॥ १ ॥

इति तद्वचनानन्तरं हेमचन्द्रः।

सिंहो बली द्विरदशूकरमांसभोजी
संवत्सरेण रतमेति किलैकवारम्।
पारापतः खरशिलाकणभोजनोऽपि
कामी भवत्यनुदिनं वद कोऽत्र हेतुः ॥ २

तन्मुखमुद्राकारिणि प्रत्युत्तरे विहिते सति नृपप्रत्यक्षं केनापि मत्सरिणा तेनाभाषि। सर्वमपि न मन्यन्ते दुर्न्यभिहितं

संस्थितस्य कुमारपालनृपतेः स्कन्धावारमलंचक्रुः ।
*आपण पइ प्रभु होइअं[1] कइ प्रभु कीजइं हाथि।
कज्ज करिवो[2] माणुसह बीजउ मागु न आथि[3] ॥१

इति वचनं तथ्यं[4] विमृशतः श्रीमदुदयनमन्त्रिणा नृपतेर्निवेदितागमनाः कृतज्ञमौलिमणितया पौरोपरोधात्सौधमानीताः । तद्राज्यप्राप्तिनिमित्तज्ञानं स्मारयन्नृपः भवद्भिः सदैव देवतार्चनावसरेऽभ्युपेतव्यमित्युपरोधयन्,

भुञ्जीमहि वयं[5] भैक्ष्यं जीर्णं वासो वसीमहि ।
शयीमहि महीपृष्ठे कुर्वीमहि किमीश्वरैः ॥ १

इति सूरिभिरभिहिते नृपः ।

एकं मित्रं भूपतिर्वा यतिर्वा
एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा ।
एकं शास्त्रं वेदमध्यात्मकं वा
एको देवः केशवो वा जिनो वा ॥१

इति महाकविप्रणीतत्वात्सरश्लोकसमारचनाय भ-

---

* स्वयं प्रभुः समर्थो भवेत् यदि कमपि प्रभु क्रियते हस्ते मनुष्याणां कार्यं कर्तुमन्यो मार्गो नास्तीति हेमचन्द्रवाक्यम्

१ C D पइहोइय २ C काजकरे वा मणुमह ३ A मागत आथि. ४ C वचस्तत्त्व ५ A वरं[६ B C D अन्यानि त्रिचरणानि मान्यत्र]

अयाम[1] धामधामार्कं वयमेव हृदि स्थितम्॥
यस्यास्तव्यसने ज्ञाते[2] त्यजामो भोजनं यतः॥ १॥

इति प्रामाण्यनैपुण्याद्वयमेव सूर्यभक्ताः नैते "तन्मुखबाधे जाते" कदाचिद्देवतावसरक्षणे सौधमागते मोहान्धकारधिकारचन्द्रे श्रीहेमचन्द्रे यशश्चन्द्रगणिना रजोहरणेनासनपदं प्रमार्ज्य काम्बले तत्र निहिते, अज्ञाततत्त्वतया किमेतदिति नृपेण पृष्टः प्राह। कदाचिदिह कोपि जन्तुर्भवति तदाबाधापरिहारायाऽसौ प्रयत्नो, यदा प्रत्यक्षतया जन्तुर्निरीक्ष्यते तदैवेदं युज्यते नापरथा वृथाप्रयासहेतुत्वादिति युक्तियुक्तां नृपोक्तिमाकर्ण्य तैः सूरिभिरभिदधे। गजतुरगाद्या चमूः किं प्रतिनृपतिरिपावुपस्थिते क्रियते उत पूर्वमेव यथायं राजव्यवहारस्तथा धर्मव्यवहारोपीति तद्गुणरञ्जितहृदा पूर्वप्रतिपन्ने राज्ये दीयमाने सर्वशास्त्रविरोधहेतुत्वात्। यदाह॥

राजप्रतिग्रहदग्धानां ब्राह्मणानां युधिष्ठिर।
दग्धानामिव बीजानां पुनर्जन्म न विद्यते॥ १
इदं पुराणोक्तं। तथाच जैनागमः॥

---

१ A C अयाम २ ज्ञाते ३ तन्वत इति तन्मुखबन्धे

सतीजनमतल्लिका जिनशासनदेवीव तत्त्वधर्मचा-
रिणी शरीरिणीव श्रीः पाहिणीनाम्नी चामुण्डागोन-
सयोराद्याक्षरेणाङ्कितनामा तयोः पुत्रश्चाङ्गदेवोऽभूत् ।
स चाष्टवर्षदेशीयः श्रीदेवचन्द्राचार्येषु श्रीपत्तनात्तीर्थ-
यात्राप्रस्थितेषु धुन्धुके श्रीमोढवसहिकायां देवनम-
स्करणाय प्राप्तेषु सिंहासनस्थिततदीयनिषद्याया
उपरि सवयोभिः समं रममाणः शिशुभिः सहसा
निषसाद तदङ्गप्रत्यङ्गानां जगद्विलक्षणानि लक्षणा-
नि प्रेक्ष्य । अयं यदि क्षत्रियकुले जातस्तदा सार्व-
भौमश्चक्रवर्ती यदि वणिग्विप्रकुले जातस्तदा म-
हामात्यः दर्शनं प्रतिपद्यते तदा युगप्रधान इव क-
लिकालेऽपि कृतयुगमवतारयति स आचार्य इति
विचार्य तन्नगरव्यवहारिभिः समं तत्पितृपार्श्वे चाचि-
गाह्वः प्राप्य तस्मिन्ग्रामान्तरभाजि तत्प-
त्न्या निरङ्कितस्वागतादिभिः परितोषिताः श्रीम-
त्संघेन पुत्रं याचितुमिहागता इति व्याहरन्तोऽथ सा
[illegible] मन्वाना [illegible] मन्यमाना श्रीसं-
[illegible] [illegible] इति [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

नवनवतिकलभाः एतावता नवनवतिलक्षाः । त्वं तु लक्षत्रयं समर्पयन्नौदार्यछद्मना कार्पण्यं प्रादुःकुरुषे। मत्सुतस्तावदनर्घ्यो भवदीया च भक्तिरनर्घ्यतमा तस्य मूल्ये सा भक्तिरस्तु शिवनिर्माल्यमिवास्पृश्यो मे द्रव्यसंचयः । इत्थं चाचिगे सुतस्य स्वरूपमभिदधाने प्रमोदपूरितचित्तः स मन्त्री अकुण्ठोत्कण्ठतया तं परिरभ्य साधु साध्विति वदन् श्रीमानुदयनः प्राह । मम पुत्रतया समर्पितो योगिमर्कट इव सर्वेषां जनानां नमस्कारं कुर्वन् केवलमपमानपात्रं भविता, गुरूणां दत्तस्तु गुरुपदं प्राप्य बालेन्दुरिव त्रिभुवननमस्करणीयो जायतेऽतो यथोचितं विचार्य व्याहरेत्यादिष्टः । स भवद्विचार एव प्रमाणमिति वदन् गुरुपार्श्वे नीतः सुतं गुरुभ्योऽदीदपत् । तदनु सुतस्य प्रव्रज्याकरणोत्सवश्चाचिगेन चक्रे । अथ कुम्भयोनिरिवाप्रतिमप्रतिभाभिरामतया समस्तवाङ्मयाम्भोधिमुष्टिंधयोऽभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानो हेमचन्द्र इति गुरुदत्तनाम्ना प्रतीतः। सकलसिद्धान्तोपनिषन्निषण्णधीः षट्त्रिंशता सूरिगुणैरलंकृततनुर्गुरुभिः सूरिपदेऽभिषिक्तः ॥ इति मन्त्रिणोदयनेनोदितां हेमाचार्यजन्मप्रवृत्तिमाकर्ण्य

नृपो मुमुदेतरां। अथ श्रीसोमनाथदेवस्य प्रासादारम्भे शिखरशिलानिवेशे संजाते सति पञ्चकुलप्रहितवर्द्धापनिकाविज्ञप्तिकां नृपः श्रीहेमचन्द्रस्य गुरोर्दर्शयन्, अयं प्रासादप्रारम्भः कथं निष्प्रत्यूहं प्रमाणभूमिमधिरोहेति पृथ्वीपरिवृढेनानुयुक्तः श्रीगाङ्गिकिचिद्विचिन्त्य विचिन्त्य गुरुरुचिवान्। यदस्य धर्मकार्यस्यान्तरायपरिहाराय ध्वजारोपं यावदजिह्मब्रह्मसेवा, अथवा मद्यमांसनियमो द्वयोरेकतरं किमप्यङ्गीकरोतु नृप इत्यभिहिते तद्वचनमाकर्ण्य मद्यमांसनियममभिलषन, श्रीनीलकण्ठोपरि विमुच्योदकं तं चाभिग्रहं जग्राह। संवत्सरद्वयेन तस्मिन्प्रासादे कलशध्वजाधिरोपं यावन्निवृत्ते तं नियमं मुमुक्षुर्गुरुनऽनुज्ञापयंस्तैरूचे। यद्यनेन निजकीर्त्तनेन सार्द्धमर्द्धचन्द्रचूडं प्रेक्षितुमर्हसि, तद्यात्रापर्यन्तं नियममोचनायमर इत्यभिधायोत्थिते श्रीहेमचन्द्रमनीन्द्रे षट्त्रिंशद्गुणकर्मीलक्ष्मीर्जगराग रक्तहृदयस्तमर्कमेव संसदि प्रशशंस स। निर्जित-वैरिपरिजनस्त्वंज पुञ्जमनसि

उज्ज्वलगुणमभ्युदितं क्षुद्रो न कथमपि क्षमते।
दग्ध्वा तनुमपि शलभो दीप्रं दीपार्चिषं हरति ॥१

इति न्यायात्स्पृष्टिमांसादनदोषमप्यङ्गीकृत्य तदपवादानवादीत् । यदयममन्दछन्दानुवृत्तिपरः सेवाधर्मकुशलः केवलं प्रभोरभिमतमेव भाषते यद्येवं तदा प्रातरुपेतः श्रीसोमेश्वरयात्रार्थमस्यर्थमभ्यर्थ्यत राज्ञा तथाकृते सूरयः प्रोचुः । यद्बुभुक्षितस्य किं निमन्त्रणाग्रह उत्कण्ठितस्य । किं केकारवश्रावणमिति लोकरूढेस्तपस्विनामधिकृततीर्थाधिकाराणां को नाम नृपतेरत्र निर्बन्धः । इत्थं गुरोरङ्गीकारे किं भवद्योग्यं सुखासनप्रभृति वाहनादि च लभ्यतामितीरिते वयं चरणचारेणैव संचरन्तः पुण्यमुपालभामहे परं वयमिदानीमापृच्छ्य मितैर्मितैः प्रयाणकैः श्रीशत्रुंजयोज्जयन्तादिमहातीर्थानि नमस्कृत्य भवतां श्रीपत्तनप्रवेशे मिलिष्याम इत्युदीर्य तत्तथैव कृतवन्तः । नृपतेः समग्रसामग्र्या कतिपयैः प्रयाणकैः श्रीपत्तनं प्राप्तस्य श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रमिलनादतिप्रमुदितस्य सन्मुखागतेन गण्ड० श्रीबृहस्पतिनानुगम्यमानस्य महोत्सवेन पुरं प्रविश्य श्रीसोमेश्वरप्रासादसोपानेष्वाक्रान्तेषु भूपीठलुण्ठनादनन्तरं चिरतरानुल्पापक्रानुमा-

१ [illegible] २ [illegible]

नेन गाढमुपगूढसोमेश्वरलिङ्गस्य, एते जिनादपरं न नमस्कुर्वन्तीति मिथ्यादृग्वचसा भ्रान्तचित्तस्य श्रीहेमचन्द्रं प्रति एवंविधा गीराविरासीत्। यदि युज्यते तवैतैरुपहारैर्मनोहारिभिः श्रीसोमेश्वरमर्चयन्तु भवन्तः तत्तथेति प्रतिपद्य क्षितिपकोशादागतेन कमनीयेनोद्गमनीयेनालंकृततनुर्नृपतिनिर्देशाच्छ्रीवृहस्पतिना दत्तहस्तावलम्बः प्रासाददेहलीमधिरुह्य किंचिद्विचिन्त्य प्रकाशं। अस्मिन्प्रासादे कैलासनिवासी महादेवः साक्षादस्तीति रोमाञ्चकञ्चुकितां तनुं बिभ्राणो द्विगुणीक्रियतामुपहार इत्यादिश्य शिवपुराणोक्तदीक्षाविधिनाह्वाननावगुण्ठनमुद्रामन्त्रन्यासविसर्जनोपचारादिभिः पञ्चोपचारविधिभिः शिवमभ्यर्च्य तदन्ते

यत्र तत्र समये यथा तथा
योसि सोस्यभिधया यया तया।
वीतदोपकलुषः स चेद्भवा–
नेक एव भगवन्नमोस्तु ते॥ १॥

भवबीजाङ्कुरजनना रागाद्याः क्षयमुपागता यस्य।
ब्रह्मा वा विष्णुर्वा महेश्वरो वा नमस्तस्मै॥ २॥

इत्यादिस्तुतिभिः सकलराजलोकान्विते राज्ञि

सविस्मयमवलोकमाने दण्डप्रणामपूर्वं स्तुत्वा श्रीहेमाचार्य उपरते सति स नृपः श्रीबृहस्पतिना ज्ञापितपूजाविधिः समधिकवासनया शिवार्चानन्तरं धर्मशिलायां तुलापुरुषगजदानादीनि महादानानि दत्त्वा कर्पूरारात्रिकमुत्तार्य समग्रं राजवर्गमपसार्य तद्गर्भगृहान्तः प्रविश्य, न महादेवसमो देवः न मम तुल्यो नृपतिः न भवत्सदृक्षो महर्षिरिति भाग्यवैभववशादत्र सिद्धे त्रिकसंयोगे बहुदर्शनप्रमाणप्रतिष्ठासंदिग्धे देवतत्त्वे मुक्तिपदं दैवतमस्मिंस्तीर्थे तथ्यगिरा निवेदयेत्यभिहितः श्रीहेमाचार्यः किंचिद्धिया निध्याय नृपं प्राह । अलं पुराणदर्शनोक्तिभिः श्रीसोमेश्वरमेव तव प्रत्यक्षीकरोमि, यथा तन्मुखेन मुक्तिमार्गमवैषीति तद्वाक्यात्किमेतदिति जाघटीतीति विस्मयापन्नमानसे नृपे निश्चितमत्र तिरोहितमस्त्येव दैवतमावां गुरूक्तयुक्त्या निश्चलावाराधकौ तदित्थं द्वन्दसिद्धौ सुकरं दैवतप्रादुःकरणं,मया प्रणिधानं क्रियते भवता कृष्णागुरूत्क्षेपश्च कार्यस्तदा स परिहार्यो यं यदा त्र्यक्षः प्रत्यक्षीभूय निषेधयति देवं। अथोभाभ्यामपि तथा क्रियमाणे धूमधूम्यान्धकारिते गर्भगृहे नि-

वर्णेषु नक्षत्रमालादीपकेषु आकस्मिके प्रकाशे द्वादशात्ममहसीव प्रसरति, नृपो नयने संभ्रमादुन्मृज्य यावदालोकते तावज्जलाधारोपरि जात्यजाम्बूनदद्युतिं चर्मचक्षुषां दुरालोकमप्रतिमरूपमसंभाव्यस्वरूपं तपस्विनमद्राक्षीत् । तं पदाङ्गुष्ठप्रभृति तज्जटावधि करतलेन संस्पृश्य निश्चितदेवतावतारः पञ्चाङ्गचुम्बितावनितलं प्रणिपत्य भक्त्या भूमानिति विज्ञपयामास । जगदीश भवद्दर्शनात्कृतार्थे दृशौ आदेशप्रसादात्कृतार्थय श्रवणयुगलमिति विज्ञाप्य तूष्णीं स्थिते मोहनिशादिनमुखात्तन्मुखादिति दिव्या गिराविरासीत् । राजन्नयं महर्षिः सर्वदेवतावतारः । अजिह्मपरब्रह्मावलोककरतलकलितमुक्ताफलवत्कालत्रयविज्ञातस्वरूपः । एतदुपदिष्ट एवासंदिग्धो मुक्तिमार्ग इत्यादिश्य तिरोभूते भूतरतागुन्मनीभावं भजति भूपतौ, रेचितप्राणायामपवनः श्लथीकृतासनबन्धः श्रीहेमचन्द्रो यार्जनामिति वाचमुवाच। तावदिष्टदेवतसंकेतास्वकृताज्याभिमानो "जीयए आदावधार्यतामिति" व्याहृतिपरे गुरौ निनयनप्रमीलिर्पल्कृत्यमादिशेति व्याजहार । अथ

(१ शिरः स्रदय नानुदय र्षाण पञ्चाङ्गन. २ राजा ३ गम्मान)

सविस्मयमवलोकमाने दण्डप्रणामपूर्वं स्तुला श्रीहेमाचार्य उपरते सति स नृपः श्रीबृहस्पतिना ज्ञापितपूजाविधिः समधिकवासनया शिवार्चानन्तरं धर्मशिलायां तुलापुरुषगजदानादीनि महादानानि दत्त्वा कर्पूरारात्रिकमुत्तार्य समग्रं राजवर्गमपसार्य तद्गर्भगृहान्तः प्रविश्य, न महादेवसमो देवः न मम तुल्यो नृपतिः न भवत्सदृक्षो महर्षिरिति भाग्यवैभववशादत्र सिद्धे त्रिकसंयोगे बहुदर्शनप्रमाणप्रतिष्ठासंदिग्धे देवतत्त्वे मुक्तिपदं दैवतमस्मिंस्तीर्थे तथ्यगिरा निवेदयेत्यभिहितः श्रीहेमाचार्यः किंचिद्धिया निध्याय नृपं प्राह । अलं पुराणदर्शनोक्तिभिः श्रीसोमेश्वरमेव तव प्रत्यक्षीकरोमि, यथा तन्मुखेन मुक्तिमार्गमवैषीति तद्वाक्यात्किमेतदिति जाघटीतीति विस्मयापन्नमानसे नृपे निश्चितमत्र तिरोहितमस्त्येव दैवतमावां गुरुकपुनया निश्चलावाराधकौ तदित्थं द्वन्दसिद्धौ सुकरं दैवतप्रादुःकरणं,मया प्रणिधानं क्रियते भवता कृष्णागुरूत्क्षेपश्च कार्यस्तदा स परिहार्यो यथयदा व्यक्षः प्रत्यक्षीभूय निषेधयति देवं। अथोभाभ्यामपि तथा क्रियमाणे धूमधूम्यान्धकारिते गर्भगृहे नि-

र्योणेपु नक्षत्रमालादीपकेपु आकस्मिके प्रकाशे द्वादशात्ममहसीव प्रसरति, नृपो नयने संभ्रमादुन्मृज्य यावदालोकते तावज्जलाधारोपरि जात्यजाम्बूनदद्युतिं चर्मचक्षुषां दुरालोकमप्रतिमरूपमसंभाव्यस्वरूपं तपस्विनमद्राक्षीत् । तं पदाङ्गुष्ठप्रभृति तज्जटावधि करतलेन संस्पृश्य निश्चितदेवतावतारः पञ्चाङ्गचुम्बितावनितलं प्रणिपत्य भक्त्या भूमानिति विज्ञपयामास । जगदीश भवद्दर्शनात्कृतार्थे दृशौ आदेशप्रसादात्कृतार्थय श्रवणयुगलमिति विज्ञप्य तूष्णीं स्थिते मोहनिशादिनमुखात्तन्मुखादिति दिव्या गीराविरासीत् । राजन्नयं महर्षिः सर्वदेवतावतारः । अजिह्मपरब्रह्मावलोककरतलकलितमुक्ताफलवत्कालत्रयविज्ञातस्वरूपः । एतदुपदिष्ट एवासंदिग्धो मुक्तिमार्ग इत्यादिश्य तिरोभूते भूतनतावुन्मनीभावं भजति भूपतौ, रेचितप्राणायामपवनः स्थिरीकृतासनबन्धः श्रीहेमचन्द्रो यावन्नामिति वाचमुवाच। तावदिष्टदैवतसंकेतास्यक..ज्याभिमानो "जीवय आदावधार्यतामिति" व्याहृतिपरे गुरौ विनयनम्रमौलिर्यन्त्रेण...निं व्याजहार । अथ

(१ दिग्, रसहय नालहय चेति पञ्चाङ्कम्. २ राजा ३ राजान)

तत्रैव नृपतेर्यावज्जीवं पिशितप्रसन्नानियमं दत्त्वा ततः प्रत्यावृत्तौ गुरुक्ष्मापती श्रीमदणहिल्लपुरं प्रापतुः। श्रीजिनवदननिर्गमपावनीभिः शुद्धसिद्धान्तगीर्भिः प्रतिबुद्धो नृपः परमार्हतविरुदं भेजे। तदभ्यर्थितः प्रभुः त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरितं विंशतिवीतरागस्तुतिभिरुपेतं पवित्रं योगशास्त्रं रचयांचकार। प्रभोरादेशाच्चाज्ञाकारिष्वष्टादशदेशेषु चतुर्दशवत्सरप्रमितां सर्वभूतेषु मारिं निवारितवान्। तेषु तेषु च देशेषु चत्वारिंशदधिकानि चतुर्दशशतानि विहाराणां कारयामास। सम्यक्त्वमूलानि द्वादशव्रतान्यङ्गीकुर्वन्नऽदत्तादानपरिहाररूपे तृतीयव्रते व्याख्यायमाने रुदतीवित्तदोषान् पापैकनिबन्धनान् ज्ञापितो नृपस्तदधिकृतं पञ्चकुलमाकार्य द्वासप्ततिलक्षप्रमाणं तदीयपट्टकं विपाटय मुमोच। तस्मिन्मुक्ते॥

न यन्मुक्तं पूर्वै रघुनहुपनाभागभरत-
प्रभृत्युर्वीनाथैः कृतयुगकृतोत्पत्तिभिरपि।
विमुञ्चन्कारुण्यात्तदपि रुदतीवित्तमधुना
कुमारक्ष्मापाल त्वमसि महतां मस्तमकमणिः॥१

(१मांसमदिरयोर्निषेध २ एकः क्षमायाः पृथिव्या अन्यः क्षान्तेः पतिः)

इति विद्वद्भिः स्तूयमाने

अणुप्राणो भवे एकनपुत्रो भवति पार्थिवः ।
स्वं तु संतोषितो मुञ्चन्सत्यं राजपितामहः ॥ १ ॥

इति प्रभुरपि नृपतिमनुमोदयांचक्रे ॥ अथ सुराष्ट्रदेशीयं सुंसरनामानं विग्रहीतुं श्रीमदुदयनमन्त्रिणं दलनायकीकृत्य समस्तकटकयुक्तेन समं । प्रस्थापयामास सोऽपि श्रीवर्द्धमानपुरं प्राप्य श्रीयुगादिदेवपादानभिनम्य पुरः प्रयाणकाय समस्तमण्डलेश्वरानभ्यर्च्य स्वयं विमलगिरिमागतः विशुद्धश्रद्धया श्रीदेवपादानां पूजादि विधाय यावत्पुरतो निभिर्गर्धत्यवन्दनां विधत्ते तावत्तप्रमालाया दीपवर्तिं दंदह्यमानामादाय मूषकः काष्ठमयप्रासादबिले प्राविशत् । देवार्चकैस्तस्याजितस्तदनु स मन्त्री समाधिभङ्गात्काष्ठमयदेवप्रासादविध्वंसनपाज्जीर्णोद्धारं चिकीर्षुः श्रीदेवपादानां पुरत एकभक्तादीनभिग्रहानजग्राह । तदनु कृतप्रयाणः सकलसैन्यमुपेत्य तेन प्रत्यर्थिना समं समरे जायमाने परे पराजिते नृपबले श्रीमदुदयनः सनुसर्पा । तदा तत्प्रहारजर्जरितदेह आवासं नीतो

[illegible]

सकरुणं क्रन्दन् स्वजनैस्तत्कारणं पृष्टः सन्निहिते मृत्यौ श्रीशत्रुंजयशकुनिकाविहारयोर्जीर्णोद्धारवाञ्छया तेयऋणं परिछिन्नं मन्त्री प्राह । अथ तैर्भवन्नन्दनौ वाग्भटाम्रभटनामानौ गृहीताभिग्रहौ तीर्थद्वयमुद्धारिष्यत इत्यर्थे वयं प्रतिभुवः इति तदङ्गीकारात्पुलकिताङ्गः धन्यंमन्यः अन्त्याराधनकृते स मन्त्री कमपि चारित्रिणमन्वेषयामास। तस्मिन्ननुपलभ्यमाने कमपि वण्ठं तद्वेषमानीय निवेदिते मन्त्री तदङ्घ्री ललाटे परिस्पृशन् तत्समक्षं दशाराधनां विधाय श्रीमानुदयनः परलोकं प्राप। वण्ठस्तु चन्दनतरोरिव तद्वासनापरिमलेन क्षुद्रद्रुमवद्वासितो ऽनशनप्रतिपत्तिपूर्वकं रैवतके जीवितान्तं चकार । अथाणहिल्लपुरं प्राप्तैस्तैः स्वजनैस्तं वृत्तान्तं ज्ञापितौ वाग्भटाम्रभटौ तानेवाभिग्रहान्गृहीत्वा जीर्णोद्धारमारभाते । वर्षद्वयेन श्रीशत्रुंजये प्रासादे निष्पन्ने उपेत्यागतमानुषेण वर्द्धापनिकायां वाच्यमानायां पुनरागतेन द्वितीयपुरुषेण प्रासादः स्फुटित इत्यूचे । ततस्तत्त्रपुप्रायां गिरं निशम्य श्रीकुमारपालभूपालमापृच्छय महं० कपर्दिनि श्रीकरणमुद्रां

१ C वर्धापिनि

नियोज्य तुरंगमाणां चतुर्भिः सहस्रैः सह श्रीशत्रुंजयोपत्यकां प्राप्य स्वनाम्ना वाग्भटपुरनगरं निवेशयामास । सभ्रमप्रासादे पवनः प्रविष्टो न निर्यातीति स्फुटनहेतुं शिल्पिभिर्निर्णीयोक्ते भ्रमहीने च प्रासादे निरवयंता विमृश्याऽन्वयाभावे धर्मसंतानमेवास्तु पूर्वोद्धारकारिणां श्रीभरतादीनां पङ्क्तौ नामास्तु, इति तेन मन्त्रिणा दीर्घदर्शिन्या बुद्धया विभाव्य भ्रमभित्त्योरन्तरालं शिलाभिर्निचितं विधाय वर्षत्रयेण निष्पन्नप्रासादे कलशदण्डप्रतिष्ठायां श्रीपत्तनसंघं निमन्त्रणापूर्वमिहानीय महता महेन सं॰ १२११ वर्षे ध्वजारोपं मन्त्री कारयामास । स शैलमयबिम्बस्य मम्माणीयखनीसत्कपरिकरमानीय निवेशितवान् । श्रीवाग्भटपुरे नृपतिर्पितुर्नाम्ना त्रिभुवनपालविहारे श्रीपार्श्वनाथं स्थापितवान् । तीर्थपूजाकृते च चतुर्विंशत्यारामान्नगरे परितो वप्रं देवलोकस्य ग्रामवासादि दत्त्वा चैतत्सर्वं कारयामास। अस्य तीर्थोद्धारस्य व्यये

१ ... वाह्ड. २ C निरन्वयता च (३ भ्रमहीन विहार कारयितुः ... नाभाव इति शिल्पशास्त्रोक्तत्वात्) ४ AB सं० ११६९ ॥ ५ B ... नीवासादि

षष्टिलक्षयुता ६० कोटी व्ययिता यत्र मन्दिरे ।
स श्रीवाग्भटदेवोऽत्र वर्ण्यते विबुधैः कथम् ॥

इति श्रीशत्रुंजयोद्धारप्रबन्धः[2]

॥ अथ विश्वैकसुभटेन श्रीआम्रकभटेन पितुः श्रेयसे भृगुपुरे श्रीशकुनिकाविहारप्रासादप्रारम्भे खन्यमाने गर्त्तापूरे नर्मदासान्निध्यादकस्मान्मिलितायां भूमौ बाधितेषु कर्मकरेषु कृपापरवशतयात्मानमेवामन्वं निन्दन्सकलत्रपुत्रस्तत्र झम्पामदात्। तत्साह-

---

१ A समपष्टि.

[२ वर्षेरुद्रार्कसंख्यैः स्वजनकवचसा विक्रमार्कात्मयातैर्यातैनाः सिद्धशैले जिनपतिभुवनं वाग्भटः सोद्दधार ॥
इति चा. कु. च. स. ७)

३ C खन्यित.

* तत्संबन्धश्चायम् ॥

तस्मिन् कृते काचिददृश्यरूपा
देवी नगादागमदुनादमेवम् ।
नारीनृरूप मिथुन यदीह
निहंसि तत्कार्यमिदं भवेत्ते ॥ ८

निपीय तां वाचमवाच्यरूपां
दध्यौ हृदीदं सचिवाधिराजः ।
मिथ्यादृशो देवजनं गाभान्
विगीदृशान दुष्टमनान पुगन हा ॥ ९

नुहामि नीवान जिनधर्मनिष्ठा

सातिशयांतस्मिन्प्रत्यूहे निराकृते । शिलान्यासपूर्वं

ऽर्पीपां पयोभिः किमु निर्दयानाम् ।
विमानिताश्चैत्यममी विधातुं
दास्यन्ति मह्यामिह नो हि मह्यम् ॥ १०
हत्वात्मानं तदिह निखिलांश्चिर्जरांस्तोषयित्वा
पार्श्वे सिद्धिं द्रुततरमिदं मापयाम्येव धर्म्यम् ।
नूनं प्राणाग्रमनमनसोऽमी गमिष्यन्ति काला—
न्तस्मादेभिः स्थिरमतिचलैः पुण्यमत्रार्जयामि ॥ ११
गर्ते तस्मिन् यमसुखसमे सानुकम्पः स झम्पां
निःकम्पान्तः सरभसमदाशार्यया सार्द्धमुच्चैः ।
हाहाकारं खरतरगिरा चक्रिरे तत्र लोकाः
भ्रान्ते भावे सति नरवरे को न दुःखी भवेद्वा ॥ १२
समुच्यते साधु परार्थमेवं—
मित्रे गते तत्र तदास्तदेहम् ।
सचक्रमाक्रन्दपरं रुरोद
तमोविलिप्तेव बभूव पृथ्वी ॥ १३
अथान्तरिक्षान्तरिता तमाह
सा व्यन्तरी सत्त्वगुणेन तुष्टा ।
वरं वृणु माणवकेऽथवेह
मा साहसं विस्मयकारि विधे ॥१४
भवत्परार्थप्रकारि सर्वं—
मेतन्मया भावितयात्र कर्म ।
त्वमेव देवासुरमानवानां
सत्त्वेन मनितनुं विमनोऽपि चित्रम् ॥ १५
एवं वदन्ती च सुरं ददाना

समस्तप्रासादे निष्पन्ने कलशदण्डप्रतिष्ठावसरे नगरसंघान्निमन्त्रणपूर्वं तत्रानीय यथोचितमशनवस्त्राभरणादिसन्मानैः सन्मान्य सामन्तेषु यथागतं प्रहितेषु, आसन्ने लग्ने संजायमाने भट्टारकश्रीहेमचन्द्रसूरिपुरस्सरं सनृपतिं श्रीमदणहिल्लपुरसंघं तत्रानीयातुच्छवात्सल्यादिभिर्भूषणादिदानैः संतर्प्य ध्वजाधिरोपाय संचरन्नर्थिभिः स्वयं स्वं मन्दिरं मुषितं कारयित्वा श्रीसुव्रतप्रासादे ध्वजं महाध्वजोपेतमध्यारोप्य हर्षोत्कर्षात्तत्रानालस्यं लास्यं विधाय तदन्ते भूपतिनाऽभ्यर्थित आरात्रिकं गृह्णन् तुरङ्गं द्वारभट्टाय दत्त्वा राज्ञा स्वयं कृततिलकावसरे द्वाःस्थस्त्या सामन्तैश्चामरपुष्पवर्षादिभिः कृतसाहाय्यस्तदाभ्यागताय वन्दिने कृतकङ्कणवितरणो बाहुभ्यां धृत्वा बलात्कारेण नृपेणावतार्यमाणारात्रिकमङ्गलप्रदीपः श्रीसुव्रतस्य च गुरोश्चरणौ प्रणम्य साधर्मिकवन्दनापूर्वं नृपतिं स त्वारात्रिकहेतुं

देवी नदा त विद्वेषऽक्षमाङ्गम् ।
स्यात्साहस यस्य नरस्य शस्य
तस्यात्र सेवां स्नयन्ति देवाः ॥ १९

इत्यादि चारित्रसुन्दरगणिकृतकुमारपालचरित्रसप्तमसर्गाद्बोध्यम् ॥

(१ पुष्ट २ गृह्णान)

प्रहारे देवीमूर्तिरिव स्वस्थानादुपेत्य वज्रपाणिप्रहारेभ्यो रक्ष रक्षेत्युच्चरन्ती प्रभोश्चरणयोर्निपपात। इत्थमनवद्यविद्यावलात्तन्मूलानां मिथ्यादृग्व्यन्तराणां दोषं निगृह्य श्रीसुव्रतप्रासादमाजग्मुः।

संसारार्णवसेतवः शिवपथप्रस्थानदीपाङ्कुरा
विश्वालम्बनयष्टयः परमतव्यामोहकेतुद्रुमाः।
किं वास्माकमनोमतङ्गजदृढालानैकलीलाजुष-
स्त्रायन्तां नखरश्मयश्चरणयोः श्रीसुव्रतस्वामिनः॥

इति स्तुतिभिः श्रीमुनिसुव्रतमुपास्य श्रीमदाम्रभटमुल्लाघस्नानेन पट्टूकृत्य यथागतमागुः। श्रीमदुवयनचैत्ये शकुनिकाविहारे घटीगृहे राज्ञः कोङ्कणनृपतेः कलशत्रयं स्थानत्रये न्यास्थत॥

॥ इतिश्रीराजपितामहाम्रभटप्रबन्धः॥

(१ रोगमुक्तस्नानेन) २ C उल्लाघ्य निरोगं कृत्वा ३ एवमार्हतशिरोमणेः प्रभोर्महिमा श्रीमद् ४ कलशत्रितयं ९.१ एवं शकुनिकाविहारोद्धारे कोटिद्वयं व्ययितम्

• (क)—सिरिपुन्ने नयरे चन्दगुत्तो राया तस्स चन्दलेहाभारिआ सीसे ससहू पुत्ताण उवरि सुदमणा नाम धूआ जाआ। सउणभिवे तुमं माणेण पहया. गुरूण वयण सुच्चा चेइयस्स उद्धारं कारेइ॥ सिरिसुव्वयसामिसिद्धिगणाणन्तर इक्कारसेहिं लक्खेहिं चुलसीइ सहस्सेहिं चउसयसत्तरेहिं वासाणं अइएहिं विक्कमाइच्चसवच्छरो पयट्टो

पर्जन्य इव भूतानामाधारः पृथिवीपतिः ।
विकलेपि हि पर्जन्ये जीव्यते न तु भूपतौ[१] ॥ १

वाक्यमिदमाकर्ण्य नृपतेर्मंघ ऊंपम्या इति कुमारपालेनाभिहिते सर्वेष्वपि सामाजिकेषु न्युञ्छनानि कुर्वाणेषु तदा कपर्दिमन्त्रिणमवाङ्मुखं वीक्ष्य, एकान्ते नृपष्टष्ट एवमवादीत्। ऊंपम्याशब्दे स्वामिना स्वयमुच्चरिते सर्वव्याकरणेष्वेतत्प्रयोगापेतेषुं छन्दोनुवर्तिभिर्न्युञ्छनानि क्रियमाणे मम द्वेधाऽवाङ्मुखत्वमुचितं। तथा वरमराजकं विश्वं न तु मूर्खो राजेति प्रतीपभूपालमण्डलेष्वपकीर्त्तिः प्रसरति। अतोऽस्मिन्नर्थे उपमेयं ऊंपम्यं उपमेत्याद्याः शब्दाः शुद्धाः। तद्वचनानन्तरं राजा शब्दव्युत्पत्तिहेतवे कस्याप्युपाध्यायस्य समीपे मातृकापाठादप्रभृति शास्त्राण्यारभ्यैकेन वर्षेण वृत्तिकाव्यत्रयमधीतं विचारचतुर्मुखविरुदमर्जितम् ॥

॥ इति विचारचतुर्मुखश्रीकुमारपालाध्ययनप्रबन्धः॥

कस्मिन्नप्यऽवसरे विश्वेश्वरनामा कविर्वाराणस्याः श्रीपत्तनमुपागतः श्रीहेमसूरीणां संसदि प्राप्तः ।

(१ सर्ग १ श्लो. १३) २ CD अत्रप्रयोगे एतस्मिन् ३ C वृत्तिकाव्यानां. ४ कथामिति चजिनमण्डनसूरिकृतकुमारपालचरित्रे दृश्यम

शब्दच्छलेन हकारो रडइ । किमद्यापीत्यभिहितमात्रेण वचस्तत्त्वविदाऽनेनेदानीमुक्तं । यतः पुरा मातृकाशास्त्रे हकारः प्रान्ते पठ्यते अत एव ह रडइ साम्प्रतं त्वऽस्मिन्नामनि प्रथमतया मात्राधिकश्च

॥ इति हरडइ प्रबन्धः ॥

॥ कदाचित् केनापि पण्डितेनोर्वशीशब्दे शकारस्तालव्यो दन्त्यो वेतिपृष्टे यावत्प्रभवः किंचित्समादिशन्ति तावत्, उरून् अश्नुते उर्वशीति पत्रकं लिखित्वा श्रीकपर्दिना प्रभोरुत्सङ्गे मुक्तं । तत्प्रामाण्यात्तालव्यशकारनिर्णयस्तदग्रे प्रभुभिरभिहितः । इत्युर्वशीशब्दप्रबन्धः ॥

अथान्यदा सपादलक्षीयराजस्य कश्चित्सान्धिविग्रहिकः श्रीकुमारपालनृपतेः सभायामुपेतो राज्ञा भवत्स्वामिनः कुशलमिति पृष्टः । स मिथ्याभिमानी पण्डितमानी च विश्वं लातीति विश्वलस्तस्य च को विजयसन्देहः । राज्ञा प्रेरितेन श्रीमता कपर्दिना मन्त्रिणा । श्वलश्वल्ल आशुगतौ । इति धातोर्विरिव श्वलति नश्यतीति विश्वलः । इत्येवं प्रधानेन तन्नामदूषणं विज्ञात, इति स राजा निग्रहरा-

१ A B उरुश्नेते

प्रभासस्य क्षेत्रे मम हृदयमुत्कण्ठितमदः ॥ १ ॥ इत्युक्त्वापृच्छ्यमानो नृपसत्कृतः स यथास्थानमगात् । कदाचिदेव श्रीकुमारपालविहारे नृपाहूताः प्रभवः श्रीकपर्दिना दत्तहस्तावलम्बा यावत्सोपानमारोहन्ति तावन्नर्त्तक्याः कञ्चुके गुणमाकृष्यमाणं विलोक्य श्रीकपर्दी ।

*सोहग्गीउ सहिकञ्चुयउ जुत्त उत्ताणु करेइ ।

एवमुक्त्वा यावद्विलम्बते ।

*पुट्ठिहिं पच्छइ तरुणियणु जसु गुणगहणु करेइ॥१

इति श्रीप्रभुपादैरुत्तरार्द्धमपूरि ॥ कदाचित्स्तूपे श्रीकपर्दिमन्त्री प्रणामानन्तरं हस्ते किमेतदिति पृष्टः स प्राकृतभाषया हरड इति विज्ञपयामास। प्रभुभिरुक्तं किमद्यापि आहतप्रतिभतया, तद्वचनच्छलमाकलय्य कपर्दिनोक्त इदानीं न कुतोऽन्त्याप्याद्योभूत् । मात्राधिकश्च । हर्षाश्रुपरिपूर्णदृशः प्रभवः श्रीरामचन्द्रप्रभृतिपण्डितानां पुरस्ताच्चातुरीं प्रशशंसुः । तैरज्ञाततत्त्वैः किमिति पृष्टो हरड इति श्रीपत्तन

रग्यतः मरिकञ्चको मुक्तोत्तान रगेति ।

१. (? मगं (आत (नितम्बैः) तरुणीजनो यस्मात् गुणग्रहणं (र- ना ?त ॥ १ ॥

* साँप

* पठे १

वणिग्ब्राह्मणयोर्युज्यते कृताभक्ष्यनियमस्य क्षां
यस्य तु न तेन पिशिताहारस्यानुस्मरणं भवत
स्थमेवेति पृथ्वीपतिरभिधाय पूर्वभक्षितस्याभक्ष
स्य प्रायश्चित्तं याचितवान्। द्वात्रिंशद्दशनसंख
यां द्वात्रिंशद्विहारान्कारयेति । राज्ञा तथाकृ
प्रभुदत्ते लग्ने वटपद्रकान्निजप्रासादे मूलना
प्रतिष्ठां कारयितुं श्रीपत्तनमुपेयुषि कान्हनाम्नि व
वहारिणि तन्नगरमुख्ये प्रासादे तद्विम्बं मुक्त
यावदुपहारान्गृहीत्वा स पुनरुपैति तावन्नृपतेरङ्ग
क्षकैर्निरुद्धे द्वारि अन्तः प्रवेशमलभमानः किय
काले व्यतिक्रान्ते उत्थितैर्द्वारपालकैर्यतीते प्र
प्राकाले स तत्र प्रविश्य प्रभोः पादमूले लगित्व
सोपालम्भं रुरोद। प्रभुभिरन्यथा दुरपनेयं तस्य दुः
मिति विमृश्य रङ्गमण्डपाद्बहिर्भूत्वा नक्षत्रचारेण स
लग्नमुदितं व्योम्नि विलोक्य घटिकांसंबन्धेन नैमित्ति
केन यस्मिंल्लग्ने बिम्बानि प्रतिष्ठापितानि तेषां
र्षत्रयमायुः सम्प्रतितने लग्ने तु प्रतिष्ठितमिदं नि
रायुरिति प्रभुभिरादिष्टे स तत्र प्रतिष्ठामकारयत

त्प्रभूकं तथैव जज्ञे ॥

इत्यभक्ष्याभक्षणप्रायश्चित्तप्रबन्धः ॥

मयापहृते धने पुरा कश्चिन्मूषको मृतस्तत्प्रायश्चित्ते राज्ञा याचिते तच्छ्रेयसे प्रभुभिस्तन्नामाङ्कितो विहारः कारितः । तथाच कयापि व्यवहारिवध्वाऽज्ञातज्ञातिनामग्रामसंबन्धया पथि दिनत्रयं बुभुक्षितो नृपतिः शालिकरम्बेन सुहितीकृतस्तत्कृतज्ञतया तत्पुण्याभिवृद्धये करम्बविहारं श्रीपत्तनेऽकारयत् ॥ तथा यूकाविहारश्चैवं । सपादलक्षदेशे कश्चिदविवेकी धनी केशसंमार्जनावसरे प्रियार्पितां यूकां करतले संगृह्य पीडाकारिणीं तां तर्जयंश्चिरेण मृदित्वा व्यापदयामास । संनिहितेनामारिकारिपञ्चकुलेन स श्रीमदणहिल्लपुरे समानीय नृपाय निवेदितः । तदनु प्रभूणामादेशात्तद्दण्डपदे तस्य सर्वस्वेन तत्रैव यूकाविहारः कारितः ॥

यूकाविहारप्रबन्धः ॥

स्तम्भतीर्थे सामान्ये सालिगवसहिकाप्रासादे प्रभूणां दीक्षाक्षणो बभूव रत्नबिम्बालंकृतस्तत्र निरुपमो जीर्णोद्धारः कारितः ॥

इति प्रभुदीक्षावसहिकाया उद्धारप्रबन्धः ॥

अथ श्रीसोमेश्वरपत्तने कुमारविहारप्रासादे बृहस्पति-
नामा गण्डः कामप्यरतिं कुर्वाणः प्रभोरप्रसादाद्भ्र-
ष्टप्रतिष्ठः श्रीमदणहिल्लपुरं प्राप्य षोढावश्यके प्रौढिं
प्राप्य प्रभून् सिषेवे। कदाचिच्चातुर्मासिकपारणके
प्रभूणां पादयोर्द्वादशावर्त्तवन्दनादनु।

चतुर्मासी यावत्तव पदयुगं नाथ निकषा
कषायप्रध्वंसाद्विकृतिपरिहारव्रतमिदम्।
इदानीमुन्निद्रन्निजचरणनिर्लोटितकले-
र्जलक्लिन्नैरन्नैर्मुनितिलक वृत्तिर्भवतु मे ॥ १

इति विज्ञपयंस्तत्कालागतेन राज्ञा प्रसन्नान्प्रभून्वि-
मृश्य स पुनरेव तत्पददानपात्रीकृतः ॥

इति बृहस्पतिगण्डस्य पुनः पददानप्रबन्धः ॥

अन्यदा सर्वावसरस्थितेन राज्ञालिङ्गनामा वृद्धः
प्रधानपुरुष इत्यपृच्छ्यत। यदहं श्रीसिद्धनृपते-
र्हीनः समानोऽधिको वा। तेन चाऽऽलिङ्गप्रार्थ-
नापूर्वं श्रीसिद्धनृपतेः षण्णवतिर्गुणा द्वौ दोषौ।
स्वामिनस्तु द्वौ गुणौ तन्मध्ये एव दोषा इति

तद्वाक्यादनु दोषमये आत्मनि विरागं दधानो य
वच्छुरिकां चक्षुषि क्षिपति तावदाशयविदा तेनो
व्यज्ञपि। श्रीसिद्धनृपतेः षण्णवतिगुणाः संग्रामाऽ
भटतास्त्रीलम्पटतादोषाभ्यां तिरोहिताः । कार्पण्य
द्वयो भवद्दोषाः समरशूरतापरनारीसहोदरतागुण
भ्यामपन्हुता इति तद्वचसा स पृथ्वीनाथः स्वस्थ
वस्थस्तस्थौ ॥

इत्यालिङ्गप्रबन्धः ॥

अथ पुरा श्रीसिद्धराजराज्ये पाण्डित्ये स्पर्धमाने
वामराशिनामा विप्रः प्रभूणां प्रतिष्ठानिष्ठामस
हिष्णुः ।

यूकालक्षशतावलीवलवलल्लोलोल्लसत्कम्बलो
दन्तानां मलमण्डलीपरिचयाद्दुर्गन्धरुद्धाननः ।
नाशावंशविरोधनान्निणिगिणंत्पादप्रतिष्ठास्थितिः
सोऽयं हेमडसेवडः पिलपिलत्खल्लिः समागच्छति।
इति तदीयममन्दं निन्दास्पदं वचनमाकर्ण्यान्तर्भू
तामर्षवचनेनापरं यतः प्रभुभिरभिहितं पण्डित वि
शेषणं पूर्वमिति भवता किं नाधीतमतोऽतः परं से
वटहेमड इत्यभिधेयमिति, सेवकैः कुन्तपश्चाद्भागेना

१ C [मन्द्रान (२ कम्बदल) ३ A गिणिगिणी

इत्युक्तः। श्रीकुमारपालनृपते राज्येऽश्वो वध इति तद्व्युच्छेदः कारितः। स ततः परं कणभिक्षया प्राणाधारं कुर्वाणः प्रभूणां पौषधशालायाः पुरतः स्थितः। आनादिभूपतितपस्विभिरधीयमानयोगशास्त्रमाकर्ण्याऽशठतयेदमपाठीत्।

भातङ्ककारणमकारणदारुणानां
क्रिरं गालिगरलं निरगालि येषाम्।
षां जटाधरफटाधरमण्डलानां
ोयोगशास्त्रवचनामृतमुज्जिहीते ॥ १

ति तद्वचसाऽमृतधारासारेण निर्वाणपूर्वोपतापास्मै द्विगुणां वृत्तिं प्रसादीकृतवन्तः ॥

ते वामराशिप्रबन्धः ॥

। कदाचिच्चारणौ द्वौ सुराष्ट्रमण्डलनिलयौ वृहाया स्पर्धमानौ श्रीहेमाचार्येण यो व्याख्यायते परस्य हीनोपक्षयं ददातीति प्रतिज्ञाय श्रीमदलपुरं प्रापतुः तदेकेन प्रभुसमागतेन।

ल्छवाणिमुहकाणि एयइं भागी मुह भंरउं।
ारिअच्छीणि जे ईमरंत ते पण्डिया ॥१

१ वक्रेण २ पयइ ३ B मग्उ ४ सुरिआ छाणि.
ऽल्मीदाणीप्रमुखाणि एनं भार्ये मुख भृत सर्वाणि भाग्यानि है

तदास्यादनु दोषमये आत्मनि विरागं दधानो या- वच्छुरिकां चक्षुषि क्षिपति तावदाशयविदा तेनेति व्यज्ञपि। श्रीसिद्धनृपतेः षण्णवतिगुणाः संग्रामासु- भटतास्त्रीलम्पटतादोषाभ्यां तिरोहिताः। कार्पण्या- ख्यो भवदोषः समरशूरतापरनारीसहोदरतागुणा- भ्यामपह्नुता इति तद्वचसा स पृथ्वीनाथः स्वस्था- वस्थस्तस्थौ ॥

वामराशिप्रबन्धः ॥

अथ पुरा श्रीसिद्धराजराज्ये पाण्डित्ये स्पर्धमानो वामराशिनामा विप्रः प्रभुणा प्रतिषानिग्रामरा- [illegible]ः।

[illegible]
[illegible]नानां [illegible]नः।
[illegible]
[illegible] समागच्छति।
इति [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

हस्य मुक्तः। श्रीकुमारपालनृपते राज्येऽस्तो वध इति तमृषिरेदः कारितः । स ततः परं कणभिक्षया प्राणाधारं कुर्वाणः प्रभूणां पौषधशालायाः पुरतः स्थितः । आनाद्रिभूपतितपस्विभिरधीयमानयोगशास्त्रमाकर्ण्याऽऽठलवेदमपाठीत् ।

आतङ्ककारणमकारणदारुणानां
वक्त्रेषु गालिगरलं निरगालि येषाम् ।
तेषां जटाधरफटाधरमण्डलानां
श्रीयोगशास्त्रवचनामृतमुद्गिरतिहते ॥ १

इति तद्वचसाऽमृतधारासारेण निर्वाणपूर्वोपतापास्तस्मै द्विगुणां वृत्तिं प्रसादीकृतवन्तः ॥

इति वामराशिप्रबन्धः ॥

अथ कदाचिच्चारणौ द्वौ सुराष्ट्रमण्डलनिलयौ वृहाविद्यया स्पर्धमानौ श्रीहेमाचार्येण यो व्याख्यायते सोऽपरस्य हीनोपक्षयं ददातीति प्रतिज्ञाय श्रीमदणहिल्लपुरं प्रापतु नदैकेन प्रभुसमागतेन ।

*लच्छिवाणिमुहकाणि एयइ भागी मुह भंरउं ।
हेमसूरिअच्छाणि जे ईसरते पण्डिया ॥१

१ । वक्त्रेण २ पयट ३ । भरउ ४ सूरिआ छाणि

* लक्ष्मीवाणीप्रमुखाणि एते भार्ये मुख भूत मत्तानि भाग्यानि हे

इत्युक्त्वाभ्यर्णे स्थिते तस्मिन् श्रीकुमारपालविहारे आरात्रिकावसरानन्तरं प्रणामपरो नृपः प्रभुणा दत्तपृष्ठिहस्तः क्षणं यावत्तिष्ठति । अत्रान्तरे प्रविश्य द्वितीयश्चारणः ॥

*हेम तुहाला कर मरउं जांह अच्चंभूरिद्दि ।
जेवं पह हिठा मुहा तांह ऊपहरी सिद्धिं॥ १

इत्यनुच्छिष्टेन तद्वचसान्तश्चमत्कृतो नृपतिरेतद्वच भूयोभूयः पाठयामास। ततस्त्रिःकृत्वः पठिते[3] किं पठिते लक्षं दास्यसीति विज्ञप्तस्तस्मै त्रिलक्षं

ममूरेर्मुखे तिष्ठन्तीत्यर्थः. यतः ये हेमसूरेरऽक्षिणी यत्र ईषद्वते ते पण्डिताः हेमसूरिनेत्रे रत्या यान् इषत् प्रेक्षते ते पुरुषा शीघ्रं पण्डिता भवन्तीत्यर्थः ॥।

यद्वा । पाठान्तरे लक्ष्मीश्चिन्तयति यतयो वाणिमुत्तकाः वाणीं मुखे धारयन्ति 'मुह मरउं' मपत्नीहेतोः मया मर्त्तव्यं एवं ज्ञात्वा हेमसूरेः मच्छन्न मम्रा नष्टा अत एव ये ईश्वरास्ते पण्डिताः न तु पण्डिता लक्ष्मीवन्त इति ॥१ ।

• हे हेमचन्द्र तव करः मनः मगत यत्र आश्चर्यभूर्द्धिः युक्तं तत्र एव मधुरदाधोमुखाः । कुमारपा अवन मभुपद अधोमुखेन पद्मन्ते इत्यर्थः तत्र सिद्धयः उर्णीश्यन्ते ॥२ ॥

१ (' D जिह अच्चुपुर्यागिद्ध । २ जे भवहहिठा मुरा तीद ऊपहरी सिद्धी ३ त्रि पठिते

दापयामास ।

इति सौराष्ट्रचारणयोः प्रबन्धः ॥

कदाचिच्छ्रीकुमारपालनृपतिः श्रीसंघाधिपतीभूय तीर्थयात्रां चिकीर्षुर्महता महेन श्रीदेवालयप्रस्थाने संजाते सति देशान्तरायातयुगलिकया त्वां प्रति डाहलदेशीयकर्णनृपतिरुपैतीति विज्ञप्तः स्वेदबिन्दुतिलकितललाटं दधानो मन्त्रिवाग्भटेन साकं साध्वसध्वस्तसंघाधिपत्यमनोरथः प्रभुपादान्ते स्वं निनिन्द । अथ तस्मिन्नृपतेः समुपस्थिते महाभये किंचिदवधार्य द्वादशे यामे भवतो निर्वृतिर्भविष्यतीत्यादिश्य विसृष्टो नृपः किंकर्तव्यतामूढो यावदास्ते तावन्निर्णीतवेलायां समागतयुगलिकया श्रीकर्णो दिवं गत इति विज्ञप्तो नृपेण ताम्बूलमुत्सृज्य कथमिति पृष्टौ तावूचतुः । कुम्भिकुम्भस्थः श्रीकर्णः प्रयाणं निशि कुर्वन्निद्रामुद्रितलोचनः कण्ठपीठप्रणयिना सुवर्णशृङ्खलेन प्रविशन्न्यग्रोधपादपेनोल्लम्बितः पञ्चतामञ्चितवान । तस्य संस्कारानन्तरमावां प्रचलिताविति ताभ्यां विज्ञप्ते तत्कालं पौषधवेश्मनि समागतो नृपः प्रशंसापरः कथं कथमित्यपवार्य द्वासप्ततिमहासामन्तैः समं समस्तसंघेन च प्रभुणा

द्विधोपादिश्यमानवर्त्मा धुन्धुक्कनगरे प्राप्तः प्रभू
जन्मगृहभूमौ स्वयं कारितसप्तदशहस्तप्रमाणझो
लिकाविहारे प्रभावानां विधित्सुर्जातिपिशुनान्
द्विजातिनामुपसर्गमुदितं वीक्ष्य तान्विपयताडि
तान्कुर्वन् श्रीशत्रुंजयतीर्थमाराधयन् । दुक्खक्ख
कम्मक्खउ इति प्रणिधानदण्डकमुच्चरन् देवस्य पा
श्वें विविधप्रार्थनावसरे ।

*इकह फुल्लह माटि देअइ सामी सिद्धिसुहु ।
तिणिसिउं केही साटी भोलिम जिणवरह ॥ १ ॥

इति चारणमुच्चरन्तं निशम्य नवकृत्वः पठितेन न
वसहस्रांस्तस्मै नृपो ददौ।तदनन्तरमुज्जयन्तसंनिधौ
गते तस्मिन्नऽकस्मादेव पर्वतकम्पे संजायमाने श्री
हेमचन्द्राचार्या नृपं प्राहुः। इयं छत्रशीला युगपदुपेत
योर्द्वयोः पुण्यवतोरुपरि निपतिष्यतीति वृद्धपरंपरया
तदावां पुण्यवन्तौ यदियं गीरसत्या सत्या भवति त
दालोकापवादः,नृपतिरेव देवं नमस्कारोतु न वयमि
त्युक्ते नृपतिनोपरुध्य प्रभव एव संघेनसह प्रहिता

* एकपुष्पार्थ एकेन मत्याऽर्पितपुष्पेणेत्यर्थः स्वामी सिद्धिसुखं
ददाति तन्निश्रया तेनैव प्रकारेण हे जिनवर किमर्थं भवान् मुग्धः इति
भावनाश्रेणिसमुल्लसितस्य वाक्यम् ॥ १ ॥

१C D देवइ सिद्धि मुहु केहि साटि कटि रेभोलिम २ सउं

स्वयं छत्रशिलामार्गं परिहृत्य परस्मिन्जीर्ण-प्राकारपक्षे नव्यपद्याकरणाय श्रीवाग्भटदेव आ-दिष्टः पद्यायाः पक्षद्वये व्ययीकृतास्त्रिषष्टिलक्षाः।
इति तीर्थयात्राप्रबन्धः॥

कदाचित्पृथिव्यामानृण्याय नृपतिना स्वर्ण-सिद्धये श्रीहेमचन्द्राणामुपदेशात्तद्गुरवः श्रीसंघनृप-तिविज्ञप्तिकाभ्यामाकारितास्तीव्रव्रतपरायणा मह-त्तयं कार्यं विमृश्य विधिविहारक्रमेण पथि केनाप्य-लक्ष्यमाणा निजामेव पौषधशालामागताः राजा तु प्रत्युद्गमादितामर्यीं कुर्वन् प्रभुज्ञापितस्तत्रायया। अथ गुरौ नृपतिप्रमुखैः समस्तश्रावकयुतैः प्रभुभि-र्द्वादशावर्तवन्दनावन्दिते वन्दनान्ते तौ श्रुततदुपदे-शानन्तरं गुरुभिःपृष्टे संघकार्ये सभां विसृज्य जव-निकान्तरितौ श्रीहेमचन्द्रनृपती तत्पादयोर्निपत्य सुवर्णसिद्धियाचनां चक्राते। मम बाल्ये वर्तमानस्य ताम्रखण्डः काष्ठभारवाहिकातो याचितःवल्लीरसेना-भ्यक्तोयुष्मदादेशादग्निहेमयोगात्सुवर्णीबभूव। त-स्या वल्लेर्नामसंकेतादिगादिश्यतामिति॥ श्रीहेमा-चार्ये उक्तवति कोपाटोपात् श्रीहेमचन्द्रं दूरतः प्र-

१) उर्ध्वदाम

क्षिप्य न योग्योसीति । अथ मुद्गरसप्राग्रानिश-
या स्वमजीर्णभाक् कथमिनो निर्याम्येतत्प्रायां त-
व मन्त्राग्रेशामीति तं निक्षिप्य नृपं प्रति एतद्रा-
ग्यं भवतो नास्ति येन जगदानृण्यकारिणी हेम-
निष्पत्तिविद्या तव सिद्ध्यति । अपि च मारिनि-
वारणजिनमीण्डलपृथ्वीकरणादिभिः पुण्यैः सि-
द्धे लोकद्वये किमधिकमभिलषसीत्यादिश्य तथैव
विहारक्रमं कृतवन्तः । एकदा पृष्टः राज्ञा पूर्वभव
स्वरूपं। तत्सर्वं कथितं प्रभुभिरिति। अथ कस्मिन्न-
प्यवसरे सपादलक्षं प्रति सज्जीकृते सैन्ये श्रीवाग्भ-
टस्यानुजन्मा वाहडनामा मन्त्री दानशौण्डतया
दूषितोपि भृशमनुशिक्ष्य भूपतिना सेनापतिश्चक्रे ।
तेन प्रयाणद्वितयानन्तरमस्तोकमार्थिलोकं मिलित-
मालोक्य कोशाधिपाल्लक्षद्रव्ये याचिते नृपादेशात्त-
स्मिन्नददाने अथ तं कशाप्रहारेणाहत्य सेनापतिस्तं
कटकान्निरवासयत्। स्वयं तु यदृच्छया दानैःप्राणि-
तार्थिलोकश्चतुर्दशशतसंख्यासु करभीष्वारोपितैर्द्विगु-
णैः सुभटैः समं चरन्मितैः प्रयाणैर्बब्बेरानगरे प्राका-
रं वेष्टयामास। अथ तस्यां निशि सप्तशतीकन्यानां
विवाहः प्रारब्धोस्तीति नगरलोकान्मत्वा तद्विवा-

हार्धं तथैव निशि स्थित्वा प्रातः प्राकारपरावर्तं च-
कार। तत्राधिगतं स्वर्णकोटीसप्तकं तथैकादशसहस्रा-
णि वडवानामिति संपत्तिगर्भितां विज्ञप्तिकां वेगवन्न-
रैश्वरैर्नृपं प्रति प्राहिणोत्। स्वयं तत्र देशे श्रीकुमार-
पालनृपतेराज्ञां वापयित्वाऽधिकारिणो नियोज्य
व्याघुटितः। श्रीपत्तनं प्रविश्य राजसौधमधिगम्य
नृपं प्रणनाम। नृपस्तदुचितालापावसरे तद्गुणर-
ञ्जितोऽप्येवमवादीत्। त्वय स्थूललक्ष्यतैव मद्दूषणं।
(ग्राह्यानीकयोः साधनाद्वौ साधीयान् नेदीयान्प्रयोग-
निष्पत्तिरक्षामन्त्रो नो धनुर्वेदर्पणाद्धं एव निर्दीपते)
यं व्ययं भवान्कुरुते' तादृशं कर्तुमप्यहं न प्रभूष्णुः।
स'इति श्रुतनृपादेशात्पूर्वं प्रति "तथ्यमेव तदादिष्टं
देवेन" एवंविधं व्ययं कर्तुं प्रभुर्न प्रभवति। यतः
स्वामी परंपरया न नृपते सुत। अहं तु नृपपुत्रो
ऽतो मर्यत्र द्रव्यव्ययं साधीयान्विधत्ते। ननति वि-
ज्ञाते नृपतिस्तत्राथ [illegible] निजत्र [illegible]
[illegible] "नृपतिर

सृष्टः स्वं पदं प्रपदे ॥

इति राजघरट्टवाहडप्रबन्धः ॥

अथ तस्य कनीयान्भ्राता सोलाकनामा मण्डलीकः सत्रागारविरुदं बभार । अथ कदाचिदानाकनामा मातृष्वस्रीयस्तत्सेवागुणतुष्टेन राज्ञा दत्तसामन्तपदोपि तथैव सेवमानः।कदापि मध्यंदिनावसरे चन्द्रशालापल्यङ्कस्थितस्य नृपतेः पुरो निविष्टः सहसा कमपि प्रेष्यं तत्र प्राप्तं प्रेक्ष्य कोयमिति पृष्टे नृपतिना श्रीमदानाकः स्वं कर्मकरमुपलक्ष्य तत्संकेतान्निकेतनान्निर्गत्य सकौशलं पृष्ठः पुत्रजन्मवर्द्धापनिकां प्रार्थयामास । ॐमिति तया वार्तया तु दिनकरप्रभयेव विकासितवदनारविन्दं तं विसृज्य स्वं पदमुपेतः । राजा किमेतदिति पृष्टस्तेन स्वामिनः पुत्रोत्पत्तिरिति विज्ञप्ते, वसुधाधवः स्वगतं किंचिदवधार्य तं प्रति प्रकाशं प्राह । यज्जन्म निवेदयितुमयं कर्मकरो वचोभिरस्खलित एवायमापं तावता पुण्योपचयेनायं गूर्जरदेशे नृपो

त्कृतौ गजमदभ्रमरध्वनिना लभमाना राजघरट्टविरुदं लब्ध्वा । इति जिनमण्डनोपाध्यायकृतकुमारपालप्रबन्धे प. १४

१ P. इति नास्ति २ P. तथा. ३ इमां भुवमाप.

भावी परमस्मिन्पुरे धवलगृहे च न । यतोऽतः स्थानादुत्थापितस्य तवाग्रे सुतोत्पत्तिर्निवेदिता। ततो हेतोर्नास्मिन्नगरेश्वरस्त्वमिति विचारचतुर्मुखेन श्रीकुमारपालदेवेन निर्णीतम् ॥

इति लवणप्रसादप्रबन्धः ॥

आज्ञावर्तिषु मण्डलेषु विपुलेष्वष्टादशस्वादरादब्दान्येव चतुर्दश प्रसृमरां मारिं निवार्यौजसा । कीर्तिस्तम्भनिभांश्चतुर्दशशतीसंख्यान्विहारांस्तथा कृत्वा निर्मितवान्कुमारनृपतिर्जैनो निजैनोव्ययम्॥१

अथ प्रभोः कदाचित्कच्छराजलक्षराजमातुर्महासत्याः शापाच्छ्रीमूलराजान्वयानां लूतारोगः संक्रामतीति स व्याधिः कुमारपाले बाधामधात् । तत्संबन्धात्तु गृहिधर्मप्रतिपत्त्यवसरे प्रभोरुद्गणितराज्यभारे श्रीकुमारपाले तच्छिद्रेण तान्प्रविश्य लूताव्याधिर्बाधामधात् । तद्दुःखदुःखिते सराजलोके राज्ञि प्रणि-

* कर्णाटे १ गूर्जरे २ लाटे ३ सौराष्ट्रे ४ कच्छे ५ सिन्धवे ६ । उच्चायां ७ चैव भम्भेर्यां ८ मारवे ९ मालवे १० तथा ॥ १ कौङ्कणे च ११ महाराष्ट्रे १२ कीरे १३ जालन्धरे १४ पुनः । सपादलक्षे १५ मेवाडे १६ दीपा १७ भीराख्ययोरपि १८ ॥ २ काशिगान्ध्यादिचतुर्दशदेशेषु ॥ इति वृत्तान्तस्य पत्रं १७

१ C अमिमनगर बोरखगन्ज २ राजस्थाना

धानान्निजमायुः सबलं वीक्ष्याऽष्टाङ्गयोगाभ्यासेन प्रभवस्तं लीलयोन्मूलितवन्तः* ॥ कदापि कदलीपत्राधिरूढं कमपि योगिनमालोक्य विस्मिताय नृपतये आसनबन्धेन चतुरङ्गुलमूलभूमित्यागाद्ब्रह्मरन्ध्रेण निर्यत्तेजःपुञ्जं प्रभवो दर्शयामासुः ॥ अथ चतुरशीतिवर्षप्रमाणायुःपर्यन्ते निजमवसानदिनमवधार्यान्त्याराधनक्रियायामनशनपूर्वप्रारब्धायां त-

---

* तथातनाबाधितमूर्तिरुच्चैः पप्रच्छ सूरिं गदशान्तिहेतुम् ।
आयुर्घनं श्रीकुमरस्य वीक्ष्य ते दक्षमुख्या अवदन्विमृश्य ॥
निवेश्यतेऽन्यो यदि कोपि राज्ये हित्वामयस्त्वां तमयं प्रयाति ॥
उवाच चातुर्यनिधिर्नरेशो निहन्म्यहं किं निजजीवितार्थं ।
वराकमन्यं परमार्थवित्तः । गिरः सुधासारसमा निपीय ।
दयाकिरत्ता अवदद्यतीश । निविश्य राज्ये स्वयमेव तु त्वं ।
तत्ते हरिष्यामि नरेश्वराह । अवोचदुच्चैश्चकितो नरेशः ।
को देववृक्षं पिचुमन्दहेतोश्चिन्तामणिं काचकृते निहन्ति ।
रोगं निहन्तुं मम शक्तिरस्ति स्वाङ्गान्तरं योगबलेन गच्छन् ।
ततः कुमारो महता महेन न्यवीविशत्सूरिवरं स्वराज्ये ।
हित्वा कुमारं परिमुक्तराज्यं गतामयः सूरिशरीरमार ।
रोगं हन्तुं निश्चलाङ्गः स योगी प्राणायामं प्राकाम्यं वितेने ।
ऊर्ध्वं नीते मूर्धबिम्बे समन्ताच्चन्द्रस्तापाद्द्राक् सुधाभिर्ववर्ष ।
श्लिष्टं ताभिः सर्वरोगापहाभिर्वेगाद्दग्धं वज्रमासीदमुष्य ।
इति चारित्रसुन्दरगणिकृतकुमारपालचरित्रस्य दशमसर्गस्य सप्त-
सर्गे प. ३४

दर्शिततरलिताय नृपतये षण्मासीशेषमायुरास्ते संतत्यभावाद्धियमान एव निजामुत्तरक्रियां कुर्या इत्यनुशिक्ष्य ब्रह्मद्वारेण प्राणोत्क्रान्तिमकार्षुः । तदनन्तरं प्रभोः संस्कारावनु तद्भस्म पवित्रमिति राज्ञा तिलकव्याजेन नमश्चक्रे । ततः समस्तसामन्तैस्तदनु नगरलोकैस्तत्रत्यमृत्स्नायां गृह्यमाणायां तत्र हेमखण्ड इत्यद्यापि प्रसिद्धिः ॥ अथ राजा बाष्पाविललोचनः प्रभुशोकाविह्वलमनाः सचिवैर्विज्ञप्त इदमवादीत् । स्वपुण्यार्जितोत्तमतमलोकान् प्रभून्न शोचामि किं तु निजमेव सप्ताङ्गराज्यं सर्वथा परिहार्यं राजपिण्डदोषदूषितं, यन्मदीयमुदकमपि जगद्गुरोरङ्गे न लग्नं तदेव शोचामीति प्रभुगुणानां स्मारं स्मारं सुचिरं विलप्य प्रभूदिते दिने तदुपदिष्टविधिना समाधिमरणेन नृपः स्वर्लोकमलंचकार ॥ सं० ११९९ वर्षाद्वर्ष ३१ श्रीकुमारपालदेवेन राज्यं कृतं ॥ सं० १२३० वर्षेऽजयदेवोऽभिषिक्तः । अस्मिन्पूर्वप्रासादान् विध्वंसयति सीलनामा कौतुकी नृपपुरः प्रारब्धेऽवसरे कृतककामपट्टतां मायया निर्माय तत्र स्वकल्पितं देवकुलपञ्चकं पुत्रेभ्यः समर्प्य ममानन्तरं भक्त्यतिशये-

नाराधनीयमित्यनुशिक्ष्यान्त्यावस्थायां यावदास्ते तावत्तेन लघुपुत्रेण तच्चूर्णं चूर्णितमाकर्ण्य रे श्रीमदजयदेवेनापि पितुः परलोकान्तरं तद्धर्मस्थानानि विध्वंसितानि त्वं त्वयापि मयि विद्यमानेपि चूर्णयन्नधमतमोसीति तदालापेन सत्रपस्तस्माद समञ्जसाद्विरराम । तदनु श्रीअजयदेवेन श्रीकपर्दिमन्त्री महामात्यपदं दातुमत्यर्थमभ्यर्थितः प्रातः शकुनान्यवलोक्य तदनुमत्या प्रभोरादेशमाचरिष्यामीत्यभिधाय शकुनगृहं गतस्ततः सप्तविधं दुर्गादेव्याः शकुनं याचितमवाप्य तच्छकुनं पुष्पाक्षतादिभिरभ्यर्च्य कृतकृत्यं मन्यमानः पुरगोपुरान्तः प्राप्तो नदन्तं वृपभमीशानदिग्भागे विलोक्यातिशयस्मेरमनाः स्वं निवासमासाद्य भोजनानन्तरं मरुवृद्धेन यामिकेन शकुनस्वरूपं पृष्टः श्रीकपर्दी तदग्रे तत्स्वरूपमादिश्य तांस्तुष्टाव । ततो मरुवृद्धः

नद्युत्तरेऽध्वर्यवम्भे तथा संनिहिते भये।
नारीकार्ये रणे व्याधौ विपरीता प्रशस्यते ॥ १

इति प्रामाण्याद्भवानासन्नव्यमनतया[2] मतिभ्रंशाद्यतिकूलमप्यनुकूलं मनुते । यस्त्वया वृपभः शुभः

१ तान् शकुनान् २ ।' विपरीत·

परिकल्पितः सोपि भवद्व्यापत्त्या शिवस्याभ्युदयं पश्यंस्तद्ददाहात उक्तां जगर्जेति तदुक्तिमवमन्यमाने तस्मिन्नापृच्छ्य तदर्थानिंऽवगाढुं गते, स नृपतिना प्रसादीकृतां मुद्रामासाद्य महता महेन समधिगतनिजसौधे विश्रम्य निशि नृपतिना विष्टतः समानप्रतिष्ठैरभिभवितुमारब्धः ॥

*जो करिवराण कुम्भे पायं दाऊण मुत्तिए दलइ ।
सो सीहो विहिवसउे जम्बूयपरिपिछणं सहइ ॥ १

इत्यादि विमृशन्कटाहिकायां प्रक्षेपकाले ।

अर्थिभ्यः कनकस्य दीपकपिशा विश्राणिताः कोटयो
वादेषु प्रतिवादिनां विनिहिताः शास्त्रार्थगर्भा गिरः।
उत्खातप्रतिरोपितैर्नृपतिभिः शारैरिव क्रीडितं
कर्त्तव्यं कृतमर्थिता यदि विधेस्तत्रापि सज्जा वयम्॥

स सुधीरित्यन्त्यकाव्यमर्थयंस्तथैव व्यापादयांचक्रे इति श्रीकपर्दिप्रबन्धः ॥

अथ श्रीप्रबन्धशतकर्त्ता रामचन्द्रस्तु तेन भूपापसदेन तप्तताम्रपट्टिकायां निवेश्यमानः ।

१ तद्दाहनोसत्वात् २ तीर्थानि ३ मकृदे.
*यः करिवराणां कुम्भे पादं दत्त्वा मौक्तिकानि दलति।
स सिंहो विधिवशाज्जम्बूकपरिपीडनं सहते ॥ १

*महिवीढह सचराचरह जिण सिरि दिह्नी पाय।
तसु अत्थमणु दिणेसरहँ होउत होइँ चिरॉय ॥१

इत्युदीर्य दशनाग्रेण रसनां छिन्दन् विपन्न एव व्यापादयांचक्रे ॥

इति रामचन्द्रप्रबन्धः॥

अथ राजपितामहः श्रीमानाम्रभटस्तत्तेजोऽसहिष्णुभिः सामन्तैस्तैः समं तदालब्धावसरैः प्रणामं कारयद्भिराक्षिप्त एवमवादीत् । देवबुद्धया श्रीवीतरागस्य गुरुबुद्धया श्रीहेमचन्द्रर्षेः स्वामिबुद्धया कुमारपालस्यैव मे नमस्कारोऽस्मिन् जन्मनीति जैनधर्मवासितसप्तधातुना तेनेत्यभिहिते रुष्टो राजा युद्धसज्जो भवेति तद्गिरमाकर्ण्य श्रीजैनबिम्बं समभ्यर्च्याऽनशनं प्रपद्याङ्गीकृतसंग्रामदीक्षो निजसौधाद्राज्ञः परिग्रहं निजभटव्रातेन तुषनिकरमिव विकिरन् घटिकागृहे प्राप्तस्तेषां मलीमसानां संगजनितं कश्मलं धारातीर्थे प्रक्षाल्य तत्कौतुकालोकनागताभिरप्सरोभिरहंपूर्विकया व्रियमाणो देवभू-

*महीपीठे सचराचरे येन श्रीः दत्ता मायः।
तस्यास्तमन दिनेश्वरस्य भवितव्य भवत्येव चिराय ॥ १

१ A जिणसिरि दिन्ना २ C D दिणसरसु ३ होइतु होइ ४ A B विराउ

यं जगाम ॥

वरं भट्टैर्भाव्यं वरमपि च खिड्गैर्ह्वनकृते
वरं वेश्याचार्यैर्वरमपि महाकूटनिपुणैः ।
दिवं याते दैवादुदयनसुते दानजलधौ
न विद्वद्भिर्भाव्यं कथमपि बुधैर्भूमिवलये ॥ १

त्रिभिर्वर्षैस्त्रिभिर्मासैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्दिनैः ।
अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमश्नुते ॥ १

इति प्रमाणोक्तप्रामाण्यात्स कुपतिर्वयजलदेवनाम्ना प्रतीहारेण क्षुरिकया हतो धर्मस्थानपातकी कृमिभिर्भक्ष्यमाणः प्रत्यहं नरकमनुभूय परोक्षतां प्रपेदे ॥ सं० १२३० पूर्वंवर्षादऽजयदेवेन वर्षे ३ राज्यं कृतं ॥ सं० १२३३ पूर्ववर्षाद्वर्षे २ बालमूलराजेन राज्यं कृतमस्य मात्रा नाइकिदेव्या परमार्दिभूपसुतयोत्संगे शिशुं निधाय गाडरारघट्टनामनि घाटे संग्रामं कुर्वत्या म्लेच्छराजा तत्सत्त्वादकालागतजलदपटलसाहाय्येन विजिग्ये ॥ सं० १२३५ पूर्ववर्षाद्वर्षे ६३ श्रीभीमदेवेन राज्यं कृतमस्मिनगाङ्गि राज्यं कुर्वाणे श्रीसोहडनामा मालवभूपतिर्गुर्जरदेशविध्वंसनाय सीमान्तमागतस्तत्प्रधानेन संमुखं गत्वेत्यवादि ।

प्रतापो राजमार्तण्ड पूर्वस्यामेव राजते।
स एव विलयं याति पश्चिमाशावलम्बिनः॥ १
इति विरुद्धां तद्गिरमाकर्ण्य स पश्चान्निववृते। तदनु तत्पुत्रेण श्रीमदर्जुनदेवनाम्ना गूर्जरदेशभङ्गोप्यकारि। श्रीमद्भीमदेवराज्यचिन्ताकारी व्याघ्रपल्लीसंकेतप्रसिद्धः श्रीमदानाकनन्दनः श्रीलवणसाहप्रसादश्चिरं राज्यं चकार। तत्सुतः साम्राज्यभारधवलः श्रीवीरधवलस्तन्माता मदनराज्ञी देवराजनाम्नो भगिनीपतेः पट्टकिलस्य भगिन्यां विपन्नायां तस्य बहुतरमनिर्वहमाणमापद्भारं निशम्य तन्निर्वहणाय लवणप्रसादाभिधपतिमापृच्छय शिशुना वीरधवलेन समं तत्र गता सती तेन स्पृहणीयगुणाकृतिरिति गृहिणीचक्रे। श्रीलवणस्तद्वृत्तान्तं सम्यगवगम्य तं व्यापादयितुं निशि तद्गृहे प्रविष्टो निभृतीभूय स यावदवसरं निरीक्ष्यते, तावत्स भोजनायोपविशन् वीरधवलं विना नाश्नामीति भूयो भूयो व्याहृत्य निर्बन्धात्समानीयैकस्मिन्नेव स्थालेऽश्नन्नकस्मादपि तं शरीरिणं कृतान्तमिव स्वान्तकमालोक्य श्यामलास्यो मा भैषीरिति तेनोचे। यदहं त्वामेव हन्तुमागतः परमस्मिन्मन्नन्दने वीरधवले

वात्सल्यं साक्षाच्चक्षुषा निरीक्ष्य तदाग्रहान्निवृत्तो- स्मीत्युक्त्वा तेन सत्कृतो यथागतं जगाम । वीरध- वलस्यापरमातृकाः राष्ट्रकूटान्वयाः साङ्गणचामुण्ड- राजादयो वीरजनत्वेन भुवनतलप्रतीताः । अथ स वीरधवलक्षत्रिय उन्मीलितकिंचिच्चेतनस्तस्माद्- वृत्तान्तात्स्वल्पप्रमाणस्तद्गृहं त्यक्त्वा निजमेव जनकं सि- षेवे । सर्वौदार्यगाम्भीर्यस्थैर्यनयविनयौचित्य- दयादानदाक्षिण्यादिगुणशाली शार्दूलनतया कण्ट- कमस्तां कामपि भुवमाक्रम्य पित्रापि विपक्षीकृतज- नपदप्रसादो द्विजन्मना वाहडनाम्ना सचिवेन चि- न्त्यमानराज्यभारः प्राग्वाटवंशमुक्तामणिना पुरा श्रीमत्पत्तनवास्तव्येन तत्कालं तत्रायाततेजःपा- लमन्त्रिणा सह सौहार्दमुत्पेदे । मन्त्रिणस्तु जन्म- वार्ता चैवं । कदाचिच्छ्रीमत्पत्तने भट्टारकश्रीहरिभ- द्रसूरिभिर्व्याख्यानावसरे कुमारदेव्यभिधाना काचि- द्विधवातीव रूपवती मुहुर्मुहुर्निरीक्ष्यमाणा तत्र स्थितस्याशराजमन्त्रिणश्चित्तमाचकर्ष । तद्विसर्ज- नानन्तरं मन्त्रिणानुयुक्ता गुरव इष्टदेवतादेशादस्- याः कुक्षौ सूर्याचन्द्रमसोर्भाविनमवतारं पश्या-

१ वीरमतन

प्रतापो राजमार्त्तण्ड पूर्वस्यामेव राजते ।
स एव विलयं याति पश्चिमाशावलम्बिनः ॥ १

इति विरुदां तद्गिरमाकर्ण्य स पश्चान्निवृत्ते । तदनु तत्पुत्रेण श्रीमदर्जुनदेवनाम्ना गूर्जरदेशभङ्गोप्यकारि । श्रीमद्भीमदेवराज्यचिन्ताकारी व्याघ्रपल्लीसंकेतप्रसिद्धः श्रीमदानाकनन्दनः श्रीलवणसाहप्रसादश्चिरं राज्यं चकार । तत्सुतः साम्राज्यभारधवलः श्रीवीरधवलस्तन्माता मदनराज्ञी देवराजनाम्नो भगिनीपतेः पट्टकिलस्य भगिन्यां विपन्नायां तस्य बहुतरमनिर्वहमाणमापद्भारं निशम्य तन्निर्वहणाय लवणप्रसादाभिधपतिमापृच्छ्य शिशुना वीरधवलेन समं तत्र गता सती तेन स्पृहणीयगुणाकृतिरिति गृहिणीचक्रे । श्रीलवणस्तद्वृत्तान्तं सम्यगवगम्य तं व्यापादयितुं निशि तद्गृहे प्रविष्टो निभृतीभूय स यावदवसरं निरीक्ष्यते, तावत्स भोजनायोपविशन् वीरधवलं विना नाश्नामीति भूयो भूयो व्याहृत्य निर्बन्धात्समानीयैकस्मिन्नेव स्थालेऽश्नन्ऽकस्मादपि तं शरीरिणं कृतान्तमिव स्वान्तकमालोक्य श्यामलास्यो मा भैषीरिति तेनोचे । यदहं त्वामेव हन्तुमागतः परमस्मिन्मन्नन्दने वीरधवले

ष्वा गुरूणां चन्दनकर्पूरपूजानन्तरं द्वादशावर्त्तव-न्दनदानादनु यथावसरप्रत्याख्यानपूर्वमपूर्वमेकैकं श्लोकं गुरोरध्येति मन्त्रावसरानन्तरं सद्यस्करसवतीपाकभोजनानन्तरं, मूआलनामा महोपासकस्तत्कुलेखकोऽवसरे रहसि पप्रच्छ। स्वामिनाहर्मुखे शीतान्ननाहार्यते किं वा सद्यस्कमिति पृच्छन्तं मर्मेयं देवा अधाऽवधीर्य कदाचित्क्रोधान्मन्त्रिणा पशुपाल इत्याक्षिप्तः। स धृतधैर्यः। उभयोः कश्चिदेकतरः स्यादित्यभिहिते तद्वचश्चातुरीचमत्कृतचित्तोऽनधिगतभवदुपदेशध्यानिरहं, तद्विज्ञ यथास्थितं विज्ञप्यतामित्यादिष्टः स वाग्मी प्रोवाच। यां रसवतीमतीव रसप्लुतां सद्यस्कां प्रभुरभ्यवहरति तां प्राग्पुण्यरूपां जन्मान्तरिततयात्यन्तशीतलां मन्यते। किं चेदं मया गुरोः संदेशवचनमाविःकृतं तत्त्वं तु न एवावधारयन्तीति तत्र पादाववधार्यतां लेनेति विज्ञप्तः श्रीतजःपालनामा मन्त्री कुलगुरुभट्टारकश्रीविजयसेनसूरीणामभ्यर्णमागतो गृहिधर्मं पप्रच्छ। तेष्वामकठाभिधमनमाह्नाज्ञिनादितदेव पूजावश्यकयतिदानादिकं गृहिधर्मं समुपदिष्टे, ततः

१ ॰ प्राभ्यांऽय २ मन्य ३ गृहिधर्मोंवाच पुरुन

मः, तदसामुद्रिकानि भूयो विलोकितवन्त इति प्रभोर्विज्ञाततत्त्वः स तामपहृत्य निजां प्रेयसीं कृतवान् । क्रमात्तस्या उदरेऽवतीर्णौ तावेव ज्योतिष्केन्द्राविव वस्तुपालतेजःपालाभिधानौ सचिवावभूतां । अथान्यदा श्रीवीरधवलदेवेन निजव्यापारभारायाभ्यर्थ्यमानः प्राक् स्वसौधे तं सपत्निकं भोजयित्वा "नुपमा राजपत्न्यै श्रीजयतलदेव्यै निजं कर्पूरमयताडङ्कयुग्मं कर्पूरमयो मुक्ताभिः सुवर्णमयमण्यन्तरिताभिर्निष्पन्नमेकावलीहारं सा प्राभृतीचकार" मन्त्रिणः प्राभृतमुपढौकितं निषिध्य निजं व्यापारं समार्पयत। यत्तवेदानीं वर्त्तमानं वित्तं तत्ते कुपितोपि प्रतीतिपूर्वं पुनरेवाददामीति, अक्षरपात्रान्तरसंवन्धपूर्वकं श्रीतेजःपालाय व्यापारसंवन्धिनं पञ्चाङ्गप्रसादं ददौ ।

अकरात्कुरुते कोशमवधाद्देशरक्षणम् ।
देशवृद्धिमयुद्धाच्च स मन्त्री बुद्धिमांश्च सः ॥ १

निखिलनीतिशास्त्रोपनिपन्निषण्णधीः स्वस्वामिनं वर्द्धयन् भानूदये कालपूजया विधिवच्छ्रीजिनमर्चि-

१ ?० ममर्पयन २ यत्तावताद्दीनां ३ यन्ममेदानीं २ पात्रा-न्तरसंवन्ध. ४ भूमि.

हातुलमल्लावसरे तदुक्तं न युक्तं समये सर्वं निवेदयिष्यामीति वाक्यानन्तरं श्रीसंघेन समं मन्त्री पुरतः प्रयाणमकरोत् । सर्वसंवाहनानामर्द्धपञ्चमसहस्राणि । एकविंशतिशतानि श्वेताम्बराणां संघतद्रक्षाधिकारे सहस्रं तुरङ्गमाणां सप्तशती रक्तकरभीणां संघरक्षाधिकारिणश्चत्वारो महातामन्ताः । इत्थं समप्रसामग्र्या मार्गमतिक्रम्य श्रीपादलिप्तपुरे स्वयं कारिते श्रीमहावीरचैत्यालंकृतस्य श्रीललितसरसः परिसरे आवासान्दापयामास । तत्र तीर्थाराधनां विधिवद्विधाय मूलप्रासादे काञ्चनकलशं प्रौढजिनयुगलं श्रीमोढेरपुरावतारे श्रीमन्महावीरचैत्याराधकमूर्त्ती,देवकुलिकामण्डपश्रेणेरुभयतश्चतुष्किकाद्वयपङ्क्तिं, शकुनिकाविहारे सत्यपुरावतारे चैत्यपुरतो रजतमूल्यं तोरणं,श्रीसंघयोग्यान्मठान्, धार्मिकेस्तत्पकस्य देवकुलिकाः, नन्दीश्वरावतारे प्रासादान इन्द्रमण्डपं च,तन्मध्ये गजाधिरूढश्रीलवणप्रसादवीरधवलमूर्त्ती,तुरङ्गाधिरूढौ निजमूर्त्ती,तत्र सप्त पूर्वपुरुषमूर्त्तीः सप्त गुरुमूर्त्तीश्च, तत्संनिधौ चतुष्किकायां ज्यायोभ्रात्रोर्मल्लदेवमल्लदेवलूणिगयोगराधकमूर्त्ती, प्रतो-

१ श्रीवद्धीम २ ... ३ ...

लीः, अनुपमसरः, कपर्दियक्षमण्डपतोरणप्रभृतीनि बहूनि जिनधर्मस्थानानि रचयांचक्रे । तथा नन्दीश्वरकर्मस्थाये कण्टेलीयापाषाणसत्कजातीयषोडशस्तम्भेषु पर्वतात् जलमार्गेणानीयमानेषु समुद्रकण्ठोपकण्ठे उत्तार्यमाणेषु, एककः स्तम्भः पङ्के मग्नस्तथा यथा निरीक्ष्यमाणोपि न लभते । तत्पदेऽपरपाषाणस्तम्भेन प्रासादः प्रमाणकोटिं नीतः । वर्षान्तरे वारिधिवेलावशात्यङ्कनिमग्नः स एव स्तम्भः प्रादुरासीत् । सचिवसमादेशात्तस्मिंस्तत्र संचार्यमाणे प्रासादो विदीर्ण इति निवेदितुमागताय परुषभापकाय हैमीं जिव्हां स मन्त्री ददौ। दक्षैः किमेतदिति पृष्टेऽतः परं यथा कथंचिद्धर्मस्थानानि दृढानि कारयिष्यन्ते यथा युगान्तेपि तेषां नान्तो भवति अतः पारितोषिकं दानं । आमूलात्तृतीयवेलायामयं प्रासादः समुद्धृतो विजयते । श्रीपालिताणके च पौषधशालां विशालां कारयामास । श्रीमदुज्जयन्ते च श्रीसंघेन सह प्राप्तो मन्त्री तत्र च तदुपत्यकायां जलपूरे कारितं नव्यं वप्रं, तथा तन्मध्ये श्रीमदाशाराजविहारं, तथा कुमारसरश्च, निरुपमं वि-

१ पावकपर्वतात् । १० उपत्यकान्ते

ऽोदय पयःकुण्डे पादोऽस्याचंतामिति नियुक्ते-
ऽप्यमाने श्रीमत्कृष्णा वीक्ष्य पौषधंमुक्तादि ना-
स्तीति मन्त्रिणादिष्टे तदभिप्रायमानमाकर्ण्य निलया-
नितम्बनीहलुस्त्रिभिः सह बहिर्वापितावासे तस्थौ।
प्रातरन्नयनमाराय श्रीहेमचन्द्रक्रमकमलयुगलमभ्य-
र्च्य स्वयं कान्तिश्रीशत्रुंजयावतारतीर्थप्रभृतप्रभावना
विधाय कल्याणत्रयपर्वत्वं नर्षिसपर्यादिभिरसतुष्यती-
मापर्य मन्त्री पापभूतीये दिनेऽन्यरोऽति तावदुभाभ्यां
दिनाभ्यां निष्पन्ने पौषधोत्सर्गे मन्त्रिणा समं गुरव-
स्तत्र समानीतास्तत्पक्षशक्तुः पारितोषिकदानेनानु-
जगृहुः[१] । श्रीमत्पत्तने प्रभासक्षेत्रे चन्द्रप्रभं प्रभाव-
तया प्रणिपत्य पर्वाधिराजमभ्यर्च्य च निजेऽष्टापदप्रा-
सादेऽष्टापदकलशमारोप्य तत्रत्यदेवपालीकाय दानं
ददानः श्रीहेमाचार्यैः श्रीकुमारपालनृपतये जगदि-
दितं श्रीसोमेश्वरः प्रत्यक्षीकृत इति पञ्चदशाधिक-
वर्षशतदेशीयधार्मिकपूजाकारकमुखादाकर्ण्य तच्च-
रित्रचित्रितमना व्याहृतमानो मार्गे लिङ्गोप-
जीविनामसदाचारेणान्नदाने निषिद्धे तत्पराभवं

१ अन्न दिला ... पौषधदिने तीर्थंकरानुसार ... गर्भचारी विधे ... नाटकेष्वेषु ... ३ भवानगा

विज्ञाय वायडीयश्रीजिनदत्तसूरिभिर्निजोपासकपार्श्वात्तस्मिन्क्षणे पूर्यमाणे सति दर्शनानुनयार्थं[1] तत्र समागताय मन्त्रिणे.

रत्नाकर इव क्षारवारिभिः परिपूरणात् ।
गम्भीरिमाणमाधत्ते शासनं लिङ्गधारिभिः ॥ १ ॥
यान् लिङ्गिनोनुवदन्ते[2] संविग्ना अपि साधवः ।
तदर्चा चर्च्यते कस्माद्धार्मिकैर्भवभीरुभिः ॥ २ ॥
प्रतिमाधारिणोप्येषां त्यजन्ति विपयं पुरः ।
लिङ्गिनां विपयस्थानामनर्चा तु विरोधिनी ॥ ३ ॥
लिङ्गोपजीविनां लोके कुर्वन्ति येऽवधीरणाम् ।
दर्शनोच्छेदपापेन लिप्यन्ते ते दुराशयाः ॥ ४ ॥

आवश्यकवन्दनानिर्युक्तौ ॥

*तित्थयरगुणा पडिमासु नत्थि निस्संसयं वियाण्न्तो ।
तित्थयरोत्ति[3] नमन्तो सो पावइ[4] निज्जरं विउलं ॥

१ B अनुनयार्थं २ C वदन्ति ३ तित्थयरत्ति ४ A पावइ

*तीर्थंकरगुणा प्रतिमासु न सन्ति निःसंशयं विजानन्तोऽपि तीर्थंकरान् नमन् स प्राप्नोति निर्जरां विपुलाम् ?

*लिङ्गं जिणपन्नत्तं एव नमंसन्ति निज्जरा विउला।
जइवि गुणप्पहीणं वन्दइ अज्झप्पसुद्धीए ॥ २ ॥

इति तदुपदेशान्निर्मोजितसम्यक्त्वदर्पणो विशेषाद्दर्शनपूजापरः स्वस्थानमासदत्। अथ ज्यायसा सोदरेण मं० लूणिगनाम्ना परलोकप्रयाणावसरेऽर्बुदवसहिकायां मम योग्या देवकुलिका कारयितव्येति धर्मव्ययं याचित्वा तस्मिन्विपन्ने तद्गोष्ठिकेभ्यस्तद्भुवमलभमानभन्नावस्थाः स्वामिनः पार्श्वान्नव्यां भूमिं विमलवसहिकासमीपेऽभ्यर्थ्य तत्र श्रीलूणिगवसहिप्रासादं भुवनत्रयचैत्यशलाकारूपं कारयामासिवान्। तत्र श्रीनेमिनाथबिम्बं संस्थाप्य प्रतिष्ठितं तद्गुणदोषविचारणाकोविदं श्रीजावालिपुराच्छ्रीयशोवीरमन्त्रिणं समानीय मन्त्री प्रासादस्वरूपं प्रपच्छ। ततस्तेन प्रासादकारकसूत्रधारः शोभनदेवोऽभ्यधायि। रङ्गमण्डपे शालभञ्जिभकामिथुनस्य विशालघाटस्तीर्थकृत्प्रासादे सर्वथानुचितो वास्तुनिषिद्धश्च। तथा

१ नमंसन्ति २ D अर्बुदे विमलवसहिकायां ३ D विशाल.

*लिङ्गं जिनप्रज्ञप्तं एव नमस्यन्ति निर्जरा विपुला यद्यपि गुणप्रहीनं वन्दन्ते अध्यात्मशुद्ध्यै २

विज्ञाय वायडीयश्रीजिनदत्तसूरिभिर्निजोपासकपार्श्वात्तस्मिन्क्षणे पूर्यमाणे सति दर्शनानुनयार्थं[1] तत्र समागताय मन्त्रिणे.

रत्नाकर इव क्षारवारिभिः परिपूरणात् ।
गम्भीरिमाणमाधत्ते शासनं लिङ्गधारिभिः ॥ १ ॥
यान् लिङ्गिनोनुवदन्ते[2] संविग्ना अपि साधवः ।
तदर्चा चर्च्यते कस्माद्धार्मिकैर्भवभीरुभिः ॥ २ ॥
प्रतिमाधारिणोप्येषां त्यजन्ति विषयं पुरः ।
लिङ्गिनां विषयस्थानामनर्चा तु विरोधिनी ॥ ३ ॥
लिङ्गोपजीविनां लोके कुर्वन्ति येऽवधीरणाम् ।
दर्शनोच्छेदपापेन लिप्यन्ते ते दुराशयाः ॥ ४ ॥

आवश्यकवन्दनानिर्युक्तौ ॥

*तित्थयरगुणा पडिमासु नत्थि निस्संसयं वियाणन्तो ।
तित्थयरोवि[3] नमन्तो सो पावइ[4] निज्जरं विउलं १

१ B अनुनयार्थं. २ C न्दन्ति ३ तित्थयरत्ति ४ A पामइ

*तीर्थंकरगुणा प्रतिमासु न सन्ति निःसंशयं विजानन्तोऽपि तीर्थंकरान् नमन्तः ते प्राप्नुवन्ति निर्जरां विपुलाम् १

*लिङ्गं जिणपन्नत्तं एव नमंसन्ति निज्जरा विउला।
जइवि गुणप्पहीणं वन्दइ अज्झप्पसुद्धीए ॥ २ ॥

इति तदुपदेशान्निर्माजितसम्यक्त्वदर्पणो विशेषादर्शनपूजापरः स्वस्थानमासदत्। अथ ज्यायसा सोदरेण मं० लूणिगनाम्ना परलोकप्रयाणावसरेऽर्बुदवसहिकायां[1] मम योग्या देवकुलिका कारयितव्येति धर्मव्ययं याचित्वा तस्मिन्विपन्ने तन्नोष्ठिकेभ्यस्तद्भुवमलभमानभन्त्रावत्याः स्वामिनः पार्श्वान्नव्यां भूमिं विमलवसहिकासमीपेऽभ्यर्थ्य तत्र श्रीलूणिगवसहिप्रासादं भुवनत्रयचैत्यशालाकारूपं कारयामासिवान्। तत्र श्रीनेमिनाथबिम्बं संस्थाप्य प्रतिष्ठितं तद्गुणदोषविचारणाकोविदं श्रीजावालिपुराच्छ्रीयशोवीरमन्त्रिणं समानीय मन्त्री प्रासादस्वरूपं प्रपच्छ। ततस्तेन प्रासादकारकसूत्रधारः शोभनदेवोऽभ्यधायि। रङ्गमण्डपे शालभञ्जिकामिथुनस्य विशालघाटस्तीर्थकृत्प्रासादे सर्वथानुचितो वास्तुनिषिद्धश्च। तथा

---

१ नमंसन्ति २ D अर्बुदे विमलवसहिकायां ३ D विलास.

---

*लिङ्गं जिनप्रज्ञप्तं एव नमस्यन्ति निर्जरा विपुला यद्यपि गुणप्रहीनं वन्दन्ते अध्यात्मशुद्ध्यै २

विज्ञाय वायडीयश्रीजिनदत्तसूरिभिर्निजोपासकपा-र्श्वात्तस्मिन्क्षणे पूर्यमाणे सति दर्शनानुनयार्थं[1] तत्र समागताय मन्त्रिणे.

रत्नाकर इव क्षारवारिभिः परिपूरणात् ।
गम्भीरिमाणमाधत्ते शासनं लिङ्गधारिभिः ॥ १ ॥
यान् लिङ्गिनोनुवदन्ते[2] संविग्ना अपि साधवः ।
तदर्चा चर्च्यते कस्माद्धार्मिकैर्भवभीरुभिः ॥ २ ॥
प्रतिमाधारिणोप्येषां त्यजन्ति विषयं पुरः ।
लिङ्गिनां विषयस्थानामनर्चा तु विरोधिनी ॥ ३ ॥
लिङ्गोपजीविनां लोके कुर्वन्ति येऽवधीरणाम् ।
दर्शनोच्छेदपापेन लिप्यन्ते ते दुराशयाः ॥ ४ ॥

आवश्यकवन्दनानिर्युक्तौ ॥

*तित्थयरगुणा पडिमासु नत्थि निस्संसयं विया-
णन्तो ।
तित्थयरोवि[3] नमन्तो सो पावइ[4] निज्जरं विउलं १

---

१ B अनुनयार्थे. २ C वन्दन्ति ३ तित्थयरुत्ति ४ A पामइ

---

*तीर्थंकरगुणा प्रतिमासु न सन्ति निःसंशयं विजानन्तोऽपि तीर्थंक-रान् नमन्तः ते प्राप्नुवन्ति निर्जरां विपुलाम् १

*लिङ्गं जिणपन्नत्तं एव नमंतन्ति निज्जरा विउला।
जइवि गुणप्पहीणं वन्दइ अज्झप्पसुद्धीए ॥ २ ॥

इति तदुपदेशान्निर्माजितसम्यक्त्वदर्पणो विशेषाद्दर्शनपूजापरः स्वस्थानमासदत्। अथ ज्यायसा सोदरेण मं० लूणिगनाम्ना परलोकप्रयाणावसरेऽर्बुदवसहिकायां मम योग्या देवकुलिका कारयितव्येति धर्मव्ययं याचित्वा तस्मिन्विपन्ने तद्गोष्ठिकेभ्यस्तद्युग्मलभमानभद्रावत्याः स्वामिनः पार्श्वान्नव्यां भूमिं विमलवसहिकासमीपेऽभ्यर्थ्य तत्र श्रीलूणिगवसहिप्रासादं भुवनत्रयचैत्यशलाकारूपं कारयामासिवान्। तत्र श्रीनेमिनाथबिम्बं संस्थाप्य प्रतिष्ठितं तद्गुणदोषविचारणाकोविदं श्रीजावालिपुराच्छ्रीयशोवीरमन्त्रिणं समानीय मन्त्री प्रासादस्वरूपं प्रपच्छ। ततस्तेन प्रासादकारकसूत्रधारः शोभनदेवोऽभ्यधायि। रङ्गमण्डपे शालभञ्जिकामिथुनस्य विशालपट्टस्तीर्थकृत्प्रासादे सर्वथानुचितो वास्तुनिषिद्धश्च। तथा

१ नमंसुवि २ D अर्बुदे विमलवसहिकायां ३ D विश्राम.

*लिङ्गं जिनप्रज्ञप्तं एव नमस्यन्ति निर्जरा विपुला यद्यपि गुणप्रहीनं वन्दन्ते अध्यात्मशुद्धये २

गर्भगृहे प्रवेशद्वारे सिंहाभ्यां तोरणमिदं देवस्य विशेषपूजाविनाशि । तथा पूर्वपुरुषमूर्त्तियुतं गजानां शाला पश्चाद्भागे[1] प्रासादकारापकस्यायतिविनाशि[2] । अप्रतीकारार्हं दूषणत्रयं विज्ञस्यापि सूत्रभृतो यदुत्पद्यते स भाविकर्मणो दोष इति निर्णीय यथागतं स च गतः । तदुपश्लोकनश्लोका एवम् ।

यशोवीर यशोमुक्ताराशेरिन्दुरसौ शिखा ।
तद्रक्षणाय रक्षायाः श्रीकारो लाञ्छनच्छलात् ॥१॥
बिन्दवः श्रीयशोवीर शून्यमध्या निरर्थकाः ।
संख्यावन्तो विधीयन्ते त्वयैकेन पुरस्कृताः ॥ २ ॥
यशोवीर लिखत्याख्यां यावच्चन्द्रे विधिस्तव ।
न माति भुवने तावदाद्यमप्यक्षरद्वयम् ॥ ३ ॥

इति श्रीशत्रुञ्जयादितीर्थानां यात्राप्रबन्धाः ।

॥ अथ श्रीवस्तुपालस्य स्तम्भतीर्थे सइदनाम्ना नौवित्तकेन समं विग्रहे संजायमाने श्रीभृगुपुरान्महासाधनिकं शङ्ख[त्व]नामानं श्रीवस्तुपालं प्रति कालरूपमानीतवान् । स जलधिकूले कृतनिवासे नगरप्रवेसमार्गान् शत्रुसंकीर्णानालोक्य व्यवहारिणां चित्तानि यानपात्रप्रणयीनि च वीक्ष्य प्रहितैर्बन्दिभिः श्री-

१ C पुरन २ तथाविनयोगेपु कृतिः ३ B आयविनाशां.

वस्तुपालेन समं समरवासरं निर्णीय यावच्चतुरङ्गसे-
न्यं सन्नह्यते तावच्छ्रीवस्तुपालेन पुरः कृतो गुडजा-
तीयो लूण[1]पालनामा सुभटो यदि शङ्खमन्तरेणाहं
प्रहरामि तदा कपिलां धेनुमेवेति वारवर्णिकापूर्व
कः शङ्ख इति तद्वचनादनु शङ्खोहमिति प्रतिसु-
भटेनोदिते तं निपात्य पुनरनयैव रीत्या द्वितीयेपि
पातिते सति कथं समुद्रसामीप्यात् शङ्खबाहुल्यमि-
त्युच्चरन् महासाधनिकशङ्खेनैव तत्सुभटतां श्लाघ-
मानेनाहूतःकुन्ताग्रेण प्रहरन् सतुरगएकेनैव प्रहारेण
व्यापादितः । तदनु श्रीवस्तुपालेन समराङ्गणप्रण-
यिना केसरिकिशोरेण च शङ्खसैन्यं गजयूथमिव प्रा-
सितं दिशो विशमनेशत् । पश्चान्नौवित्तको मारितः
नइयद इति । तदनु लूणपालमृत्युस्थाने लूणपा-
लेश्वरप्रासादो मन्त्रिणा कारितः । अथान्यस्मिन्न-
वसरे श्रीसोमेश्वरस्य कवेः काव्यम् ॥
हंसैर्लब्धप्रशंसैस्तरलितकमलप्रचरङ्गैस्तरङ्गै–
र्गीरैरन्तर्गभीरैश्चटुलबककुलग्रासलीनैश्च मीनैः ।
पालीरुद्रुमालीतलसुखशयितस्त्रीप्रणीतैश्च गीतै–

१ A भरण B लूण

भाति प्रक्रीडदूर्मिस्तव सचिव चलच्चक्रवाकस्तटाकः ॥ १ ॥

श्रीमन्त्रिणा पोडशसहस्रद्रम्माणां दानैः[2] प्रसादीकृता। क्वचिच्चिन्तातुरस्य मन्त्रिणो भूमिं मृगयमाणस्य समागतः। सोमेश्वरदेवः समयोचितमिदमपाठीत् ॥ तद्यथा ॥

एकस्त्वं भुवनोपकारक इति श्रुत्वा सतां जल्पितं
लज्जानम्रशिराः स्थिरातलमिदं यद्वीक्षसे वेद्मि तत्
वाग्देवीवदनारविन्दतिलक श्रीवस्तुपाल स्वयं
पातालाद्बलिमुद्दिधीर्षुरसकृन्मार्गं भवान् मार्गति १

मन्त्रिणास्य काव्यस्य पारितोपिकेऽष्टौ सहस्राणि दत्तानि ॥ तथा ॥

त्वचं कर्णः शिविर्मांसं जीवं जीमूतवाहनः ।

ददौ दधीचिरस्थीनि । इति त्रिपु पदेपु पाण्डितेपूधीयमानेपु पण्डितजयदेवः समस्यापदमिव वस्तुपालः पुनर्वसु । इत्युच्चरन् सहस्रचतुष्टयं लेभे । तथा सूरीणां दर्शनप्रतिलाभनावसरे केनापि दुर्गतद्विजातिना याचनया तन्नियुक्तेभ्यः रूपया पटीमुपलभ्य मन्त्रिणं प्रति समयोचितमूचे ॥

१ B दारीः २ D सहस्रा दानैः प्रसादीकृताः

कचित्तूलं कचित्सूत्रं कार्पासास्थि कचित्कचित्।
देव त्वद्वैरिनारीणां कुटीतुल्या पटी मम ॥ १ ॥

तत्पारितोषिके मन्त्रिणा दत्तानि पञ्चदशशतानि । तथा बालचन्द्रनाम्ना पण्डितेन श्रीमन्त्रिणं प्रति ॥

गौरी रागवती त्वयि त्वयि वृषो बद्धादरस्त्वं पुनो
भूत्या त्वं च लसद्गुणः शुभगणः किं वा बहु ब्रूमहे।
श्रीमल्लीश्वर नूनमीश्वरकलायुक्तस्य ते युज्यते
बालेन्दुभिरमुत्र के रचयितुं त्वत्तोऽपरः कः प्रभुः॥१

इत्युक्ते तस्याचार्यपदस्थापनायां द्रम्मसहस्रं व्ययीकृतं ॥ कदाचिन्म्लेछपतेः सुरत्राणस्य गुरुमालिमं मक्कतीर्थयात्राकृते इह समागतमवगम्य तन्निपृक्षुभ्यां श्रीलवणप्रसादवीरधवलाभ्यां श्रीतेजःपालमन्त्री मन्त्रं पृष्ट एवमाख्यातवान् ।

धर्मछद्मप्रयोगेण या सिद्धिर्वसुधाभुजाम् ।
स्वमातृदेहपण्येन तदिदं द्रविणार्जनम् ॥ १ ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशेन कृत्ययोरिव तयोः उपागमन्मोच्य पोतयानिना सत्कृत्य तं तीर्थं प्रति प्रहितवान्। स च वियद्विघ्नं पश्चाद्व्याघुटन् श्रीम-

न्त्रिणा तदुचितनेपथ्यादिभिः सत्कृतः स स्वस्थानं प्राप्तस्तीर्थगुणानां विस्मरन् श्रीसुरत्राणपुरतः श्रीवस्तुपालमेव वर्णयामास। स सुरत्राणस्तदनन्तरमस्माकं देशे भवानेवाध्यक्षोऽहं तु भवतः सेलभृत् तत्त्वयाहं यत्कृत्यादेशेनैव सर्वदानुग्राह्य इति प्रतिवर्षं तत्प्रहितयमलकपत्रेणोपरुध्यमानः श्रीमन्त्रीशः श्रीशत्रुञ्जयभूमिगृहयोग्यं श्रीयुगादिजिनबिम्बं धन्यं मन्यमानस्य सुरत्राणस्यानुज्ञया तद्देशवर्तिन्या उम्माणीनाम्न्याः खन्याः प्रयत्नशतैरानीतवान् । तस्मिन्नप्यारोहति श्रीमूलनायकस्यामर्षात्पर्वते विद्युत्पातः समजनि । ततः प्रभृति श्रीमन्त्रीश्वरस्याजीवितान्तं श्रीदेवपादैर्दर्शनं न ददे । कस्मिंश्चित्पर्वणि श्रीमदनुपमया निरुपमे मुनीनामन्नदाने यदृच्छया दीयमाने कार्यौत्सुक्यात्तदागतः श्रीवीरधवलदेवः सिताम्बरदर्शनिनं द्वारप्रदेशं पाणिंधममालोक्य विस्मयस्मेरमानासो मान्त्रिणमभीहितवान् । हे मान्त्रिण इत्थं सदैवाभिमतदैवतवत् किममी न सत्क्रियन्ते । तव चेदशक्तिस्तदर्द्धभागो ममास्तु । मामकमेव सर्वं वा दीयतां सदैवेत्यतः

१ C सर्वेश २ A B मुम्माणी ३ A दर्शनिन

कारणान्नोच्यते तथा कृते भवतो वृथायास एव स्यादिति तन्मुखचन्द्रविनिर्गतैर्गोभिर्निर्वाणोपतापः स्वामिनः कियानर्द्धविभागः सर्वमेव भवदीयमेवेत्युक्त्वा पटीं न्युञ्छनीचक्रे । अन्यदा यतिदानावसरे मिथो मुनिजनसंमर्द्दने श्रीमदनुपमायाः प्रणमत्याः प्राज्याज्यसंपूर्णं घृतपात्रं पृष्ठे पतितमालोक्य कुपितं तेजःपालमन्त्रिणमिति सान्त्वितवती यत्तव स्वामिनः प्रासादात्सुनिजनपुण्यपात्रपतितै राज्यैरङ्गाभ्यङ्गो भवतीति तत्पूर्णदानविधिचमत्कृतो मन्त्री पश्चात्प्रसादपूर्वं

दानं प्रियवाक्सहितं ज्ञानमगर्वं क्षमान्वितं शौर्यम् त्यागसहितं च वित्तं दुर्लभमेतच्चतुर्भद्रम् ॥ १ ॥

इति युक्तोक्तिपूर्वं च तां मन्त्री प्रशशंस । इत्यनेकधा दानावदातनिकषरेखां प्राप्ता ।

लक्ष्मीश्चला शिवा चण्डी शची सापत्न्यदूषिता । गङ्गा न्यग्गामिनी वाणी वाङ्मात्रानुपमा ततः १

इत्यादिभिः स्तुतिभिर्जैनाचार्यैः स्तूयते स्म ॥ अथान्यदा पश्चयामसङ्ग्रामाधिरूढयोः श्रीवीरधव-

• चौहान विमलाचार्येण कृताय श्लोक प्रश्नोत्तरमालाया वर्तते तस्मान्नारायणेन गृहीत्वा मग्रन्थे हिन्दीकृतो स्थापित, तथा, नेनति

लवणप्रसादयोः श्रीवीरधवलपत्नी राज्ञी जयतलदेवी सन्धिविधानहेतवे जनकं प्रति श्रीशोभनदेवमुपागता । किं वैधव्याद्भीरुः सन्धिबन्धं कारयसीति तेनाभिहिता । वीरचूडामणेः पत्युः श्रीवीरधवलस्योन्नतिमारोपयन्ती सा पितृकुलविनाशशङ्कया भूयो भूयोऽहमेवं व्याहरामि । तुरगपृष्ठाधिरूढे तस्मिन्वीरधवले स कोऽस्ति सुभटो यस्तत्सन्मुखे स्थास्यतीति व्याहृत्य साम्प्रतं प्रतस्थे । अथ तस्मिन्समरसंरम्भे प्रहारव्यथाव्याकुले श्रीवीरधवले भुवस्तलमलंकुर्वाति ।

यः पञ्चग्रामसङ्ग्रामभूमौ भीमपराक्रमः ।
घातैः पपात संजातैरश्वतो न तु गर्वतः ॥ १ ॥

इति किञ्चिदन्तर्भग्ने समरसुभटवर्गे एक एवायं पत्तिः पतित इति सकलं निजबलमुत्साहयन् श्रीलवणप्रसादः समस्तानपि रिपून् लीलयैव समूलकापं कापितवान् । इत्थमेकविंशतिरुत्वः सत्त्वगुणरोचिष्णू रणरसिकतया क्षेत्रे पितुरग्रे पतितः ॥ अथ वीरधवलस्यायुःपर्यन्ते, प्रतितीर्थं प्रस्थितेन दत्तमेकधा सहस्रगुणमुपलभ्यत इति रूढेः श्रीतेजः-

१ A प्रतिहारश्री° २ A C D प्रस्थितस्य.

पालेन जन्मसुकृतं ददे । तदनु तस्मिन् स्वामिनि विपन्ने तत्सौभाग्यातिशयात्सेवकानां विंशत्यधिकशतेन सहगमनं चक्रे । तदनु श्रीतेजःपालेन प्रेतवने पामिकान्मुक्त्वा लोकस्य स निर्बन्धो निषिद्धः ॥

आयान्ति यान्ति च परे ऋतवः क्रमेण
संजातमेतदृतुयुग्ममगत्वरं तु ।
यरिंण वीरधवलेन विना जनानां
वर्षा विलोचनयुगे हृदये निदाघः ॥ १ ॥

अथ श्रीमन्त्रिणा वीरधवलस्य सुतो वीसलदेवो राज्येऽभिषिक्तः। श्रीअनुपमदेव्या विपत्तौ तेजःपालारूढशोकग्रन्थावनिवर्तमानायां तत्रागतैः श्रीजयसेनसूरिभिर्बलवत्पुरुषैरुपशमितायां विपादि किंचिच्चेतनया सापत्रपः श्रीतेजःपालः सूरिणोचे । वयमस्मिन्नप्यवसरे भवतः कैतवमालोकितुमुपेताः। श्रीवस्तुपालेन किमेतदिति पृष्टा गुरवः प्राहुः । यदस्माभिः शिशोस्तेजःपालस्योपयामाय धरणिगपार्श्वादनुपमा कन्या याचिता तदा स्थिरता कृता । तदनु तस्याः कन्याया एकान्तविरूपतां निशम्य तत्संबन्ध-

१ C जनस्य २ A C D ग्रन्थ्यऽनिवर्तमाने ३ D आलोकयितुं ४ तत्परिणयनानिश्चयता ५ C स्थिरताकृतातदनु

ळलवणप्रसादयोः श्रीवीरधवलपत्नी राज्ञी जयतलदेवी सन्धिविधानहेतवे जनकं प्रति श्रीसिंभनदेवमुपागता । किं वैधव्याद्भीरुः सन्धिबन्धं कारयसीति तेनाभिहिता । वीरचूडामणेः पत्युः श्रीवीरधवलस्योन्नतिमारोपयन्ती सा पितृकुलविनाशशङ्कया भूयो भूयोहमेवं व्याहरामि । तुरगपृष्ठाधिरूढे तस्मिन्वीरधवले स कोस्ति सुभटो यस्तत्सन्मुखे स्थास्यतीति व्याहृत्य सामर्षेव प्रतस्थे । अथ तस्मिन्समरसंरम्भे प्रहारव्यथाव्याकुले श्रीवीरधवले भुवस्तलमलंकुर्वति ।

यः पञ्चग्रामसङ्ग्रामभूमौ भीमपराक्रमः ।
घातैः पपात संजातैरश्वतो न तु गर्वतः ॥ १ ॥

इति किंवदन्तभंग्ने समरसुभटवर्गे एक एवायं पंक्तिः पतित इति सकलं निजबलमुत्साहयन् श्रीलवणप्रसादः समस्तानपि रिपून् लीलयैव समूलकाषं कषितवान् । इत्थमेकविंशतिकृत्वः सत्त्वगुणरोचिष्णू रणरसिकतया क्षेत्रे पितुरग्रे पतितः ॥ अथ वीरधवलस्यायुःपर्यन्ते, प्रतितीर्थं प्रस्थितेन दत्तमेकधा सहस्रगुणमुपलभ्यत इति रूढेः श्रीतेज-

१ A प्रतिहारश्री° २ A (P) प्रस्थितस्य.

पालेन जन्मसुकृतं ददे। तदनु तस्मिन् स्वामिनि विपन्ने तत्सौभाग्यातिशयात्सेवकानां विंशत्यधिकशतेन सहगमनं चक्रे। तदनु श्रीतेजःपालेन प्रेतवने यामिकान्मुक्त्वा लोकस्य स निर्बन्धो निषिद्धः॥

आयान्ति यान्ति च परे ऋतवः क्रमेण
संजातमेतदृतुयुग्ममगत्वरं तु।
वीरेण वीरधवलेन विना जनानां
वर्षा विलोचनयुगे हृदये निदाघः॥ १॥

अथ श्रीमन्त्रिणा वीरधवलस्य सुतो वीसलदेवो राज्येऽभिषिक्तः। श्रीअनुपमदेव्या विपत्तौ तेजःपालारूढशोकमन्थावनिवर्तमानायां तत्रागतैः श्रीजयसेनसूरिभिर्बलवत्पुरुषैरुपशामितायां विपदि किंचिच्चेतनया सापत्रपः श्रीतेजःपालः सूरिणोचे। वयमस्मिन्नप्यवसरे भवतः कैतवमालोकितुमुपेताः। श्रीवस्तुपालेन किमेतदिति पृष्टा गुरवः प्राहुः। यदस्माभिः शिशोस्तेजःपालस्योपयामाय धरणिगपार्श्वादनुपमा कन्या याचिता तदा स्थिरता कृता। तदनु तस्याः कन्याया एकान्तविरूपतां निशम्य तत्संबन्ध-

१ C अनन्य २ A C B मन्थेऽनिवर्तमाने ३ B आलोकयितुं
४ तत्परिणयननिश्चयता ५ C स्थिरता B तदनु

लवणप्रसादयोः श्रीवीरधवलपत्नी राज्ञी जयतलदेवी सन्धिविधानहेतवे जनकं प्रति श्रीभीमदेवमुपागता । किं वैधव्याद्गीरुः सन्धिबन्धं कारयसीति तेनाभिहिता । वीरचूडामणेः पत्युः श्रीवीरधवलस्योन्नतिमारोपयन्ती सा पितृकुलविनाशशङ्कया भूयो भूयोऽहमेवं व्याहरामि । तुरगपृष्ठाधिरूढे तस्मिन्वीरधवले स कोऽस्ति सुभटो यस्तत्सन्मुखे स्थास्यतीति व्याहृत्य सामर्षेव प्रतस्थे । अथ तस्मिन्समरसंरम्भे प्रहारव्यथाव्याकुले श्रीवीरधवले भुवस्तलमलंकुर्वति ।

यः पञ्चग्रामसङ्ग्रामभूमौ भीमपराक्रमः ।
घातैः पपात संजातैरश्वतो न तु गर्वतः ॥ १ ॥

इति किञ्चिदन्तर्भग्ने समरसुभटवर्गे एक एवायं पत्तिः पतित इति सकलं निजबलमुत्साहयन् श्रीलवणप्रसादः समस्तानपि रिपून् लीलयैव समूलकाषं कषितवान् । इत्थमेकविंशतिकृत्वः सत्त्वगुणरोचिष्णू रणरसिकतया क्षेत्रे पितुरग्रे पतितः ॥ अथ वीरधवलस्यायुःपर्यन्ते, प्रतितीर्थं प्रस्थितेन दत्तमेकधा सहस्रगुणमुपलभ्यत इति रूढेः श्रीतेज-

१ A प्रतिहारश्री॰ २ A ... D प्रस्थितस्य.

पालेन जन्मसुकृतं ददे। तदनु तस्मिन् स्वामिनि विपन्ने तत्सौभाग्यातिशयात्सेवकानां विंशत्याधिकशतेन सहगमनं चक्रे। तदनु श्रीतेजःपालेन प्रेतवने यामिकान्मुक्त्वा लोकस्य स निर्बन्धो निषिद्धः॥

आयान्ति यान्ति च परे ऋतवः क्रमेण
संजातमेतदृतुयुग्ममगत्वरं तु।
वीरेण वीरधवलेन विना जनानां
वर्षा विलोचनयुगे हृदये निदाघः॥ १॥

अथ श्रीमन्त्रिणा वीरधवलस्य सुतो वीसलदेवो राज्येऽभिषिक्तः। श्रीअनुपमदेव्या विपत्तौ तेजःपालारूढशोकग्रन्थावनिवर्तमानायां तत्रागतैः श्रीजयसेनसूरिभिर्वलवत्पुरुषैरुपशमितायां विपदि किंचिच्चेतनया त्रापन्नः श्रीतेजःपालः सूरिणोचे। वयमस्मिन्नप्यवसरे भवतः कैतवमालोकितुमुपेताः। श्रीवस्तुपालेन किमेतदिति पृष्टा गुरवः प्राहुः। यदस्माभिः शिशोस्तेजःपालस्योपयामाय धरणिगपार्श्वादनुपमा कन्या याचिता तदा स्थिरता कृता। तदनु तस्याः कन्याया एकान्तविरूपतां निशम्य तत्संबन्ध-

१ C जनस्य २ A C D ग्रन्थेऽनिवर्तमाने ३ D आलोकयितुं
४ तत्परिणयननिश्चयता ५ C स्थिरपत्तनादनु

न्त्रिणा तदुचितनेपथ्यादिभिः सत्कृतः स स्वस्थानं प्राप्तस्तीर्थंगुणानां विस्मरन् श्रीसुरत्राणपुरतः श्रीवस्तुपालमेव वर्णयामास। स सुरत्राणस्तदनन्तरम् अस्माकं देशे भवानेवाध्यक्षोऽहं तु भवतः सेलभृत् तदवयाहं यत्कृत्यादेशेनैव सर्वदानुग्राह्य इति प्रतिवर्षं तत्प्रहितयमलकपत्रेणोपरुध्यमानः श्रीमन्त्रीशः श्रीशत्रुञ्जयभूमिगृहयोग्यं श्रीयुगादिजिनबिम्बं धन्यं मन्यमानस्य सुरत्राणस्यानुज्ञया तद्देशवर्त्तिन्या उम्माणीनाम्न्याः खन्याः प्रयत्नशतैरानीतवान् । तस्मिन्नप्यारोहति श्रीमूलनायकस्याम[र्षा]त्पर्वते विद्युत्पातः समजनि । ततः प्रभृति श्रीमन्त्रीश्वरस्याजीवितान्तं श्रीदेवपादैर्दर्शनं न ददे । कस्मिंश्चित्पर्वणि श्रीमदनुपमया निरुपमे मुनीनामन्नदाने यदृच्छया दीयमाने कार्योत्सुक्यात्तदागतः श्रीवीरधवलदेवः सिताम्बरदर्शनिनं द्वारप्रदेशे पाणिंधममालोक्य विस्मयस्मेरमानासो मान्त्रिणमभीहितवान् । हे मान्त्रिण इत्थं सदैवाभिमतदैवतवत् किममी न सत्क्रियन्ते । तव चेदशक्तिस्तदर्द्धभागो ममास्तु । मामकमेव सर्वं वा दीयतां सदैवेत्यतः

१ C सर्वथा २ A B मुम्माणी ३ A दर्शनेन

रिहतसतधातुबद्धं शरीरं स्वकृतफलमुपभोक्तुं स्वर्लो-कमलंचकार । तत्संस्कारस्थानेऽनुजश्रीतेजःपाल-सुतजैत्रसिंहाभ्यां श्रीयुगादिदेवदीक्षावस्थामूर्तिना-लंकृतस्वर्गारोहणप्रासादोऽकारि ॥

अद्य मे फलवती पितुराशा
मातुराशिषांशिखा ङ्कुरिताद्य ।
यद्युगादिजिनयात्रिकलोकं
प्रीणयाम्यहमशेषमखिन्नः ॥ १ ॥
नृपव्यापारपापेभ्यः सुकृतं स्वीकृतं न यैः ।
तान्धूलिधावकेभ्योपि मन्येऽधमतरान्नरान् ॥ २ ॥

इत्यादीनि श्रीवस्तुपालमहाकवेः काव्यानि स्वयं कृतान्यमूनि ॥

पूर्णः स्वामिगुणैः स वीरधवलो निर्माण एव प्रभु-र्विद्वद्भिः कृतभोजराजविरुदः श्रीवस्तुपालः कविः ।
तेजःपाल इति प्रधाननिवहेष्वेकश्च मन्त्रीश्वर-स्तज्जायानुपमागुणैरनुपमा प्रत्यक्षलक्ष्मीरभूत् ॥१

॥ इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्यविरचिते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकुमारपालमन्त्रीश्वरवस्तुपालतेजःपालमहापुरुषयशोवर्णनो नाम चतुर्थः प्रकाशः ॥

---

१ आदिंः शब्दोऽधारान्तो न तथापि मन्थकृतैव न्यस्त १C नि टीका

भङ्गाय चन्द्रप्रभजिनप्रतिष्ठितक्षेत्राधिपतेरष्टौ द्रम्माणां भोगमुपायनीचक्रे । इदानीं तद्वियोगग्रन्थेरामनस्यमित्युभयोर्वृत्तान्तयोः कस्तथ्य इति तन्मूलसंकेताच्छ्रीतेजःपालः स्वहृदयं दृढीचक्रे ॥ अथान्यदावसरे मन्त्री वस्तुपालः पूर्णायुःश्रीशत्रुञ्जयं यियासुरिति मत्वा पुरोधाः सोमेश्वरदेवस्तत्रागतोऽनर्घ्यपूप्यासनेषु मुच्यमानेष्वनुपविशन् हेतुं पृष्ट इत्याह ॥

अन्नदानैः पयःपानैर्धर्मस्थानैर्धरातलम् ।
यशसा वस्तुपालेन रुद्धमाकाशमण्डलम् ॥ १ ॥

इति स्थानाभावान्नोपविश्यते इति तदुक्तेरुचितपारितोषिकदानपूर्वं तमापृच्छ्य मन्त्री पथिप्रस्थितः । आकेवालीयाग्रामे देशकुट्यां दर्भसंस्तरमारूढो गुरुभिराराधनां कार्यमाण आहारपरिहारपूर्वं पर्यन्ताराधनया प्रध्वंसितकलिमलो युगादिदेवमेवं जपन्

सुकृतं न कृतं किञ्चित्सतां संस्मरणोचितम् ।
मनोरथैकसाराणामेवमेव गतं वयः ॥ १ ॥

इति वाक्यप्रान्ते नमोऽर्हद्भ्य इत्यक्षरैः समं प-

१ B भोगमपि याचितीचक्रे
२ A च भूलं

रिद्रतसप्तधातुबद्धं शरीरं स्वकृतफलमुपभोक्तुं स्वर्लोकमलंचकार । तत्संस्कारस्थानेऽनुजश्रीतेजःपालसुतजैत्रसिंहाभ्यां श्रीयुगादिदेवदीक्षावस्थामूर्तिनालंकृतस्वर्गारोहणप्रासादोऽकारि ॥

अद्य मे फलवती पितुराशा
मातुराशिषंशिखाङ्कुरिताद्य ।
यद्युगादिजिनयात्रिकलोकं
प्रीणयाम्यहमशेषमखिन्नः ॥ १ ॥
नृपव्यापारपापेभ्यः सुकृतं स्वीकृतं न यैः ।
तान्धूलिधावकेभ्योपि मन्येऽधमतरान्नरान् ॥ २ ॥

इत्यादीनि श्रीवस्तुपालमहाकवेः काव्यानि स्वयं कृतान्यमूनि ॥

पूर्णः स्वामिगुणैः स वीरधवलो निर्मान एव प्रभु-
र्विद्वद्भिः कृतभोजराजविरुदः श्रीवस्तुपालः कविः ।
तेजःपाल इति प्रधाननिवहेष्वेकश्च मन्त्रीश्वर-
स्तज्जायानुपमागुणैरनुपमा प्रत्यक्षलक्ष्मीरभूत् ॥ १

॥ इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्यविरचिते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकुमारपालमन्त्रीश्वरवस्तुपालतेजःपालमहापुरुषयशोवर्णनो नाम चतुर्थः प्रकाशः ॥

---

१ आशिः शब्दोऽकारान्तो न तथापि ग्रन्थकर्त्रैव न्यस्त २ C नि सीमः

अथ पूर्वोक्तेभ्यो महापुरुषचरितेभ्यो यान्यवशिष्टानि तानि तदितराणि चेह प्रकीर्णकप्रबन्धे प्रारभ्यन्ते ॥ तद्यथा ॥

समीपस्फुरच्छिप्राप्रवन्त्यामवन्त्यां पुरि पुरा श्रीविक्रमार्कनृपः, सत्रागारे वैदेशिकं लोकं भोजनानन्तरं निद्रापरं संपन्नदीर्घनिद्रमाकर्ण्य विस्मयस्मेरमानसस्तद्वृत्तान्तं जिज्ञासुस्तान् सर्वानपि वसनपिहितान्विधाप्य तद्वार्तां चापह्नुतां निजाज्ञां विधाय पुनरुपागतानभ्यागांस्तथैव भोजयित्वा प्रदोषे चोष्णोदकं तैलं च तेषां चरणपरिचरणनिमित्तमुपनीय तेषु२प्रसुप्तेषु महानिशायां कृपाणपाणिर्नृपतिर्निभृतीभूय स्वयं यावत्स्थौ तावदकस्मात्तत्र कोणैकदेशे प्रथमं तावद्धूमोद्गमं तदनु शिखारेखामथ दीप्यमानमणिगणालंकृतं सहस्रफणालंकृतसहस्रफणं नागं निर्गतमवलोक्य तद्विस्मयमलकृतो राजा यावत्खड्गहस्तः पश्यति तावत्स फणीन्द्रः किं पात्रमिति तान्समुत्थाप्य प्रत्येकं प्रपच्छ। अथ ते धर्मपात्रं गुणपात्रं तपःपात्रं रूपपात्रं कामपात्रं कीर्तिपात्रमित्यादीनि वदन्तो ज्ञानतया पदप्रदया तस्य

१ [illegible] २ [illegible]

ापान्मृत्युमश्नुवन्तीति विलोक्याऽथ श्रीविक्रम-
व तत्पुरोभूय योजिताञ्जलिः ।
ोगीन्द्र वहुधा पात्रं गुणयोगाद्भवेद्भुवि ।
नःपात्रं तु परमं शुद्धं श्रद्धापवित्रितम् ॥ १ ॥
अथ निजाशयमेवं भाषमाणं श्रीविक्रमं परि-
तोषाद्वरं वृणी ष्वेति प्राह । अथ श्रीविक्रमोऽमून्
पथिकानुज्जीवयेति तेन वरे याचिते शेषं विशेषात्प-
रितोषयामास ॥

इति श्रीविक्रमार्कस्य पात्रपरीक्षाप्रबन्धः ॥

अथ कदाचित्पाटलीपुरपत्तनेऽकस्मादमन्दानन्दे
नन्दे राज्ञि पञ्चत्वमागते कश्चिद्विप्रस्तत्कालं तदाग-
तः परपुरप्रवेशविद्यया नृपदेहमधितस्थौ । तत्सं-
केततो द्वितीयो द्विजो नृपद्वारमुपेत्य वेदोद्गारमुदा-
हरन्प्रत्युज्जीवितो नृपः स कोशाध्यक्षैस्तस्मै स्वर्णलक्ष-
मदापयत् ।अथ तद्वृत्तान्तं विज्ञाय महामात्यो, न-
न्दः पुरा कदर्योभूत् साम्प्रतं तु तदौदार्यमिति व-
दंस्तं विप्रं विसृज्य परकायप्रवेशकारिणं वैदेशिकं
सर्वत्र शोधयन् क्वापि मृतकं केनापि रक्ष्यमाणमा-
कर्ण्य चिताप्रवेशाद्बलात्कृत्य पूर्वमिव तं नन्दं निरु-

१ A शुद्धश्रद्धा २ C तत्संकेतात् द्वितीय दिने

पममतिवैभवान्निजप्राज्ये साम्राज्ये निर्वाहयामास॥

इति नन्दप्रबन्धः ॥

अथ खेडमहास्थाने देवादित्यविप्रपुत्री बालकाले विधवा निरूपमरूपपात्रं सुभगाभिधाना प्रधाना प्रातः सूर्ये प्रत्यर्घाञ्जलिं क्षिपन्ती अज्ञाततद्योगाधानममूलकथंचित्तदसमञ्जसं पितृभ्यामवबुध्य मन्दाक्षमुद्रमिति तां प्रति तद्व्याहृत्य स्वपुरुषैर्वलभ्या नगर्या अभ्यासे मुमुचे। तया तत्र प्रसूतः सूनुः क्रमेण वर्द्धमानः सवयोभिः शिशुभिः निःपितृक इति निर्भर्त्स्यमानो मातुः समीपे पितरं पृच्छन् तया न जाने इत्यभिहितस्तज्जन्मवैराग्यान्मुमूर्षोः प्रत्यक्षीभूय सविता सान्त्वनापूर्वं करे कर्करान्समर्प्य भवन्मातुः संपर्ककारिणमर्कं स्वं ज्ञापयन् भवतः पराभवकारिणं प्रत्यऽयं क्षिप्तः शिलारूपो भविष्यतीत्यादिश्य निरपराधस्य कस्यापि क्षिप्तो यदि तवैवाऽनर्थनिबन्धनं ज्ञापयंस्तिरोधत्त। अथेत्थमभिभवकारिणः कांश्चिद्व्यापादयन् शिलादित्य इति सान्वयनाम्ना प्रतीतः। तन्नगरराज्ञा तत्परीक्षा-

---

१ C खेडा २ अज्ञातात्तद्योगभोगाद्राधानमतात् ३ लज्जागोप्य ४ C मूर्षा मुमूर्षुः ५ C कक्कर कंकर D कक्करे

येन तथाकृते तस्मिन्निलापाले शिलया तया कालधर्ममवाप्य स्वयमेव भूपतिरभूत्। तथास्य सवितृप्रसादीकृतहयेऽधिरूढो नभश्चर इव स्वैरविहारी पराक्रमाक्रान्तदिग्वलयाभिरं राज्यं कुर्वन् जैनमुनिसंसर्गात्प्रादुर्भूतसम्यक्त्वरत्नः श्रीशत्रुञ्जयस्य महातीर्थस्यासमानमहिमानमवगम्य जीर्णोद्धारं चकार ॥

कदाचिच्छिलादित्यं सभापतीकृत्य चतुरङ्गसभायां पराजितेन देशत्यागिना भाव्यमिति पणबन्धपूर्वं सिताम्बरसौगतयोर्वादे संजायमाने पराजितान् सिताम्बरान्स्वविषयात्सर्वान्निर्वास्य श्रीशिलादित्यजामेयमप्रमेयगुणं मल्लनामानं क्षुल्लकं तत्र स्थितं समुपेक्ष्य स्वयं जितकाशिनः श्रीविमलगिरौ श्रीमूलनायकं श्रीयुगादिदेवं बुद्धरूपेण पूजयन्तो बौद्धा यावद्विजयिनस्तिष्ठन्ति तावदसौ मल्लः क्षत्रकुलोद्भवत्वात्तस्य वैरस्याविस्मरन् कृतप्रचिकीर्षुर्जैनदर्शनाभावात्तेषामेव संनिधावधीयन्रात्रिन्दिवं तल्लीनचित्तः कदाचिद्ग्रीष्मयामेषु निशीथकाले निद्रामुद्रितलोचने समस्तनागरिकलोके दिवाभ्यस्तं शास्त्रं महताभियोगेनानुस्मरन् तत्कालं गगने सं-

१ । देशताडितेन २ । [illegible] ३ । जितकाशिन

चरत्या श्रीभारत्या के मिष्टा इति शब्दं पृष्टः स परितो वक्तारमनवलोक्य वल्ला इति तां प्रति प्रतिवचनं प्रतिपाद्य पुनः षण्मासान्ते तस्मिन्नेवावसरे प्रत्यावृत्तया देव्या केन सहेति भूयोभिहितस्तदा त्वनुस्मृतपूर्ववाक् गुडघृतेनेति प्रत्युत्तरं ददानस्तदवधानचमत्कृतयाभिमतं वरं वृणीष्वेत्यादिष्टः सौगतपराजयाय कमपि प्रमाणग्रन्थं प्रसादीकुरु । इत्यर्थमभ्यर्थयन् नयचक्रग्रन्थार्पणेनानुजगृहे । अथ देवीप्रसादादेवागततत्त्वः श्रीशिलादित्यमनुज्ञाप्य सौगतमठेषु तृणोदकप्रक्षेपपूर्वं नृपतिसभायां पूर्वोदितपणबन्धपूर्वकं कण्ठपीठावतीर्णश्रीवाग्देवताबलेन श्रीमल्लस्तांस्तस्यैव निरुत्तरीचकार । अथ राजाज्ञया सौगतेषु देशान्तरेषु जैनाचार्येष्वाहूतेषु स मल्लो बौद्धेषु जितेषु तेषु वादीति। तदनु भूपाभ्यर्थितैर्गुरुभिस्तस्मै पारितोषिके सूरिपदं ददे । श्रीमल्लवादिसूरिनामा गणभृत्प्रभावकतया नवाङ्गवृत्तिकारश्रीअभयदेवसूरिभिः प्रकटीकृत-

१ A B ओनमित्त २ C प्रसादतस्तद्देवावगततत्त्वः
३ C D देशोन्तरेषु C वादिषु ४ A तस्य ५ पक्के
१ C नवाङ्गवृत्तिकारश्रीअभय देवगुरुभि प्रगटीकृत· श्री·

श्रीस्तम्भनकस्य तीर्थस्य विशेषोन्नत्यै श्रीसङ्घेन चिन्तायिकत्वे नियोजितः ॥ इति मल्लवादिप्रबन्धः॥

अथ मरुमण्डले पल्लीग्रामे काकूपाताकौ भ्रातरौ निवसतस्तयोः कनीयान्धनवान् ज्यायांस्तु तद्गृहभृत्यवृत्त्या वर्त्तते । कस्मिंश्चिन्निशीथसमये दिवसकर्मवृत्तिश्रान्तः प्रावृट्काले काकूः प्रसुप्तः कनीयसाभिदधे । भ्रातः स्वकीयकेदाराः पयःपूरैः स्फुटितसेतवस्त्वं तु निश्चिन्ततेत्युपालब्धः स तदात्यक्तश्रस्तरः स्वं निन्दन् कुद्दालं स्कन्धे निवेश्य यावत्तत्र याति तावत्कर्मकरान् स्फुटितसेतुबन्धरचनापरान्समालोक्य के यूयमिति पृष्टाः भवद्भ्रातुः कार्मुकाः इत्यभिहिते क्वापि मदीयाः कार्मुकाः सन्तीति पृष्टे वलभ्यां सन्तीति ते प्राहुः।अथ सोऽप्यवसरे सर्वस्वं पिटरे आरोप्य तं मूर्द्ध्नि दधानः श्रीवलभीमवाप्य गोपुरसमीपवर्त्तिनामाभीराणां समीपेऽवसत् । अत्यन्तकृशतया ते रङ्क इति दत्ताभिधानस्तार्णमुटजं विधाय तदवष्टम्भेन यावत्तस्थौ

१ A B श्रीमल्लेन चिन्तायिकत्व २ A D काकूआक ३ शय्या ४ कर्मकरा ५ B अथ स पिठेर सर्वस्वमारोपित मूर्ध्नि ६ C सन्निधौ निवसन्

तावत्कश्चित्कार्पटिकः कल्पपुस्तकप्रमाणेन रैवतकशैलादलाबुना सिद्धरसमादाय मार्गमतिक्रामन् काकूयतुम्बडीत्यशरीरिणीं वाणीमाकर्ण्य विस्मयस्मेरमना जातभीर्वलभीपरिसरे तस्य छद्मनो वणिजः सद्मनि रङ्क इति तन्नामतो निशङ्कतया तत्सरसमलाबु तत्रोपनिधीचक्रे । स स्वयं श्रीसोमेश्वरयात्रायां गतः । कस्मिन्नपि पर्वणि पाकविशेषाय चुल्हीनियोजितायां तापिकायामलाबुरन्ध्राद्गलितरसबिन्दुना हिरण्मयीं तां निभाल्य स वणिग् तं सिद्धरसं चेतसा निर्णीय तदलाबुसहितगृहसर्वस्वमन्यत्र नियोज्य स्वगृहं प्रदीपकेन भस्मीकृत्य नगरस्मिन्गोपुरे सौधं निर्माप्य तत्र निवसन्, कदाचित्प्राज्याज्यविक्रयकारिण्याः स स्वयं घृतं तोलयंस्तदक्षयं निरीक्ष्य घृतपात्राधः कृष्णचित्रककुण्डलिकां विमृश्य केनापि कैतवेन तद्व्यत्यपादपहृत्य चित्रकासिद्धिं स्वीचकार। कदाचित्तस्यागण्यपुण्यवैभववशात्सुवर्णपुरुषासिद्धिरजायत । इत्थं त्रिविधसिद्धया कोटिसंख्याभिधानानि धनानि

१ रसानपशास्त्रोक्तरीत्या २ C काकतुम्बडीति सिद्धरसात्
३ तपेलीति भाषायाम् C ४ कारिणा-५ अक्षीणं ६ A कुण्डलियां

संगृह्यापि कदर्यवर्यतया क्वापि सत्पात्रे तीर्थे वानुकम्पया वा तस्याः श्रियो न्यासो दूरे तिष्ठतु प्रत्युत सकललोकसंजिहीर्षया तां लक्ष्मीं सकलस्य विश्वस्य कालरात्रिरूपामदर्शयत्। अथ स्वसुतायां रत्नखचितकङ्कतिकायां, राज्ञा स्वसुतायाः कृते प्रसभमपहृतायांस्तद्विरोधानुरोधात्स्वयं म्लेच्छमण्डले गत्वा वल्भीभङ्गाय तद्याचितकाञ्चनकोटीस्तस्मै समर्प्य प्रयाणमचीकरत्। तदनुपकृतस्तु एकः छत्रधरः निशाशेषे सुप्तजाग्रदवस्थेऽवनीपतौ पूर्वसंकेतितेन केनापि पुंसा सममित्यालापमकरोत्। अस्मत्स्वामिना मन्त्रेऽमूर्खः कोपि नहि यदयमश्वपतिमहीमहेन्द्रः केनाप्यज्ञातकुलशीलेनाधुना साधुना वापि वणिजा नामकर्मभ्यां रङ्केन प्रेरितः सूर्यपुत्रं शिलादित्यं प्रति यभचालेति पथ्यां तथ्यां तद्वाचमाकर्ण्य किंचिच्चेतसि विचिन्तयन् तस्मिन्नहनि नृपः प्रयाणविलम्बमकरोत्। अ-

१ C कङ्कतिकायां स्वसुताकृते प्रसभमुपहृतायां २ D तद्याचिताः काञ्चनकोटयस्तस्य नवकोटीरस्य ३ A एकच्छत्रधरो ४ C निशाशेषे सुप्तजाग्रदवस्थे पृथिवीपतौ ५ B D मूर्खकोपि नहि

थ रङ्कः साशङ्कस्तद्वृत्तान्तं निपुणवृत्त्यावगम्य काञ्चनदानेन तस्य काञ्चन तृप्तिमासूत्र्य पुनः परस्मिन्प्रत्यूपे विचार्याविचार्य वा कृतप्रयाणोऽयं महानरेन्द्रश्चालितः। सिंहस्यैकपदं यथेति न्यायाच्चलित एव राजते ॥ यतः ॥

मृगेन्द्रं वा मृगारिं वा हरिं व्याहरतां जनः ।
तस्य चोभयथा व्रीडा लीलादलितदन्तिनः ॥१॥

इत्यस्य स्वामिनो निःसीमपराक्रमस्य सन्मुखे कः स्थास्यातीति तद्गिरा प्रोत्साहवान् म्लेच्छपतिर्भेरीनिनादबधिरितरोदःकन्दरं प्रयाणमकरोत् । इतश्च तस्मिन्वासरे वलभ्यां श्रीचन्द्रप्रभबिम्बमम्बाक्षेत्रपालाभ्यां सहितमधिष्टातृबलाद्गगनमार्गेण शिवपत्तनभुवि भूषणीबभूव । रथाधिरूढा श्रीवर्द्धमानप्रतिमा चादृष्टवृत्त्याधिष्ठातृबलेन संचरन्ती आश्विनपूर्णिमायां श्रीमालपुरमलंचकार । अन्या अपि सातिशया देवमूर्त्तयो यथोचितं भूभागमलंचक्रुः । तत्पुर्देवतया चे श्रीवर्द्धमानसूरीणां चोत्पातज्ञापनावसरे ॥

१B II जनाः   २ चकारात्स्वज्ञानेन ज्ञातमपि तथैवान्यैर्मुनिभिरपीति द्वितीयचार्थः

का त्वं सुन्दरि जल्प देविसदृशे[1] किं कारणं रोदिषि भङ्गं श्रीवलभीपुरस्य भगवन् पश्याम्यहं प्रत्ययम्[2] । भिक्षापात्रे रुधिरं भविष्यति पयो लब्धं भवेत्साधुभिः स्थातव्यं मुनिभिस्तदेव रुधिरं यस्मिन्पयो जायते १

एवमुत्पातेषु संजायमानेषु पुरीपरिसरप्रान्तेषु म्लेच्छसैन्येषु देशभङ्गसमासादितपङ्केन रङ्केन पञ्च-शब्दवादकानूकनकवितरणैर्बहुधा विभेद्य[3] तस्य हृ-यस्यारोहणकाल एव तैः क्रियमाणे प्रतिशब्दसां-राविणे तार्क्ष्यवदुड्डीय तस्मिन्स्तार्क्ष्ये[4] दिवमुत्पतति किंकर्तव्यतामूढः स शिलादित्यस्तैर्निजघ्ने तदनु तैर्लीलयैव वलभीभङ्गः सूत्रितः ॥

*पणसयरीवासाइं[5] तिन्निसयाइं अइकमे ऊण ।
विक्कमकालाउ तउ वलहीभङ्गो समुप्पन्नो ॥ १ ॥

---

१ C D देवसदृशे २ A प्रत्ययः ३ D विवेष्य ४ अश्वे
५ A वासमयं

---

*पञ्चसप्ततिवर्षाणि त्रिशतानि अतिक्रमे नु ।
विक्रमकालात् वलभीभङ्ग समुत्पन्नः
क. सत्यपुरकल्पे प ६ ७ नु
तेण समेण विक्कमाओ अगहि सएहि पणयागेहि वरिस ण गर्णहि
भंजिऊण सो गाथा मारिहे । ए हे महाण हम्मारो । म हे अग्रो म

इति श्रीशिलादित्यराज्ञ उत्पत्तिस्तथा रङ्कोत्पत्तिस्तत्कृतो वलभीभङ्गश्चेति प्रबन्धत्रयम् ॥

अथ श्रीरत्नमालनगरे श्रीरत्नशेखरो नाम राजा स कदाचिद्दिग्यात्रायाः प्रत्यावृत्तः पुरप्रवेशमहोत्सवे विपणिश्रेणिं शृङ्गारितां मृगयमाणः कस्मिन्नपि हट्टे काष्ठपात्रीयुतं कुद्दालमालोक्य सौधप्रवेशानन्तरं प्राभृतपाणौ महाजने समायाते सुखिनो यूयमिति नृपालापानन्तरं तैर्न सुखिनो वयमिति विज्ञप्ते विभ्रमभ्रान्तस्तावद्विसृज्य कस्मिन्नपि निर्जनावसरे पुरप्रधानानाहूय किं न सुखिनो यूयमिति पृष्टे अपि च काष्ठपात्रीयुतकुद्दालस्योर्ध्वीकरणकारणमनुयुक्तास्ते इति विज्ञपयामासुः ।

यत्र स्वामिना काष्ठपात्र्यामेकमेवमवधारितं, स विश्वेश्वरः स्ववित्तसंख्यामजानन् काष्ठपात्रिकैः स्ववि-

---

ज्जणवई गुज्जरं भञ्जित्ता तओ वलन्तो पत्तो मरुउरे

[तेन सैन्येन विक्रमात् अष्टभिः शतैः पञ्चाशाद्वे वर्षाणा गतैः वलभीं] भङ्क्त्वा राजा मारितः गतः स्वस्थानं हम्मीरः । ततोऽ गूर्जरं भङ्क्त्वा ततो चलन् प्राप्तः मरुपुरे]

D जनाः ारिकाकृतपत्तिः २ C समाभिमुकणीन् ३ तान विद्वितीयपार्थे नावसाने ४ B D पाञ्चयादिक

नसंकलनां ज्ञापयितुं संकेतश्चक्रे। तथा च न सुखि-
नो वयमिति स्वामिनः संतानाभावात्। कोटीध्वजकु-
लाकुलं नगरमिदं स्वामिना चिरकाललालितमन्व-
याभावात्केन परां कोटीं नीयत इति "पुरातनस्यान्तः-
पुरस्य वन्ध्यत्वं बुद्ध्या निधाय नृपवंशवृद्धये नौतन-
मन्तःपुरं¹ चिकीर्षवः " स्वामिनोऽनुमत्या पुष्पार्क-
दिने केनापि प्रधानशाकुनिकेन समं शकुनागारं
प्राप्ताः। कामपि दुर्गतनितम्बिनीमासन्नप्रसवां का-
ष्ठभारवाहनैकवृत्तिं शिरोधिरूढदुर्गामालोक्य शकुन-
वित्तामक्षतादिभिः पुनरभ्यर्चयन्, तैः किमेतदिति
पृष्टे प्राह। यः कश्चिदाधाने पुत्रः स एवात्र नृपो
भावी चेद्बृहस्पतिमतं प्रमाणमित्यसंभाव्यं वृत्तान्तम-
नुमन्यमानाः मानोन्नतये नृपाय व्यापुटय यथा-
वस्थितं तत्स्वरूपं निवेदितवन्तः। अथ खेदमेदुर-
मना नृप आप्तपुरुषैस्तां गर्भापुर्गलितुं प्रारभ्यमा-
णामिष्टं दैवतं स्मरन्त्यभिहिते सा मरणभयव्याकुला
शोचकाले यावत्तानतुज्ञाप्य शङ्काभङ्गं कुर्वन्ती नात-
ऽप्रसूत पुत्रं। तं तत्र परित्यज्य पुनरुपागता गर्भा-
धिकृत्य पुनरपि राज्ञे विज्ञपयांचक्रुः। अथ कादि-

1. नौतन पुर - २ १ । अन्यतमा - २ । य - मुद्रक २

न्मृगी संध्याद्वयेपि पयःपानं कारयन्ती तमनुदिनं वृद्धिमन्तं कारयामास । तस्मिन्नवसरे देव्या महालक्ष्म्याः पुरतः टङ्कशालायां हरिण्याश्चतुर्णां पादानामधः शिशुरूपं नाणकं नूतनं संजायमानमाकर्ण्य कश्चिन्नवीनो नृप उत्पन्न इति प्रसृतवार्तया श्रीरत्नशेखरः सैन्यानि प्रतिदिशं तं शिशुं विशसितुं प्राहिणोत् । तैर्यत्र तत्रावलोक्य लब्धोपि बालहत्याभीतैः स सायं पुरगोपुरे गोकुलखुररवैर्यथायं बालो विपन्नः सन्स्वयमपवादाय न भवतीति दूरस्थैः स्तैर्यावन्मुक्तस्तावत्तत्रायातं गोकुलं तं मूर्तिमन्तं पुण्यपुञ्जमिव बालमालोक्य तैरेव पदैः स्तम्भितमिव तस्थौ। अथ पाश्चात्यपक्षात्पुरोभूय वृषभो वृषभासुरं तं शिशुं पदानामन्तराले निधाय गोधनं सकलमपि प्रेरयामास । अथ तं वृत्तान्तं नृपोऽवधार्य तैः समं तमपरैर्लोकैर्विज्ञप्तश्च तं बालमानीय पुत्रीयमाणः श्रीपुञ्ज इति कृताभिधानः प्रवर्धयामास । अथ श्रीरत्नशेखरे राज्ञि दिवं गते

राज्ञः कृताभिषेकस्य साम्राज्यं पालयतः

१ C टङ्कशालायां [illegible] २ [illegible] ३ [illegible]

न्मृगी संध्याद्वयेपि पयःपानं कारयन्ती तमनुदिन
वृद्धिमन्तं कारयामास । तस्मिन्नवसरे देव्या महा
लक्ष्म्याः पुरतः ढङ्कशालायां हरिण्याश्चतुर्णां पा
दानामधः शिशुरूपं नाणकं नूतनं संजायमानमा
कर्ण्य क्वचिन्नवीनो नृप उत्पन्न इति प्रसृतवार्त्तय
श्रीरत्नशेखरः सैन्यानि प्रतिदिशं तं शिशुं विश
सितुं प्राहिणोत् । तैर्यत्र तत्रावलोक्य लब्धोपि वा
लहत्याभीतैः स सायं पुरगोपुरे गोकुलखुररवैर्यथ
यं बालो विपन्नः सन्स्वयमपवादाय न भवतीति
रस्थैः स्तैर्यावन्मुक्तस्तावत्तत्रायातं गोकुलं तं मूर्ति
मन्तं पुण्यपुञ्जमिव बालमालोक्य तैरेव पदैः स्त
म्भितमिव तस्थौ। अथ पाश्चात्यपक्षात्पुरोभूय वृषभ
वृषभासुरं तं शिशुं पदानामन्तराले निधाय गोध
सकलमपि प्रेरयामास । अथ तं वृत्तान्तं नृपोऽव
धार्य तैः समं तमपरेतं लोकैर्विज्ञप्तश्च तं बालम
नीय पुत्रीयमाणः श्रीपुञ्ज इति दत्ताभिधानः प्र
र्द्धयामास । अथ श्रीरत्नशेखरे राज्ञि दिवं ग
तस्य राज्ञः कृताभिषेकस्य साम्राज्यं पालय

१ (टङ्कशालाया २ वृषेण पूर्वपुण्येन देदीप्यमान ।
कामदेवमनङ्घाभापुर ३ B सामन्तनगर श्रेष्ठ

पुत्री समजनि सा च संपूर्णसर्वाङ्गावयव-
सुन्दरापि कपिमुखी तेन वैराग्येण विषय-
विमुखतां बिभ्राणा श्रीमातेति नामधेयं बभार ।
सा कदाचिज्जातजातिस्मृतिः पितुरग्रे स्वं पूर्व-
भवं निवेदितवती, यदहमर्बुदाद्रौ पुरा कपिपत्नीत्व-
मनुभवन्ती कस्यापि शालिन एकस्याः शाखायाः
शाखान्तरं संचरन्ती केनापि तद्वतुल्येन शिल्पेन
विद्धतालुः पञ्चत्वमासदत्। तद्धोवर्तिनि कामिततीर्थकुण्डे यावन्नलितं वपुः पपात तावत्तीर्थातिशया-
न्मामकं वपुर्मानुषाकारमभवत् यन्मस्तकं तु तत्थै-
वास्ते तेनाहं कपिवदना। अथ श्रीपुञ्जनृपस्तस्यास्त-
न्मस्तकं कुण्डे क्षेपयितुं निजान्पुरुषान्समादिदेश ।
तैस्तु सुचिरात्तत्तद्वयस्थं विलोक्य तथाकृते सा श्री-
माता मानवानना समजनि । ततःप्रभृति सा मा-
तरपितरावनुज्ञाप्याऽर्बुदसंख्यगुणा तस्मिन्नेवाऽर्बुदे
तपस्यन्ती, कदाचिद्गगनगामिना योगिना ददृशे ।
स च तत्सौन्दर्यापहृतहृदयो गगनादुत्तीर्य प्रेमाला-
पपूर्वकं त्वं मां कथं न वृणोषीति पप्रच्छ । सेत्यवा-
दीत् । साम्प्रतं तावत्क्षणदायाः प्रथमयामो व्य-

१ A गलिता २ A B आमस्तकपात् ३ C तथ तदवस्थं ४ A ह्या

तीतस्तूर्ययामस्य ताम्रचूडेषु रुतमकुर्वाणेषु यद्यस्मिन्नगे कयाचिद्विद्यया द्वादश पद्याः कारयसि ततो भवन्तमभीष्टं करोमीति तदुक्तिसमनन्तरमेव तत्र कर्मणि चेटकपटकं नियोज्य यामद्वयेन निर्मापिते सर्वपद्यानिवहे श्रीमाता स्वशक्तिवैभवेन कृतकं ताम्रचूडारवं कारयन्ती तेनागत्य विवाहाय सज्जीभवेत्यभिदधे ।तव पद्याया निष्पाद्यमानायाः कुक्कुटरवः समजनिष्टेति तयोक्ते भवन्मायया कृतकं कृकवाकुरवं को न वेत्तीत्युत्तरं ददानः सरित्तीरे तज्जाम्योपढौकितविवाहोपहारः, श्रीमात्रा समस्तविद्या मूलं तत्त्रिशूलमिहैव विहाय पाणिपीडनाय संन्निहितो भवेत्याहूय, प्रेमोपप्लुतचित्ततया तत्तथा कृत्वा सामीप्यमुपागतः तत्पदयोः कृतफान् शुनो नियोज्य हृदये तेन त्रिशूलेनाहत्य मारितः । इत्थं निःसीमशीललीलायितेन स्वजन्मातिवाहितवती। तस्यामखण्डशीलायां व्यतीतायां श्रीपुञ्जराजा तत्र शिखरवन्धरहितं प्रासादमकारयत् । यतः षण्मासान्ते तस्य गिरेरधोभागवर्ती अर्बुदनामा नागो यदा चलति तदा पर्वतकम्पो भवति । अतः शि-

१ B यदा इदा [२ मुणाधाय

खररहितास्तत्र सर्वेपि प्रासादाः ।

इति श्रीपुञ्जराजा तत्पुत्रीश्रीमाता तत्प्रबन्धः ॥१॥

कदाचिच्चौडदेशे गोवर्द्धनो नाम राजाभूत् तदायःस्तम्भे निबद्धो सभामण्डपपुरतो न्यायिना हन्यमाना न्यायघण्टा निनदति । अन्यदा तस्यैकसूनोः कुमारेण रथारूढेन पथि संचरता ज्ञानवृत्त्या कश्चिद्वत्सतरो व्यापादितस्तन्माता सौरभेयी नयनाभ्यामजस्रमश्रूणि वर्षन्ती स्वपराभवप्रतीकाराय शृङ्गाग्रेण न्यायघण्टामवीवदत्तद्घण्टाटङ्कारं नृपो निशम्यार्जुनकीर्तिस्तमर्जुनीवृत्तान्तं मूलतोवगम्य निजं न्यायं परां कोटिमारोपयितुं प्रातः स्वयं स्यन्दने निवेश्य प्रियपुत्रोपि तमेकमेव पुत्रं पथि नियोज्य तदुपरि तां धेनुं साक्षात्कृत्य रथं भ्रामयामास । तस्य भूभुजः सत्त्वेन तस्य सुतस्य भूयसा भाग्यवैभवेन रथस्य रथाङ्गे समुद्धृते स कुमारो न विपन्नः । इति गोवर्द्धननृपप्रबन्धः ॥

अथ कान्त्यां पुरि पुरा पुराणनृपतिभिरं राज्यं निर्गर्दः कुर्वन्कदाचिन्मतिसागराभिधानेन प्रियसु-

१ B चोड २ C स्तम्भनिबद्धा ३ अर्जुन इव कीर्तिर्यस्य । अर्जुन्याः सद्वत्साया धेनोः

मारः छत्रधरेण समं देशान्तरविलोकनकुतूहली पितरागमनादृष्ट्या यदृच्छया गच्छन् अस्तुरकाले क्वापि पुरं प्राप्तस्तत्रापुत्रिणि नृपतौ पञ्चत्वमुपागते सति सचिवैरभिषिक्तपट्टहस्ती निखिलेऽपि नगरे यदृच्छया यथाम । तत्रागतनृपकुमारमासन्नमपि दुःस्वप्नमिव विस्मृत्य परं छत्रधरमभ्यषिञ्चत् । स च तत्प्रधानैर्महता महोत्सवेन पुरं प्रवेश्यमानो राजा कुमारमपि तथैव महत्या प्रतिपत्त्या सह गृहीत्वा सौधं गतः । अहं राजलोकस्वामी त्वं तु ममेत्युचितैरुपचारवचनैस्तमन्तरमिवमाराराध । स तु राजा राजगुणानामनर्हो निरवधिदुर्मेधा वर्णाश्रमपालनानभिज्ञो यथा२ प्रजापीडनपरः साम्राज्यं कुरुते तथा तथा पशुपतिमूर्द्ध्नि विधृतेराजेव स कुमारः प्रतिदिनं हीयते । कस्मिन्नप्यवसरे तं तथास्थितं कुमारं स नृपनिस्तनुताहेतुं पृच्छन् दुर्मेधतया प्रजाः पीडयसि तेनात्यन्तमनौचित्येन कृशतामावहामि ।

---

१ भ्राम भ्राम समभ्रम २ B एव रुरोध ३ C पालनपरिश्रमानभिज्ञः ४ निधृत. ५ [चन्द्रइव

*वासो जडाण मज्झे दोजीहा सामिसवणपंडिलग्गा।
जीविज्जइ तं लाहो झीणिचे विम्हउं कीस ॥ ३॥

इति मया गाथार्थः सत्यापितोऽस्तीति वद्वचनानन्तरं यदस्याः प्रजायाः पापनिरताया अपुण्योदयेनावश्यंभाविपीडनावसरेऽहं नृपतीकृतः । यदि प्रजायाः परिपालनां लोकेशोऽप्यलिखिष्यत्तदा भवत एव पट्टहस्ती पट्टाभिषेकमकरिष्यादिति तदुक्तियुक्तिभ्यां भेषजाभ्यामिव निगृहीतरुक् स कुमारो वपुःपीवरतो बभार ॥ इति कर्मसारप्रबन्धः ॥

अथ गौडदेशे लक्षणावत्यां नगर्यां श्रीलक्ष्मणसेनो नाम नृपतिरुमापतिधरसचिवेन सर्वबुद्धिनिधिना चिन्त्यमानराज्यश्रिरं राज्यं चकार । स त्वनेकमत्तमातङ्गसैन्यसङ्गादिव मदान्धतां दधानो मातङ्गीसङ्गपङ्ककलङ्कभाजनमजनि । उमापतिधरस्तु तद्व्यतिकरमवगम्य प्रकृतिकृत्नया च स्वामिनोऽनालोकनीयतां च विचिन्त्य प्रमाणान्तरेण तं वा

*वासो [illegible]
जीविज्जइ [illegible]

१ [illegible]

धयितुं सभामण्डपस्य भारपट्टे गुप्तवृत्त्यामूनि काव्यानि लिलेख ॥

शैत्यं नाम गुणस्तवैव तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता
किं ब्रूमः शुचितां व्रजन्त्यशुचयः स्पर्शात्तवैवापरे ।
किं चातः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवितं देहिनां
त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः १
त्वं चेत्संचरसे वृषेण लघुता का नाम दिग्दन्तिनां
व्यालैः कङ्कणभूषणानि तनुषे हानिर्न हेम्नामपि ।
मूर्द्धन्यं कुरुषे जडांशुमयशः किं नाम लोकत्रयी–
दीपस्याम्बुजबान्धवस्य जगतामीशोसि किं ब्रूमहे २
छिन्नं ब्रह्मशिरो यदि प्रथयति प्रेतेषु सख्यं यदि
क्षीवः क्रीडति मातृभिर्यदि रतिं धत्ते श्मशाने यदि ।
सृष्टा संहरति प्रजा यदि तथाप्याधाय भक्त्या मनस्तं सेवे करवाणि किं त्रिजगती शून्या स एवेश्वरः ३
एतस्मिन्महति प्रदोषसमये राजा त्वमेकस्ततो
लक्ष्मीमम्बुरुहांपिधाय कुमुदे किं नो तनोषि श्रियः।
यद्राज्ञी स्थितिरत्र यच्च सुमनःश्रेणीषु संभावना
त्व तावत्कतमोसि तन्निरयितुं धातापि नैव क्षमः ४

१ A भवान्त २ A B प्रजा ३ C आदाय ४ D तथैव
५ A तिरयितु [निर्द्धारयितु आच्छायितु वा

सद्वृत्तसद्गुणमहार्हमनर्घ्यमूल्य-
कान्ताघनस्तनतटोचितचारुमूर्ते ।
आः पामरीकठिनकण्ठविलग्नभग्न
हा हार हारितमहो भवता गुणित्वम् ॥ ५ ॥

कस्मिन्नप्यवसरप्रस्तावे तानि वीक्ष्य तदर्थमवगम्य तस्मिन्नन्तर्द्वेषं दधौ । यतः ।

प्रायः सन्ति प्रकोपाय सन्मार्गस्योपदेशनम् ।
विलूननासिकस्येव यद्वदादर्शदर्शनम् ॥ १ ॥

इति न्यायात्सामर्षतया तं पदभ्रष्टं चकार । अथ स नृपतिः कदाचिद्राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तो दुरवस्थमेकाकिनमुपायविधुरं तं वीक्ष्य क्रोधाद्दधाय हस्तिपकेन हस्तिनं प्रेरयामास । स तु निषादिनं प्रति प्राह । यावदहं राज्ञोऽग्रे किंचिद्वच्मि तावज्जवान्निवार्यतां गजः । तद्वचनानेन तथा कृते उमापतिधरः प्राह ॥

नग्नस्तिष्ठति धूलिधूसरवपुर्गोपिमार्गेहति
व्यालैः क्रीडति नृत्यति स्रवदसृग्चर्मोद्वहन्दन्तिनः

आचाराद्बहिरेवमादिचरितैरावद्धरागा हरे'
सन्तो नोपदिशन्ति यस्य गुरवस्तस्येदमाचेष्टितम् १

इति तद्विज्ञानाङ्कुशेन वशंवदमनोगजो निजचरित्रैकविलक्षानुशयः स्वममन्दं निन्दंस्तद्व्यसनं शनैर्निषिध्य तं राजा पुनरेव प्रधानीचकार ॥

इति लक्ष्मसेनोमापतिधरयोः प्रबन्धः ॥

अथ काशीनगर्यां जयचन्द्र इति नृपः प्राज्यसाम्राज्यलक्ष्मीं पालयन्पङ्गुरिति विरुदं बभार । यतो यमुनागङ्गायष्टियुगावलम्बनमन्तरेण चमूसमूहव्याकुलिततया क्वापि गन्तुं न प्रभवति । कस्मिन्नप्यवसरे तत्र वास्तव्यस्य कस्यापि शालापतेः पत्नी सूहवनाम्नी सौन्दर्यनिर्जितजगत्त्रयस्त्रैणा भीष्मग्रीष्मर्तौ जलकेलिं विधाय सुरसरित्तीरे तरुपुरी सा खञ्जनाक्षी व्यालमौलिस्थितं खञ्जनं वीक्ष्य तमसंभाव्यं शकुनं कस्यापि द्विजन्मनः स्नातुमायातस्य पदोर्निपत्य तद्विचारं पप्रच्छ । स निमित्तवित् चेन्मदादेशं सदैव तनुषे तदा तव विचारमहं निवेदयामीति तेनोक्ता तव पितृनिर्विशेषस्य सा मान्या मयाज्ञा, सदैव मूर्ध्ना तां वहामीति

१ [illegible] गगा [illegible]   २ [illegible] नागिनि [illegible]

प्रतिज्ञापरायास्तस्याः सप्तमेऽह्नि त्वमस्य नृपतेरग्रमहिषी भविष्यसीति आदिश्य द्वावपि यथागतं जग्मतुः॥ अथ निमित्तविदा निर्णीते वासरे स राजा राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तः क्वापि रथ्यायां नेपथ्यविहीनामपि अगण्यलावण्यपुण्याङ्गीं तां शालापतिबालां विलोक्य स्वचित्तसर्वस्वचौरीमूरीकृत्याग्रमहिषीं चकार। तदनु तया कृतज्ञतया विप्रप्रतिज्ञां स्मरन्त्या नृपाय तस्मिन् विद्याधरनिमित्ते विज्ञाते पटहप्रणादपूर्वं तस्मिन् विद्याधरे आहूयमाने विद्याधराभिधानानां द्विजानां सप्तशतीमागतां विलोक्य तमेकमुपलक्षितं पृथक् कृत्वा शेषेषु यथोचितं सत्कृत्य विसृष्टेषु नृपतिर्यथेप्सितं प्रार्थयेति विद्याधरं विपद्विधुरं प्राह । राजादेशप्रमुदितेन तेनाङ्गसेवा सर्वदास्तु इति प्रार्थिते नृपतिना तथेति प्रतिपन्न तस्य निरवधिचातुर्यं पर्यालोच्य सर्वाधिकारभारे धुरंधरो व्यधायि। स च क्रमेण संपन्नसंपन् निजद्वात्रिंशदवरोधपुरध्रीणामनुवासरं जात्यकर्पूरपूराभरणानि कारयन् प्राच्यानि निर्माल्यानीत्यवकरकूपिकायां त्याजयन् साक्षाद्दैवतावतार इव

१ A सर्वस्व चौरीरत्न

दिव्यभोगान् भुञ्जानोऽष्टादशसहस्राणां ब्राह्मणानामभिलषिताभ्यवहारदानादनु स्वयमश्नाति ॥ अथ कदाचित् नृपतिना वैदेशिकभूपतिमभिषेणयितुं चतुर्दशविद्याधरोपि प्रेषितो देशाद्देशान्तराण्यवगाहमानः क्वचिदिन्धनविहीने देशे विहितावासस्तेषां विप्राणां पाककाले सूपकाराणां तैलाभ्यक्तवस्त्रदुकूलान्येवेन्धनीकुर्वन् तान्विप्रान् रूढ्येव भोजयामास। अथ प्रतिरिपुं निर्जित्य जितकाशितया व्यावृत्य प्राप्तनिजपुरीपरीसरः पिण्याकाभिलापात् दुकूलज्वालनेन कुपितं भूपतिमवगम्य स्वं गृहमर्थिभिर्लुण्ठाप्य तीर्थोपासनवासनया संचरन् आनुपदिकेन नृपतिनानुनीयमानो मानोन्नततया नृपतेराशये स्वाभिलापसंभवं निवेद्य कथंकथंचिदापृच्छय निजमवसानमसाधयत्। तदनन्तरं सूहवदेव्या निजाङ्गजस्य कृते युवराजपदवीं याचितो नृपः संगृहिणीपुत्रीयास्मद्वंशराज्यं न युज्यते इति बोधिता तं पतिं जिघांसुः म्लेच्छानाहूतवती ॥ अथ स्थानपुरुषाणां समायातविज्ञप्तिकया तं व्यतिकरमवधार्य लब्धपं-

१ A नङ्ख्यासहस्राणां. २ C संख्यासहस्राणां ३ (भोगार्थं रक्षिता वेश्यादिस्त्री संगृहिणी. ४ पद्मावतीनाम्नी देवी

द्मावतीवरप्रसादं सादरं कमपि दिग्वाससं निमित्तं पृष्टवान् स पद्मावत्याः सप्रत्ययं म्लेच्छागमनिषेधरूपसमादेशं नृपतेर्विज्ञप्तवान् ॥ अथ कियद्दिनानां प्रान्ते तान् संनिहितानाकर्ण्य स आशाम्बरः किमेतदिति पृष्टस्तस्यामेव निशि नृपतिप्रत्यक्षं पद्मावत्याः पुरो होममारभत॥ अथ निरवद्याकृष्टिविद्यया होमकुण्डज्वालामालान्तरिता प्रत्यक्षीभूय श्रीपद्मावती तुरुष्कागमनिषेधमुक्तवती॥ अथ सामर्षः क्षपणकैस्तां कर्णयोर्धृत्वा क्रोधानुबन्धाचेत् संनिहितेषु किं भवत्यपि वितथं ब्रूते इति तेनोपालम्भिता सती सैवमवादीत्।त्वं यां पद्मावतीमतीवभक्त्या पृच्छसि सास्मत्प्रतापबलात्पलायांचक्रे। अहं तु म्लेच्छगोत्रजं दैवतं मिथ्याभाषणेन लोकं विश्वास्य म्लेच्छैर्विंश्वासं कारयामीत्युदीर्य तस्यां तिरोहितायां म्लेच्छसैन्येन प्रातर्वाराणसीं वेष्टितां चेष्टया जानन् तद्वनुध्वानैश्चतुर्दशशतीमितनिःस्वानयुग्मनिस्वनेऽपहुते बले सति प्रबलम्लेच्छकुलव्याकुलीकृतमनास्तं सूहवदेव्या अङ्गजं निजे गजे नियोज्य जान्हवीजले सगजो ममज्ज ॥ इति जयचन्द्रप्रबन्धः ॥

---

१ रायणसी मिश्चुः

अथ जगद्देवनामा क्षत्रियः त्रिविधामपि वीररकोटिरतां बिभ्रत्, श्रीसिद्धचक्रवर्त्तिना सन्मान्योपि तद्गुणमन्त्रवशीकृतेन नृपतिना परमर्दिश्रीपरमर्दिनाहूतः सोपरोधं पृथ्वीपुरन्ध्रीकुन्तलकलापकल्पं कुन्तलमण्डलमवाप्य यावत्तदागमं श्रीपरमर्दिने द्वाःस्थो निवेदयति तावत्तत्सदसि काचिद्विटवनिता विवसना पुष्पचलनकां नृत्यन्ती तत्कालमेवोत्तरीयकमादाय सापत्रपा सा तत्रैव निषसाद ॥ अथ राजदौवारिकप्रवेशिताय श्रीजगद्देवाय सप्रियालापप्रभृति सन्मानदानादनु प्रधानपरिधानं दुकूलं लक्ष्यमूल्यातुल्योद्भटपटयुगं प्रासादीकृत्य तस्मिन् महार्हासननिविष्टे सभासंभ्रमे भग्ने सति नृपस्तामेव विटनटीं नृत्यायादिदेश ॥ अथ सा औचित्यप्रपञ्चचञ्चुचातुर्यधुर्या श्रीजगद्देवनामा जगदेकपुरुषः साम्प्रतं समाजगाम तत्तत्र विवसनाहं जिह्रेमि । स्त्रियः स्त्रीष्वेव यथेष्टं चेष्टन्ते इति तस्या लोकोत्तरया प्रशंसया प्रमुदितमानसस्तं नृपप्रसादीकृतं वसनयुगं तस्यै वितीर्णवान् ॥ अथ श्रीप-

१ दयादानयुद्धाभ्या २ [सिद्धराजेन सन्मानितोपि]
३ C D चलचलनका ४ लक्षमूल्यानुल्यया

रमर्दिप्रसादतो देशाधिपत्ये संजाते सति तदुपा[1]ध्यायः श्रीजगद्देवस्य मिलनाय समागतः काव्यमिदं प्राभृतीचकार ॥ तद्यथा ।

चक्रः पप्रच्छ पद्मं कथय मम सखे क्वास्ति किं स प्रदेशो
वस्तुं नो यत्र रात्रिर्भवति भुवि चिरायेति स प्रत्युवाच ।
नीते मेरौ समाप्तिं कनकवितरणैः श्रीजगद्देवनाम्ना
सूर्येनन्तर्हितेऽस्मिन्कतिपयदिवसैर्वासरैतसृष्टिः१
अस्य काव्यस्य पारितोषिके तस्मै स स्थूललक्ष्यो लक्षार्द्धं वितताार ॥

क्षोणीरक्षणदक्षदक्षिणभुजे दाक्षिण्यदीक्षागुरौ
श्रेयःसद्मनि धन्यजन्मनि जगद्देवे जगद्दातरि ।
वर्तन्ते विदुषां गृहाः प्रतिदिनं गन्धेभगन्धर्वयो–
रालानद्रुमरज्जुदामघटनाव्यग्रीभवत्किंकराः॥ २ ॥

---

१ A D क्षेणश्रस्तदुपाध्यायः

A B अक्षत्रक्षतवालिनो भगवतः कस्यापि सगीतकव्यासक्तस्य च तस्य कुन्तलपतेः पुण्यानि[3] मन्यामहे
एकः कामदुधामदुग्ध मरुत· मुनो· मुनाहुद्दयीं
मत्यक्षमतिपक्षभार्गव भवानन्यस्य चिन्तामणिः ॥ १ ॥ चक्रः०

२ A पान्थं. ३ B पुण्याणि

त्वयि जीवति जीवन्ति बलिकर्णदधीचयः ।
दारिद्र्यं तु जगद्देव मयि जीवति जीवति ॥ ३ ॥
दरिद्रान् सृजतो धातुः कृतार्थान् कुर्वतस्तव ।
जगद्देव न जानीमः कस्य हस्तो विरंस्यति ॥ ४ ॥
जगद्देव जगद्देवप्रासादमथितिष्ठतः ।
स्वयशःशिवलिङ्गस्य नक्षत्ररक्षतायितम् ॥ ५ ॥
अगाधः पाथोधिः पृथु धरणिपात्रं विभु नभः
समुत्तुङ्गो मेरुः प्रथितमहिमा कैटभारिपुः ।
जगद्देवो वीरः सुरतरुरुदारः सुरसरित्
पवित्रा पीयूषद्युतिरमृतवर्षीति न नवम् ॥ ६ ॥

न नवमिति जगद्देवनार्पिता समस्या पण्डितेन पूरितेत्यादीनि बहूनि काव्यानि यथाश्रुतं ज्ञातव्यानि ॥ अथ श्रीपरमर्दिमेदिनीपतेः पट्टमहादेवी श्रीजगद्देवस्य प्रतिपन्नजामिः । कदाचित् राज्ञा श्रीमालभूपालपराजयाय प्रहितः श्रीजगद्देवः श्रीदेवार्चनं कुर्वन् छलघातिना परबलेन सैन्यं नैजमुपद्रुतं शृण्वन् तमेव देवतावसरं न मुमोच । तस्मिन्नवसरे प्रणिधिपुरुषमुखाज्जगद्देवपराजयमश्रुतपूर्वमवधार्य महिषी श्रीपरमर्दी प्राह । भवज्ञाता सं-

१ A पृथ्वीतिलक [illegible]

ग्रामवीरनाथतां बिभ्राणोपि रिपुभिराक्रान्तः पलायितुमपि न प्रभूष्णुरजनि । इति नृपतेर्मर्माभिघातनमौक्तिमाकर्ण्य प्रत्यूषसंध्याकाले सा राज्ञी प्रतीचीदिशमालोकितवती राज्ञा किमालोकसे इत्यादिष्टे सूर्योदयमिति, मुग्धे किं सूर्योदयोऽपरस्यां दिशि जायतीति, सा तु विरश्चिप्रपञ्चः प्रतीपः प्रतीच्यामपि प्रद्योतनोदयो दुर्घटोपि घटते परं क्षत्रियदेवजगदेवस्य भङ्गस्तु नेति दम्पत्योः प्रियालापः ॥ देवार्चनानन्तरं जगदेवः पञ्चशत्या सुभटैः समं समुत्थितभण्डांशुरिव तमस्काण्डं, केसरिकिशोर इव गजयूथं, वात्यावर्त इव घनमण्डलं हेलयैव तद्दलयामास ॥ अथ परमार्दिनामा नृपो जगत्युदाहरणीभूतं परमैश्वर्यमनुभवन् निद्रावसरवर्जं रात्रिंदिवं निजौजसा विच्छुरितं छुरिकाभ्यासं विदधानोऽशनावसरे परिवेषणाकुलं प्रतिदिनमेकैकं सूपकारमरूपः कृपाणिकया निघ्नन् षड्धिकशतत्रयेण भक्तकाराणां वधे निषेव्यमाणः कोपकालानल इति विरुदं बभार ।

आकाश प्रसर प्रसर्पत दिशस्त्वं पृथ्वि पृथ्वी भव प्रत्यक्षीकृतमार्दिराजयशसां युष्माभिरुज्जृम्भितम् ।

प्रेक्षध्वं परमर्दिपार्थिवयशोराशेर्विकाशोदया-
द्वीजोच्छ्वासविदीर्णदाडिमदशां ब्रह्माण्डमारोहति॥१

इत्यादिभिः स्तुतिभिस्स्तूयमानश्चिरं राज्यसुखमनुबभूव । स च सपादलक्षक्षितिपतिना श्रीपृथ्वीराजेन सह संजातविग्रहः समराजिरमधिरूढः स्वसैन्ये पराजिते कान्दिशीकः कामपि दिशं गृहीत्वा पलायनपरः स्वराजधानीमाजगाम । अथ तस्य पार्थिवस्यापमानितसर्वसेवको निर्विषयीकृतः पृथ्वीराजराजसभामुपेतः प्रणामान्ते किं दैवतं पूज्यते परमर्दिपुरे विशेषात्सुकृतिभिरिति स्वामिनादिष्टस्तत्कालोचितं काव्यमिदमपाठीत् ।

मन्दध्वन्द्वकिरीटपूजनरसस्तृष्णा न कृष्णार्चने
स्तब्धः शम्भुनितम्बिनीप्रणतिषु व्यग्रो विधातृग्रहः
नाथे नः परमर्दिनेन वदनन्यस्तेन संरक्षितः
पृथ्वीराजनराधिपादिति तृणं तत्पत्तने पूज्यते ॥१

इति स्तुतिपरितोषितेनानुजग्राह । स तत्र त्रिःसप्तकृत्वस्त्रासितम्लेच्छाधिपोऽपि द्वाविंशतितमेऽब्दे यां स एव म्लेच्छाधिपतिः पृथ्वीराजराजधानीमुपेत्य निजदुर्दमस्कन्धावारेण समवारुणत् । प्राति-

१ A [illegible]

तमक्षिकेव भूयो भूयो रिपुरुपैतीति निजनृपतेरर-तिं मनोगतामवगम्य प्रभोर्निःसीमप्रसादपात्राद्द्वितीयमिवात्मानं तुङ्गनामा क्षात्रं तेजो वहन् सुभटकोटीरः स्वप्रतिबिम्बरूपेण पुत्रेण समं म्लेच्छाधिपतेरनीकं प्रविश्य निशीथसमये तस्य रिपोर्गुरुदरात् परितः खदिराङ्गारधगधगायमानां परिखां निरीक्ष्यात्मजं जगाद । अस्यां मम प्रविष्टस्य पृष्ठे पदं ददानो म्लेच्छपतिं निगृहाणेति पितुरादेशान्ते कार्यमेतन्ममासाध्यतमं किं च जीविताकाङ्क्षया[१] पक्षुर्विपत्तिदर्शनं, तदहमस्यां विशामि भवन्त एव तमन्तं नयन्तु । इत्युक्त्वा तेन तथा कृते स्वामिकार्यं पर्याप्तप्रायं मन्यमानस्तमरातिं लीलया निगृह्य यथागतमाजगाम । विभातभूपिष्टापो निशि विपन्नं स्वामिनं निरीक्ष्य परसैन्यं पलायांचक्रे। स तुङ्गसुभटस्तुङ्गप्रकृतिर्नृपतेः कदाचिन्न ज्ञापयामास । कस्मिन्नप्यवसरं राजमान्यतया नितान्तपरिचिता तुङ्गपुत्रवधूमवधूतमङ्गलवलयामालोक्य संभ्रमात् पतिना पृच्छ्यमानोपि पयोधिरिव गम्भीरस्तया मौनमर्यादया किमप्यविज्ञपयन् निजशपथ-

१ A B षए . चतु षे;

प्रेक्षध्वं परमर्दिपार्थिवयशोराशेर्विकाशोदया-
द्वीजोच्छ्वासविदीर्णदाडिमदशां ब्रह्माण्डमारोहति॥१

इत्यादिभिः स्तुतिभिस्तूयमानश्चिरं राज्यसुखमनुबभूव। स च सपादलक्षक्षितिपतिना श्रीपृथ्वीराजेन सह संजातविग्रहः समराजिरमधिरूढः स्वसैन्ये पराजिते कान्दिशीकः कामपि दिशं गृहीत्वा पलायनपरः स्वराजधानीमाजगाम। अथ तस्य पार्थिवस्यापमानितसर्वसेवको निर्विषयीकृतः पृथ्वीराजराजसभामुपेतः प्रणामान्ते किं दैवतं पूज्यते परमर्दिपुरे विशेषात्तुरुतिभिरिति स्वामिनादिष्टस्तत्कालोचितं काव्यमिदमपाठीत्।

मन्दश्चन्द्रकिरीटपूजनरसस्तृष्णा न कृष्णार्चने
स्तब्धः शम्भुनितम्बिनीप्रणतिषु व्यग्रो विधातृग्रहः
नाथे नः परमर्दनेन वदनन्यस्तेन संरक्षितः
पृथ्वीराजनराधिपादिति तृणं तत्पत्तने पूज्यते ॥१

इति स्तुतिपरितोषितेनानुजग्राह। स तत्र त्रिःसप्तकृत्वस्त्रासितम्लेच्छाधिपोपि द्वाविंशतिवेलायां स एव म्लेच्छाधिपतिः पृथ्वीराजराजधानीमुपेत्य निजदुर्द्धरस्कन्धावारेण समवात्सीत्। प्रासि-

१ A लब्धा

तमक्षिकेव भूयो भूयो रिपुरुपैतीति निजनृपतेरर-तिं मनोगतामवगम्य प्रभोर्निःसीमप्रसादपात्राद्वितीयमिवामात्यं तुङ्गनामा क्षात्रं तेजो वहन् सुभटकोटीरः स्वप्रतिबिम्बरूपेण पुत्रेण समं म्लेछाधिपतेरनीकं प्रविश्य निशीथसमये तस्य रिपोर्गुरूदरात् परितः खदिराङ्गारधगधगायमानां परिखां निरीक्ष्याङ्गजं जगाद । अस्यां मम प्रविष्टस्य पृष्टे पदं ददानो म्लेछपतिं निगृहाणेति पितुरादेशान्ते कार्यमेतन्ममासाध्यतमं किं च जीवितकाङ्क्षया वप्तुर्विपत्तिदर्शनं, तदहमस्यां विशामि भवन्त एव तमन्तं नयन्तु । इत्युक्त्वा तेन तथा कृते स्वामिकार्यं पर्याप्तप्रायं मन्यमानस्तमरातिं लीलया निगृह्य यथागतमाजगाम । विभातभूयिष्ठायां निशि विपन्नं स्वामिनं निरीक्ष्य परसैन्यं पलायांचक्रे। स तुङ्गसुभटस्तुङ्गप्रकृतिर्नृपतेः कदाचिन्न ज्ञापयामास । कस्मिन्नप्यवसरे राजमान्यतया नितान्तपरिचितां तुङ्गपुत्रवधूमवधूतमङ्गलवलयामालोक्य संभ्रमात् पतिना पृच्छयमानोपि पयोधिरिव गम्भीरतया मौनमर्यादया किमप्यविज्ञपयन् निजशपथ-

२ A B वप्तुः [वप्तुः पितु]

दानपूर्वं पृष्टो निजगुणपातकं दुष्करमिति तथापि प्रभोरभ्यर्थनया निवेद्यमानमस्तीत्यभिधाय तद्वृत्तान्तं प्रत्युपकारभीरुर्यथावस्थितं निवेदयामास ।

इयमुच्चधियामलौकिकी
महती कापि कठोरचित्तता ।
उपकृत्य भवन्ति निःस्पृहाः
परतः प्रत्युपकारशङ्कया ॥ १ ॥

इति तुङ्गसुभटप्रबन्धः ॥ अथ कदाचित्तस्य म्लेच्छपतेः सूनुर्नृपतिः पितुर्वैरस्य स्मरन्, सपादलक्षक्षितिपतिर्विग्रहकाम्यया सर्वसामग्र्या समुपेतः पृथ्वीनाथस्य नासीरवीरधनुर्द्धरशरैः प्रावृषेण्यधाराधरधारासारैरिव तस्मिन्ससैन्ये त्रासिते पृथ्वीराजस्तदा तदानुपदिकीभावं भजन्, महानसाधिकृतपञ्चकुलेन विज्ञापितं करभीणां सप्तशत्यापि महानसपरिस्पन्दः सुखेनोह्यते नातः कियतीभिः करभीभिः प्रभुः प्रसीदत्विति विज्ञप्तो नृपतिर्म्लेच्छपतिमुच्छेद्य भवदभ्यार्थिताः करभीः प्रसादीकरिष्यामीति तत्संबोध्य पुनः प्रयाणं कुर्वन् सोमेश्वरनाम्ना प्रधानेन भूयो भूयो निषिध्यमानः, तत्पक्षपातभ्रा-

१ A सुखेनोह्यते वत

न्त्या नृपतिना निगृहीकर्णः, तदत्यन्तपराभवात् तस्मिन् प्रभौ सामर्षो म्लेच्छपतिं प्राप्य तदभिभवप्रादुःकरणतस्तान् विश्वस्तान् पृथ्वीराजस्कन्धावारसन्निधौ समानीय पृथ्वीराजराजस्यैकादश्युपवासकृतपारणादनु सुप्तस्य तत्रासीरवीरैः सह समरसंरम्भे म्लेच्छाधिपतीनां जायमाने निर्भरनिद्रायमाणस्तुरुष्कैर्नृपतिर्निबध्य स्वसौधं नीतः। पुनरप्येकादश्युपवासपारणके नृपतेर्देवार्चनावसरे म्लेच्छराजेन प्रहितं तत्र पात्रीकृतमांसपाकं गुरुदरान्तर्नियुज्य तदेव देवतारायनवैयग्र्ये सति शुनापन्हियमाणे तस्मिन् पिशिते किं न रक्षसि यामिकैरित्याभिहितः करर्भाणां सततशत्या दुर्वहं यत्पुरा मम महानसं तत्सांप्रतं दुर्दैवयोगादीदृशीं दुर्दशां प्राप्तमिति कौतुकाकुलितमानसो विलोकयन्नस्मीति तेनोक्ते किं काचिदद्यापि त्वय्युत्साहशक्तिरवशिष्यत इति तैर्विज्ञप्ते यदि स्वस्थाने गन्तुं लभेत तदा दर्शयामि वपुःपौरुषमिति यामिकैर्विज्ञप्तो म्लेच्छभूपतिः स्तत्साहसं दिदृक्षुस्तदीयां राजधानीमानीय पृथ्वीराजं तत्र राजसौधे यावदभिषेक्ष्यति तावत्तत्र चित्रशालायां शूकरनिवहैर्हन्यमानान् म्लेच्छानालो-

क्यामुना मर्माभिघातेनात्यन्तपीडितस्तुरुष्कपार्थिवः पृथ्वीराजं कुठाराशिरश्छेदपूर्वं संजहार ॥

इति नृपतिपरमर्दिजगद्देवपृथ्वीपतीनां प्रबन्धाः ॥

अथ शतानन्दपुरे परिखीभूतजलधौ श्रीमहानन्दो नाम राजा मदनरेखेति तस्य राज्ञी अन्तःपुरप्राचुर्यात् पतिसंवननकर्मनिर्माणव्याप्रस्या[1] नानाविधान् वैदेशिकान् कलाविदश्च पृच्छन्ती कस्यापि यथार्थवादिनः सत्यप्रत्ययस्य कार्मणकर्मणे किंचित्सिद्धयोगमासाद्य तत्प्रयोगावसरे[2] ॥

मन्त्रमूलबलात्प्रीतिः पतिद्रोहोभिधीयते ।

इति वाक्यमनुस्मरन्ती सतीव तद्योगचूर्णं जलधौ न्यधत्त । अचिन्त्यो हि मणिमन्त्रौषधीनां प्रभाव इति तल्लेपजमाहात्म्याद्वशीकृतो वारिधिरेव मूर्त्तिमान् निशि तामुपेत्य रेमे । इत्थमकस्मादाधानवर्ती प्रतीकैस्तद्विधिनिर्णाय सकोपो भूपो यावत्तस्याः प्रवासादिदण्डं कर्मापि विमृशति तावत्तस्याः संनिहिते निधननिर्बन्धे प्रत्यक्षीभूय जलधिरधिष्ठातृदैवतमहमिति स्वं ज्ञापयन् मा भैषीरिति तामाश्वास्य प्रति नृपं प्राह ।

१ वशीकरणकर्म २ A आपत्या ३ D मयोनन्नागरे

विवाहयित्वा यः कन्यां कुलजां शीलमण्डिताम् ।
समदृष्ट्या न पश्येत स पापिष्ठतरः स्मृतः ॥ १ ॥

इति त्वामवज्ञाकारिणं प्रलयकालमुक्तमर्यादया सान्तःपुरपरीवारं मज्जयिष्यामीत्यभिधाय क्वचित् क्वचित् पयांस्यपहृत्यान्तरीपान् प्रादुश्चकार । तानि सर्वाण्यपि लोकेषु कौङ्कणानीति प्रसिद्धानि ॥ इति कौङ्कणोत्पत्तिप्रबन्धः ॥

अथ पाटलीपुत्रपत्तने वराहनामा कश्चिद्ब्राह्मणाङ्गभूः आजन्म निमित्तज्ञानश्रद्धालुर्दुर्गतत्वाद्वसून् रक्षितुं पशून् चारयन् क्वापि शिलातले लग्नमालिख्याकृततद्विसर्जनः प्रदोषकाले गृहमुपेतः । कृतसमयोचितकृत्यो निशीथकाले भोजनायोपविष्टो लग्नविसर्जनमनुस्मृत्य निरातङ्कवृत्त्या तत्र याति तावत्तदुपरि पारीन्द्रमप्युपविष्टमवगणय्य तदुदराधोभागे पाणिं प्रक्षिप्य लग्नं विमृजन् सिंहरूपमपहाय प्रत्यक्षीभूय रविरेव वरं वृणु इत्युवाच । अथ समस्तनक्षत्रग्रहमण्डलं दर्शयेति वरं प्रार्थयमानः स्वविमानेऽधिरोप्य तत्रैव नीतो वत्सरान्ते यावद्ग्रहाणां वक्रातिचारोदयास्तमनादीन् भावान् प्र-

१ A पाटलापुत्र.

क्षरूपान् परीक्ष्य पुनरिहायातो मिहिरप्रासादाद्वराहमिहिर इति प्रसिद्धाख्यः श्रीनन्दनृपतेः परमां मान्यतां दधानो वाराहींसंहितेति नवं ज्योतिःशास्त्रं रचयांचकार। अथ कदाचित्स निजपुत्रजन्मावसरे निजगृहे घटिकां निवेश्य तया शुद्धजन्मकाललग्नं निर्णीय जातकग्रन्थप्रमाणेन ज्योतिश्चक्रे। स्वयं प्रत्यक्षीकृतग्रहचक्रज्ञानबलात्तस्य सूनोः संवत्सरशतप्रमाणमायुर्निर्णीतवान्। जन्ममहोत्सवे चैकं श्रीभद्रबाहुनामानं जैनाचार्यं कनीयांसं सोदरं विहाय नृपप्रभृतिकः स कोपि नास्ति य उपायनपाणिर्न जगाम। स निमित्तविज्जिनभक्ताय शकडालमन्त्रिणे तेषां सूरीणामनागमनकारणमुपालम्भगर्भितं जगौ। तेन ज्ञापितास्ते महात्मानः संपूर्णश्रुतज्ञानकरतलकलितामलकफलवत्कालत्रयास्तस्य शिशोर्विंशतितमे दिने बिडालान्मृत्युमुपदिशन्तो वयं नागता इति तेषामुपदेशभूतां वाचं वराहमिहिराय निवेदितायां, ततः प्रभृति निजकुटुम्बं तस्य शावस्यावश्यकीं तां विपदं निरोद्धुं बिडालरक्षार्थे शतश उपायान्कुर्वन्नपि निर्णीते दिने निशी-

१ शिशो

स्माद्वालमूर्द्धि पतितयार्गलया स बालः प-
कमवाप । ततस्तच्छोकशङ्कुमुषितैर्विवः श्रीभ-
हगुरवो यावत्तत्रेहमायान्ति तावत्तद्वाङ्गणे स-
निमित्तशास्त्रपुस्तकान्येकत्र पिण्डीकृतानि सं-
तिवहनान्यालोक्य किमेतदिति पृष्टः सांवत्सरैः
त्सरस्तान् जैनमुनीनुपालम्भयन् एतानि सं-
रीणि भस्मयाम्येव येरहमपि विप्रलब्धस्तैरिति
र्वेवमुदिते तैः श्रुतज्ञानपठनावज्ञमलयं सम्यक्
निवेद्य सूक्ष्मेक्षिकया तद्गृहवेष्टे प्रार्पिते वि-
ादिनान्येव भवन्ति । इत्थं विरचनायपनीतायां
योतिरिक इति जगौ । पञ्चवादिभिर्विहाराश्मृत्यु-
वेदस्तदेव व्यभिचारीति तेनाभिहिते तथार्गला
नाप्य तत्रोत्कीर्णं बिडाल दर्शयन्तो भवित-
ात्यत्ययः किं कदापि भवतीति महर्षिनिरनिद-
कस्मात् च्यते गतः कः परमाणवोऽनपायाः
ानविशेषनाशजन्मा शोकश्चेत्र कदापि मोहि-
य ।

वप्रभवैर्भावैर्मोयाविभवभावितः ।
ापनिर्ष पर्यन्ते सतां न क्रियते तमः ॥

-रोदिर्दि

इत्युक्तियुक्तिभ्यां प्रबोध्य ते महर्षयः स्वं पदं भेजुः। इत्थं बोधितस्यापि तस्य मिथ्यात्वध्वान्तान्तरितस्य कनकभ्रान्तिरिव तथात्राप्युन्मत्सरोच्छेकात्तन्नक्तानभिचारकर्मणा कांश्चन पीडयन् कांश्चन व्यापादयन् तद्वृत्तान्तं तेभ्यो ज्ञानातिशयादवधार्योपसर्गहरं पासमिति नूतनं स्तोत्रं रचयांचक्रुः॥ इति वराहमिहिरप्रबन्धः॥

अथ ढङ्काभिधानभूभृति रणसिंहनामा राजपुत्रस्तन्नन्दनां भूपलनाम्नीं सौन्दर्यनिर्जितनागलोकबालामालोक्य जातानुरागतया तां सेवमानस्य तस्य वासुकेः सुतो नागार्जुननामा समजनि। तेन पातालपालेन सुतस्नेहमोहितमनसा सर्वासामप्यौषधीनां फलानि मूलानि दलानि च भोजितस्तत्प्रभावान्महासिद्धिभिरलंकृतः सिद्धपुरुषतया पृथ्वीं विगाहमानः शातवाहननृपतेः कलागुरुर्गरीयसीं प्रतिष्ठामुपागतोपि गगनगामिनीं विद्यामध्येतुं श्रीपादलिप्तपुरे पादलिप्ताचार्यान् सेवमानो व्रतमतिर्भोजनावसरे पदे लेपप्रमाणेन गगनोत्पतितान् श्रीअष्टापदप्रभृतीनि तीर्थानि नमस्कृत्य तेषां स्वस्थानमुपेयुषां पादौ प्रक्षाल्य ज्ञातसप्तोत्तरशतसंख्यम-

हौषधीनामास्वादवर्णघ्राणादिभिर्निर्णीय च गुरून-
वगणय्य कृतपदलेपः कुकवाकुकलापिवदुत्पत्यावटे
निपतंश्च तद्व्रणश्रेणिजर्जरिताङ्गो गुरुभिः किमेतदित्य-
नुयुक्तो यथावद्वृत्तान्तं निवेदयन् तच्चातुर्यचमत्कृतचे-
तोभिस्तच्छिरसि पद्महस्तदानपूर्वकं षाष्टिकतन्दुलो-
दकेन तानि भेषजान्यभ्यञ्ज्य तत्पादलेपाद्गगनगा-
मी भूया इति तदनुमहादंको सिद्धिमासाद्य
श्रीपार्श्वनाथपुरतः साध्यमानो रसः समस्तल-
क्षणोपलक्षितपतिव्रतवनितामर्द्यमानः कोटि-
वेधी भवतीति तन्मुखादाकर्ण्य च यत्पुरा
समुद्रविजयदाशार्हेण त्रिकालवेदिनः श्रीनेमि-
नाथस्य मुखान्महातिशायि श्रुत्वा श्रीपार्श्वनाथ
बिम्बं रत्नमयं निर्माप्य श्रीद्वारवत्यां प्रासा
न्यस्तं, द्वारवतीदाहानन्तरं समुद्रेण प्लाविता
तस्यां पुरि तत्र समुद्रे तस्मिन्बिम्बे तथैव वियम
कान्तीयसांयात्रिकस्य धनपतिनाम्नो यानपात्रे
यतातिशयात् स्खलिते इह जिनबिम्बमस्ती
दिव्यवाचा निर्णीय नाविकास्तत्र प्रक्षिप्य सप्तश
रामतन्तुभिः सन्दानितमुद्धृत्य निजायां पुरि
...भात् स्वयंकृतप्रासादे न्यस्तवान् ।

र्वातिशायिबिम्बं नागार्जुनः स्वसिद्धरससिद्धयेऽप-
हृत्य सेढीतटिन्यास्तटे तदेव विन्यस्य तत्पुरतो
रससाधनाय श्रीसातवाहनस्यैकपत्नीं चन्द्रलेखा-
भिधानां प्रतिनिशं सिद्धव्यन्तरसान्निध्यात्तत्रानीय
रसमर्दनं कारयति स्म । इत्थं भूयो भूयस्तत्र या-
तायाते सति बन्धुबुद्धया सा नागार्जुनपार्श्वे तदौ-
षधीनां मर्दनहेतुं पृच्छती, सोपि स्वकल्पनया को-
टिवेधरसस्य यथावस्थितं वृत्तान्तं निवेदयन्,तस्या-
श्च वचनगोचरातीतं सत्कारं कुर्वाणोनन्यसामान्य-
सौजन्यं प्रवर्द्धयामास । अथ कदाचित्तया निजा-
ङ्गजयोरस्मिन् वृत्तान्ते निवेदिते तौ तल्लुब्धौ राज्यं
परित्यज्य नागार्ज्जुनसमलंकृतां भुवमागतौ कैत-
वेन तस्य रसस्य जिघृक्षया गुप्तवेषौ यत्र नागा-
र्जुनो भुङ्क्ते तत्र तामर्थदानेन परितोष्य रसवार्ता
पृच्छतः । सा च तज्जिज्ञासया तदर्थं सलवणां रस-
वतीं कुर्वती षण्मास्यां व्यतीतायां तस्मिन् क्षा-
रमिति रसवतीं दूषयति सति, इङ्गितैः सिद्धं रस-
मिति ताभ्यां निवेदितवती । अथ प्रतिपन्नभागिने-
याभ्यां रसग्रसनलालसाभ्यां वासुकिना निर्णीत-

[१ रसवतीविधायिनीं कांचित्]

दर्भाङ्कुरमृत्युरिति परपरया ज्ञाततत्त्वाभ्यां तेनैवं
शास्त्रेण तथैव स निजघ्रे । स रसः संप्रतिष्ठितत्वा-
द्दैवताधिष्ठानाच्च तिरोहितो बभूव । यत्र स रसस्त-
म्भितस्तत्र स्तम्भनकाभिधानं श्रीपार्श्वनाथतीर्थं र-
सादप्यतिशायि सकललोकाभिलषितफलप्रदं । त-
तः कियता कालेन तद्बिम्बं वदनमात्रवर्जं भून्यन्त-
रितं बभूव । अथ श्रीशासनदेवतादेशात् षण्मासी
यावद्याचाम्लानि निर्म्माय कठिनीप्रयोगेण नवाङ्ग-
वृत्तौ निवृत्तायां श्रीअभयदेवसूरीणां वपुषि प्रादुर्भूते
प्रभूतरोगे पातालपालः श्रीधरणेन्द्रनामा सितस-
र्परूपमास्थाय तद्वपुर्जिह्वया विलिह्य प्रसद्य निरा-
रामयीकृत्य तत्तीर्थं श्रीमदभयदेवसूरीणामुपदिदेश।
श्रीसंघेन सह समागतास्तत्र ते सूरयः प्रस्रवन्तीं
सुरभिं विलोक्य गोपालबालैर्निवेदितायां भुवि न-
वं द्वात्रिंशतिकास्तवं कुर्वन्तस्त्रिशत्तमवृत्तेन तत्र
श्रीपार्श्वनाथबिम्बं प्रादुश्चक्रुः । देवतादेशेन तद्वृत्तं
गोप्यमेव निर्ममे ॥
यन्मार्गेपि चतुःसहस्रशरदो देवालये योर्चितः

१ ॥ ॥ ममार्थेधिदैवताधिष्ठानवशात्

स्वामी वासववासुदेववरुणैः स्वावासमध्ये[1] ततः।
कान्त्यामिभ्यधनेश्वरेण महता नागार्ज्जुनेनार्चितः
पायात्स्तम्भनके पुरे स भवतः श्रीपार्श्वनाथो
जिनः॥ १॥

इति नागार्ज्जुनोपत्तिस्तम्भनकतीर्थावतारप्रबन्धौ॥

अथावन्त्यां पुरि कश्चिद्विप्रः पाणिनिव्याकरणोपाध्यायतां कुर्वाणः सिप्रासरित्प्रान्तवर्त्तिचिन्तामणिगणेशप्रणामगृहीताभिग्रहः छात्रैः फक्किकाव्याख्यानप्रश्नादिभिरुद्वेजितः कदाचित् प्रावृषि तस्याः सरितः पूरे प्रसर्पति कृतझम्पापातो दैवात् संघटितवृक्षस्तन्मूले करावलम्बनस्तटीमासाद्य प्रत्यक्षं परशुपाणिं प्रणमन् तेन तत्साहसानुष्ठानेन वरं वृणीष्वेत्यादिष्टः[2] पाणिनिव्याकरणस्योपदेशं प्रार्थयमानस्तेन तथेति प्रतिपद्य खटिकार्पणपूर्वं[3] प्रतिदिनं व्याकरणे व्याख्यायमाने षण्मासपर्यन्ते व्याकरणे समर्थिते सति लम्बोदरं निर्विलम्बमनुज्ञाप्य प्रथमादर्शं सहादाय[4] तां पुरीं प्रविश्य स्थण्डिले कस्यापि पुरस्य निषण्ण एव सुष्वाप। ततः प्रत्यूषे प्रे-

१ A यो वार्द्धिमध्ये २ C अर्थितः ३ A पट्टिकार्पणपूर्वं
४ A सहादीयता

त्याभिस्तं तथावस्थितं प्राप्य विपणिरमणी तद्वृत्तान्तं ज्ञापितां सती ताभिरेव समानीय प्रेङ्खोलपल्यङ्के मुक्तः । अहोरात्रत्रयान्ते किंचित्त्यक्तनिद्रश्चित्रशालादिचित्रं चित्रकारि पश्यन् स्वर्लोकसमुत्पन्नमात्मानं मन्यमानस्तया पणहरिणीदृशा ज्ञापितवृत्तान्तः स्नानपानभोजनादिभिर्भक्तिभिः परितोषितो नृपसभायां समुपेतः पाणिनिव्याकरणं यथावस्थितं व्याचक्षाणो नृपप्रभृतिपण्डितैरशेषैः सक्रियमाणस्तदुपात्तं सर्वस्वं तस्यै समर्पयामास ।

अथ तस्य क्रमेण चतुर्णां वर्णानां स्त्रियश्चतस्रः प्रिया अभवन् । तथा क्षत्रियाङ्गजः श्रीविक्रमार्कः शूद्रीसुतो भर्तृहरिः[3] स हीनजातित्वात् भूमिगृहस्थो गुप्तवृत्त्याध्याप्यते। अपरे त्रयः प्रत्यक्षाः पाठ्यन्ते एवं भर्तृहरिसंकेतेन तेषामध्याप्यमानानां ॥

दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य ।

इति पाठ्यमाने भर्तृहरी रज्जुसंकेतेऽसंजायमाने प्रत्यक्षच्छात्रैस्त्रिभिरुत्तरार्द्धं पृच्छयमाने कुपितः उपाध्यायं रे वेश्यासुत अद्यापि रज्जुसंकेतं न कु-

१ D मस्य २ B C न वृत्तान्तं ज्ञापिता ३ A भर्तृहरि नृहरः

रुपे इत्याक्रुपन् प्रत्यक्षीभूय शास्त्रकारं निन्दन्

आयासशतलब्धस्य प्राणेभ्योपि गरीयसः ।
गतिरेकैव वित्तस्य दानमन्या विपत्तयः ॥ १

इति पाठाद्वित्तस्यैकामेव गतिं मेने । तेन भर्तृहरिणा वैराग्यशतकादिप्रबन्धा भूर्यालश्चक्रिरे ॥ इति भर्तृहर्युत्पत्तिप्रबन्धः ॥

अथ श्रीधारायां मालवमण्डनस्य श्रीभोजराजस्यायुर्वेदवेदी कश्चित् वाग्भटनामायुर्वेदविदितानि कुपथ्यानि विधाय तत्प्रभावात् रोगान् प्रादुःकृत्य पुनस्तन्निग्रहाय सुश्रुतविश्रुतैर्भेषजैः पथ्यैश्च तान्निगृह्य नीरमन्तरेण कियत्कालं जीव्यते इति परीक्षार्थं तत्परिहृत्य दिनत्रयान्ते पिपासापीडिततात्वोष्ठपुट इत्यपाठीत् ॥

कचिदुष्णं कचिच्छीतं कचित्कथितशीतलम् ।
कचिद्भेषजसंयुक्तं वारि कापि न वारितम् ॥ १ ॥

इति वारिसत्कारकारि वाक्यमिदमपाठीत् । तेन निजानुभूतो वाग्भटनामा प्रबन्धश्चक्रे । तस्य जामातापि लघुवाहडः श्वसुरेण वृद्धवाहडेन-

---

१ ॥ इत्याक्रुष्ट २ । ॥ [illegible] न [illegible] इत्यादिएः ॥ प्रत्यक्षीभूय [illegible]

सह राजमन्दिरे प्रयातः प्रत्यूषकाले श्रीभोजस्य शरीरचेष्टितं विलोक्य वृद्धवाग्भटेनाय नीरुजो यूयमित्युक्ते उषोर्सुखभङ्गं विलोक्य श्रीभोजेन कारणं पृष्टः स स्वामिनः शरीरेऽद्य निशाशेषे कृष्णच्छायाप्रवेशसूचितो राजयक्ष्मणः प्रवेशोऽभूदिति दैवतादेशेनातीन्द्रियं भावं विज्ञपयन्, तत्कलाकलापचमत्कृतेन राज्ञा तस्य व्याधेः प्रतीकारतयानुयुक्तः लक्षत्रयमूल्यं रसायनं निवेदयन्, षड्भिर्मासैस्तावता द्रव्यव्ययेन परमादरेण च तस्मिन् रसायने सिद्धे प्रदोषसमये तद्रसायनं काचमये कुम्पके न्यस्य नरेन्द्रपल्यङ्के निधाय प्रत्यूषे देवतार्चनानन्तरं तद्रसायनमत्तुमिच्छुः रसायनपूजायद्धापनायनु सज्जीकृतायां समग्रसामग्र्यां स लघुरगदंकारी केनापि कारणेन तं काचकुम्पकं भूमावास्फाल्य बभञ्ज। आः किमेतदिति राज्ञोक्ते रसायनपरिमलादेव पलायितो व्याधिः व्याधेरभावादानु... क्षयकारिणानेन वृथा स्थापितेनालं पद... शर्वरीविरामे मति मा पूर्वोक्ता कृष्णा छाय...

१ ... २ ...

प्रभोर्वपुरपास्य दूरं गतेव ददृशे इत्यर्थे देवः प्रमाणामिति तदीयसत्यप्रत्ययेन पारितोषितो राजा दारिद्र्यद्रोहि पारितोषिकं प्रसादीचकार ॥ अथ ते सर्वव्याधयस्तेन चिकित्सितेन भूतलादुच्छेदिताः स्वर्लोकेऽश्विनीकुमारवैद्ययोः स्वपराभवं निजगदुः॥ अथ तौ तया प्रवृत्त्या चित्रीयमाणमानसौ नीलवर्णविहङ्गमयुग्मीभूय व्याधिप्रतिभटस्य वाग्भटस्य धवलगृहवातायनतले वलभ्यां निविष्टौ कोऽरुक् शब्दं चक्रतुः ॥ ततः स आयुर्वेदवेदी नेदीयांसं तदीयशब्दं साभिप्रायं चेतसि चिरं विचिन्त्य।

अशाकभोजी घृतमत्ति योन्धसा
पयोरसान् शीलति नात्ति योम्भसा ॥
अभुक् विभुक् नापकृतां विदाहिना[1]
चलत्प्रभुक् जीर्णभुगल्पतारभुक् ॥ ३ ॥

इत्यभाणि। भणितानन्तरं चमत्कृतचित्तौ तौ प्रयातौ। पुनर्द्वितीयादिने द्वितीयवेलायां तादृक्पक्षिरूपं विधाय प्राक्तनशब्दरूपं कुर्वाणौ समायातौ वैद्यगृहे पुनस्तयोर्वचः, प्रतिवचः ।

१ A आभुक् विरुद्द् नावकृता B अभुक् विभुक् नावकृतां

र्षासु चरितयति शरदि पिबति हेमन्तशिशिर-
योरत्ति ।
मायति मधुनि ग्रीष्मे स्वपिति भवति न खग
सोरुक् ॥

इति भणितानन्तरं पुनरेव गतौ । तृतीयदिने योगीद्ररूपं कृत्वा तद्गृहे समागतौ तयोर्वचः ।
अभूमिजमनाकाशमहन्तव्यमवारिजम् ।
संमतं सर्वशास्त्राणां वद वैद्य किमौषधम् ॥
पुनर्वैद्यवचः
अभूमिजमनाकाशं पथ्यं रसविवर्जितम् ।
पूर्वाचार्यैः समाख्यातं लङ्घनं परमौषधम् ॥ १ ॥
तेन चमत्कृतचित्तौ वैद्यौ प्रत्यक्षीभूय यथाभिमतं वरं वितीर्य स्वस्थानं भेजतुः ॥
इति वैद्यवाग्भटप्रबन्धः ॥

अथ धामणउलिग्रामवास्तव्यो धाराभिधानः कोपि नैगमः श्रिया वैश्रमणस्पर्द्धिष्णुः संघाधिपत्यमासाद्य मायद्द्रविणव्ययव्यतिकरर्जीवितजीवलोकः पञ्चभिरङ्गजैः समं श्रीरैवताचलोपत्यका-

१ A तेन निजाभिप्रायमदृशमत्युत्तरदानेन २ A धारणउलिग्रामे वास्तव्यो

यां विहितावासः दिगम्बरभक्तेन केनापि गिरिनगरराजेन सिताम्बरभक्त इति स स्वल्यमानस्तद्द्वयोः सैन्ययोः समरसंरम्भे प्रवर्त्तमाने सति अमानेन रणरसेने युद्धमाना देवभक्त्या वल्लभतया प्रोत्साहितसाहसा विपद्य ते पञ्चपुत्राः पञ्चापि क्षेत्रपतयो बभूवुः । तेषां क्रमेण नामानि । कालमेघः १ मेघनादः २ भैरवः३ एकपदः४ त्रैलोक्यपादः५इति बभूवुः। तीर्थप्रत्यनीकं पञ्चतां नयन्तस्ते पञ्चापि गिरेः परितो विजयन्ते स्म । अथ तत्पिता धाराभिधान एक एवावशिष्टः कन्यकुब्जदेशे गत्वा श्रीबप्पहट्टिसूरीणां व्याख्याक्षणप्रक्रमे श्रीसंघस्याज्ञां दत्तवान् यद्रैवतकतीर्थे दिगम्बराः कृतवसतयः सिताम्बरान् पाषण्डिरूपान् परिकल्प्य पर्वताधिरूढान्नेछन्ति अतस्तान् निर्जित्य तीर्थोद्धारं कृत्वा निजदर्शनप्रतिष्ठापरैर्व्याख्याक्षणो विधेय इति तद्वचनेन्धनप्रोज्ज्वलितप्रतीपज्वलनो नृपतिं सहादय तेन समं तां भूधरधरामवाप्य सप्तभिर्दिनैर्वादस्थलेन दिगम्बरान् पराजित्य श्रीसंघसमक्षं श्रीअम्बिकां प्रत्यक्षीकृत्य

---

१ A मरणरमेन २ पर्वतेधिरोढुं न ददन्ति D पर्वतोधिरोहं ३ C प्रतिघज्वलना

एकोऽपि नमुक्कारो उज्जन्तसेलसिहरे इत्यादितदुक्तां गाथामाकर्ण्य सिताम्बरदर्शने स्थापिते सति पराभूता दिग्वसना बलानकमण्डपात् झम्पापातं चितेनुरिति क्षेत्राधिपत्युत्पत्तिप्रबन्धः ॥

अथ कदाचिद्भवान्या भव इति पृष्टः, यत्त्वं कियतां कार्पटिकानां राज्यं ददासीति तद्वाक्यादनुगो लक्षसंख्यानामपि एक एव वासनापरस्तस्य वै राज्यमहं वितरामीति प्रत्ययदर्शनाय गौरीं पङ्कमग्नां जरद्गवीं विधाय स्वयं नररूपेण तटस्थः पान्थांस्तामुद्धर्तुमाकारयन् तैरासन्नसोमेश्वरदर्शनोत्कैरुपहस्यमानः केनापि कृपायता पथिकवृन्देन तस्यामुद्धर्तुमारब्धायां सिंहरूपेण शिव एव तान् त्रासयन् कश्चिदेक एव पथिको मृत्युमप्यादृत्य तस्या गोः समीपं नोज्झत् स एव राज्यार्ह इति पृथक् गौर्या दर्शित इति वासनाप्रबन्धः ।

अथ कश्चित्कार्पटिकः सोमेश्वरयात्रायां व्रजन् पथि लोहकारौकसि प्रसुप्तः तस्य लोहकारस्य भार्या पतिं निहत्य कृपाणिकां कार्पटिकशीर्षे निदधती पुत्कारयमकरोत् । आरक्षकेण तत्रागत्य तस्यापराधिनः करौ छिन्नौ स देवस्योपालम्भनपरः निशि

प्रत्यक्षीभूयेत्युक्तः। शृणु त्वया प्राग्भवे कदाचिदजा केनापि एकेन सोदरेण पाणिभ्यां श्रवणयोर्धृता तदपरेण मारिता ततः सा अजा मृत्वा इयं योषिदजनि येन व्यापादिता स साम्प्रतं पतिरभून् यस्त्वया तदा कर्णौ विधृतौ तदा तव समागमे जाते सति करौ छिन्नौ तदा कथं ममोपालम्भ इति रूपाणिकाप्रबन्धः॥

पुरा शङ्खपुरनगरे श्रीशङ्खो नाम नृपतिस्तत्र नामकर्मभ्यां धनदः श्रेष्ठी स कदाचित्करिकर्णताल-तरलां कमलां विमृश्योपायनपाणिर्नृपोपान्तमुपेत्य तं परितोष्य च तत्प्रसादीकृतायां भुवि चतुर्भिर्नन्दनैः सह समालोच्य सुलग्ने जैनप्रासादमचीकरत्। तत्र प्रतिष्ठितबिम्बानां स्थापनां विधाय तस्य प्रासादस्य समारचनाय बह्वन्यायद्वाराणि रचयन् तत्सपर्याकुलतया नानाविधकुसुमवृक्षावलीसमलंकृतमभिराममारामं च निर्माप्य तच्चिन्तकेषु नियुक्तेषु उदिते प्राक्तनान्तरायकर्मणि क्रमात् संन्हियमाणसंपदधमर्णतया तत्र मानम्लानिमाकलय्यानतिदूरवर्तिनि क्वापि ग्रामे कृतवसतिर्नगरयातायातेन सुतोपात्तजीविकः कियन्तमपि कालमति-

वाहितवान्। अथान्यस्मिन्नवसरे संनिहिते चातुर्मासिकपर्वणि तत्र यायिभिः सुतैः समं स धनदः शङ्खपुरं प्राप्य निजप्रासादसोपानमधिरोहन् निजारामपुष्पलाविकयोपायनीकृतपुष्पचतुःसरिकः परमानन्दनिर्भरस्ताभिर्जिनेन्द्रमभ्यर्च्य निशि गुरूणां पुरः स्वं दौस्थ्यममन्दं निन्दन् तैः प्रदत्तकपर्दियक्षाकृष्टिमन्त्रोऽन्यदा कृष्णचतुर्दशीनिशीथे तमेव मन्त्रमाराधयन् प्रत्यक्षीकृतात् कपर्दियक्षात् गुरूपदेशतश्चतुर्मासकावसरे पुष्पचतुःसरिकपूजापुण्यफलं देहीति प्रार्थयन् एकस्यापि पूजाकुसुमस्य पुण्यफलं सर्वज्ञेन विना नाहं वितरीतुं प्रभूष्णुरिति किं तु कपर्दियक्षस्तस्य साधर्मिकस्यातुल्यवात्सल्यसंबन्धे तद्धाम्नि चतुर्षु कोणेषु सुवर्णपूर्णान् चतुरः कलशान् निधीकृत्य तिरोदधे। स प्रातः स्वसद्मनि समागतः धर्मदानपराणां नन्दनानां तद्द्रव्यं समर्पयामास। तेपि निर्बन्धात् पितुः पार्श्वे तद्वैभवलाभहेतुं पृच्छन्तस्तेषां हृदि धर्मप्रभावाविर्भावाय जिनपूजाप्रभावतः परितुष्टेन कपर्दियक्षेण प्रसादीकृतां तां संपदं निवेदयामास। तेपि संपन्नसंपच्चयस्तदेव जन्मनगरं

१ चतुःसरिकाभिः २ D तद्धाम्निश्चतुः

समाश्रित्य निजधर्मस्थानसमारचनपराः जिनशासनप्रभावनां विविधां कुर्वन्तो वैधर्मिकाणामपि मनस्सु जिनधर्मं निश्चलीचक्रुरिति श्रीवीतरागपूजायां धनदप्रबन्धः ॥

इत्याचार्यश्रीमेरुतुङ्गाविःकृते प्रबन्धचिन्तामणौ विक्रमादित्याद्युदितपात्रविवेचनप्रमुखजिनपूजायां धनदप्रबन्धपर्यन्तवर्णनो नाम प्रकीर्णकाभिधानः पञ्चमःप्रकाशःसमर्थितः ॥ ग्रंथाग्रं ३०००.

दुःप्रापेषु बहुश्रुतेषु गुणवद्वृद्धेषु च प्रायशः
शिष्याणां प्रतिभाभियोगविगमादुच्चैःश्रुते सीदति
प्राज्ञानामथ भाविनामुपकृतिं कर्तुं परामिच्छता
ग्रन्थः सत्पुरुषप्रबन्धघटनाच्चक्रे सुधासत्रवत् ॥ १ ·
प्रबन्धानां चिन्तामणिरयमुपात्तः करतले
स्यमन्तस्य भ्रान्तिं रचयति चिरायोपनिहितः ।
हृदि न्यस्तःशस्तां सृजति विमलां कौस्तुभकलां
तदेतस्माद्ग्रन्थाद्भवति विबुधः श्रीपतिरिव ॥२
यथा श्रुतं संकलितः प्रबन्धे—
ग्रन्थो मया मन्दधियापि यत्नात् ।
मात्सर्यमुत्सार्य सुधीभिरेव
प्रज्ञाङ्कुरैरुन्नतिमेव नेयः — ३

१ ब्राह्मणानां

यावद्दिवि कितवाविव रविशशिनौ क्रीडतो ग्रहकपर्दैः
ग्रन्थस्तावन्नन्दतु सूरिभिरुपदिश्यमानोयम् ॥ ४॥
नृपश्रीविक्रमकालातीतसंवत् १३६१ वर्षे फाल्गुन-
सुदि १५ रवावद्येह श्रीवर्द्धमानपुरे चिन्तामा-
णिग्रन्थः समाप्तः

१ A त्रयोदशस्वब्दशतेषु चैक-
षष्ट्यधिकेषु क्रमतो गतेषु ।
वैशाखमासस्य च पूर्णिमायां
ग्रन्थः समाप्तिं गमितो मितोयम् ॥ १ ॥

समाप्तम् ।

अपूर्णपुस्तकाभ्यां पाठान्तराणि तदन्यद्देयं च यथा

पत्रं पङ्क्ती. मुद्रिते. दृष्टे.

१ ६ गुम्फान्—अन्यान् A B

१ १० श्रीधर्मदेवः—श्रीधर्मदेवैः शतयोऽधितेति वृत्तीश्च A श्रीधर्मदेवः शतयोऽधितेति वृत्तीश्च B

१ १३ मर्दीयितवान्—विनिर्मितवान् A अत्र निर्मितवान् B

२ ८ सुसंपदाद्यापाट्टले—सुसंपदायारव्ये A सुसंपदापट्टे B

२ ९ अन्त्यः—अन्तः B

२ १५ विक्रमादिः—कर्मविक्रमादि B

२ १७ कुतोऽप्यविनीतिपर सन्परः शतैः—कुतः परशतैः B

३ १ अनुपलभमानः—अलभमानः A

३ २ भट्टमात्रमिश्रमहायो—भट्टमात्रसहायो A B

३ ३ मकरनामनि नगरे—मकरनाम्नि मकरनगरे A B

३ ५ पुण्यश्रवणपूर्व—पुण्यश्रवणात्पूर्वं A पुण्यश्रवणापूर्व B

३ ९ सहादाय—समादाय A आदाय B

३ १० यत्कश्चिन्—तात काश्चन् A देवाकश्चिन् B

३ १५ माद्रुगमीन् भट्ट—माद्रुगसीत् माग्येनार्कि न घटते॥यतः यद्यपि कृतमुकृतशतः मयासि गिरिकन्दरान्तरेषु नरः। करकलितदीपकलिका तथापि लक्ष्मीस्तमनुसरति॥ १ ॥ भट्ट B

३ १७ शोकशङ्कुशल्यापनोदाय—शोकापनोदाय A B

३ १९ विकनः महता—विकनम्हतानीं महतां A

४ १ व्रमरोहणं—व्रमरोत्तनं A

४ ४ परिभ्राम्यन्—परिभ्रमन् A B

४ ४ आन्तिगरेलं—आन्तिदेवगरिहरे A आन्तिः परिलगे B

४ ८ राज्यस्य—राज्ये A

४ ११ मचसा वा ग्रन्थया—यथायतकया मनसा वा

५ ६ महता—अत्यन्तमहता A B

५ ७ एतावद्रस्य—एतद्रस्य A B

५ ११ विमाव्य—विज्ञाय A

५ ११ विज्ञापयिष्यानि—विज्ञापयिष्यामि A

५ १४ उपरुध्य—उपरुद्धः A B

५ १८ भोज्यादिपाकं—भोजनादिकं A B

६ १ आगतः स नूनं नगौ तद्रोऽस्य—आगतः।तद्रोऽस्य A B

६ ४ आदिष्टः स नूनं—आदिष्टः सन् अहो अस्य चरित्र्यविच्छन्नैकस्थानस्य महत्साहसं यत्सर्वेन किं न ज्ञायते यतः

मन्त्रिकलानवृत्तीनां मनिज्ञातार्थकारिणाम् ।
मनश्चिन्त्यं न देवोऽपि किं पुनः मादृशो जनः ॥

एव विलस्य नूनं A

६ ५ अनुनादन—नवाङ्कुर A B

६ ९ वन्यो—विज्ञो A

६ ९ मित्रमार्गे—चित्रमार्गे A

६ १२ माहनाङ्क ११ अवन्त्यां—समर्पिता-माहनाङ्क ११ कालिदासादिमहाकविभिरित्थं संस्तूयमानाश्चिरं मा-

र्ध्यं राज्यं बुभुजे ॥ साम्प्रतमवसरायातां कालि-
दासमहाकवेरुत्पत्तिं संक्षेपतो ब्रूमः ॥ अवन्त्यां पुरे
श्रीविक्रमादित्यसुता प्रियङ्गुमञ्जरीनाम्नी साध्यय-
नाय पित्रा वेदगर्भनाम्नः पण्डितस्य समर्पिता A
वररुचिनाम्नः पण्डितस्य प्रदत्ता B

७ ११ अविको विद्यतया—अधिकविद्यतया A B

८ १ करवरी—करचण्डी A B (कर्चिद्दो भाषायां हस्त-
तलद्वययोजना करपुडीति कश्चित्)

८ २ अश्रुणं—अश्रुनपर्ण A अश्रुतपूर्णं B

८ ८ चतुःपरिकर्मपूर्णं—चतुःपरिकर्मणा सह पूर्णं A चतुःपरि-
कर्मणा पूर्णं स्वस्तीत्याशीर्वादाप्यापनं B

८ १९ पाणिमूल....गर्वितः ॥—पाणिग्रह । रसतातस्य म
मेन्द्र टणत्कारकर यशः ॥ १ ॥ A B

९ १ महिषीपाल एव—मूर्खोपमिति B

९ १२ आराव....पुत्री—आरायितुमुपविष्टः न पुत्रे दि-
नावकं जातं पुत्री.

९ १३ दासी—कालिकानाम्नी दासी A B

९ १६ अस्ति कश्चिद्वाग्विशेष (इत्यनेन कुमारसंभवमेघ-
दूतरघुवंशाख्यपदत्रयं चाध्यनय तेषां क्रमेण त
एवादिशब्दा इति वचन ॥ कालिदासमहाकवेः
षट् महाप्रबन्धा इति गुरुवाक्यम्)

९ १८ नपयानान । अन्यदा—नपयामास ॥ इति कालि-
दासप्रबन्ध । अन्यदा A B

१० ५ स्त्रियः....सुप—स्त्रियः पुरुषसंगन्तरोऽस्य सुप B

१० ९ अहोबाहुर्वै—अहेम्यादीने A B

१० ११ संव्यासर्वत्सरानन्तरं—संव्यायां सर्वत्सरानन्तरं A B (सर्वत्सरशब्दो मध्यरात्रद्योतक इत्यर्थः)

१२ १ तस्थुः । अथ—तस्थुः । इति विक्रमादित्यसत्त्वप्रबन्धः । अथ A B

१२ १४ विमसर्ज । अथ—विमसर्ज ॥ इति सत्त्वपरीक्षाप्रबन्धः । अथ A B

१२ १५ निराकृताः—विनाकृताः A B

१३ १० प्राहरिके द्विजे निजं—प्राहरिके द्विजन्मनि A

१३ १२ पल्लीगात्रनिवेशितं—पल्लीमृष्टनिवेशित B

१३ १४ विद्या सिद्धा । अथास्मिन्—विद्यासिद्धिप्रबन्धः ॥ एकदा नृपो गुरुवन्दनाय गतः तत्र वृद्धवादिनमपि तपस्विनं पठन्तं वन्दयामास तेन नाशीर्निगदिता पठनव्यग्रेण । राज्ञोक्तं वृद्ध पठन् मुशलं पुष्पयिष्यसि । तदवगम्य तेन पठित्वा भृगुपदे मासि तस्यैव राज्ञः सदसि गत्वा मुशलमानाय्यालवालं विधाय श्रीऋषभदेवस्तवेन मुशलं पुष्पयित्वा गतः। तावता सिद्धसेनेनापि तदवगत्य धाराय प्रेष्टे गतम् । पथि कुल्यागमग्रामं व्रजन् वृद्धवादी रुद्ध वाद विधेहि । तेनोक्तं । पुरे गम्यते तत्र सभ्या भवन्ति । पुनः प्रतिवादिनोक्ते । अत्रैव वादः । अमी गोपाः सभ्याः । तेष्वाकाङ्क्षिता । प्रथमं सिद्धसेनेनोपन्यासः विहितो गीर्वाणवाण्या । तदनु वृद्धवादिना गण्डीयकं बध्वा गोपकुण्डकं विधाय प्रोचे ॥ नवि मारीयए नवि चोरीयए परदारागमण निवारीयए । थोवा विहु थोव दाईयए इम सग्गि टगमगु जा-

ईयए ॥ एवं पठति गोपा नृत्यन्ति । तैरुक्तमनेन जित त्वं किमपि न वेत्सि । ततो वृद्धवादिना पुरे गत्वा वादं विधाय जितः शिष्यो बभूव । ततः सिद्धसेनदिवाकरेण गुरुचरणसंवाहनां विधाय मौनेन गुरव उक्ताः । यदि यूयमादेशं दद्दत तदाहमागम संस्कृतेन करोमि, गुरुभिरुक्तं । तव महत्पापमजनि त्वं गुरुगच्छयोग्यो न गच्छेः । तेनोक्तं, मायश्चित्तं दद्त । गुरुभिरुक्त । यत्र जिनधर्मो न तत्र जिनप्रभावनां विधाय पुनः समागन्तव्यामित्यवधूतरूपेण चलितः । द्वादशवर्षाणि यावदन्यत्र परिभ्रम्य तदनन्तरं मालवके गूढमहाकालप्रासादे शिवाभिमुखं चरणौ कृत्वा चरणत्राणी द्वारकाष्ठे नियोज्य सुप्तः । तत्र वारितोपि तथैव । अत्रान्तरे राजारक्षिकपुरुषाः नेपथ्यरवेण प्रेरितः । तावतान्तःपुरे रक्षदीपनं लग्नं, राज्ञा समागत एवः । कथं शिवस्य न नमस्कारं विदधासि । तेनोक्तं मम नमोसौ न सहते । विधेहि । तेन सकललोकसमक्षम्

प्रशान्तं दर्शनं यस्य सर्वभूताभयप्रदम् ।
माङ्गल्यं च प्रशस्तं च शिवस्तेन विभाव्यते ॥१॥

इति द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशतिका कृता, तदा लिङ्गमध्यादवन्तिसुकुमालद्वात्रिंशत्पत्नीकारितप्रासादे श्रीपार्श्वनाथबिम्बं प्रकटीभूत नमस्कृतं च । असौ सहते नमस्कारं तद्दाप्रभृति गूढमहाकालोजनि। राजा विक्रमार्कः परमजैनोभूत्। सिद्धसेनोपि स्वगुरुपार्श्वे समेत्य सूरिमन्त्रं

भाप्यैकदोज्जयिन्यामेव चानुर्मासकं स्थितः । अथान्यस्मिन्

१३ १६ वन्दिपुत्रैः—वन्दिवृन्दैः B

१४ १ (आस्ते दर्शनमिति पद्य नास्ति A B)

१४ १९ नराधिपः—धराधिपः

१४ १७ वृथा तृप्तस्य—वृथा भुक्तस्य A B

१४ १८ सुवर्णं..उपदिष्ट-सुवर्णदानेनावनीमनृणोकुर्वित्युपदिष्टः B

१५ १ (अष्टौ पद्यानि तानि न A B)

१७ ९ एष्टः...श्री—एष्ट इति जगौ । जगुद्दालिद्दाइ दुत्थियउं बलिबन्धणह मुइज्ज ॥ १ ॥ इत्याकर्ण्य श्री—B

१७ ८ आरेभे...अथ—आरेभे । उज्जयिन्यां राजा विक्रमादित्यो भट्टमात्रेण समं महाकाले नाटकालोकनार्थं गुप्तवेषो गतः कान्तान्तरितेन नागरिकसुतेन कार्यमाणे नाटके सूत्रधारमुखात्तद्वर्णनं श्रुत्वा राजापि नागरिकद्रव्यग्रहणाय मनसि लोभं कृतवान् । पश्चात्कियत्कालमतिक्रम्य तृषितो मुख्यवेश्यागृहे भट्टमात्रपार्श्वात्पानीयं याचितवान । तत्र वृद्धवेश्या स्थानान्तरुत्पार भणित्वा तन्निमित्तमिक्षुरसमादानुमुपवने गता । मूलैकैरिक्षुदण्डान भित्त्वा वर्धाद्धघटेप्यसंभृते दुर्मनस्का करक भूत्वा वेश्यागम्य नागता राजेक्षुरसे पीते भट्टमात्रेण वेश्यां स्वदौर्मनस्यकारणं पृष्टा जगाद । अन्यदिने एकेन निर्भिन्नेक्षुदण्डेन सकरटी घटो भ्रियते । अद्य घटोपि न संपूरितः । तत्कारणं न ज्ञायते । भट्टमात्रेण (पुनः) पृष्ट पूर्वेद्य परिमाननापस्तत्कारणं नानीत

ततो विचार्य निवेदयन्तु । वेश्यापि वदति । प्र-
ज्वलितेषेन: मधान् विरुद्धं जातं ततः पृथ्वीरसोपि
क्षीणो जातः । इति कारणं निवेदितवती । राजापि
तद्बुद्धिकौशल्यचमत्कृतः । स्वभवनशयनीये सुप्त
इति चिन्तितवान् । अकृतेपि प्रजापीडने विरुद्धचि-
न्तामात्रेणापि पृथ्वीरसहानिर्जाता । अतः प्रजां न
पीडयिष्यामीति कृतनिश्चयो नृप इति परीक्ष-
णार्थं द्वितीयायां निशायां नृपाधिपासगृहे गत्वा
पीयमेव सद्यस्तया समानीतमिक्षुरसं पीत्वा, शयनी-
ये सुप्तवान् । वेश्यापि महमाप्रपृष्टा राज्ञः प्रजासु
दृष्टं मनो निवेदितवंती राज्ञापि आत्माभिप्राय-
वान्तं निवेद्य पुनरपि तस्यै पृथ्वीश्वरये पराचि-
यांग्रत्नलक्षणानुष्ठेन हारो दत्तः । इति नृपतिमनोनु-
सारी पृथ्वीरसप्रबन्धः ॥ आ ॥

१९ १ गाडवतः....अत्रान्तरे—उपरि च फणी पुच्छवलम्बे-
नावोभूय कुसुमगान्धेनृपाधिरासि दंशाय पुनः पुन-
स्फूत्कुर्वति । अत्रान्तरे ॥

२० १ चकार ...कदाचिद्राज्ञः—
स्वच्छं सज्जनचित्तवल्लघुतरं दीनार्तिवच्छीतलं
पुत्रालिङ्गनवत्तथा च मधुरं बालस्य संजल्पवत् ।
एलोशीरलवङ्गचन्दनलसत्कर्पूरपाटीमिल-
त्पाटल्युत्पलकेतकीसुरभिन पानीयमानीयताम् ॥ १॥
यदा जीवश्च शुक्रश्च परितश्चन्द्रमण्डलम् ।
परिवेष्टयतस्तर्हि राजा कष्टेन जीवति ॥ १ ॥ इति
विक्रमार्कस्य निगर्वताप्रबन्धः

अथान्यस्यां निशि (इत्यादि भोजवृत्तान्ते द्रष्टव्यं तत्रायं विशेषः)

एका रजनी राज्ञा पृष्टा वरनागे विरूपाणे कथं सैकतानि तयोक्तम् ।

यासौ दक्षिण दक्षिणार्णवगुरुगाम्भीर्यसंपादिनी गोविन्दप्रियगोकुलाकुलतया गोदावरी विश्रुता । तस्यां देव गतेऽपि भैक्षसमये स्वच्छं न जातं नृप त्वद्दण्डाहितदन्तिदन्तमुशलप्रक्षोभितैः पांसुभिः॥१॥

रजकवृत्तान्तमिदं श्रुत्वा नरनाथनायकः ॥ ददौ । त्यागमनुक्रमाहित लक्षं भूमिमात्रेण ॥ १ ॥

भोजमाण्डलिकम्यो रजनये कौशाश्रुतो । भानुःमहाग्नि दानं दत्तं विक्रमभूभुजा ॥ २ इति प्रबन्धाः नानाविधा यथाश्रुते विशेयाः । कदाचिद्राजा B

३२ ९ एक कृत—एकेन कृत A B

३२ १ ताः महान्—ता दत्तवान्—A B

३२ १ निजनगरं—निजमागतं A B

३२ २ नाम मुख्यया—नाम्ना मुख्यया

३२ ३ वैतान् तेन—वितानवीणां वेदि A B

३२ २ दानवासनतया यथा श्रुता ज्ञेया-दानवासनतया [illegible]

३३ ११ [illegible] पुनः ।
[illegible]
[illegible] ॥ १ ॥
[illegible]

३४ १४ [illegible]

पूर्वभवे मया ऽस्मैभिर्दत्तं तस्येदं फलम् । यदुक्तम् ।
रम्येषु वस्तुषु मनोहरतां गतेषु
रे चित्त खेदमुपयासि कथं वृथा त्वम् ।
पुण्यं कुरुष्व यदि तेषु तवास्ति वाञ्छा
पुण्यैर्विना नहि भवन्ति समीहितार्थाः ॥ १ ॥
इत्थं चिन्तयित्वा मुनिमाकार्य सक्तुपिण्डं B

२४ १९ शालिवाहननृपतिरासीः—सातवाहननृपतिरासीः A
(कथासरित्सागरे । सातेन (सुखेन) यस्माद्वूढो-
ऽभूत्तस्मात्तं सातवाहननामिति)

२१ १ गाथा....(दशश्लोका न AB)....गुर्जरभाषे—गाथाच-
तुष्टयं बहुश्रुतेभ्यो ज्ञेयम् । षड्विंशद्वामलक्षम-
मिते कन्यकुब्जदेशे कल्याणकटकनाम्नि राजधानी-
नगरे भूराज इति राजा राज्यं कुर्वन् कस्मिश्चित्स-
मयसमये राजा राजपाटिकायां संचरन्नेकस्मिन्सौ-
धतले वातायनस्थितां कामपि मृगाक्षीं मृगयमाणो
निजचित्तापहारापराधिनीं तां निर्दीपुर्निजं पार्श्वगा-
यचिकवपुरुषं समादिदेश । सच तां नृपतीये स-
मानीय कस्मिश्चित्संकेतप्रदेशे स्थापयित्वा नृपं
विज्ञपयामास । नृपेण च तत्रागतेन बाहुस्पृष्टे
धृता सती भुपमवादीत् । स्वामिन् सर्वदेवतावतारस्य
भवतो हन्त कोयं नीचनार्याभिलाषः । ततस्त-
द्वाक्यामृतेनोपच्छान्तकामानलो नृप कोसीति ता
मेने । तयाहं दासीत्यभिहिते किं तदन्येनास्तीति
नृपादेशात्स्वगौरीमः पानीयादिस्तम्नस्य पल्यहं
दासानुदासीति वदाचयान्तश्चमत्कृतो नृपतिः सर्वथा

[illegible] । [illegible] गुनो [illegible] । [illegible] ([illegible]) [illegible] B

३१ १० [illegible]—[illegible] A

३१ १२ शीउपुण—शीलगणि- A शीलमण B

३२ २ गणिन्या—गणिना A

३२ ३ परिपाल्यमानः—प्रतिपाल्यमानः B

३२ ५ डोष्टौनिमन—गाष्टीनिमन A B

३२ ९ अकरोत् । [illegible]—अकरोत् । चौरस्वभावे लग्ने न मुक्तं कदाचिदपि । यतः ॥

नक्तं दिवा न शयनं सुकृतं न चर्या
स्वैरं न चान्नजलवस्त्रकलत्रभोगः ।
शङ्कानुतादपि सुतादपि दारतोऽपि
लोकस्तथापि कुरुते ननु चौर्यवृत्तिम् ॥ १ ॥ A

३२ १४ आहूतः ..पूर्वकं—स्नानभोजनवस्त्रदानपूर्वकं A B

३२ १७ चरटवृत्त्या—चौरवृत्त्या A

१२ १८ जम्माभिधानः—जाम्माभिधानः B
१३ १ नऊवेर्ष्यं—पऊवेर्ष्यं B
१३ ३ तद्योव—तद्योधृ-A
१३ ९ पञ्चकुलेन (राज्याधिकारिणां प्रधानां समूहेन) ताद•
शराज्ञः—तद्देवराज्ञः A B
१३ ६ कमुकसंबन्धे (उद्वहनावसरे दुहितृदत्तसेवका-
र्यसंबन्धे
१३ ७ सिद्धभृत्—सेलभृत् A B (रामदृष्योद्वाहणाय वस्त्र-
विशेषधारी)
१३ ९ कृप्यकद्रम्म—पारूपकद्रम्म-B
१४ २ राउकेनोच्छ्वासिता—राउकेन श्वा श्वासितः A
१४ ७ श्रियादेवी—श्रीदेवी A
१४ ९ जम्माभिधानः—जाम्माभिधानः A
३५ १ धवलगृहकण्ठे—धवलगृहे कण्ठीश्वर-A
१५ ४ नैव नन्दति-तत्र नन्दति B
१५ ५ निरुद्धं वर्ष ९९ मास २ दिन १० (पश्चिमवर्षे रा-
१५ १४ ज्ये स्थितस्ततो मरणपर्यन्तं निरुद्धप्रन्दरापैः)
१५ ८ शुदि ३ गुरौ—शुद १२-A
१५ १४ सार्द्धशती संख्यया—सार्द्धषष्ठ संख्यया कृतं १८ B
१६ ३ मतिपत्त्यादि कृतं—मत्यादिष्टं B
१६ १२ अस्तत्पुरुषैः—अस्तत्स्थानपुरुषैः A B
१७ १ अनुजीविनां—दिजन्मनां A B
१७ ६ अनेन....शाहकेल्या—अनेन राज्ञा वर्षाणि ११ राज्यं
कृतं सं० ८९७ पूर्वं वर्ष २१ श्रीसेमराजेन U
ज्यं कृतं सं० ९२२ पूर्वं वर्ष २९ श्री मुदरे

चन्द्रोऽप्यदागमच्छूलरोगेण यममन्दिरम् ।
सापि तैलिपदेवस्य भ्रातुर्गेहमुपागमत् ॥ ७२ ॥
स्वसा तैलिपदेवस्य रण्डा मृणालवत्यथ ।
भक्तपानादि मुञ्जस्य चक्रे भ्रातृनिदेशतः ॥ ७३ ॥....
तिलङ्गनगरोपान्ते गत्वा गव्यूतपञ्चके ।
ग्रामे चन्द्राभिधे तस्थुः सुरक्षां दातुमेव ते ॥ ९ ॥

११ १६ राज्येभ्यपिच्यत टि. अ.
विक्रमाद्वासरादष्टमुनिव्योमेन्दुसंमिते ।
वर्षे मुञ्जपदे भोजभूपो पट्टे निवेशितः ॥

६८ १३ वैताळिकस्यार्पितम् (कथा रत्नाकरादियं कथा ज्ञेया)

७१ ९ निशान्तं—निशान्ते निशान्तं A (निशान्ते गृहे).

८८ ११ सर्वदेवनामा (भा. मु. भा. ले. प. १६)
अमात्ये मम्मटे सति ॥ ८, अल्लटमेदिनीपतिः, तदीयपुत्रो नरवाहनः, वज्रटः, शिम्बादित्यः, महीधरः, नारायणभट्टः, सर्वदेवः, (एते समकालीनाः ॥)
दशादिविक्रमकाले वैशाखे शुद्धसप्तमीदिवसे ।
हरिरिह निवेशितोयं घटितमतिमो वराहेण ॥ १९ ॥

९६ १० शिवभवने. टि (तदुत्पत्तिस्तु) पूर्वोक्ते ले. प. ९१
मनत्वग हनियोतिः सपवनवत्यर्गलैः ।
मर्माश्रमोल्वशानां मन्दिरं धूर्जटेः कृतम् ॥ १ ॥. ..
कृष्णमर्त्ता गुणाढ्यश्च सूत्रधारोत्र णण्णकः ।
एतत्काणाश्रमं ज्ञात्वा सर्वपापहरं शुभम् ॥
कृत हि मन्दिरं शंभोर्धर्मकीर्तिविवर्द्धनम् ।

१२१ १६ मयणल्लदेवी. टि भा. मु. ग. कृ. कु. च. सर्गे. १
(भीमपुत्रस्यापुत्रः क्षेमराजो "हीरपाल इति केचित्"

शृङ्गारः शास्त्रविद्यानां भृङ्गारः सद्गुणाम्भसाम् ।
अङ्गारः शत्रुवृक्षाणां सङ्गारः समभून्नृपः ॥ ६७॥
प्रभासपत्तने येन गृहीत्वा यवनभूपतीन् ।
श्रीसोमनाथप्रासादजीर्णोद्धारः कृतः कलौ ॥....
सुराष्ट्रदेशसाम्राज्यमिहामनमुपस्थिते ।....
तस्याभूत्तनयः श्रीमाञ्जयसिंह इति श्रुतः ।
येन यावनराजेभघटा विघटिता रणे ॥ ७७ ॥
गिरिनारायणगिरौ जयसिंहेहितिगर्जिते ।
प्रतिभूपतिसारङ्गा व्यद्रवन्विदिशो दिशः ॥ ७८ ॥
तस्मान्मोक्लकसिंहोभूद्विभूतेरास्पदं सताम् ।
यस्याभिधानमात्रेण व्यद्रवन्दैन्यवारणाः ॥ ७९ ॥....
तस्मान्मोलकसिंहेन्द्रादाविरासीज्जयन्तवत् ।
श्रीमान्मिलिङ्गभूनाथो रणे शत्रुमृत्युदः ॥ ८२ ॥
तस्मिन्मिलिङ्गभूपाले सुराष्ट्रवर्णोतलम् ।
पालयत्यरिभूपानां बलं विगलतां गतम् ॥ ८६ ॥ ...
योहम्मदसुरत्राणं निजदुर्गग्रहाग्रहम् ।
न्यगृहीच्च गृहीतत्रृण तत्सर्वस्व समग्रहीत् ॥ ८८ ॥
तस्माद्दुद्भवच्चन्द्रात्प्रकाश इव नन्दनः ।
महीपाल इति ख्यातः सार्थयाभिधया भुवि ॥ ८९ ।

(इत्यादि टिप्पणं प्रतिप्रबन्ध बहु दर्शनीयमपि वि स्तरादिभयादलं कृतम् ॥)

प्रबन्धचिन्तामणिस्थश्लोकानामकाराद्यनुक्रमः॥

॥नरनगनगरनद्यादिविशेषनाम्नामकराद्यनुक्रमः॥

॥ प्राकृतशब्दपदानामकाराद्यनुक्रमः ॥

इक्कग-एक एव ११२-९
इक्कस्स-एकस्य ७१-८
इक्कह-एकस्य २३८-८
इक्कारसेहिं-एकादशभिः T२२४ ७
इच्छए-इच्छति २०७-१
इत्थंतरि-इत्यन्तरे T८१-२
इत्थी-स्त्री. १६५-१६१
इस-एषा ५९-१४
ईं-इति १६५-१३
ईसि-ईषत् २३५-१८
उच्छंग-उत्सङ्ग २९-१
उज्जंत-उज्जयन्त T२१९-१
उड्डावियउ-उड्डायितः ७०-१९
उत्ताणु-उत्तानं २२८ ७
उत्तु-पुत्रः १४१ १६
उन्नयाण-उन्नतयोः २७-१
उप्पत्ती-उत्पत्तिः T२२५-२
उब्बिंबा-उद्विग्नः २७-२
उब्भुय-उद्भूत २९-२
उम्मीयइ-उन्मीयते १५७-५
उम्मुहं-उन्मुख ६१-५
उर-उरसि १०९-५
उयर-उदर. ७४-११
उरुयंतर-ऊर्वन्तर. १६-१
उरे-उरसि २०-२
उवएसाउ-उपदेशात् T२७-२
उवरि-उपरि २२४-५
उवसग्गो-उपसर्गः. २२५-१
उवसग्गो-उपसर्गः T३३-२
उव्वारिए-उद्धारित. ९१-८
ऊग्या-उद्यताः ४६-१७
ऊण-पुनः २७९-१२
ऊपहरी-उपहृताः २३६-६
एऊ-एतत् ८०-३
एक्कला-एकाकी १२१-१०
एक्क-एकम् १५८-९
एक्को-एकः ३१९-१
एगारस-एकादश T२२५-१
एयं-एतत् १६५॥२९॥
एयइ-एतैः ३३५-१७
एयाइ-एताः २१-७
एयाओ-एताः ३१-२
एरिसं-एतादृशम् ७६-१
एस-एषः T३०-२२५
एसा-एषा T२२५-२
एसो-एषः T१४-३
एहु-एतत् १०९-४
कइ-किमपि २०४-२
कओ-कृतः T२२५॥७५॥
कच्चाम्भि-अपेक्षे ९१-७
कज्ज-कार्य. १२१॥२०४॥
कंचयउ-कञ्चुकः २२८ ०
कट्ठं-कष्टम् २०-४
कणय-कनक. ९२-२
कणगु-कनकम् ९२-२
कणयं-कनकम् १००-९
कंठि-कण्ठे ७०॥१७॥
कण्डुउ-कण्डीयकम् १०९-४

कंतह–कान्तस्य १११-१
कंति–कान्ति ४२९-११
कन्ह–कृष्ण. (कर्ण) १७-१
कप्पो–कल्प. ४२२१-७
कमवस्स–कमठस्य १९७-३
कमु–किमु १२१-९
कमेण–क्रमेण ४२२१-२
कयं–कृतम् १८९ ४
कयलि–कदलि. ११-१
कयली–कदली २९-१
कयावि–कदापि ४२९ ११
करसन–कृत्स्न. १२१-९
करालिइ–करालितया ७०-१६
करि–कृत्वा (कुरु) ६१ ॥ ख ॥
करिवा–कर्तुम् २०४-२
करु- करोमि १२१-९
करेइ–करोति २२८ ॥ ख ॥
कवणु–कर्णे ७०-१२
कण्णुज्जल–कर्णोज्ज्वल. २७-१
कमु–किम् १२१-९
कहवि-कथमपि १०-१
काहिज्जन–कथय १७-१
कहउ–कीदृशम् १०९-४
काइ–किम् १०९-१
काउ-कृत्वा (कस्य) २०॥७०॥७१
काणवि–कापि ७०-१६
कारिए–कारितः ४२२९-४
कारिओ–कारितः ४२२९-१
कारेइ–कारयति ४२२४-६
कालाउ–कालात् २७९-१२
काहूं कथय १९८॥ख॥
किउ–कृतः ४६-१७
किवि–किमपि ७४-११
कीजइ- क्रियते २०४-२
कीरंति–कार्यन्ते (कुर्वन्ति) १८-२
कीस–कीदृशः २८९-२
कुमर–कुमारपाल. १८-४
कुलारउ–कुलान्धव १९८ ४
कूडच्छरदो–कूटाक्षरदः कूटोच्छेदको वा १८९-१
के–किंवा ४६-१८
केहीसाठी–किमर्थम् २३८-८
कोडि–कोटि. २१॥२२॥२०२
खउ–क्षयः २३८-१
खग्गु–खड्गः ८०-१
खगार–खड्गारे १९८-९
खंगारहि–खंगारे १५८-५
खड्गालियाइ–भुक्तोत्तीर्णानि २६॥२८॥
खडहा–स्खलिता ९६-५
खाइ–पारिखा ६१ ६
खीरु क्षीरम् ७०-१२
गइंद–गजेन्द्र. ७२-१
गआसि–गतोसि १००-९
गयाहि–गतः २०९-६
गओ–गतः २७९-७
गज्जाइ–गर्जति ९९-९
गडुआ–गुरवः १९८-८
गढ–दुर्गः ६३॥१९८॥

पा. पं. अशुद्धम्. शुद्धम्.

१८ सन्यरः-सन्परः
.६ मंरयस्य-भरयस्य
.१२ आपास्त्वी—आनस्यी
.-११ लस्य—लक्ष.
.-२० आडिय—आन्डिय
४-१ दाम-दारिन्य
४-१५ आछादित-आच्छादित.
५॥११४॥१५३॥ } मित्र-मित्र.
२०४॥२०५ }
५-१४ उपरुप्य-उपठय्य
६॥११रा. ४२॥ }
५७॥५८॥११७ } राज्ञः-राजस्य
॥१४६॥१८२ }
६-१ गतः स. गतस्तत्.
६-२० त्वाद्विर्षा-त्वाद्विर्षा
७-४ रोचते-रोचन्ते
७-१८ अभावाग्यत्र -अभावा-स्यत्र.
८॥२१॥५५॥ } दत्वा—दत्त्वा
१३२॥ १६२ }
९-९ प्रतिष्ठा--प्रातिष्ठा
१० ३ वर्द्धकि—वार्द्धकि.
१०—६ तावत्य-तावत्प.
११-२ बुध्वा——बुद्ध्वा
११॥२०२॥२८९ सत्व—सत्त्व.
१२-13 श्रीक्रमो-श्रीविक्रमो
१२-१४ किक्रम—विक्रम.
१४-९ तत्यारि—तत्पारि.
११-१२ लक्षाणि—लक्षाणि
१८-९ जगत्य—जगत्य.
२०-८ याके——पाके
२४-८ पुरा—— पुरा
२४॥२९॥९७ ॥ }
६६ ॥२०६ ॥ } काष्ट-काष्ठ.
२०७॥२८०॥१ }
२६॥२९॥ चष्टय—चतुष्टय.
३१-९ षड्विंशत्-षड्विंशत्
३१-१२ अपराह्ने-अपराह्णे।
३६-२९ सर्वा——सर्गा.
४०-१६ सं कुपति-संकुचति
४२-८ तिष्टति—तिष्ठति
४३-१ त्य——तंनिहत्य
४४-१९ निमार्य—निर्माय
४४॥ ९८॥ ८०॥ }
९४॥११११॥११२ }
॥११८॥ १२१ ॥ } पत्र—पद्म
११६॥ १९४ ॥ }
२०९ ॥२२९ ॥ }
२४४॥२६४
४९-१८ कामालता-कामलता
४६-१ कमलता—कामलता
४७-११ आयात—आयातम्
४७-१९ आमूला—आमूलं
४९-१६ यातुः——भ्रातुः
५४-१६ हम्मरि—हम्मीर.
५६-१४ स्पर्शात्—स्पर्शात्
६०-२ आपि—अपि

२७३-१७	भीप्म—-ग्रीप्म	२८८-१०	अन्तरिमेव-अन्तरितमेवं
२८३-१८	पम्रछ—-पम्रच्छ		
२८४-४	पटकं—-पेटकं	३०२-१०	पातिविग्रह-पातीविग्रह.
२८५-६	रुं चरता-संचरता	३०३-२	निग्रही—-निग्रहीत.
२८५-६	ज्ञानवृत्सा-अज्ञानवृत्त्या	३०४-१८	अधिष्टातृ-अविष्ठातृ.
		३०७-२	उविदिर्पेवः-उद्विवीपेवः
२८७-१२	सम्यर्थयन-समभ्यर्थयन्	३०७-१९	।नेठं—-निठं
२८८-२	अनापृछय-अनापृच्छय	३११-२	परपरया-परंपरया
		३१९-१७	यद्द्या—-यद्व
२८८-८	गहीत्वा—-गृहीत्वा	३१९-१९	बुनारव—बुम्नारव.

